

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta:

VALEA FRUMOASEI

Foto: DAN ER. GRIGORESCU

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

7

1 9 6 8

SUMAR

LITERATURĂ POLIȚISTĂ

ANTICIPAȚII ȘI CONFLUENȚE

JEAN RICHEPIN: *Deshoulières* — schiță, în românește de Constantin Olariu • 6

MAX JACOB: *Roman foileton; Fantomas; Tot Fantomas* — poeme în proză, în românește de Tașcu Gheorghiu • 10

JEAN GENET: *Notre-Dame-des-Fleurs*, în românește, cu o notă de Georgeta Horodincă • 12

REPERE ÎN NEPREVĂZUT

G. K. CHESTERTON: *Despre nuvela detectivă* • 29

KAREL ČAPEK: *Holmesiana*, • 31

ANTONIO GRAMSCI: *Taylorismul sau «Mușchetarii»?* • 33

- BERTOLT BRECHT: *Experiența intelectuală a catastrofei*, • 36
- VAN DINE: *Cele 20 de reguli ale romanului polițist* • 40
- ROGER CAILLOIS: *Romanul polițist: jocul și drama*, în românește de Georgeta Horodincă • 43
- CAMI: *Detectivism în cheie absurdă; O femeie teribilă, secvență*, în românește de Constantin Olariu • 57
- G. K. CHESTERTON: *Crucea albastră*, în românește de Simona Drăghici • 60
- JORGE LUIS BORGES: *Așteptarea; Omul din prag*, în românește de Cristina Isbășescu • 77
- JORGE LUIS BORGES și ADOLFO BIOY CASARES: *Lunga așteptare a lui Tai-an*, în românește de Cristina Isbășescu • 85
- GRAHAM GREENE: *Micul cinematograf din Edgware Road*, în românește de Constantin Olariu • 101

DASHIEL HAMMETT

CHEIA DE STICLĂ

roman, în românește de Elena Stamatescu • 107

GLOSE PE MARGINEA ROMANULUI POLIȚIST

MIRCEA IVĂNESCU: *Manierism și creație*; IORDAN CHIMET: ...*Și detectivul trebuie să fie poet*; OV. S. CROHMĂLNICEANU: *Nu Poe este adevăratul strămoș al romanului polițist, ci Dostoievski*; DINU PILLAT: *Cum se deschide la noi gustul pentru romanul senzațional* • 143

ITALO SVEVO

SENILITATE

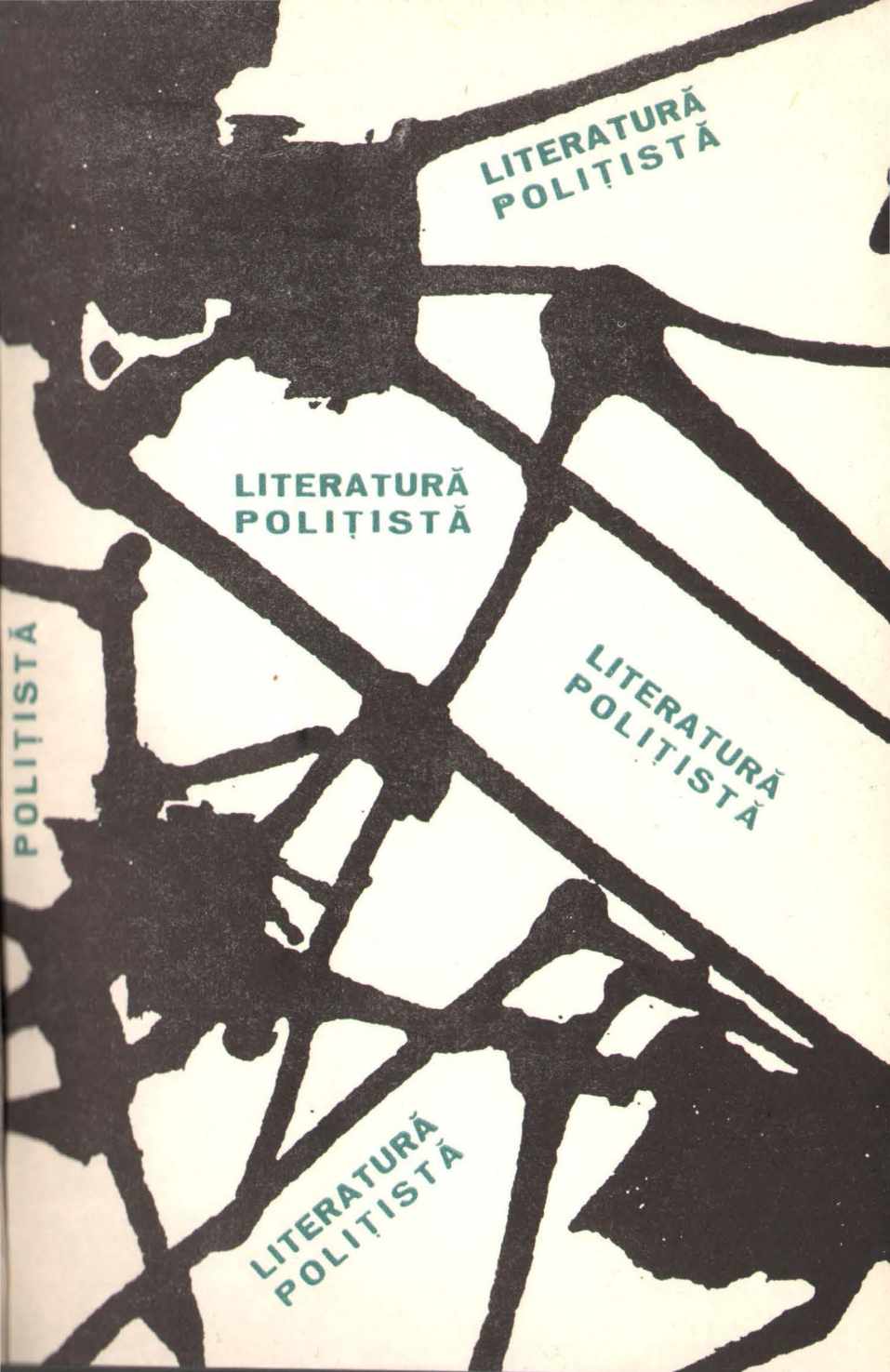
roman (II), în românește de Florian Potra și Ștefan Delureanu • 167

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

EDGAR PAPU: *Anthologie de la poésie roumaine* • 186

Expoziția lui Ion Nicodim la Roma, de Dragoș Vrânceanu • 190

VALEA FRUMOASEI, *fotografii* de Dan Er. Grigorescu

LITERATURĂ
POLITISTĂ

LITERATURĂ
POLITISTĂ

LITERATURĂ
POLITISTĂ

LITERATURĂ
POLITISTĂ

POLITISTĂ

«Lumea e plină de lucruri limpezi pe care nimeni nu le observă.»

(Sherlock Holmes)

«Fiți siguri că sînt hotărît să descopăr adevărul. Acesta, oricît de urît ar fi în el însuși, are totdeauna un farmec pentru cel ce-l caută».

(Hercule Poirot)

«Sînt destul de nebun pentru a crede că viața trebuie să fie un roman. Sînt scîrbit să trăiesc în secolul nostru mizerabil în care scriitorii fac tot ce pot pentru a compune cărți care nu spun nimic. Toți cred că au ceva de spus, că sînt purtătorii unui «mesaj». Nu există alt mesaj decît mesajul vieții. Viața de care erau mulțumiți părinții noștri, simplă, directă, eroică: luptele, moartea neașteptată și eroică. . . «Aceasta nu corespunde realității!» se va spune. Se prea poate, dar ar trebui să-i corespundă.»

(Sfîntul)

«Un roman polițist este totdeauna o lectură reconfortantă, stenică și pură. Înainte de toate o lectură pură; acolo toți criminalii sfîrșesc prin a fi prinși, excrocii se sinucid iar detectivul se logodește.»

(Mircea Eliade)

«Ceea ce entuziasmează pe cititor este spectacolul rațiunii la lucru. Logica atrage la sine miraculosul și se impregnează de el, devine un lucru care încetează de a fi abstract. . . ceea ce detectivul aduce publicului, este siguranța, liniștea și fericita posesiune a lumii.»

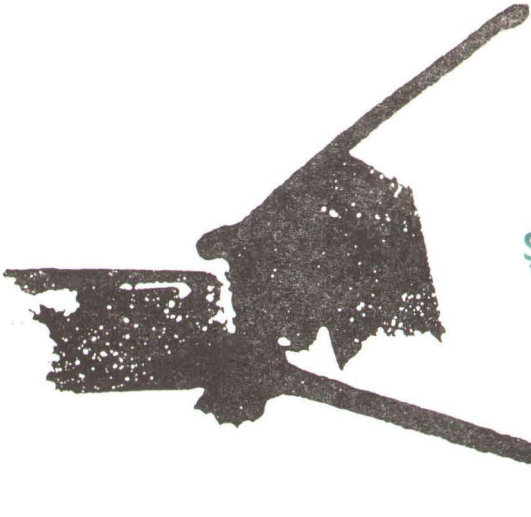
(Th. Navcejac)

«Înseamnă să calomniezi romanul polițist dacă îi dorești să nu alunece în roman de analiză? Ce importanță mai are psihologia falsă sau arbitrară, dacă ne-a intrigat, ne-a cutremurat și ne-a ținut încordați pînă la cap? Nu-rolul său să sondeze tenebrele sufletului ci acela de a acționa marioneta după un desăvîrșit mecanism de ceasornicărie.»

(Paul Morand)

«De la primele lui romane, celebra atmosferă simenoniană impunea un sentiment de straniu care anunța, cu zece ani mai înainte, climatul absurdului».

(Pierre de Boisdeffre despre Simenon)

anticipații și confluente

JEAN RICHEPIN

«Neprevăzutul nu e exclus: e o
carte mereu prezentă în joc.»

Contele de BELVÉZE

Deshoulières

Se numea Deshoulières, și regreta. Dar n-avea de ce, deși, fără îndoială, prin pasiunea sa neobișnuită pentru originalitate, Deshoulières plătea tribut nu numai acestui nume ci și banalităților pe care le sugera. Dar, ca original, era desăvârșit și unic.

După ce a gustat cîte puțin din toate, din arte, cărți și plăceri, a ajuns să-și facă și un ideal, care consta în a căuta, în orice, *neprevăzutul*. La prima vedere, faptul nu părea cîtuși de puțin bizar, teoria sa trădînd cel mult un spirit curios, refractar banalităților, însetat după noutăți, caracteristic adevăraților creatori. Dar bizareria își avea sursa tocmai în faptul că Deshoulières făcuse din teoria lui o adevărată regulă de conduită zilnică, pe care o practica în relațiile sale cu lumea, unde o extinsese pînă la ultimele limite ale excentricului.

Ajunsesen un Dandy al neprevăzutului.

Astfel, găsim că originalitatea nu se poate realiza decât prin intermediul unor schimbări, formulase axioma că niciodată nu trebuie să semeni cu tine însuși, și mai ales ca aspect fizic. Iată cum se explică extraordinara variație a costumației, a comportărilor, a vocii și chiar a fizionomiei sale. Grație unor artificii și a machiajului, izbutea să-și compună în fiecare zi o altă față, și să trăiască a doua viață a unui Proteu.

Spiritul său era tot atât de mobil ca un caleidoscop, și vehicula, ca pe niște sticle colorate, cele mai neverosimile paradoxuri, amestecate cu cele mai monstruoase locuri comune, ceea ce dădea naștere de fapt la un talmeș-balmeș de cuvinte, idei, imagini și raționamente în stare să-i orbească pe cei ce ar fi încercat să înțeleagă această inteligență fantasmagorică.

Altminteri, era o ființă admirabil înzestrată.

Robust, bine legat, întrecea cam cu două capete pe jalnicul său omonim și sub înfățișările lui de împrumut se putea ghici o frumusețe modernă. Excelentele sale calități îl ajutau să-și însușească fără eforturi toate virtuțile ca și toate viciile, toate științele ca și toate artele. Se făcuse cunoscut prin câteva acte de eroism și de lașitate, prin demonstrații de curaj și prin retrageri rușinoase, prin incomparabile fragmente de poezie și de proză, prin frânturi de cântece inedite, prin mici mostre care trădau pe viitorul maestru. Stăpînea, în germene, întreg geniul uman. Dar nu pătrundea niciodată în esență, sub pretext că esența e banală. Se mulțumea să declare că ar putea fi foarte bine un om mare, un mare poet, mare muzician, mare artist, dar că renunțase din dezgust la aceste onoruri prea vulgare pentru el.

— Toate acestea, zicea el, sînt tocite ca străzile. Nu găsesc nimic nou în a fi un dumnezeu al secolului meu, din moment ce le cunosc. Ah ! da, dacă aș fi o brută, m-ar amuza să fiu un astfel de dumnezeu ! Repet : sînt lucruri fumate !

Trecea, în general, drept un trăsmit. Cîțiva îl considerau însă un fel de Anticrist.

Dar acest Anticrist era prea subtil de excentric pentru a crede în el însuși.

— Dacă ar exista Dumnezeu, declară el într-o zi, și dacă acesta aș fi eu, n-aș putea fi atât de dobitoc încît să nu-mi pot demonstra că nu exist.

Evident, cu astfel de teorii, Deshoulières nu putea trăi decât în Parisul zilelor noastre; și fără îndoială ar fi trăit în liniște mulți ani, îngrijorîndu-se numai pe cîțiva prieteni, distrînd mulțimea, nici mai mult, nici mai puțin ca un simplu fenomen dacă n-ar fi fost într-adevăr omul de geniu care era.

Un original de rînd n-ar fi avut, prin urmare, ideea de a săvîrși acea supremă faptă excentrică care i-a retezat viața.

Își puse în gînd să-și ucidă iubita, s-o îmbălsămeze și să continue a fi amantul ei.

Săvîrși crima atît de discret, cu precauții atît de *originale*, încît nimeni nu află de ea.

Secretul acestei montruozități sadice fu exact ceea ce lui Deshoulières i se părea a fi banal. Găsea că nu e deosebit de original să fii monstru și să scapi de justiție. Se denunță, așadar, el însuși, fără nici o părere de rău, fapt prin excelență *neprevăzut*.

Un strigăt de groază străbătu întreg Parisul, și toți ochii se fixară îndată pe Deshoulières.

Era momentul hotărîtor de a nu fi banal, și se zbatu îndată să găsească ceva *neprevăzut* în mijlocul vulgarităților închisorii, a Curții cu juri, a ghilotinei.

Deshoulières nu dădu greș în ceea ce își propusese.

La Mazas ¹, nu se îngrijii nici de apărarea sa, nici de popularitatea sa neliniștitoare, ci doar să reducă la un obiect de doctrină tainele magnetismului animal, transformînd acest tratat de filozofie prăpăstioasă în sonete monosilabice. La sfîrșitul celui de al treilea sonet, renunță, după ce se convinse că operația era *posibilă*.

În fața tribunalului fu uliutor.

Apărătorul său, unul din cei mai iluștri avocați, atras în joc datorită dificultății cauzei și indifferenței clientului, se dovedi a fi un apărător fără pereche, care cucerii inimile juriului și răsturnă argumentele procurorului. Prezintă atît de convigător probele, avu un asemenea talent de a cîștiga compasiunea, o elocință atît de formidabilă, încît nevinovăția lui Deshoulières fu demonstrată în fața tuturor și achitarea lui asigurată.

Cînd îl întrebă pe acuzat dacă mai are de adus vreun argument în sprijinul apărării sale, președintele avea lacrimi în ochi.

— Domnilor, rosti Deshoulières, aș dori înainte de toate să-i adresez cele mai sincere complimente apărătorului meu, care a binevoit să desfășoare o adevărată capodoperă de elocință judiciară franceză. Nu am a-i reproșa decît un singur pasaj din admirabilul său discurs.

Și, după ce reaminti pe scurt argumentele aduse de avocat, scoțînd în evidență alte și alte calități strălucitoare, Deshoulières sfîrși prin a cucerii simpatia auditoriului.

¹ Vesciea închisoare din Paris.

— Din păcate, însă, continuă el, n-am cum să aduc elogii și domnului procuror al Republicii, care mi s-a părut depășit de sarcina extraordinară pe care i-a încredințat-o societatea.

Tribunalul avu un freamăt de surpriză, procurorul o tresărire de indignare, iar juriul începu să nu mai înțeleagă nimic.

Dar situația se schimbă radical când Deshoulières, după ce expuse toate raționamentele șubrede ale procurorului, se apucă să refacă de la cap la coadă tot rechizitoriul. Și cu câtă patimă ! cu ce vervă ! cu câtă pricepere ! Reconstitui în adevărata lumină toată hidoșenia crimei sale, distruse piesă cu piesă tot eșafodajul apărării, și sfârși prin a-și demonstra vinovăția atât de magistral, încît nu mai lăsa nici un dubiu asupra ei. Azvîrli certitudinile ca pe niște mănuși vechi, și obținu ceea ce dorea : rezultatul neprevăzut de a se condamna el însuși la moarte.

Ultimele clipe ale vieții și le petrecu inventînd un nou pas de dans și un sos pentru stridii.

Cînd veni preotul pentru a-l spovedi înainte de clipa solemnă, Deshoulières pretinse ca mai întîi să i se spovedească preotul; și, pretenția o dată îndeplinită, nu se mai spovedi de loc, în schimb se simți dator să-i spună duhovnicului :

— În obișnuita dumitale cuvîntare, ai citat o frază din Sfîntul Augustin. De fapt, fraza îi aparține lui Tertulian, paragraful nouă din al său *De cultu foeminarum*. Pleacă cu Dumnezeu, fiule, și nu mai umbra cu citate !

În ciuda apucăturilor sale trăsnite și a tăriei de caracter, cînd văzu ghilotina, Deshoulières fu neliniștit. Nu pentru că i-ar fi fost teamă ! Ci pentru că îl îngrozea acest sfîrșit banal, după o viață atât de excentrică. Gîndul că va fi decapitat ca un anonim, ca un oarecare, îl scîrbea profund. Căută prin urmare să afle cum ar putea fi ghilotinat într-un chip neprevăzut.

Și fără îndoială descoperi, pentru că fața sa, în timp ce urca treptele eșafodului, era luminată de un suris fericit.

Astfel se lăsa el dus, fără a se opune, pe sinistrul eșafod.

Dar în momentul cînd ghilotina începu să se balanseze, făcu un efort teribil, rupse funiile cu forța sa herculeană și se aruncă înapoi în așa fel încît capul nu-i mai fu îmbucac pînă la gît în furca mașinii.

Resortul era declanșat, cuțitul nu mai putea fi oprit și craniul lui Deshoulières fu despicaț în două, ca un ou în coaja lui.

Găsise neprevăzutul ghilotinei.

Și-a retezat capul în chipul cel mai rafinat.

În românește de CONSTANTIN OLARIU

Roman feuilleton

Așadar, un automobil se opri în fața hotelului din Chartres. A ști cine era în acest automobil, în fața acestui hotel, dacă era Toto, dacă era Totel, iată ce-ați voi să știți, dar n-o veți afla niciodată. . . niciodată. . . Vizitele parizienilor au făcut mult bine hotelierilor din Chartres, dar vizitele hotelierilor din Chartres au făcut mult rău parizienilor din anume pricini. Un londonier luă cizmele proprietarului mașinii și le lustrui: aceste cizme fură prost văcsuite, căci mulțimea automobilelor în hoteluri împiedică pe servitori să ia dispozițiunile necesare pentru un bun văcsuit de cizme; din fericire, aceeași mulțime împiedică pe eroul nostru să-și dea seama cât de prost îi erau văcsuite cizmele. Ce căuta eroul nostru în bătrînul oraș Chartres, care era atît de cunoscut? El căuta un doctor, fiindcă pentru multele boli pe care le avea, la Paris nu erau destui.

Fantomas

Pe ciocănelul porții în argint înnegrit, murdărit de vreme, murdărit de pulberea vremii, un fel de Buda cizelat cu fruntea prea înaltă, cu urechile pleoștite, cu un aer de marinar sau de gorilă: era Fantomas. El trăgea de două sfori ca să facă să ajungă sus nu știu ce. Piciorul îi alunecă; viața depinde de asta; trebuie să atingă măciulia de apel, măciulia de cauciuc înaintea șoarecelui care o va găuri. Or, totul nu-i decît argint cizelat pentru un ciocănel de poartă.

Tot Fantomas

Erau tot atît de scîrbiți pe cît erau de scrobiți, domnul și doamna. Întîia oară cînd șeful-bucătar veni, cu o scufie în mînă, să le spună: « Iertați-mă, Domnul și Doamna sînt mulțumiți? » i se răspunse: « Ți-o vom aduce la cunoștință prin maitre d'hôtel! » A doua oară, nu răspunseră. A treia oară, se gîndiră să-l dea afară, dar nu se putură hotărî, pentru că era un șef fără pereche. A patra oară (doamne, locuiau la porțile Parisului, erau veșnic singuri, li-era așa urît!), a patra oară, începură: « Sosul de capere e grozav, dar canapeul potîrnicîi e cam tare. » Ajunseră să vorbească de sport, de politică, de religie. E ceea ce dorea șeful-bucătar, care nu era altul decît Fantomas.

Tot roman foileton

Robert se rătăcește în acest parc; îi întâlnește pe castelani: el va primi amabila lor invitație, dar e așteptat în altă parte; în altă parte, nu-i așteptat, în realitate. E uimit să-și regăsească tatăl printre locuitorii din Chartres.

Robert se numea mai curînd Hippolyte. El ar fi fost îmbrăcat după ultima modă, dacă-ar fi existat o ultimă modă, dar nu există ultimă modă; așa că era îmbrăcat ca toată lumea, adică prost. Robert ar fi fost în stare să facă opt sute de kilometri cu mașina ca să se ducă să-i spună prietenului prietenilor lui: « Am să-ți transmit bună ziua din partea d-lui Cutare », căci Robert era bun, dar nu avea prieteni.

Robert se așeză la masă și mîncă așa cum nu mîncase de mult, adică mîncă puțin, căci el mîncă întotdeauna mult. Am spus că a mîncat bine? Or, el mîncă de cele mai multe ori mediocru, dar asta îi era indiferent. Robert nu făcea nimic ca să nu-și piardă vremea muncind: o pierdea poate altfel. Dacă-ar fi avut vre-o sarcină, n-ar fi știut s-o ducă la capăt, așa că nu-și lua nici una. Robert nu făcea nimic, ceea ce prețuiește mai mult decît de a face rău, ceea ce nu-l împiedica să facă prost. Dar să-l lăsăm pe Robert la Chartres.

În românește de TAȘCU GHEORGHIU

Notre-Dame-des-Fleurs

Tot ceea ce vă voi povesti de la un capăt la altul, a aflat Mignon fragmentar, cu ajutorul cuvintelor strecurate îndărătul unei mâini desfăcute în evantai, în cursul mai multor vizite. În viața lui uluitoare, Mignon, în curent cu toate, nu va ști niciodată nimic. Așa după cum va ignora întotdeauna că Notre-Dame este fiul lui, nu va ști din această istorie pe care băiatul i-o povestește, că Pierrot-le-Corse este Notre-Dame sub o poreclă pe care și-o lua ca să facă trafic cu stupefiante. Deci, Notre-Dame se afla la băiatul care va vorbi, când ascensorul imobilului se opri la palier. Zgomotul opririi arătă clipa începînd de cînd inevitabilul trebuie să fie asumat. Un ascensor care se oprește face să bată inima care îl aude, ca zgomotul în depărtare al cuielor care sînt bătute. El face viața friabilă ca un pahar. Cineva sună. Zgomotul soneriei era mai puțin fatal decît cel al ascensorului, aduse puțină certitudine, puțină familiaritate. Dacă, după zgomotul ascensorului, ei n-ar mai fi auzit nimic, băiatul și Notre-Dame ar fi murit de frică. Ușa o deschise băiatul.

— Poliția ! spune unul din cei doi indivizi, întorcîndu-și, cu gestul pe care-l cunoașteți, reverul hainei.

CAZUL JEAN GENET

Jean Genet pe care Sartre l-a ținut într-o formulă definitivă prin titlul unei cărți celebre — « comediant și martir » — are, într-adevăr față de subiectul său preferat, viciul și crima, o ambiguitate plină de surprinzătoare consecințe. El se scufundă cu plăcere în atmosfera sufocantă, suprasaturată de objecție a mediilor lumpenproletare dar exasperarea deliciilor sale trădează o formă refulată de ostilitate față de onorabilitatea ipocrită a burghezului « bien-pensant ». Sinceritatea cu care se complăce în viciu este o replică dată de de-andoasele prefăcătoriei, iar aura de poezie în care îi drapează pe eroii faptelor diverse, hoții, spărgătorii, asasinii, într-un cuvînt elementele asociale și amurale, anarhiștii care nu se pot nicidecum încadra în normele unei vieți colective, care nu respectă nici cele mai elementare reguli ale vieții sociale, nu este altceva decît tot un protest inversat împotriva societății constituite, ca societate prost constituită.

Engels denunță în existența hoților și a furtului evidența nedreptății care stă la originea proprietății private. Jean Genet are în chip spontan și consanguin o simpatie nelimitată

Acum, imaginea fatalității este reprezentată pentru mine de triunghiul pe care-l formează cei trei oameni cu înfățișare prea banală ca să nu fie primejdioasă. Să ne închipuim că urc o stradă. Ei sînt toți trei pe trotuarul din stînga, unde încă nu i-am zărit. Dar ei m-au văzut: unul trece pe trotuarul din dreapta, al doilea rămîne în stînga și ultimul încetinește puțin mersul și formează vîrfurile triunghiului în care eu mă voi închide: e Poliția.

— Poliția.

Băiatul înainta în anticameră. Pardoseala era acoperită de un covor. Pentru a consimți să amesteci în viața de toate zilele — viața pantofilor ale căror șirete trebuiesc legate, a nasturilor care trebuiesc recuși, a punctelor negre care trebuiesc scoase — aventuri de roman polițist, trebuie să ai tu însuși sufletul puțin fermecat. Polițiștii înaintau ținînd mîna pe revolverele încărcate, în buzunarul hainei. În capătul garsonierei băiatului, deasupra căminului, se afla o imensă oglindă cu ramă din bucătărele de cristal cu fațete complicate; cîteva fotolii tapisate cu mătase galbenă erau răspîndite prin cameră. Perdelele erau trase. Lumina artificială venea de la o lampă mică suspendată în tavan: era ora prînzului. Polițiștii miroseau crima, și aveau dreptate, deoarece garsoniera reproducea atmosfera înăbușitoare a camerei în care Notre-Dame gîfîind, cu gesturi prinse într-o formă rigidă de constrîngere și teamă, îl gîtuise pe bătrîn. Erau trandafiri și rodul-pămîntului pe cămin, în fața lor. Ca și la bătrîn, mobilele lustruite nu-și arătau decît curburile de pe care lumina părea să țîșnească, nu să se așeze, ca pe boabele de struguri. Polițiștii înaintau, și Notre-Dame îi privea apropiindu-se

față de acești îngeri ai infernului care sînt delicvenții de drept comun deoarece vede în ei victimele unui rău mai puțin aparent dar mai profund și mai revoltător: existența rentierilor onorabili produce adolescenți asasini. Această idee poate fi extrasă din opera lui Genet numai în urma unui șir de deducții logice, care la un moment dat însă părăsesc terenul estetic al cărților. Menținîndu-ne strict în granițele universului său înăbușitor — nefastă planetă a imundității, uneori de o dogoritoare poezie infernală, de multe ori dezgustătoare prin abjecția și sordidul pe care le exală cu o ostentativă lipsă de măsură — trebuie să recunoaștem în demiurgul lui, în Jean Genet însuși, așa cum a arătat Sartre, o natură dublă, de « martir » și de « comediant ». Biografia sa ni-l arată ca o victimă a unei societăți pe care o detestă, martirul unor condiții sociale și familiale vitrege. Colectivitățile, umilindu-l și respingîndu-l cu ideea preconcepută că este, prin situația lui inferioară, incapabil de orice elevație spirituală, l-au silit să devină ceea ce aprioric era suspectat a fi: un individ asocial, primejdios pentru orice forme de conviețuire pașnică și liber consimțită. Martirajul lui este efectul neliniștii perpetui pe care o resimț posedanții, integrații unui sistem economic și social față de elementele dispartate, rămase pe dinafară și reprezentînd ipso facto o primejdie posibilă. Dintr-un delicvent virtual Genet s-a transformat, printr-o exacerbare supralicitare, într-unul real. Cărțile lui sînt istoria

într-o tăcere înspăimântătoare, ca tăcerea eternă a spațiilor necunoscute. Înaintau ca și el însuși atunci, în eternitate.

Veneau la timp. În mijlocul camerei, pe o masă mare, chiar pe catifeaua roșie, se afla întins un trup gol. Notre-Dame-des-Fleurs, lângă masă, în picioare, atent, privea polițiștii care se apropiau. În timp ce ideea grea a unui asasinat le umbra prin creier, ideea că acest asasinat era postîș distrugea asasinatul; plictiseala unei asemenea propuneri, plictiseala absurdității ei și a posibilității ei: un asasinat postîș îi stingherea pe polițiști. Era foarte clar că nu se puteau afla în fața unui om sau a unei femei asasinate și tăiate în bucăți. Polițiștii aveau inele de aur adevărat și noduri de cravată autentice. Când ajunseseră și chiar înainte de a ajunge lângă masă, văzură că, de fapt, cadavrul era un manechin de ceară folosit de croitori. Totuși, ideea crimei tulbura datele simple ale problemei. « Ai o mutră de bandit tu ». Cel mai vîrstnic dintre polițiști îi spuse asta lui Notre-Dame pentru că figura lui Notre-Dame-des-Fleurs este un chip atît de radios pur încît imediat și oricui îi venea ideea că era fals, că acest înger trebuia să fie dublu, flăcări și fum, deoarece fiecare, cel puțin o dată în viață, a avut ocazia să spună: « i l-ai fi dat pe Dumnezeu fără spovedanie » și vrea să fie mai șmecher decît destinul.

Un asasinat postîș domina deci scena. Cei doi polițiști nu căutau decît cocaina pe care unul din copoi lor o descoperise la băiat.

— Dați-mi drogul, repede.

— N-avem coco, șefule.

delictelor săvîrșite de el personal sau ale tovarășilor săi de închisoare, sînt impresiile, jurnalul și suferința unui deținut de drept comun. Martirul a început însă la un moment dat să-și îndrăgească supliciu. În orice artist zace un comediant și, uneori, chiar un cabotin. Propriile sale suferințe ca și cele ale tovarășilor săi întru delictvență l-au îndemnat nu numai la răzbunare împotriva unei societăți care prin alcătuirea ei inechitabilă se înconjoară inevitabil de o scursoare umană amorfă, de un brîu de viciu (deși este de reținut faptul că, din spirit de opoziție, se nasc, în asemenea medii imunde, norme și relații inter-umane care, sau reproduc exact pe dos morala curentă, sau împing în prim plan valorile cele mai elementare și, în mod tacit, cele mai disprețuite de sistemele morale constituite: sinceritatea, loialitatea, prietenia etc.) ci a devenit, în același timp, și un prilej de exhibiție. Genet își exteriorizează condiția de delicvent nu în starea ei reală, de victimă care caută să se răzbune prin mijloace nepermise, ci într-o formă disimulată, de trufie a rușinii, purtîndu-și nimbul de întuneric cu o imperială majestate. Jucîndu-și personajul de împrumut, impus de mediul burghez în care a crescut și care a văzut în el un apostol predestinat al răului, Genet se prefăce cu o artă de comediant versat că și l-a însușit într-o măsură care depășește cu mult chiar imaginația dezlănțuită a răuvoitorilor lui inventatori.

— Hai, repede, copii; altfel vă luăm și facem o percheziție. Asta nu vă duce prea departe.

Băiatul ezită o secundă, trei secunde. Cunoștea metoda polițiștilor și se lăsa prins. Se hotărî.

— Poștiți, n-avem decît atît.

Îi întinse un pachetel foarte mic, îndoit ca pliculețele de droguri farmaceutice pe care-l scoase din cutia ceasului său de mîină. Polițistul îl băgă în buzunar, în buzunarul vestei.

— Și el?

— N-are. Sigur, șefule, puteți căuta.

— Și asta de unde o ai?

Manechinul. Trebuie să recunoaștem poate aici, influența Divinei. Ea e pretutindeni unde apare inexplicabilul. Seamăna, Nebuna, în urma ei, curse, trape viclene, temnițe, cu riscul de a se prinde ea însăși în ele, dacă își schimbă radical poziția și din cauza ei, spiritul lui Mignon, a lui Notre-Dame și al amicilor lor este zburlit de gesturi absurde. Cu nasul mirosind în vînt, dau lovituri care-i încredințează celor mai îngrozitoare destine. Băiatul, prieten cu Notre-Dame, făcea și el hoții, și într-o mașină oprită, împreună cu Notre-Dame furaseră într-o noapte o cutie de carton pe care deschizînd-o o găsiră umplută cu bucățile sinistre ale unui manechin de ceară demontat.

Curcănii își îmbrăcau pardesiile. Nu răspunseră. Trandafirii de pe cămin erau frumoși, grei și excesiv de parfumați. Polițiștii se simțeau din pricina asta și mai nesiguri. Crima era falsă sau neterminată. Veniseră să caute co-

Exasperarea lui Genet în săvîrșirea răului este revoltă dar și complicitate. Comedianul joacă pentru public o comedie care s-ar putea intitula: « Cum vă place ». O comedie în care poezia învăluie un amestec curios, o mezialianță de omenesc și bestialitate. De culpă omenescă și de bestialitate inocentă. Notre-Dame-des-Fleurs, asasinul de optsprezece ani, cu chipul de arhanghel este întruchiparea cea mai îndrăgită de scriitor și mai reușită a unei poezii care a izvorît din efluviile impure ale unui mediu de corupție și crimă. În adolescentul asasin care poartă porecla Concepției Imaculate, Notre-Dame-des-Fleurs, Genet a dat imaginea sfîșietoare a vinovatului inocent, rătăcit între bine și rău, între noblețe și abjecție, într-o lume în care ordinea și dezordinea se confundă, în care dreptatea și nedreptatea nu se pot desprinde una de alta, în care apărătorii legii (și legea însăși) sînt tot atît de ambiguu angajați într-o cauză dreaptă pe cît sînt cei care o încalcă. Juriul, președintele, procurorul, avocatul, amatorii de senzațional, toată lumea plutește într-o infuzie tulbură, incertitudinea este iremediabilă, delictul confundîndu-se cu legea și acuzarea cu apărarea.

Literatura lui Jean Genet este flora fastuoasă, demențial dezvoltată a unui sol fermentat de putreziciune.

GEORGETA HORODINĂ

caina. . . Cocaina. . . Laboratoare instalate în camerele de serviciu. . . și care săreau în aer. . . pagube. . . E deci ceva periculos, cocaina? Îi luară pe cei doi tineri la poliție și, în aceeași seară, împreună cu comisarul, se întoarseră să facă o percheziție care le aduse trei sute de grame de cocaină. Nu-i lăsară de aceea pe băiat și pe Notre-Dame în pace. Polițiștii făcură tot ce putură ca să scoată de la ei cât mai multe informații. Se grăbeau, scormoneau această noapte ca să descurce câteva fire ducând la alte capturi. Îi supuseră la tortura modernă: lovituri în pînțece; palme, rigle în coaste și diverse alte jocuri, de la unul la altul.

— Mărturisește ! urlau ei.

În sfîrșit, Notre-Dame se rostogoli sub masă. Rătăcit de furie, un polițist se năpusti asupra lui, dar altul îl trase de braț, murmurînd ceva și zicînd apoi cu glasul tare:

— Lasă, hai, Gambert. N-a comis totuși o crimă.

— Țsta, cu mutrișoara lui de păpușă? Ar fi în stare.

Tremurînd de frică, Notre-Dame ieși de sub masă. Îi spuseră să se așeze pe un scaun. La urma urmelor, nu era vorba decît de cocaină și, în camera vecină, celălalt băiat era mai puțin maltratată. Brigadierul care oprise tortura rămase singur cu Notre-Dame. Se așeză și-i întinse o țigară.

— Spune-mi ce știi. Nu e cine știe ce delict. Puțină coco, nu riști să fii ghilotinat.

Mi-ar fi greu să explic exact și să descriu în amănunt ceea ce se petrecu în Notre-Dame-des-Fleurs. Nu e nicidecum posibil să vorbești, în legătură cu aceasta, de recunoștință față de polițistul cu glas mai blînd. Destinderea pe care o simți Notre-Dame ca efect al frazei: « Nu e cine știe ce delict », nu e încă asta. Polițistul spuse:

— Manechinul vostru l-a înfuriat.

Rîse și trase un fum. Se înveseli. Notre-Dame se temea el de o pedeapsă mai mică? Mai întîi îi veni de la ficat, pînă în dinți, mărturisirea că l-a ucis pe bătrîn. Nu făcu mărturisirea. Dar ea urca, urca. Dacă deschidea gura, da drumul la tot. Se simți pierdut. Deodată îl apucă amețeala. Se vede cocoțat pe frontispiciul unui templu nu prea înalt. « Am optsprezece ani. Pot fi condamnat la moarte » gîndește el repede. Dacă descleștează degetele, cade. Hai, își revine. Nu, nu va spune nimic. Ar fi grozav să spună, ar fi glorios. Nu, nu, nu ! Dumnezeuule, nu !

Ah ! e salvat. Mărturisirea se retrage, se retrage fără să fi trecut pragul.

— Am ucis un bătrîn.

Notre-Dame a căzut de pe frontispiciul templului și, instantaneu, disperarea descătușată îl adoarme. E odihnit. Polițistul nu s-a mișcat.

— Cine, ce bătrîn?

Notre-Dame se trezește. Rîde.

— Nu, glumesc, am glumit.

Cu o viteză amețitoare, combină acest alibi: un asasin mărturisește spontan și într-un fel stupid, cu detalii imposibile, crima, ca să se creadă că e nebun și să îndepărteze de la el bănuțele. Trudă zadarnică. Notre-Dame e supus din nou la tortură. Degeaba strigă el că voia să se joace, polițiștii vor să știe. Notre-Dame știe că vor ști, și fiindcă e tânăr se zbate. E un înecat care luptă împotriva gesturilor sale și în care totuși pacea — știți, pacea înecaților — coboară încet. Polițiștii spun acum numele tuturor asasinilor de cinci sau zece ani al căror asasin n-a fost prins. Lista se lungeste. Notre-Dame are inutila revelație a ignoranței extraordinare în care se află poliția. Morțile violente defilează prin fața ochilor săi. Polițiștii spun nume, nume și lovesc. Se pregătesc să spună în sfârșit lui Notre-Dame: « Poate nu știi ce nume avea? » Încă nu. Spun nume și observă atent obrazul roșu al băiatului. E un joc. Jocul ghicitorilor. Oare ard? Ragon?... Chipul îi este prea tulburat pentru a mai putea exprima ceva comprehensibil. Totul e în dezordine.

Notre-Dame urlă:

— Da, da, el e. Lăsați-mă.

Părul i-a căzut în ochi, îl ridică scuturînd capul, și acest gest simplu, care era rara lui cochetărie, îi amintește vanitatea lumii. Abia își șterge balele care-i curg din gură. Totul devine atât de calm încât nimeni nu mai știe ce să facă.

De pe o zi pe alta, numele lui Notre-Dame-des-Fleurs a fost cunoscut de Franța întreagă, și Franța e obișnuită cu confuziile. Cei care nu fac decît să parcurgă zările nu se oprirea la Notre-Dame-des-Fleurs. Cei care aprofundează articolele, simțeau insolitul și descoperindu-l scoteau deodată la lumină o recoltă miraculoasă: acești cititori erau școlarii și bătrînicile care au rămas, în fundul lor de provincie, asemeni Ernestinei, bătrîna de cînd s-a născut, asemeni copiilor evrei, care au, la patru ani, chipul și gesturile pe care le vor avea la cincizeci. Pentru ea, ca să-i farmece apusul, omorîse Notre-Dame un bătrîn. Dintotdeauna de cînd povestea povești fatale sau istorii plate și banale, dar în care unele cuvinte explozive sfîșiau pînza, arătînd prin aceste agățări, dacă se poate spune așa, ceva din culise, înțelegeai cu mirare de ce vorbea astfel. Avea gura plină de povești, și te întrebi cum puteau să se nască din ea, care nu citea în fiecare seară decît un ziar fad: poveștile se nășteau din ziar, ca ale mele din romanele populare. Aștepta factorul, la pîndă, după ferestre. O nerăbdare din ce în ce mai tulburătoare o agita pe măsură ce se apropia ceasul poștei, și cînd, în sfârșit, apuca paginile cenușii, poroase, pline de sîngele dramelor (sîngele al cărui miros îl confunda cu acela al cernelii și al hîrtiei), pe care le desfăcea ca pe un șervet de masă pe genunchi, se prăbușea, epuizată, sfîrșită, în fundul vechiului ei fotoliu roșu.

Preotul unui sat, auzînd în jurul lui numele de Notre-Dame-des-Fleurs, fără să fi primit dezlegare de la arhiepiscop, într-o duminică porunci din

amvon rugăciunii și recomandă acest nou cult devoțiunii speciale a credincioșilor. Credincioșii, în băncile lor, tulburați, nu suflară un cuvânt, nu gândiră un gând.

Într-un cătun, numele florii care se numește « regina pajiștelor » o făcu pe o fetiță care se gîdea la Notre-Dame-des-Fleurs să întrebe:

— Spune mamă, a fost o minune?

Au fost alte minuni, pe care nu am timp să le povestesc.

Călătorul taciturn și febril care ajunge într-un oraș se duce țintă la odăițe, cartiere speciale, bordele. Este orientat de un simț misterios care-l informează de chemarea dragostei ascunse; sau, poate, de înfățișarea, de direcția pe care o iau anumiți obișnuiți pe care-i recunoaște după semnalmente simpatice, după parole schimbate de subconștientul lor și pe care-i urmează cu încredere. Tot așa merge Ernestina drept la minusculele rînduri ale faptelor diverse, care sînt crimele, furtunile, violurile, agresiunile înarmate. Visa la ele. Violența lor concisă, precizia lor nu lăsa visului timpul nici locul ca să se înfiltreze: o doborau. Îi apăreau brutali, în culori vii, sonore: mîini roșii puse pe fața unei dansatoare, fețe verzi, pleoape vinete. Cînd acest val puternic dispărea, citea toate titlurile bucăților muzicale de la rubrica de radio, dar n-ar fi îngăduit niciodată ca o arie muzicală să pătrundă în camera ei pînă într-atît melodia cea mai inofensivă face să ruginească gîndirea. Astfel, ziarele fură neliniști-toare, ca și cum ar fi fost pline de coloanele faptelor diverse, coloane sîngeroase și mutilate ca niște stîlpi de tortură. Și, deși procesului pe care-l vom citi mîine, presa nu i-a acordat, în mod parcimonios, decît zece rînduri destul de dinstațate pentru a lăsa aerul să circule între cuvintele prea violente, aceste zece rînduri — mai hipnotice decît prohodul unui spînzurat, decît cuvîntul « cravată de cînepă » — aceste zece rînduri făcură să bată toate inimile femeilor bătrîne și ale copiilor geloși. Parisul nu doarme. Spera ca mîine, Notre-Dame să fie condamnat la moarte; dorea acest lucru.

Dimineața, măturătorii, inaccesibili la dulcile și triste absențe ale condamnaților la moarte, morți sau nu, cărora Curtea cu Jurați le dă azil, răscoliră praful acru, stropiră parchetul, sculpară, blestemară, rîseră cu aprozii care rînduiau dosarele. Audiența nu va începe decît la ora unu fără un sfert precis, dar de la prînz, portarul deschide larg porțile.

Sala nu e majestuoasă dar e foarte înaltă, așa încît liniile verticale, ca liniile unei ploii liniștite, o domină. Intrînd, vezi pe perete un tablou mare cu o justiție, care e o femeie îmbrăcată în mari draperii roșii. Se sprijină cu toată greutatea pe o sabie numită aici « paloș », care nu se îndoaie. Deasupra, se află estrada și masa la care jurații și Președintele, în hermină și robă roșie, vor veni să se așeze ca să judece copilul. Președintele se numește « D. Președinte Vase de Sainte-Marie ». Încă o dată, ca să-și atingă scopurile, destinul întrebuițează o metodă josnică. Cei doisprezece jurați sînt doispre-

zece oameni cumsecade deveniți deodată judecători suverani. Deci, sala, încă de la prînz, era plină. O sală de festin. Masa era pusă. Aș vrea să vorbesc cu simpatie de această mulțime a Curții cu jurați, nu pentru că nu era ostilă — asta-mi era egal — ci pentru că ea scînteiază din mii de gesturi poetice. E foșnitoare ca o tafta. Notre-Dame dansează, pe marginea unei prăpăstii zburlite de baionete, un dans periculos. Mulțimea nu e veselă, în sufletul ei este o tristețe de moarte. Se înghesuie pe bănci, își strîns genunchii, buclile, își șterse nasul, făcu în fine toate cele o sută de nevoi de mulțime a Curții cu jurați pe care atîtea majestăți o vor pleoști. Publicul nu vine aici decît în măsura în care un cuvînt poate provoca tăierea unui cap și ca să se întoracă, asemeni sfîntului Denis, purtîndu-și capul tăiat în mîini. Se spune uneori că moartea plutește deasupra unui popor. . . Aici, moartea nu e decît o aripă neagră fără trup, o aripă făcută din mai multe cuptoane de etamină, neagră, susținută de o subțire carcasă din balene de umbrelă, un stindard de pirați, fără băț. Această aripă de etamină plutea asupra Palatului pe care nu-l veți confunda cu nici unul deoarece este Palatul de Justiție. Îl învăluia în faldurile ei și, în sală, detașase pentru a O reprezenta o cravată de crep de China verde. Pe masa Președintelui, cravata era singurul corp delict. Moartea, vizibilă aici, era o cravată, și-mi place că-i așa: era o Moarte ușoară.

Mulțimea era rușinată că nu e ea asasinul. Avocații negri purtau dosare sub braț și se interpelau zîmbind. Se apropiau uneori foarte aproape și foarte semeț de Mica Moarte. Avocatele erau femei. Ziariștii erau cu avocații. Delegații patronajului adolescenților vorbeau încet între ei. Își disputau un suflet. Trebuiau să-l joace la zaruri ca să-l trimită în Vosgi? Avocații, care nu au, în ciuda robei lor lungi și mătăsoase, întorsătura atît de blîndă și grăbită către moarte a eclesiasticilor, formau și destrămau grupuri. Erau foarte aproape de estradă, și mulțimea îi auzea acordîndu-și instrumentele pentru marșul funebru. Mulțimea era rușinată că ea nu moare. Aceasta era religia ceasului, de a aștepta și de a invidia un asasin. Asasinul intră. Fură văzuți doar voinicii din garda republicană. Băiatul apără dindărătul unuia dintre ei, și celălalt îi scoase lanțul cătușelor. Ziariștii au descris mișcările mulțimii la apariția unui criminal celebru; la articolele lor îi voi trimite pe cititori, cu voia lor, rolul și arta mea nefiind acela de a descrie mari mișcări ale mulțimii. Totuși, voi îndrăzni să spun, au putut să citească, gravate în aura lui Notre-Dame-des-Flours, aceste cuvinte: «Sînt Imaculata Concepție». Lipsa de lumină și de aer, din celula sa, nu-l făcuse nici mai palid, nici mai umflat; desenul gurei lui închise era desenul unui surîs grav; ochii lui albaștri ignorau Infernul; tot chipul său (dar poate el era asemeni închisorii care, la trecerea acestei femei cîntînd în noapte, a rămas pentru ea un zid rău, în timp ce toate celulele își luau în mod secret zborul, ridicate de mîinile care băteau ca niște aripi ale deținuților tulburați de acest cîntec), imaginea și gesturile lui liberau

demoniî captivi sau încuiau învîrtind de cîteva ori cheia în broască, îngerii de lumină. Era îmbrăcat într-un costum de flanelă cenușie foarte tineresc și gulerul cămășii albastre era răsfrînt. Părul blond se înverșuna să-i cadă în ochi, știți cu ce scuturare din cap îl alunga. Cînd avu deci pe toată lumea în fața lui, Notre-Dame, asasinul, care în curînd va fi mort, asasinat la rîndul lui, scutură ușurel, clipind din ochi, capul, ceea ce făcu să se îndrepte șuvița rebelă care-i cădea la rădăcina nasului. Această scenă simplă ne transportă, asta vrea să spună că ea înalță clipa așa cum dispariția lui pentru lume ridică fahirul și-l ține suspendat în aer. Clipa nu mai ținea de pămînt ci de cer. Totul te făcea să te temi ca audiența să nu fie cumva ciopîrțită de aceste clipe pline de cruzime care ar deschide trape sub picioarele judecătorilor, avocaților, ale lui Notre-Dame, ale gărziilor și, timp de o eternitate, i-ar lăsa suspendați ca pe niște fahiri, pînă cînd o respirație ceva mai puternică le-ar reda viața suspendată.

Plutonul de onoare (soldații din armata colonială) intră cu mare tapaj de bocanci cu ținte și zgomot de baionete. Notre-Dame crezu că e plutonul de execuție.

Am spus oare? Publicul era compus mai ales din bărbați; dar toți acești bărbați îmbrăcați în culori închise, cu umbrele pe braț sau ziare în buzunar, erau mai înfiorați decît o alee de glicină, decît perdeaua de dantelă a unui leagăn. Notre-Dame-des-Fleurs era de vină că, invadată de o mulțime grotescă și în haine sărbătorești, sala Curții cu jurați părea un gard viu în luna mai. Asasinul ședea pe banca acuzaților. Eliberarea din lanțuri îi dădea voie să-și țină mîinile în adîncul buzunarelor; astfel, părea că se află oriunde, mai degrabă în sala de așteptare a unui birou de plasare, pe banca unei grădini publice, privind de departe într-un chioșc la o polișinelă sau poate în biserică, la catehismul de joi. Jur că aștepta orice altceva. La un moment dat, scoase o mîndă din buzunar, și, ca adineaori, aruncă, înapoi, așa cum în același timp își scutura căpșorul drăguț, șuvița blondă și buclată. Își încheie gestul netezindu-și părul spre spate, pînă la ceafă, și află prin el o impresie stranie: cînd, la un personaj, dezumanizat de glorie, observi un gest familiar, o tră-sătură vulgară (vedeți bine: a alunga cu o mișcare bruscă a capului, o șuviță de păr), care mîlîncă mîncarea uscată, prin fenta adorabilă ca un suris sau o eroare, zărești un colț de cer. . .

Notre-Dame-des-Fleurs. Gura îi era ușor întredeschisă. Uneori își pleca privirea în jos, la picioarele, pe care mulțimea și le închipuia încălțate cu ghetuțe de copil. Pentru un da sau un nu, te așteptai să-l vezi făcînd un gest de dansator. Aprozii nu mai terminau să încurce dosarele. Pe masă, mica Moarte suplă era inertă și părea moartă de-a binelea. Baionetele și pîntenii luciră.

— Curtea I

Curtea intră pe o ușă ascunsă, tăiată în tapiseria peretelui, îndărătul mesei juraților. Or, Notre-Dame, dat fiind că auzise în închisoare de fastul curții, își închipuia că astăzi, printr-un soi de greșală grandioasă, ea va intra pe poarta mare a publicului, larg deschisă, așa cum în duminica Floriilor, clerul, care de obicei iese din altar pe o ușă practică pe una din laturile corului, îl surprinde pe credincioși, apărând în spatele lor. Curtea intră, cu familiara maiestate a principilor, pe ușa de serviciu. Notre-Dame presimțea că toată ședința va fi trucată și că, la sfârșitul seratei, va avea capul tăiat cu ajutorul unui joc de oglinzi. Unul din soldații de gardă îi scutură brațul și spuse:

— Ridică-te.

Valse să spună: «Ridicați-vă», dar nu îndrăzni. Sala era în picioare, tăcută. Se așeză din nou cu zgomot. Domnul Vase de Sainte-Marie purta monoclu. Strecură pe furis o privire spre cravată, și cu amândouă minile, răscoli un dosar. Dosarul era burdușit de detalii așa cum era burdușit de dosare cabinetul judecătorului de instrucție. În fața lui Notre-Dame, procurorul nu se lăsa înșelat. Simțea că un cuvânt al lui, un gest prea cotidian l-ar transforma într-un avocat al diavolului și ar legitima canonizarea asasinului. Era un moment greu de trecut; își risca reputația. Notre-Dame se așezase. O mică mișcare a minii făcuse a Domnului Vase de Sainte-Marie îl făcu să se ridice.

Interogatoriul începu:

— Vă numiți Adrien Baillon?

— Da, domnule.

— Sînteți născut la 19 decembrie 1920?

— Da, domnule.

— La...?

— La Paris.

— Da. Ce arondisment?

— Optsprezece, domnule.

— Da... Mediul în care trăiți v-a dat o poreclă... (Ezită, apoi:)

— Vreți s-o spuneți Curții.

Asasinul nu răspunse nimic, dar numele, fără să fie pronunțat, ieși întreg, înrîpat, prin fruntea creierului mulțimii. Pluti prin sală, invizibil, parfumat, secret, misterios.

Președintele răspunse cu voce tare:

— Da, asta e într-adevăr. Și sînteți fiul lui...?

— Lucie Baillon.

— Din tată necunoscut. Da. Acuzarea... (Aici jurații — erau doisprezece

luară o poziție confortabilă, care, convenindu-le fiecăruia în particular pentru că favoriza anumite înclinații, le îngăduia tuturor să fie demni. Notre-Dame era tot în picioare, cu brațele spînzurîndu-i de-a lungul trupului, ca

acelea ale unui regișor plictisit și încântat care, de pe treptele scării palatului regal, asistă la o paradă militară.)

Președintele continuă:

— ... În noaptea de 7 spre 8 iulie 1937, intrat, fără să lase urme de efracție, în apartamentul șase de la etajul patru al imobilului situat la numărul 12 din strada Vaugirard și ocupat de domnul Ragon Paul, în vîrstă de șaptezeci și șapte de ani.

Înălță capul și se uită la Notre-Dame.

— Recunoașteți faptele?

— Da, domnule.

— Ancheta precizează că domnul Ragon însuși ți-ar fi deschis ușa. Cel puțin așa ați declarat fără să puteți dovedi. Mențineți declarația?

— Da, domnule.

— Apoi, domnul Ragon care vă cunoștea, ar fi părut bucuros de vizita dumneavoastră și v-ar fi oferit niște lichior. Apoi fără să se aștepte la așa ceva, cu ajutorul... (ezită)... acestei cravate, l-ați strangulat.

Președintele luă în mîină cravata.

— Recunoaște-ți această cravată ca aparținîndu-vă și ca fiind arma crimei?

— Da, domnule.

Președintele avea această cravată moale între degete, o cravată ca o ectoplasmă, o cravată pe care trebuia să o privești cît mai era vreme, deoarece ea putea să dispară dintr-o clipă într-alta sau să se ridice țeapănă în mîna uscată a Președintelui, care simți că, dacă înțepenirea sau dispariția ei s-ar produce, s-ar acoperi de ridicol. Se grăbi deci să treacă arma crimei primului jurist, care o dădu vecinului, și așa mai departe, fără ca nimeni să încerce să întîrzie pentru a o recunoaște, deoarece părea să riște jocul de a se vedea transformat sub proprii săi ochi în dansatoare spaniolă. Dar precauțiile lor, a acestor domni, fură zadarnice, și, dacă nu băgară de seamă, ei fură totuși cu totul schimbați. Gesturile ferite ale juraților pîrînd de conivență cu destinul care prezida asasinatul bătrînului, asasinul imobil ca un mediu pe care-l întrebi, și grație unei asemenea imobilități absent, și locul acestei absențe, întunecau sala, în care ochii mulțimii vroiau să vadă limpede. Președintele vorbea, vorbea. Ajunsese aici:

— Și cine v-a dat ideea să folosiți un asemenea mijloc de a ucide?

— El.

Lumea întreagă înțelese că El era bătrînul mort, care juca iar un rol acum, el cel, îngropat, mîncat de viermi și de larve.

— Asasinatul I

Președintele scoase un țipăt îngrozitor:

— Chiar cel asasinat v-a arătat cum trebuie făcut pentru a-l suprima? Hai, hai, explicați-vă.

Notre-Dame păru stînjelit. O pudoare tandră îl împiedica să vorbească. Timiditatea de asemeni.

— Da... E... spuse el... D. Ragon avea o cravată care-l strîngea. Era foarte roșu la față. Atunci și-a scos-o.

Și asasinul, încetișor, ca și cum ar fi acceptat un tîrg rușinos sau o acțiune caritabilă, mărturisi:

— Atunci, m-am gîndit că, dacă aș strînge eu, ar fi mai rău.

Și încă și mai încet, exact atît cît să audă soldații și Președintele (dar mulțimea nu auzi):

— Fiindcă am brațe tari.

Președintele lăsa capul în jos copleșit:

— Nenorocitul ! spuse el. Și de ce ?

— Eram într-o leftereală fabuloasă.

Deoarece se întrebuițează cuvîntul « fabulos » pentru a califica o avere, nu părea imposibil să-l aplici mizeriei. Această leftereală fabuloasă îi făcu lui Notre-Dame un pedestal de nori: fu tot atît de miraculos încununat de glorie ca trupul lui Christos înălțîndu-se, ca să rămîna acolo singur, fix, în cerul însoțit de amiază. Președintele își frîngea mîinile lui frumoase. Mulțimea își schimonosea obrazul. Grefierii mototoleau indigourile. Avocații aveau deodată ochiul unor găini extralucide. Soldații de pază oficiau. Poezia își lucra propria sa materie. Singur, Notre-Dame era singur și-și păstra demnitatea, ceea ce înseamnă că aparținea încă unei mitologii primitive și-și ignora divinitatea și divinizarea. Restul lumii nu știa ce să creadă și făcea eforturi supraomenești ca să nu se lase ridicată de la mal. Mîinile cu unghii deznădăcinate se agățau și de un fir de pai; să-și încrucișeze sau să nu-și încrucișeze picioarele, să privească țintă la o pată de pe haină, să se gîndească la familia omului gîtuit, să se srobească în dinți.

— Atunci, explicați Curții cum ați procedat.

Era atroce. Trebuia ca Notre-Dame să explice. Polițiștii ceruseră amănunte, judecătorul de la instrucție de asemeni, era rîndul Curții. Lui Notre-Dame i se făcu rușine nu de fapta lui (era imposibil), ci de a mesteca prea mult aceeași poveste. Îi veni ideea îndrăzneată de a da o nouă versiune, atît de mult îl obosea să-și încheie povestirea cu aceste cuvinte: « Pînă să nu mai poată ». Se hotărî să povestească altceva. Totuși, în același timp povestea, această poveste pe care o spusese cu aceleași cuvinte polițiștilor, judecătorului, avocatului, psihiatrilor. Deoarece, pentru Notre-Dame, un gest e ca un poem și nu poate să se exprime decît cu ajutorul unui simbol, întotdeauna același. Și, din faptele lui vechi de doi ani, nu-i mai rămînea decît expresia nudă. Își recitea crima așa cum se recitește o cronică, dar într-adevăr nu de crimă vorbea el. În acest timp, pendula agățată de peretele din fața lui acționa

metodic, dar timpul se dereglase așa că ea scanda, la flecare secundă, perioade lungi și perioade scurte.

Din cei doisprezece cinstiți bătrâni ai juriului, patru purtau ochelari. Aceștia erau ruși de comuniunea cu sala prin această sticlă, prost conductor, izolant, ei urmăreau separat alte peripeții. De fapt, nici unul din ei nu părea să se intereseze de această afacere de asasinat. Unul din bătrâni își netezea fără încetare barba; era singurul care părea atent, dar, uitându-ne mai bine, vedem că ochii lui sînt goi ca aceia ai statuiilor. Altul era făcut din stofă. Altul desena pe postavul verde al mesei cercuri și stele; în viața de toate zilele era pictor și umorul său îl făcea uneori să coloreze vrăbiile șmechere cocoțate pe sperietoarea de ciori din grădină. Altul își scuipa dinții într-o batistă de un albastru pal — albastru de Franța. Se ridicară și-l urmară pe Președinte îndărătul ușii ascunse. Deliberarea este tot atît de secretă ca alegerea unui șef de bandiți mascați, ca execuția unui trădător în sînul unei confrerii. Mulțimea se ușura căscînd, întinzîndu-se, rîgînd. Avocatul lui Notre-Dame se sculă de pe bancă și se apropie de clientul său:

— Curaj, băiete, curaj ! spuse el strîngîndu-i mîinile. Ai răspuns bine, ai fost sincer, cred că juriul e de partea noastră.

În timp ce vorbea îi strîngea lui Notre-Dame mîinile, îl reținea sau se ținea de el. Notre-Dame avu un zîmbet care putea să-i arunce în focurile iadului pe judecătorii lui. Un surîs atît de azurat încît chiar soldații avură intuiția existenței lui Dumnezeu și ale marilor principii de geometrie. Gîndiți-vă la clinchetul clar de lună al broaștei țestoase; e atît de pur, noaptea, încît vagabondul se oprește pe drum și nu o pornește iar decît după ce l-a auzit din nou.

— Se împiedică jurații? spuse el făcînd cu ochiul.

— Da, da, nu-i nimic, zise avocatul.

Plutonul de onoare prezentă armele, și Curtea cu glugile lăsate ieși din perete. Domnul Vase de Sainte-Marie se așează în tăcere, apoi toată lumea se așează cu zgomot. Președintele își luă capul în mîinile lui frumoase și spuse:

— Vom trece la audierea martorilor. Ah ! mai întîi să vedem raportul poliției. Inspectorii sînt aici ?

E nemaipomenit ca un Președinte al Curții cu Jurați să fie atît de distrat încît să uite un lucru atît de grav. Eroarea lui îl șocă pe Notre-Dame așa cum l-ar fi șocat o greșeală de ortografie (dacă ar fi fost ortografie) în regulamentul închisorii. Un aprod introduse pe cei doi polițiști care-l arestaseră pe Notre-Dame. Cel care făcuse odinioară ancheta, veche de doi ani, murise. Făcură un raport succint al faptelor: poveste uluitoare în care o falsă crimă făcea să se descopere una adevărată. Această descoperire e imposibilă. Visez. « Pentru un fleac ! » Dar, pe scurt, admit mai ușor această descoperire hazlie, care duce la moarte, de cînd supraveghetorul mi-a luat manuscrisul pe care-l purtam cu mine în timpul plimbării. Am sentimentul catastrofei, apoi nu îndrăznesc să cred că o asemenea catastrofă poate să fie scurgerea logică a unei imprudențe atît de mici. Apoi mă gîndesc că criminalii își pleacă capul din cauza unei imprudențe atît de mici, atît de mici încît ar trebui să aibă dreptul de a o îndrepta, întorcîndu-se înapoi, ca cerîndu-i acest lucru judecătorului, el să accepte, atît e de benignă, și că nu se poate. În ciuda formației lor pe care o consideră carteziană, cînd, după cîteva ceasuri, îl vor condamna la moarte pe Notre-Dame, degeaba vor face jurații acest lucru, nu vor fi

siguri dacă o fac din pricină că a gătit o păpușă sau pentru că a tăiat în bucăți un bătrânel. Polițiștii, făuritori de anarhism, se retraseră făcându-i Președintelui o drăguță plecăciune. Afară cădea zăpada. Se ghicea după mișcarea mâinilor în sală, ridicând gulerul paltoanelor. Cerul era acoperit. Moartea se apropia cu pași ușori pe zăpadă.

În sfârșit, Președintele chemă pe expertul alienist. El răsări într-adevăr dintr-o trapă invizibilă, ca dintr-o cutie invizibilă. Se așezase în rîndul publicului, care nici nu bănuia. Se ridică și veni la bară. Citi juraților raportul său. Din acest raport înaripat cădeau jos cuvinte ca acestea: « Dezechilibrul . . psihopatie. . . fabulație. . . sistem splanchic. . . schizofrenie. . . dezechilibru, dezechilibru, dezechilibru, dezechilibru. . . echilibrat » și deodată, sfîșietor, sîngerînd: « Marele simpatic ». Nu se opri: « . . . Dezechilibru. . . semi-responsabilitate. . . secreție. . . Freud. . . Jung. . . Adler. . . secreție ». Dar vocea perfidă mîngîia anumite silabe, și gesturile omului luptau împotriva unor dușmani: « Părinte, stai la stînga, la dreapta »; unele cuvinte pe vocea perfidă ricoșau în cele din urmă (ca în aceste cuvinte din javaneză în care, la mijlocul silabelor, trebuie să distingi alte cuvinte naive sau josnice). Se înțelegea acest lucru: « Ce este un răufăcător? O cravată care dansează sub clar de lună, un covor epileptic, o scară care urcă pe brînci, un pumnal în mers de la începutul lumii, o fiolă de otravă înnebunită, mîini înmănușate în noapte, gulerul albastru al unui marinar, o succesiune deschisă, o suită de gesturi simple și benigne, un drug de fier tăcut. » Marele psihiatru citi în sfârșit concluziile « Că el (Notre-Dame-des-Fleurs) este un dezechilibrat psihic, inactiv, amoral. Totuși, că în orice act criminal, ca în orice act, există o parte voluntară și care nu se datorează complicității iritante a lucrurilor. În sfârșit, Baillon este responsabil în parte de crima lui ».

Ningea. Totul, în jurul sălii, era tăcere. Camera juraților era părăsită în spațiu, singură. Nu se mai supunea legilor terestre. Printre stele și planete, fugea repede ca vîntul. Era, în aer, casa de piatră a Sfintei Fecioare. Călătorii nu mai așteptau nici un ajutor din afară. Otgoanele erau tăiate. În acest moment, partea speriată a sălii (mulțimea, jurații, avocații, soldații) trebuia să se așeze în genunchi și să intoneze cîntări, în timp ce partea cealaltă (Notre-Dame), liberată de greutatea operelor carnale (trimiterea la moarte e o operă carnală), trebuia să se organizeze într-o pereche pentru a cînta: « Viața e un vis. . . un vis frumos. . . » Dar mulțimea nu are simțul grandoarei. Ea nu ascultă de această poruncă dramatică și nimic nu fu mai puțin serios decît ce ea ce urmă. Notre-Dame el însuși își simți orgoliul muindu-se. Se uită pentru prima oară cu ochi de om la Președintele Vase de Sainte-Marie. E atît de plăcut să iubești, încît nu s-a putut împiedica să nu se dizolve într-o dulce, încrezătoare tandrețe pentru Președinte. « Poate nu-i chiar așa de idiot ! »

se gîndi. Pe dată dulcea lui insensibilitate se topi și ușurarea care i-o produse
semnăna cu aceea a urinei liberate după o noapte de continență. Notre-Dame
își iubi călăul, primul său călău. Era de acum un fel de iertare plutitoare,
prematură, pe care o acorda monoculului înghețat, cu pete de metal, cu gura
terestră, judecății viitoare enunțate conform unor înspăimîntătoare Biblii.
Ce este de fapt un călău? Un copil care se înveșmîntează ca o Parcă, un ino-
cent pe care-l izolează splendoarea zorzoanelor purpurii, un om sărman,
un om umil. Fură aprinse lustrile și aplicile. Ministerul Public luă cuvîntul.
Împotriva adolescentului asasin tăiat într-un bloc de apă limpede, nu spuse
decît lucruri juste, pe măsura Președintelui și a juraților. Anume că trebuiau
ocrotiți rentierii care locuiau uneori foarte sus sub culmi, și să trimitem la
moarte copiii care-i sugrumau. . . Era drept, spus pe un ton foarte fin și une-
ori foarte nobil. Întovărașit de un gest cu capul:

— . . . E regretabil (pe un ton minor, apoi reia în major). . . e regretabil. . .

Avocatul își dădea toată osteneala. Vorbea despre abundență, frazele lui
nu mai luau sfîrșit. Se simțea că, născute dintr-un fulger, trebuiau să se di-
lueze în cozi de cometă. El amesteca ceea ce spunea că sînt amintirile sale
din copilărie (din propria sa copilărie, în care ar fi fost el însuși ispitit de Dia-
vol) cu noțiuni de drept pur. În ciuda unui asemenea contact, dreptul pur
rămînea pur și, în balele cenușii, își păstra strălucirea de cristal dur. Avoca-
tul spunea mai întîi educația răului, exemplul străzii, foamea, setea și
mai zicea tentația aproape carnală a gîtului, care pare făcut ca să-l strîngi.
Pe scurt, nu mai era în temă. Notre-Dame aprecie această elocvență. Încă
nu credea ceea ce spunea avocatul, dar era gata să întreprindă tot, să-și asume
totul. Totuși, un sentiment de jenă, al cărui sens nu-l putu pricepe decît mai
tîrziu, îi semnala prin mijloace obscure, că avocatul îl pierdea. Curtea
blestema un avocat atît de mediocru, care nu-i acorda nici măcar satisfacția
de a-și învinge mila pe care în mod normal trebuia să o încerce ascultînd ple-
dările. Ce joc juca deci acest avocat imbecil? Să spună un cuvînt, un cuvîntel sau
un cuvînt mare să facă cel puțin ca în spațiul și timpul unei ochiade asatine, jurații
să se îndrăgostească de un cadavru adolescent și, răzbunînd astfel bătrînul
sugrumat, să-și simtă și ei un suflet de asasin, liniștiți, stînd jos, la căldură.
Fără riscuri, abia mica Eternă Damnațiune. Liniștea lor dispărea. Or trebuie
decît achitat numai fiindcă avocatul e un idiot? Dar s-a gîndit cineva ce putea
fi supremașmecherie a unui avocat poet? Napoleon a pierdut bătălia de la Water-
loo deoarece Wellington a făcut o boroboacă, se zice. Curtea simți că trebuie
sanctificat acest tînr. Avocatului îi curgeau bale. Vorbea în acest moment
de o reeducare posibilă — atunci, în stalul care le era rezervat, cei patru
reprezentanți ai patronajului Copilăriei și Adolescenței fixară la poker soarta
sufletului lui Notre-Dame-des-Fleurs. Avocatul cerea achitarea. Implora.

Nu-l mai auzeau. În sfârșit, cum cu o promptitudine vizibilă dintr-o mie clipa cuvîntului capital, se apropia, Notre-Dame, încetîșor, ca întotdeauna, făcu o mutră amărită și spuse fără să gîndească:

— Ah ! Corida, nu, nu e nevoie, prefer să crăp imediat.

Avocatul rămase uluit apoi repede, cu un plescăit de limbă își adună gîndurile împrăștiate și bligui:

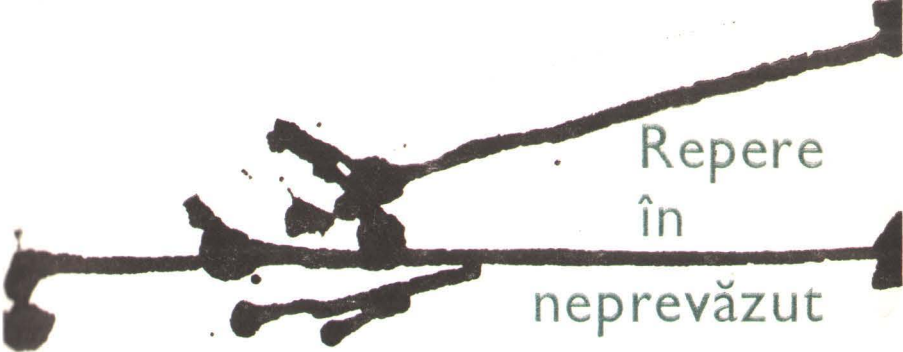
— Copile, hai, copile ! Lasă-mă să te apăr. Domnilor, spuse el Curții (ar fi putut fără nici o pagubă, ca unei regine, să-i spună Doamnă), e un copil.

În timp ce Președintele îi spunea lui Notre-Dame:

— Hai, hai, ce spunei ? Să nu anticipăm.

Cruzimea cuvintelor despuie judecătorii și-i lăsă fără altă robă decît splendoarea lor. Mulțimea își drese glasul. Președintele nu știa că în argou, Corida este casa de corecție. Așezat, demn, masiv, imobil pe banca de lemn, între soldații învinși cu curele galbene, cu bocanci și cu cască, Notre-Dame-des-Fleurs se simțea dansînd o ușoară gigă. Disperarea îl străpunsese ca o săgeată, ca un clown hîrtia de mătase a unui cerc, disperarea îl depășise și nu-i mai rămînea decît această sfîșiere care-l rupea în zdrențe albe. Dacă nu era intact, se ținea totuși bine. Lumea nu mai era în această sală. Se sfîrșise. Trebuia ca totul să se sfîrșească. Curtea reveni. Zgomotul paturilor de armă ale plutonului de onoare dădu alarma. În picioare, cu capul gol, monoclul citi verdictul. Pronunță pentru prima dată, după numele de Baillon: « Zis Notre-Dame-des-Fleurs. » Notre-Dame era condamnat la pedeapsa capitală. Juriul se afla în picioare. Era apoteoza. S-a sfîrșit. Notre-Dame-des-Fleurs, cînd fu predat pe urmă paznicilor, li se păru investit cu un caracter sacru, vecin celui pe care-l aveau altădată victimele expiatorii, fie că erau țap, bou, copil, și pe care-l mai au și azi regii și evreii. Paznicii îi vorbeau și-l slujeau, ca și cînd știindu-l încărcat de povara păcatelor lumii, ar fi vrut să atragă asupra lor binecuvîntarea Mîntuitorului. După patruzeci de zile, într-o noapte de primăvară fu înălțată mașina în curtea închisorii. În zori, era pregătită să taie. Lui Notre-Dame-des-Fleurs i se tăie capul cu un adevărat cuțit. Și nimic nu se petrecu. La ce bun ? Nu trebuie ca vîlul templului să se destrame de jos în sus pentru că un zeu își dă sufletul. Asta nu poate decît să dovedească proasta calitate a stofei și vechimea ei. Deși indiferența e de rigoare, aș mai accepta ca un ticălos obraznic să o găurească dînd în ea cu piciorul și să fugă strigînd că s-a petrecut o minune. Este o strălucire falsă și foarte bună ca să slujească de armătură Legendei.

În românește de GEORGETA HORODINĂ

Repere în neprevăzut

G. K. CHESTERTON

Despre nuvela detectivă

Sper că îmi va apare cu desăvîrșire limpede intenția de a păstra îndatoririle elementare de politețe față de toți colegii mei din arta de a scrie povestiri polițiste dacă voi spune că noi, scriitorii acestui gen, putem fi divizați în două categorii, corespunzând exact celor din viața reală care se ocupă cu tăierea gîtului victimei sau cu otrăvirea ei. Dintre noi, cei care taie gîtul sînt tocmai cei care, înțelegînd că o povestire criminală trebuie să pună **brusc** capăt vieții victimei, se decid să termine și povestirea cît mai grabnic. Din mîndria lor de artiști face parte faptul de a opera cu cuțitul sau pumnalul; și ei caută să-l surprindă pe cititor cu tășul unei povestiri cît mai abrupte. Pe de altă parte, dintre cei din meseria noastră care preferă viața mai erudită și mai laborioasă a otrăvitorului se numără scriitorii care prelungesc agonia anticipării sau perplexității în inima cititorului printr-o lungă serie de capitole, lăsîndu-l să se chinuiască pe patul de suferință al curiozității nesatisfăcute, unde ar putea fi reținut pentru perioade de timp care pot părea săptămîni de zile. Acești scriitori se mîndresc pe bună dreptate cu gradația delicată, cu calmul științific și progresul lent, însă subtil, cu care distilează detaliu după detaliu, asemenea picăturii care urmează picăturii din sticla de medicamente necorespunzătoare, pînă cînd, în cele din urmă cititorul în suferință să-și găsească liniștea... Această a doua metodă, care procedează cu o știință amănunțită și bine stăpînită, atît a crimei cît și a detecției, nu poate fi utilizată în toate meritele sale decît în cadrele mai largi ale unui roman de dimensiuni mari și necesită de asemenea multe dintre calitățile

specifice ale unui romancier serios. Eu însumi, numărându-mă printre mai puțin satisfăcuții asasinat plătiți, înarmat doar cu un vulgar pumnal, nu pot decât să admir și să gust asasinatele îndelung pregătite și pe îndelete îndeplinite cu otrava sau cu siringa; pe de altă parte, nici nu pot pretinde că am cunoștințele științifice necesare pentru a-mi omori victimele în asemenea chipuri. Doar faptul că am scris un număr surprinzător de mare de povestiri șocante scurte — și nici una lungă — constituie scuza mea pentru a scrie aceste rînduri.

Ciclul de povestiri care se ocupă de crime și detecție își are un adevărat pivot în Poe. El a fost și o origine și un om foarte original; a fost aproape cel mai vechi și, într-un alt fel, cel mai modern dintre scriitorii din această categorie. Preeminența specială a lui Poe și a detectivului său amator Dupin a fost oarecum întinutată de popularitatea gigantică a lui Sherlock Holmes. Nu cred să existe cineva care, avînd încă vie recunoștința pentru sute de ceasuri fericite din copilărie încoace, să ajungă vreodată să subaprecieze legenda lui Sherlock Holmes. El este singura legendă reală a vremii noastre, și continuă să trăiască încă, atît sub forma unor comentarii laborioase cît și a parodiilor la fel de fascinante ca și modelul lor. Însă superioritatea modelului stabilit de Poe, chiar în comparație cu celelalte, este evidentă atît în ce privește valoarea artistică cît și capacitatea logicii abstracte utilizate. Însă Poe este important și într-un alt fel — care deschide noi posibilități argumentative — și anume, în ce privește faza mai tîrzie și într-o anumită măsură mai filosofică a acestui gen de povestiri.

Avantajele și dezavantajele povestirii scurte criminale în comparație cu romanul lung al acestui gen sînt limpezi. O povestire lungă este poate mai eficientă într-o privință deloc lipsită de importanță: și anume, ea permite să constați că un om este viu înainte de a afla că e mort. E greu să resimți acel șoc particular de jale față de moartea unui semen atunci cînd îți este prezentat în modul cel mai convențional cadavrul unei persoane total necunoscute; apoi, în cazul povestirii intrigante se desfășoară atît de rapid încît chiar personajele în viață par la sfîrșit un fel de cadavre convenționale. Pe de altă parte, chiar dacă romanul polișt lung poate fi folosit pentru dezvoltarea mai amănunțită a caracterelor, constatăm că nu întotdeauna oamenii de acolo sînt umpluți cu viață, ci mai degrabă împiați cu alte substanțe. Avantajele unei povestiri scurte constau în schimb în faptul că orice enigmă de acest fel trebuie să se învîrtească în jurul unei singure idei; iar într-o povestire scurtă putem realiza cu mai multă pregnanță că e vorba de o idee nouă sau unică. Uneori în mod necesar e vorba de o idee tehnică, un truc; și atunci e mult mai bine ca un asemenea truc să fie executat și explicat repede. Să presupunem că ar fi posibil (pentru noi, vizionarii care visăm zi și noapte la diferitele modalități de a ne asasina semenii, dar care sîntem lipsiți de spiritul practic îndrăzneț al profesionistului) să găsim un mijloc de a asasina pe cineva cu un aspirator de praf, aspirîndu-i respirația sau chiar aspirîndu-l pe el în întregime de pe covor, ca într-o povestire fantastică de Wells. Dacă o expunem într-o povestire scurtă, ideea ar putea apare în toată frumusețea și adevărul ei simplu. Într-o povestire lungă, sau un roman, sîntem prea adesea împinși pe urme greșite; victima poate să fi fost ucisă cu un laso, sau un bumerang australian sau cu cine mai știe ce; iar rezultatul s-ar putea întîmpla să pară incoerent și neverosimil. Lasoul poate duce la vreun cowboy care l-ar fi lansat, bumerangul poate fi considerat că se întoarce în brațele cine mai știe cărui plecticos australian, și detectivul ar putea fi obligat să se transporte pînă în Australia pentru ca de abia să constate că e vorba de o urmă falsă. Ca și lasoul, asemenea episoade pot constitui simple bucle în raționamentul direct al procesului de deducție, iar bumerangul — un adevărat bumerang care se întoarce de unde a plecat. După asemenea complicații, adevărul poate apărea uneori dezamăgitor la capătul unei povestiri lungi; în vreme ce, dacă ar fi fost vorba de o povestire scurtă, ar fi apărut neașteptat și scînteietor. Și aici Poe este în mod sigur un model... Scrisoarea furată are o unitate artistică desăvîrșită. Ea este o surpriză, însă nu o disonanță și în mod cert nu o dezamăgire.

Holmesiana

Nopti de-a rîndul n-am dormit ca să pot scrie acest articol : nu din pricină că m-aş fi cufundat în adînci meditaţii, ci prins fiind de lectura captivantă a unuia sau altuia dintre teribil de misterioasele cazuri de criminalistică, uluit, zăpăcit, pierzîndu-mi capul de nerăbdare ; din fericire însă în lecturile mele am întîlnit capete mai solide ca de pildă papa Tabaret şi isteşul Lecoq, Ebenezer Gryce şi Sherlock Holmes şi inspectorul Ganimard sau inspectorul Beale şi Mackenzie. . . cu toţi nişte inşi în stare să descurce itele oricărei afaceri, fie ele cît de încurcate. Am sacrificat multe nopţi liniştite pentru a le urmări activitatea şi veghea mi-a fost răsplătită ; cunosc acum toate metodele poliţiste, crimele, şiretlicurile, procedeele tehnice, travestiurile, tertipurile şi fărădelele pe care le poate comite pînă şi cel mai şmecher făptaş. Avertizez cu toată seriozitatea pe oricine ar avea vreun gînd rău cu mine că aş putea să-l dau gata în mii de chipuri, dintre cele mai ingenioase.

Îmi îngădui să-mi prezint şi cartea mea de vizită specială : şi eu am încercat cîndva să scriu un volum de povestiri poliţiste ; şi deşi eram absolut serios în intenţiile mele, am zămislit în cele din urmă volumul « Troiţa ». Din păcate nimeni n-a băgat de seamă că e vorba de proză poliţistă. Se vede treaba că n-am izbutit în suficienţă măsură.

Povestirea sau romanul poliţist (mă refer la forma lor pură şi nu la diversele lor specii hibride, la contaminări cu romanul pasional grevat şi de ambiţii literare) este un fenomen literar la fel de simplu ca şi poezia epică sau basmul pentru copii. Dar pentru că tocmai cele mai simple, mai trainice şi mai izbutite lucruri au origini extrem de ramificate ne vom vedea siliţi a purcede în căutarea lor în mai multe direcţii. Cu riscul de a fi considerat pedant voi enumera cam o duzină de teme ce se cuprind chiar şi în cea mai simplă proză poliţistă.

Tema crimei. Tema cea mai de efect din punct de vedere psihologic. Lecturile despre crime procură oamenilor o formidabilă plăcere. Poate pentru că le simt nevoia. De aceea citesc povestiri poliţiste şi rubrica « Sălile tribunalelor ». Desfiinţaţi-le şi veţi vedea îndată că oamenii vor începe să se adune seara pe la porţi sau la gura orbei şi să-şi povestească una după alta crimele săvîrşite în ultimii cincizeci de ani pe tot cuprinsul judeţului : cum şi-a omorît morarul nevasta ; cum într-o bună zi o să şi ucidă cizmarul nevasta ; cum fură primarul. Crima, trebuie s-o recunoaştem, are în ea ceva esenţialmente captivant.

Unii susţin că ar fi vorba de nevoia de senzational, de plăcerea pe care o procură derolicirea nervilor şi frica. Dar nu cred că asta e totul. Oamenii nu-şi spun unul altuia poveşti cu strigoi numai pentru că aceasta le furnizează emoţii poetice, ci de fapt pentru că întru cîtva ei cred în realitatea lor ; nu manifestă interes pentru crime numai pentru valoarea lor literară, ci şi pentru că, în general, sînt posibile. Îi tulbură perspectiva plină de groază că fapta criminală este realizabilă. Îi captivează revelaţia înfricoşătoare a anumitor virtualităţi. Pe omul incapabil de crimă îl impresionează crima întrucît de puţin ca parfumul trandafirilor pe cel bolnav de guturai.

Un psihanalist ar zice că întîmplările criminale ne captivează deoarece acestea prezintă singura posibilitate deschisă de a studia criminalitatea refulată. Poate ar denumi fenomenul o obiectivare a înclinaţiilor criminale latente sau într-altfel tot

atît de savant. În ceea ce mă priveşte nu pot să nu fiu de acord ; dar mai cred că lecturile poliştice, în afară de înclinaţia noastră latentă spre crimă, obiectivează şi înclinaţiile noastre latente şi înverşunate spre dreptate : răscolesc nu numai pe criminalul din noi ci şi pe Sfînta Fehme¹. Iară tu, cititorule de povestiri poliştice, iei parte la crimă dar, totodată, o şi osîndeşti ; se ridică în sufletul tău Cain, dar şi un glas care îţi strigă : « Ce ai săvîrşit ? Fi-vel blestemat ».

De unde nu rezultă că plăcerea lecturilor poliştice este înălţătoare din punct de vedere moral sau invers, ci pur şi simplu că această plăcere este dublă şi deci tot pe atît de tulburătoare.

Se cuvine a mă abate aci puţin pentru a arăta deosebirea esenţială dintre păcat şi crimă. Povestirea poliştică nu are nimic comun cu păcatul. Păcatul este o anume stare urită a sufletului, pe cînd crima este un anume curs urît al lucrurilor. Există păcate grele care nu constituie crime grele şi invers. În clipa în care scriitorul începe să se ocupe de sufletul criminalului, el părăseşte terenul povestirii poliştice. Iată de ce aici nu va fi pomenit numele lui Dostoievski.

Motivul dreptăţii. Tema propriu-zisă a povestirii poliştice este duelul dintre crimă şi justiţie. În unele povestiri sîngeroase se întîlneşte în luptă cu fapta criminală o ordine superioară şi oarecum misterioasă care în cele din urmă împarte răsplata şi pedepsele. În povestirea poliştică această ordine superioară nu există ; izbînda finală este exclusiv rodul inteligenţei şi metodei de factură absolut omenească.

Pasiunea pentru întîmplările în care se pune problema dreptăţii este veche de cînd lumea. Aşa de pildă felul în care Solomon împacă pe cele două negustoresc constituie o frumoasă demonstraţie de ingeniozitate poliţienească ; am mai putea cita cazuri asemănătoare şi din povestirile indice, arabe etc. La toate popoarele s-au păstrat istorioare despre judecători înţelepţi care au izbutit să descopere pe făptaşi în cel mai ulmitor chip şi numai datorită agerimii lor. Acestea constituie o prea frumoasă tradiţie a ingeniozităţii, raţionalismului, experienţei practice şi observaţiei umane, excluzînd orice amestec metafizic.

Cu alte cuvînte, în timp ce tema crimei răspunde nevoii primitive, generale şi ascunse de a comite crime, tema dreptăţii răspunde nevoii la fel de primare şi de pătimăşe de a da curs justiţiei ; dar în povestirea poliştică ambele preocupări se mărginesc la saturarea intelectuală a curiozităţii umane fără o participare pasională.

Motivul enigmei. Am să vă spun însă acum că nici crima şi nici justiţia nu reprezintă motivele cele mai importante şi mai profunde ale prozei poliştice. La început de tot stă un alt motiv, mai vechi : Sfinxul care pune întrebări-ghicitoare ; plăcerea sălbatică, emoţionantă a creierului de a descui uşile ferecate ale problemelor.

În cea mai îndepărtată vîrstă a culturii trecutulul veţi găsi din belşug dovezi literare ale acestui teribil imbold intelectual : Oedip răspunzînd Sfinxului care stă gata să-l înghită (fiîndcă orice enigmă îl înghite pe om) ; ghicitorile chinezeşti, Turandot, ghicitorile indice, malaeze, persane şi arabe şi mai ştiu eu care, pînă la şaradele copiilor. . .

Proza poliştică nu se preocupă deloc de violuri, incendii, paricide şi de cine ştie ce alte fapte oribile, ci de situaţii extrem de încurcate şi misterioase în faţa cărora se opreşte mîntea cu dramul ei de posibilităţi, raţionamente, experienţă şi presupuneri. În proza poliştică trebuie să se creeze situaţii la fel de paradoxale, imposibile, absurde

¹ Tribunal popular conspirativ în Westfalia medievală, care apăra pe asupriţi şi sancţiona pe asupritorii.

inimaginabile ca în ghicitori ; și atunci apare Oedip, vreau să spun detectivul, care descoperă dintr-o dată ambiguitatea și eroarea anumitor date, le redă sensul lor autentic și gata. Detectivul este omul pe care nu-l sperie șiretlicurile intelectuale și răpune înșelul nemilos.

Motivul acțiunii. Am spus că povestirea polițistă reprezintă o soluționare a unei enigme ; acum declar că povestirea polițistă este de fapt o compoziție epică și că tema ei o constituie o acțiune individuală neobișnuită. Criminalul este un fel de erou ; e învâluit de romantism, e un proscris, un răzvrătit ; fiindcă duce de nas pe zbirii, pe judecători, legea ; el se bucură de simpatia complice a poporului. . . Criminalul (în romane) este inevitabil un reprezentant al individualismului orgollos și extrem. Fiecare erou epic este un exclusivist și un solitar, fie că acționează singur, fie că este șeful altora, ceea ce nu-i decît o altă formă a solitudinii individualiste.

Pe de altă parte, crima este epică și aventuroasă și pentru că făptașul ei este hăituit ca un elefant sălbatic, ca un tigrul sau ca un urs. Cele mai vechi instincte omenești sînt cele vînătorești ; este cert că în afară de pictură omul preistoric din Cro-Magnon și Altamira a născocit poezia epică atunci cînd, sugînd măduva dintr-un os, povestea în ce chip grozav a prins bizonul și cum a dat de urmele unei cirezi de mamuți. Povestirea polițistă reprezintă literatura cea mai veche ; povestirea polițistă este documentul preistoric din epoca primară cel mai bine păstrat. Arta vînătorii este mai veche decît arta scrisului.

Detectivul este un astfel de om primar, un vînător, un hăițaș. Dar totodată detectivul este și un individualist de factură epică, întocmai ca și criminalul, prada sa. De regulă el are un dispreț total pentru aparatul polițienesc și investighează pe cont propriu ; între el și poliție, care este instrumentul societății organizate, există o animozitate de netăgăduit, dacă nu chiar o luptă. Totdeauna face cu totul altceva decît poliția ; e un genlu solitar, adesea un tip cludat și posac. Rîscul constituie plăcerea lui de sportiv și de erou.

În românește de C. BARBORICĂ

ANTONIO GRAMSCI

Taylorismul sau « Mușchetarii » ?

Romanul polițist s-a născut la marginea literaturii despre « cazurile celebre ». De o asemenea literatură, de altfel, e legat și romanul de tipul Contele de Montecristo ; nu e oare vorba, și aici, de « cazuri celebre » romanțate, colorate cu ideologia populară, în jurul administrării justiției, mai ales dacă aceasta se împletește cu pasiunea politică ? Oare Rodin din Jidovul rătăcitor nu e un tip al organizatorului de « intrigi scelerate », care nu se dă în lături de la nici o crimă sau delict, iar prințul Rudolf nu e, dimpotrivă, « prietenul poporului », care zădărnicește alte crime și delicturi ? Trecerea de la un asemenea tip de roman la cele de pură aventură e marcată de un proces de schematizare a

Intrigii pure, curățită de orice element de ideologie democrată și mic burgheză: nu mai avem de-a face cu lupta între poporul bun, simplu și generos, și forțele obscure ale tiraniei (iezuiți, poliție secretă legată de rațiuni de stat sau de ambiția cîte unui principe etc.), ci doar cu lupta între delincvența profesionistă sau specializată și forțele ordinii legale, particulare sau publice, pe temeiul legilor scrise.

Colecția « cazurilor celebre » din celebra serie franceză și-a avut corespondentul în alte țări; a fost tradusă în limba italiană, cel puțin în parte, reflectînd procesele de răsunset european, ca acela al lui Fualdès, asasinarea curierului de Lyon etc.

Activitatea « judiciară » a stîrnit întotdeauna interes și continuă să stîrnească; atitudinea sentimentului public față de aparatul justiției (mereu discreditat în favoarea polițistului particular sau amator) și față de criminali a fost mereu schimbătoare sau, cel puțin, s-a colorat în moduri diferite. Marele criminal a fost adeseori prezentat ca fiind superior aparatului judiciar sau de-a dreptul ca reprezentant al « adevăratei » justiții: influență a Romanticismului, Hoții lui Schiller; povestirile lui Hoffmann, Anna Radcliffe, Vautrin al lui Balzac.

Tipul lui Javert din Mizerabilii e interesant din punctul de vedere al psihologiei populare: Javert e vinovat din unghiul « adevăratei justiții », dar Hugo îl înfățișează într-un mod simpatic, ca pe un « om de caracter », curat față de datoria « abstractă » etc.; de la Javert pleacă, poate, o tradiție după care și polițistul poate fi « respectabil ».

Rocambole de Polson du Terrail. Gaborlau continuă reabilitarea polițistului prin « monsieur Lecocq », care deschide drum lui Sherlock Holmes. Nu e adevărat că englezii, în romanul « judiciar », reprezintă « apărarea legii », în timp ce francezii reprezintă exaltarea criminalului. E vorba de o trecere « culturală » datorată faptului că această literatură se răspîndește și în păturile culte. Să ne amintim că Sue, foarte citit de democrații claselor mijlocii, a excogitat un întreg sistem de represiune a criminalității profesionale.

În această literatură polițistă au existat întotdeauna două curente: una mecanică, de intrigă, cealaltă artistică. Chesterton este astăzi cel mai mare reprezentant al aspectului « artistic », așa cum odinioară a fost Poe: Balzac cu Vautrin, se ocupă de figura criminalului, dar nu e, din punct de vedere « tehnic », un scriitor de romane polițiste.

De văzut cartea lui Henri Jagot, Vidocq, ed. Berger-Levrault, Paris 1930. Vidocq a inspirat Vautrinul lui Balzac și pe Alexandre Dumas (il reîntîlnim întrucîtva în Jean Valjean al lui Hugo și mai ales în Rocambole). Vidocq a fost condamnat la opt ani ca falsificator de monede, dintr-o imprudență a sa; douăzeci de evadări etc. În 1812 intră în poliția lui Napoleon și timp de cincisprezece ani comandă o echipă de agenți creată anume pentru el: devine faimos prin arestări senzaționale. Concediat de Louis-Philippe, întemeiază o agenție particulară de detectives, dar fără succes: era în stare să lucreze numai în rîndurile poliției de stat. Mort în 1857. A lăsat o carte de Memorii, care n-au fost scrise de el singur și care conțin multe exagerări și laude de sine.

De văzut articolul lui Aldo Sorani, Conan Doyle și destinul romanului polițist, în revistă « Pegaso » din august 1930: remarcabil prin analiza acestui gen de literatură și prin diferitele specificări obținute pînă acum. Vorbind de Chesterton și de seria de nuvele cu părintele Brown, Sorani nu ține seama de două elemente culturale ce par, totuși, esențiale: a) nu se referă la atmosfera caricaturală manifestată îndeosebi în volumul Nevinovăția părintelui Brown și la faptul că elementul artistic e cel care ridică valoarea nuvelei polițiste a lui Chesterton, atunci cînd nu întotdeauna expresia e perfect reușită; b) nu se referă la faptul că nuvelele cu părintele Brown sînt « apologetice » la adresa catolicismului și clerului roman, educat în a cunoaște toate tainele sufletului omenesc prin exercițiul spovedaniei și al funcției de călăuză spirituală și de intermediar între om și divinitate, împotriva « scientismului » și psihologiei pozitivistice a protestantului Conan

... În articolul său, Sorani relatează² despre diferitele încercări, mai ales anglo-saxone, de a mai mare semnificația literară a perfecțiunii din punct de vedere tehnic romanului polițist. Arhetipul e Sherlock Holmes, cu cele două caracteristici fundamentale: de om știință și de psiholog: se caută perfecționarea unei caracteristici sau a celeilalte sau a ambidurora, deopotrivă. Chesterton a insistat pe elementul psihologic, în jocul inducțiilor și deducțiilor făcute de părintele Brown, dar pare că a exagerat în tendința sa cu tipul romanului-polițist Gabriel Gale.

Sorani schițează un tablou al impresionantului succes înregistrat de romanul polițist în toate straturile societății și încearcă să-i identifice originea psihologică: ar fi o manifestare de revoltă împotriva mecanicității și standardizării vieții moderne, un mod de evadare din banalitatea cotidiană. Dar această explicație poate fi aplicată la toate formele literaturii, populară sau artistică: de la poemul cavaleresc (Don Quijote nu încearcă să evadeze, și el, practic chiar, din banalitatea și standardizarea vieții cotidiene a unui sat spaniol?) pînă la romanul-foileton de toate genurile. Întreaga literatură și poezie ar fi prin urmare, un stupefiant împotriva cenușului de toate zilele? Oricum, articolul lui Sorani e indispensabil pentru o viitoare cercetare mai organică a acestui gen de literatură populară.

Problema: de ce e atât de răspîndită literatura polițistă? e un aspect particular al problemei mai generale: de ce e atât de răspîndită literatura non-artistică? Din motive practice și culturale (politice și morale), fără-ndoială: iar acest răspuns generic e cel mai exact, în limitele sale aproximative. Dar literatura artistică nu se răspîndește, și ea, tot din motive practice sau politice sau morale, și doar mediat din motive de gust artistic, de căutare și bucurie a frumuseții? În realitate, o carte se citește din impulsuri multiple (și trebuie să studiem de ce anumite impulsuri se generalizează mai mult decît altele) și se recitește din motive artistice. Emoția estetică nu aparține aproape niciodată primei lecturi. Lucrul acesta se verifică și mai repede în teatru, unde emoția estetică constituie un « procent » minim din interesul spectatorului; deoarece pe scenă joacă alte elemente, dintre care multe nu sînt nici măcar de ordin intelectual, ci de ordin psihologic, ca sex-appeal-ul etc. În alte cazuri, emoția estetică în teatru nu e generată de opera literară, ci de interpretarea actorilor și a regizorului: în asemenea cazuri, e nevoie ca textul literar al dramei ce oferă pretextul interpretării să nu fie « dificil » și prea căutat psihologiceste, ci, dimpotrivă, « elementar și popular » în sensul că pasiunile reprezentate să fie cele mai profunde « umane » și de experiență imediată (războaie, onoare, dragoste de mamă etc.), astfel că analiza se complică și în aceste cazuri.

Marilor actori tradiționali erau aclamați în Moartea civilă, în Două orfeline etc., mai curînd decît în complicatele mașinării psihologice: în primul caz, aplauzele erau fără rezerve; în al doilea, erau mai reci, menite să despartă actorul iubit de lucrarea reprezentată etc.

O justificare asemănătoare cu aceea a lui Sorani în legătură cu succesul romanelor populare se găsește într-un articol de Filippo Burzio despre Cei trei mușchetari de Alexandre Dumas (publicat în « La Stampa » din 22 octombrie 1930 și reproduș în « Estrade de L'Italia Letteraria » din 9 noiembrie). Burzio consideră Cei trei mușchetari drept o fericită personificare — în felul lui Don Quijote și Orlando Furioso — a mitului aventurii, « adică a ceva esențial naturii umane, ce pare a se depărta în mod grav și progresiv de viață modernă. Cu cît existența devine mai rațională (...) și mai organizată, disciplina socială — mai rigidă, sarcina încredințată individului — mai precisă și mai previzibilă (...), cu atît se reduce marginea rezervată aventurii, ca o pădure liberă, a tuturor, între ulucii înăbușitori ai proprietății particulare ... Taylorismul e un lucru frumos, iar omul e un animal adaptabil, dar cu toate acestea există, peste, o limită a mecanizării sale. Dacă aș fi întrebat care sînt cauzele adînci ale neliniștii identice, aș răspunde fără ezitare: decăderea credinței (1) și mortificarea aventurii.

Va birui taylorismul sau vor birui Mușchetarii? Asta e o altă problemă, iar răspunsul care acum treizeci de ani părea sigur, ar fi mai bine să rămână în suspensie. Dacă civilizația actuală nu se va prăbuși, poate că vom asista la interesante amestecuri ale celor doi termeni ».

Chestiunea e următoarea: Burzio nu ține seama de faptul că întotdeauna a existat o mare parte a omenirii a cărei activitate a fost mereu taylorizată și rigid disciplinată, și că ea a căutat să evadeze din limitele înguste ale organizării existente ce o strivea, prin fantezie și prin vis. Cea mai mare aventură, cea mai mare « utopie » pe care omenirea le-a creat colectiv, religia, nu e oare un mod de-a evada din « lumea pămînteană »? Și oare nu în sensul acesta vorbește Balzac despre loterie, ca despre un opiu al mizeriei, frază reluată apoi de alții? Dar faptul cel mai remarcabil e că alături de Don Quijote există Sancho Pancha, care nu vrea « aventuri », ci certitudini de viață și că numărul cel mai mare de oameni e chinuit tocmai de obsesia « non previzibilității zilei de mâine », a precarității proprii vieții de toate zilele, adică de un exces de « aventuri » probabile.

În lumea modernă, problema se colorează altfel decât în trecut, prin faptul că raționalizarea coercitivă a existenței lovește tot mai mult clasele mijlocii și intelectuale, într-o măsură nemaiîntîlnită; dar și pentru ele, nu e vorba de decăderea aventurii, ci de prea multă aventură a vieții de toate zilele, adică de prea multă precaritate a existenței, legată de convingerea că împotriva acestei precarități nu există o modalitate individuală de stăvilire: în consecință, se aspiră la aventura « frumoasă » și interesantă, datorată propriei inițiative libere, împotriva aventurii « urite » și revoltătoare, datorată condițiilor impuse de alții și nepropuse.

Justificarea lui Sorani și a lui Burzio e valabilă și pentru a explica « microbismul » sportiv, adică explică prea mult și, prin urmare, nimic. Fenomenul e cel puțin tot atât de vechi ca religia, și e poliedric, nu unilateral: are și un aspect pozitiv, adică dorința omului de a se « educa » prin cunoașterea unui mod de viață pe care-l socotește superior celui propriu, dorința de-a înălța propria personalitate propunându-și modele ideale, dorința de-a cunoaște mai bine lumea și mai mulți oameni decât e cu putință în anumite condiții de viață, snobismul etc. etc.

BERTOLT BRECHT

Experiența intelectuală a catastrofei

(. . .) Romanul polițist, la fel ca și mapamondul, este dominat de englezi. Romanul polițist englez dispune de cel mai bogat și mai închegat arsenal. El se supune unor foarte stricte reguli, care constituie obiectul unor valoroase cercetări eseistice. Schemele de care dispun americanii sînt mult mai fragile, și, din punct de vedere englezesc, ele suferă de mania originalității. Crimele se produc pe bandă rulantă și au un caracter epidemic. Uneori romanele lor coboară la nivelul unor

scintili, ceea ce vrea să spună că scrinteala nu este de natură spirituală, ci pur și simplu de natură nervoasă.

Mai înainte de orice, romanul polițist englez este *fair*. El scoate la iveală tăria morală. *To play the game* este o chestiune de onoare. Cititorul nu este indus în eroare; i se pune la dispoziție întregul material, înainte ca detectivii să purceadă la rezolvarea enigmelor. Mai mult, însuși cititorul este pus în situația de a căuta singur soluția.

Este uluitoare asemănarea dintre schema de bază a unui bun roman polițist și modul în care lucrează fizicienii noștri. Mai întâi sînt notate cîteva fapte precise. Iată, aci e un cadavru. Ceasornicul este fărîmat și indică orele 2. Menajera are o mîtușă sănătoasă. În noaptea aceea cerul era înnourat, etcetera, etcetera. Se stabilesc apoi ipotezele asupra modului în care a fost comis asasinatul și tot ceea ce ar putea camufla realitatea faptelor. Prin intervenția unor elemente noi sau prin valorificarea celor stabilite pînă atunci, se impune cu necesitate căutarea unor noi ipoteze asupra modului în care s-a comis fărădelegea. La sfîrșit se recurge la testul ipotezelor: experimentul. În cazul cînd teza a fost justă, criminalul își va face apariția cînd ici, cînd colo, în virtutea unor foarte precise calcule. Hotărîtor în această situație este ca acțiunea să nu se desvolte din caracterele personajelor, ci caracterele să se desvolte din acțiune. Îi vedem pe oameni acționînd doar fragmentar. Motivele lor sînt tenebroase și au nevoie de o înșiruire logică. Un mobil hotărîtor în felul lor de a acționa îl constituie interesele lor și acestea sînt mai totdeauna de natură materială. Acestea trebuie să fie investigate.

Există deci o strînsă înrîdire cu punctul de vedere al omului de știință și o mare deosebire față de romanul psihologic introspectiv. Descrierea metodelor științifice nu joacă un rol prea mare într-un roman polițist, deși se face apel de foarte multe ori la medicină, chimie, mecanică. Dar știința este aceea care influențează deci întregul mod de a concepe al autorului de romane polițiste.

Am putea menționa aci că și în romanele literare moderne, la Joyce, Döblin și Dos Passos bunăoară, se poate constata un evident divorț între psihologia subiectivă și cea obiectivă și că tendințe identice se vădesc și în noul verism american, deși aci poate că este vorba doar de o evoluție regresivă. Firește că pentru a sesiza legăturile care există între operele atît de complicate ale unui Joyce, Döblin și Dos Passos și romanele polițiste ale unui Sayers, Freeman și Rhode, trebuie să renunțăm la orice fel de valorificare estetică. Sesizînd totuși legătura, recunoaștem că romanul polițist, în ciuda primitivității lui (nu numai sub aspect estetic), vine în întîmpinarea cerințelor omului epocii scientiste, mai mult chiar decît operele avangardștilor.

Firește, cînd discutăm popularitatea romanului polițist, trebuie să acordăm o deosebită atenție setei de fapte aventuroase care-l mistuie pe cititor, tensiunilor primare ale acestuia, etcetera, pe care romanul polițist i le satisface. Simplul fapt că vedem oameni *acționînd*, că participăm la acțiuni cu urmări factice și ușor previzibile, produce totuși satisfacție. Eroi romanelor polițiste lasă urme nu numai în sufletele semenilor lor, ci și în trupurile acestora, întocmai ca și pe solul grădinii din fața bibliotecii. Romanul literar și viața reală se situează deci de o parte a baricadei, iar romanul polițist, o secvență mai aparte de viață, se află de cealaltă parte a baricadei. În viața reală, cînd nu devine criminal și poliția nu-l investighează, omul descoperă doar arareori faptul că el lasă urme. Viața mulțimilor atomizate și a individului colectivizat din epoca noastră se scurge fără a lăsa urme. Romanul polițist oferă deci sub acest aspect un succedaneu.

Un roman de aventuri nu ar putea fi scris decît tot în maniera romanului polițist, deoarece în societatea noastră aventura are aspectele unei crime.

Problema de gândire pe care romanul polițist o ridică în fața detectivului și a cititorului oferă o satisfacție intelectuală. Mai întâi prin faptul că se restrânge câmpul de observație pe care se desfășoară faptele. Incidentul se construiește din decoruri degradate, după cum o bătălie se reconstituie din aspectele câmpului de luptă. Neprevăzutul joacă însă și el un rol. De aci, necesitatea de a descoperi *neconcordanțe*. Chirurgical are mîini butucănoase, podeaua este uscată, deși fereastra a stat deschisă și a plouat; ghiulul a fost treaz și totuși nu a auzit împușcătura.

Sînt apoi analizate critic depozițiile martorilor: asta-i minciună, asta-i eroare. Iar la urmă, totul ne apare în conture neprecise, întocmai cum unele aparate înregistrînd cu eroare, ne ușurează posibilitatea de a constata devierile. Această însiruire de observații în vederea concluziilor și alegerii unei decizii ne oferă satisfacții, tocmai fiindcă viața de toate zilele nu ne oferă decît cu zgîrcenie succesiuni atît de precise în procesul de gîndire și fiindcă, deobicei, intervin stavile între observații și concluzii, între concluzii și decizii. În majoritatea cazurilor, noi nu sîntem în stare să ne punem în valoare observațiile și deci, vrînd-nevrînd, ele nu mai exercită nici o influență asupra evoluției relațiilor noastre. Noi nu sîntem stăpîni nici pe socotelile, nici pe concluziile noastre.

Romanele polițiste în schimb ne oferă anumite secvențe de viață, mîci complexe de întîmplări circumscrise, pregnante, izolate, jalonate, în care legea cauzalității funcționează satisfăcător. Acest lucru oferă prilej de fructuoasă meditație. Să luăm un exemplu simplu, de astă dată dintr-o întîmplare polițienească, nu dintr-un roman polițist. A fost comisă o crimă cu ajutorul gazului de iluminat. Sînt bănuți doi oameni. Unul dintre ei dispune de un alibi pentru miezul nopții, celălalt, pentru dimineață. Concluzia reiese din faptul că pe cornișa ferestrelor au fost găsite cîteva muște moarte. Crima a fost comisă înspre zori: muștele se îndreptaseră spre fereastra care se lumina. Iată felul cum se aduc hotărîri în viața noastră atît de înclîcîță.

Identificarea unei victime necunoscute se realizează tot pe un cîmp limitat de cercetare și duce la concluzii care ne satisfac. Pe baza unor observații precise, se determină nu numai poziția socială, ci și cea geografică, a victimei. Micile obiecte găsite încep să contureze o biografie. Proteza dentară a fost executată de dentistul cutare. Dar înainte de a se stabili acest lucru, se știe despre victimă că a avut o situație financiară bună în momentul cînd și-a făcut proteza: ea este de calitate bună.

Nici cercul bănușilor nu este prea mare. Comportarea lor poate fi urmărită cu precizie, fără a mai fi nevoie de vreun test. Anchetatorul (detectivul sau cititorul) se menține într-o atmosferă ciudată și total degajată. Atît baronașul nemernic, cît și sluga care a dat dovadă de fidelitate de-a lungul întregii vieți, după cum și mătusa de șaptezeci de ani pot fi bănuși de asasinat. Nici ministrul nu este cruțat de bănușeli. Pe un teren unde acționează doar motivarea și prilejul se decide cine dintre toți a putut ucid pe un semen al său.

Ne produce deopotrivă satisfacție felul în care scriitorul de romane polițiste ne conduce spre decizii raționale, constrîngîndu-ne, în același timp, să renunțăm la prejudecățile noastre. În acest scop, romancierul trebuie să dispună de arta disimulării. El trebuie să confere trăsăturile simpatice și antipatice în măsură egală tuturor celor implicați în crimă. El trebuie să provoace prejudecăți. Botanistul iubitor de oameni *nu poate fi asasinul*, pare să ne spună romancierul. Totul trebuie pus pe seama grădinarului, care de altfel a mai suferit două condamnări, încearcă el să ne sugereze. El ne induce în eroare prin *zugrăvirea caracterelor*.

Avertizați de mii de ori (prin lectura a mil de romane polițiste), uităm totuși, de fiecare dată, că numai motiul și împrejurarea sînt decisive. Situația socială este

aceea care facilitează sau face necesară crima: ea siluiește caracterul în aceeași măsură în care l-a format. Desigur că asasinul este un om rău, dar pentru asta trebuie să știm cum să-l implicăm într-o crimă. O cale directă spre descoperirea moralității lui, romanul polițist nu ne oferă.

Așa stau lucrurile când depistăm nexul cauzal.

Principala satisfacție intelectuală pe care ne-o oferă scriitorul de romane polițiste constă în determinarea cauzalității acțiunilor omenești.

Dificultățile întâmpinate de fizicienii noștri pe tărîmul cauzalității le întîlnim oricum și în viața de toate zilele. În măsura în care este vorba de situația socială, sîntem întocmai ca fizicienii, adică sîntem siliți să ne mulțumim cu o cauzalitate de natură statistică. În toate problemele de existență, exceptîndu-le doar pe cele primordiale, ne mulțumim doar cu calcule ale probabilității. Dacă în virtutea unei relații sau a altela obținem un post sau un altul, aceasta reprezintă o probabilitate maximă. Nu sîntem în stare să găsim motive univoce nici măcar propriilor noastre decizii, dărmite ale altora. Circumstanțele ne apar foarte neprecise, învăluite, șterse. Legea cauzalității nu funcționează decît parțial.

În schimb, în romanele polițiste această lege funcționează din plin. Cîteva noțiuni estetice elimină sursa insatisfacțiilor. Cîmpul vizual este în mod abil delimitat. Iar înainte de catastrofă, deducțiile ne sînt aduse din nou în față. Ne pomenim în felul acesta implicați într-o situație care se pretează oricărei speculații.

În același timp însă putem face apel și la raționamente pe care ni le-a impus viața.

Ajungem astfel la punctul de vedere esențial al micului nostru studiu referitor la operațiunile intelectuale pe care ni le scoate la iveală romanul polițist, atît de popular în zilele noastre.

Ne desăvîrșim experiențele de viață în condiții de catastrofă. Numai în condiții catastrofale putem trage concluzii asupra felului și modului în care funcționează coexistența noastră socială. Alături de crize, depresii, revoluții și războaie trebuie să includem și « inside story ». Chiar la o simplă lectură a zărelor (dar și a dărilor de seamă, a scrisorilor de concediere, a ordinelor de chemare etc.) simțim că cineva a comis nu se știe ce anume și astfel se produce o catastrofă. Ce va fi comis acel cineva? În spatele faptelor care ne sînt relatate, noi bănuim alte întîmplări, care nu ne sînt împărtășite. Acestea sînt însă faptele propriu zise. Cunoscîndu-le, le putem înțelege.

Istoria însă nu ne poate oferi învățăminte asupra unor întîmplări decît în cazul cînd unul dintre actorii istoriei nu a izbutit să tăinuiască toate secretele. Istoria se scrie totdeauna după catastrofă.

Situația în care se găsesc intelectualii, în sensul că ei nu constituie subiectul ci obiectul istoriei, creează un mod de a concepe viața care se pretează perfect unui roman polițist. Existența depinde de o serie de factori necunoscuți. « Trebuie că s-a întîmplat ceva », « se petrece ceva », « a intervenit un fapt » — iată ceea ce sînt intelectualii în clipa în care spiritul lor pornește în patrulare. Dacă intervine o clarificare, aceasta nu se întîmplă decît după catastrofă. Crima a fost comisă. Dar ce s-a întîmplat înainte de aceasta? Ce a intervenit? Iată-ne deci în situația de a putea hotărî.

Poate că nu acest punct de vedere este hotărîtor, în orice caz el este un punct de vedere printre multe altele. Multe cauze contribuie la popularitatea romanului polițist. Mie mi se pare că acesta de mai sus este cel mai interesant.

În românește de L. VOITA

Cele 20 de reguli ale romanului polițist

1. Cititorul și detectivul trebuie să aibă șanse egale de a rezolva problema.
2. Autorul n-are dreptul să folosească față de cititor trucuri și viclenii altele decât cele folosite de vinovat însuși față de detectiv.
3. Adevăratul roman polițist trebuie să fie scutit de orice intrigă amoroasă. A introduce aici amorul ar fi, într-adevăr, să încurci mecanismul problemei pur intelectuale.
4. Vinovatul nu trebuie niciodată să fie descoperit sub chiar trăsăturile detectivului sau ale vreunui alt membru al poliției. Ar fi o victorie la fel de vulgară ca și aceea de a oferi un franc nou pentru un ludovic de aur.
5. Vinovatul trebuie să fie desemnat printr-o serie de deducții și nu prin accident, prin hazard sau prin mărturie spontană.
6. În orice roman polițist trebuie, prin definiție, un polițist. Iar acest polițist se cuvine să-și facă treaba și încă bine. Sarcina sa constă în a grupa indiciile care ne vor conduce către acela ce a comis fărădelegea în primul capitol. Dacă detectivul nu ajunge la o concluzie satisfăcătoare prin analiza indiciilor adunate, nu a rezolvat problema.
7. Un roman polițist fără cadavru nu există. Voi adăuga chiar că cu cât e mai mort acest cadavru cu atât e mai bine. A oferi spre lectură trei sute de pagini fără un mort măcar, ar fi să te arăți prea exigent față de cititorul de romane polițiste. La urma urmei, cheltuiala de energie a cititorului trebuie să fie recompensată. Noi americanii, sîntem esențialmente umani și o frumoasă moarte face să renască în noi sentimentul onoarei și dorința răzbunării.
8. Problema polițistă trebuie să fie rezolvată cu ajutorul unor mijloace strict realiste.
9. Nu trebuie să existe, într-un roman polițist, demn de acest nume, decât un singur detectiv adevărat. A reuni talentele a trei sau patru pentru vînătoarea banditului ar fi nu numai să dispersezi interesul și să încurci claritatea raționamentului, dar să și obții un avantaj neloial asupra cititorului.

10. Vinovatul trebuie să fie totdeauna o persoană care a jucat un rol mai mult ori mai puțin important în toată istoria, cu alte cuvinte cineva pe care cititorul îl cunoaște și care-l interesează. A atribui crima, în ultimul capitol, unui personaj abia introdus sau care a jucat în intrigă un rol cu totul inofensiv, ar fi, din partea autorului, să-și mărturisească incapacitatea de a se măsura cu cititorul.

11. Autorul nu trebuie să aleagă niciodată criminalul dintre personalul domestic, cum ar fi valetul, lacheul, crupierul, bucătarul sau alții. Aceasta este o obiecție de principiu căci este o soluție prea facilă. Vinovatul trebuie să fie cineva care să merite osteneala.

12. Nu trebuie să fie decât un singur vinovat, indiferent de numărul asasinatelor comise. Întreaga indignare a cititorului trebuie să se poată concentra împotriva unui singur suflet negru.

13. Societățile secrete, mafiele, n-au loc în romanul polițist. Autorul care recurge la ele cade în domeniul romanului de aventuri și al romanului de spionaj.

14. Maniera în care este comisă crima și mijloacele care trebuie să ducă la descoperirea vinovatului trebuie să fie raționale și științifice. Pseudo-știința, cu procedeele sale pur imaginare, nu-și află loc în adevăratul roman polițist.

15. Cuvântul decisiv al enigmei trebuie să fie transparent de-a lungul romanului cu condiția, bine înțeles, ca cititorul să fie de ajuns de perspicace pentru a-l sesiza. Vreau să spun prin asta că dacă cititorul recitește cartea, o dată misterul desvăluit, trebuie ca, într-un sens, soluția să-i sară în ochi de la început, ca toate indiciile să-i permită să ghicească identitatea vinovatului și, dacă e perspicace asemenea detectivului însuși, să pătrundă secretul fără a mai citi până la ultimul capitol. Nu pot spune că asta se întâmplă prea des și merg până la a susține că e imposibil de a păstra secretă, până la capăt și față de toți cititorii, soluția unui roman polițist oricât de perfect construit. Totdeauna va exista deci un anumit număr de cititori care se vor arăta la fel de sagaci ca și scriitorul. În asta, cu siguranță, stă și valoarea jocului.

16. În romanul polițist nu trebuie să avem lungi pasaje descriptive și nici analize subtile sau preocupări de « atmosferă ». Astfel de chestiuni nu pot decât să încurce întrucât este vorba de a înfățișa clar o crimă și de a căuta vinovatul. Întrerup acțiunea și dispersează atenția, îndepărtându-l pe cititor de scopul principal care este de a pune o problemă, a o analiza și a-i găsi o soluție convenabilă. Bineînțeles, anumite descripții nu trebuie eliminate și este indispensabil de a fixa, fie și sumar personajele, spre a obține realismul descrierii. Socotesc, totuși, că întrucât autorul a ajuns să dea impresia realului și să capteze interesul și simpatia cititorului pentru personaje ca și pentru problemă, el a făcut destule concesii tehnicii pur literare. De aici înainte n-ar mai fi nici legitim nici potrivit cu cerințele cauzei. Romanul polițist este un gen perfect definit. Cititorul nu caută aici nici zorzoane literare, nici virtuozități de stil, nici analize foarte

aprofundate, ci un anume stimul al spiritului sau un fel de activitate intelectuală de genul aceleia pe care o găsește asistând la un match de foot-ball ori cufundându-se în jocuri de cuvinte încrucișate.

17. *Scriitorul trebuie să se abțină de a-și alege vinovatul dintre profesioniștii crimei. Fărădelegile hoților și ale bandiților țin de domeniul poliției și nu de acela al autorilor și de al detectivilor amatori mai mult sau mai puțin străluciți. Asemenea afaceri alcătuiesc bătaia de cap obișnuită a comisariatelor, pe când o crimă comisă de un om bisericos sau de o bătrână în numele marel ei bunătați, este realmente ceva fascinant.*

18. *Ceea ce a fost înfățișat drept crimă nu poate, la sfârșitul romanului, să se revele a fi un accident sau o sinucidere. A imagina o lungă și complicată anchetă pentru a o sfârși printr-o asemenea incongruență ar fi să joci cititorului o festă de neiertat.*

19. *Motivul crimei trebuie să fie totdeauna strict personal. Comploturile internaționale și mașinațiunile sumbre ale marii politici trebuiesc lăsate în seama romanului de spionaj. Dimpotrivă, romanul polițist trebuie să fie condus de o manieră, am putea zice « gemütlich ». El trebuie să reflecte experiențele și preocupările zilnice ale cititorilor, oferindu-le un fel de compensație pentru aspirațiile și emoțiile lor refulate.*

20. *În sfârșit, și pentru a face suma celor de mai sus, aș vrea să enumăr mai departe câteva trucuri la care nu va recurge nici un autor care se respectă. Sînt trucuri care s-au văzut prea adesea și care sînt de multă vreme familiare tuturor adevăraților amatori de crime în literatură. Autorul care le-ar folosi ar face dovada incapacității și lipsei lui de originalitate.*

- a) *Identificarea vinovatului prin comparația chiștocului de țigare găsit la locul crimei cu cele fumate de suspect;*
- b) *ședința spiritistă trucată în cursul căreia criminalul cuprins de teroare se denunță;*
- c) *falsele amprente digitale;*
- d) *alibiul fabricat cu ajutorul unui manechin;*
- e) *cîinele care nu latră, dovedind astfel că intrusul este un familiar al locului;*
- f) *vinovatul frate geamăn al celui suspect ori vreo rudă semănându-i pînă la confuzie;*
- g) *seringa hipodermică și predica (?) adevărului;*
- h) *asasinatul comis într-o cameră închisă în prezența reprezentanților poliției;*
- i) *folosirea asocierii de cuvinte pentru descoperirea vinovatului;*
- j) *descifrarea unei criptograme de către detectiv sau descoperirea unui cod cifrat.*

ROMANUL POLIȚIST

Jocul și drama

I. EVOLUTIE

Domeniu al licenței, romanul nu cunoaște nici limită, nici lege. Natura lui îl cere să le încalce pe toate și să cedeze oricărei tentații care-i solicită fantezia. Poate că nu în mod întâmplător dezvoltarea crescândă a romanului în secolul al XIX-lea coincide cu respingerea progresivă a regulilor care determină forma și conținutul genurilor literare. Teatrul se emancipează, se eliberează de convențiile clasice, părăsește unitățile de timp și loc. Poezia își permite mai întâi tot felul de familiarități minore, apoi cele mai grave libertăți, în asemenea măsură încât, fără rimă și indiferent la numărul de picloare, versurile nu se mai deosebesc în curînd de proză decît prin dispoziția lor tipografică. Întreaga literatură pare să evadeze din cadrele obișnuite și din normele tradiționale. De acum înainte talentul este considerat drept unica obligație. Arbitrariul autorului nu l se mai impune nici o restricție: să-și compună opera cum îi place. Nu l se cere să se conformeze unor canoane prestabilite și nu este judecat decît după geniul lui. Lui îl revine rolul de a-și alege noile isprăvi pe care dorește să le încerce și felul în care să le aducă la îndeplinire, dacă reușește.

În contradicție cu această tendință generală către anarhie, romanul polițist atrage atenția prin faptul că-și inventează mereu reguli proprii, așa încît în zadar am căuta în producția literară un alt gen care să se supună unei legislații determinate și să se complacă în a o face și mai severă. Celelalte, dimpotrivă, departe de a simți nevoia de a-și crea una, au suportat cu greu pe cele care le guvernau și le-au respins în loc să le întărească.

La prima vedere, romanul polițist ocupă deci în sinul literaturii și în special printre operele românești, o poziție extrem de originală. Evoluția lui o desminte pe aceea a speciei în întregimea ei. Este de crezut că o diferență atât de evidentă nu face decît să traducă altele mai discrete pe care este important să le descoperim. Cînd s-a încercat să se deosebească romanul polițist de romanul de aventuri, un fapt a fost pus cu osebire în valoare: și anume că, așa cum arată foarte bine domnul Régis Messac în importanta sa lucrare *Nuvela detectivă și influența gândirii științifice*¹, amîndouă povestesc aceeași poveste, dar începînd de-andoaselea unul față de celălalt. În povestirea de aventuri, narațiunea urmează ordinea evenimentelor. Ea merge dinainte spre după, de la prolog spre deznodămînt. Desfășurarea intrigii reproduce succesiunea faptelor; ea adoptă cursul timpului. Dimpotrivă, romanul polițist pare un film proiectat pe de-andoaselea. El la timpul invers și răstoarnă cronologia. Punctul lui de plecare nu este altul decît punctul de sosire al romanului de aventuri: asasinatul care pune capăt unei drame pe care o va reconstitui în loc să o expună de la început. În romanul polițist, într-adevăr,

¹ Paris 1929 (n.a.)

povestirea urmează ordinea desvăluirii. Romanul polițist pleacă de la un eveniment care este un sfârșit și de la acest dat urcă din nou la cauzele care au provocat tragedia. El regăsește succesiv diferitele peripeții pe care romanul de aventuri le-ar fi relatat în ordinea în care s-au produs. Este astfel foarte simplu să se scoată dintr-un roman de aventuri un roman polițist și invers: e destul să le răstorni. Acest caracter atît de deosebit s-a manifestat într-una din primele apodopere ale genului a cărui arhitectură perfect «piramidală» a fost pe bună dreptate remarcată: *Domnul Lecoq* de Gaboralu. Într-o primă parte de vreo zece pagini, este găsit cadavrul unui necunoscut și începută ancheta. O a doua parte, mult mai lungă, povestește progresele cercetării și dezvăluie fapte vechi de cîțiva ani și al căror ultim desnodămînt îl constituie asasinarea necunoscutului. În sfârșit, o ultimă parte, și mai întinsă, duce lectorul cu douăzeci de ani în urmă și explică geneza îndepărtată a dramelor care tocmai au fost povestite.

Din această inversiune de timp, din înlocuirea ordinii evenimentelor cu ordinea desvăluirii lor, decurge situația excepțională a romanului polițist în literatura românească. Acesta nu este nicidecum o povestire, ci o deducție. Nu se povestește aici o poveste ci munca de a o reconstitui. De la început, se încearcă în primul rînd satisfacerea inteligenței. De asemenea, din ce în ce mai mult, interesul purtat intrigii merge descrescînd. Aceasta devine aproape abstractă, în orice caz scheletică. Pe zi ce trece, romanul polițist se depărtează tot mai mult de roman, adică de imaginea vieții și a pasiunilor, pentru a se apropia de natura unei probleme pure în care să se lungească ușor de la enunțare la soluție. Calitățile care l se cer sînt tot mai mult de natură matematică. Raționamentul elimină senzația.

Unil au vrut să vadă în *Oedip-Rege* începutul glorios al romanului polițist. El salutau pe deasupra în această încercare o reușită de maestru, atrăgînd atenția că, în această operă, asasinul nu e altul decît însuși detectivul. Dar un anacronism hazliu nu trebuie să devină o greșeală unanim acceptată. Toți spectatorii lui Sophocle, fără excepție, știau din copilărie cine este ucigașul lui Lalus. Pentru nici unul din ei, *Oedip* nu putea să joace rolul unui polițist în căutarea unui misterios vinovat al cărui nume să-l afle cu stupeoare la sfârșit. Nu există nimic intelectual în *Oedip*, nici un efect de surpriză, dacă nu pentru *Oedip* însuși¹, și această tragedie nu are alt subiect decît acela pe care-l tratează neîncetat teatrul grec: loviturile destinului date virtuții, dreptății și prosperității, făcînd din erol, regi și mari învingători, criminali și nenorociți cerșetori și mai mari.

Nici în povestirile lui Voltaire nu sîntem mai îndreptățiți să căutăm primele semne ale romanului polițist. Acest gen nu s-a născut din jumătatea de pagină din *Zadig* în care ni se povestesc într-adevăr cîteva deducții de care nu l-ar fi rușine lui Sherlock Holmes. El se naște din condițiile de viață de la începutul secolului al XIX-lea. Fouché, instaurînd poliția politică, înlocuiește implicit rezevizicunea și forța, prin mister și violențe. Înalte uniformă indică reprezentantul ordinii. Acesta se arunca pe urmele răufăcătorului și căuta să-l ajungă. Agentul secret înlocuiește urmărirea prin cercetare, viteza prin inteligență, violența prin disimulare. Un roman de Balzac, *O afacere tenebroasă*, marchează punctul esențial, se vede bine aici descumpănirea pe care o aruncă în moravuri această inovație diabolică — poliția invizibilă — și parfumul de ciudă-

¹ În realitate, resortul interesului în *Oedip* este exact inversul celui al unui roman polițist. Publicul știe ceea ce «detectivul» ignoră, el urmărește cum își caută *Oedip* propria lui nenorocire. Jules Lemaitre (*Impresii de Teatru*, t. III, pp. 1—14) amintește foarte bine în legătură cu această piesă reproșul pe care-l făcea Diderot dramaturgilor care își întemeiază intriga pe mirarea spectatorului: «Poetul, observă el, își crușă prin secret o clipă de surpriză; prin mărturisire m-ar fi expus unei îndelungate neliniști». Pentru că tragedia are ca scop emoționarea spectatorului, romanul polițist acela de a demonstra relevînd.

tenie, lumea de neîncredere și nesiguranța pe care o aduce cu ea. Opinia publică e indignată. În Anglia, când, sub ministerul Peel, ca să se combată un val de criminalitate, se propune în Parlament adoptarea poliției secrete, se strigă că mii de asasinate sînt preferabile unui asemenea remediu. Dar interesul nu e mai mic decît oroarea: este pasionant de văzut, într-o ficțiune, descoperindu-se ca polițist, cel pe care pînă atunci îl luam drept profesor, cerșetor sau ceasornicar. Imaginația însutește realitatea. Balzac ține să-l întâlnească pe Vidocq și împrumută personajului său Vautrin cîteva trăsături ale ocașului devenit șeful poliției. Nimic mai semnificativ în această privință decît felul în care Léon Gozlan se extaziază asupra calităților agenților de poliție; în privința legăturilor lui Balzac și a lui Vidocq, el relatează ce mult îi aprecia romancierul: « admiră mai ales, spune el, divinația celor mai subtile spirite dintre toate, care au mirosul ascuțit al sălbatecului pentru a merge pe urmele unui criminal după o inducție foarte fugară, chiar și fără nici o inducție. O voce le vorbește. Sînt cuprinși de un tremur nervos ca hidroscopul de pe stîncă acoperind pinza de apă la o sută de picioare sub pămînt, și strigă: « crima e aici: săpați, aici este »¹. În ceea ce privește *Memoriile* lui Vidocq, așa apocrife cum sînt, ele cunosc un succes de librărie fără precedent și dintre cele mai simptomatice. De aici se trag romanele lui Eugène Sue și Ponson du Terrail, *Misterele Parisului* sau *Rocambole*. De aici se trag și operele lui Gaboriau și Lecocq, adică primele romane polițiste deplin caracterizate, prima figură de detectiv propriu zisă. Cronologia exactă are puțină importanță. Din cauză că totul iese la iveală deși trebuie reținut.

Dar rămîn încă în plină confuzie, într-o impuritate totală. Povestirile sînt stufoase pline de lupte, de fugi, de peripeții și de lovături de teatru, de ambuscade și evadări. Norocul îl ajută pe detectiv. El pierde urma, o regăsește, cade prizonier, scapă. Se deplasează, deschide ochii și urechile, vorbește toate limbile, absoarbe toate otrăvurile, forțează toate broaștele, se desface de toate legăturile, descifrează mesaje cifrate, cunoaște scrima (mai tîrziu jiu-jitsu) și știe să arunce lasoul. De ce ni l-am putea închipui incapabil sau ignorant? Este chimist și atlet dar mai ales actor: se grimează. Asta-i marea lui specialitate. Ia toate înfățișările și nimeni nu-l recunoaște sub deghizările lui. Succesele sale, de cele mai multe ori nu vin din logica sa ci din priceperea de a se travesti și a citi urmele lăsate de pași. La început detectivul este un agent de poliție, un urmăritor de piste, urmașul meșterilor de capcană ai lui Fenimore Cooper, al acelor « rastreadores » ai lui Gustave Aymard, al observatorilor infailibili ai pădurii sau al pampasului, aclimatizați cu îndrăzneală peisajului urban, dîndu-li-se marele oraș drept o junglă nouă și mai periculoasă decît deșerturile Canadei sau Argentinei. Sîntem deci, în această tulbură auroră, cît se poate de departe de liniștitul amator modern, de polițistul științific care abia dacă își părăsește camera sau biblioteca pentru a inspecta scena asasinatului, care procedează repede la interogatoriul suspectilor, înregistrează dintr-o privire detaliile revelatoare și ajunge la soluție fără să fi urmărit pe nimeni pe acoperișuri sau în canale, fără să fi scăpat de mai multe ori ca prin urechile acului de loviturii asasinilor care se simt demascați. Néro Wolf, eroul lui Rex Stout este prea corpolent pentru a se mișca și ține prea mult la tabieturile și berea pe care o absoarbe fără încetare: trimite secretari care să-l verifice ipotezele leneșe și fără să lasă din sera în care cultivă orchidee rezolvă enigmele în modul cel mai deliberat încercate: n-a aruncat nici o privire la locul crimei nici asupra dovezilor; n-a cunoscut nici un actor al dramei. Victoria sa este un pur triumf al spiritului.

Acest exces nu trebuie să ne mire. Într-adevăr descoperirea unui vinovat nu putea să devină decît un exercițiu intelectual care e de dorit să fie riguros și exact. Romanul

¹ Léon Gozlan, *Balzac chez lui*, Paris 1962, p. 260 (n.a.)

poliști dobîndeste astfel o severitate mereu sporită. Rolul hazardului scade, cel al logicii crește. Detectiv a fost mai întîi cel care știa să observe, să urce de la indiciu la criminal, de la zdreanța de stofă la haină, de la haină la croitor, de la croitor la client. În această epocă, calitatea dominantă a eroului este flerul. De preferință este comparat cu un ciine de vînătoare. Dar cîrînd, pe observație se articulează deducția: Conan Doyle o introduce, succesorii lui o perfecționează. Într-adevăr nu durează mult pînă să se observe arbitrarul raționamentelor personajului său: el presupune prea multe cunoștințe și o infailibilitate anormală. Nu sînt de folos decît grație bunăvoinței autorului. Și numai artifiiciul provoacă mirarea lectorului la sfîrșitul povestirii. Pentru că l-a fost ascuns elementul principal: poliștistul a păstrat asupra lui toate indiciile hotărîtoare.

Asemenea fraude sînt interzise de aici înainte. Se va cere de asemeni ca criminalul să nu fie vreun individ fără importanță care abia dacă a apărut în povestire sau vreun necunoscut atotputernic la care se ajunge în ultima pagină pe urmele complicilor subalterni. Este necesar ca ucigașul să fie un personaj de prim plan, să-l fi cunoscut din primul capitol și să fi participat la întreaga acțiune fără să fie bănuț. În sfîrșit, sînt respinse toate felurile de minuni, de la trecerea secretă tăiată în grosimea zidurilor pînă la intervenția unui procedeu științific necunoscut, capabil să ucidă la distanță fără să lase urme. Sînt izgonite otrăvurile exotice ca și razele mortale.

Aceste servituți voluntare, destinate să dea romanului poliștist seriozitatea problemelor de algebră, au fost, poate, la început inconștient acceptate. Dar au fost repede codificate. Membrii clubului englez *Detection Club*, la origine (se pare) societate de într-ajutorare pentru probleme tehnice care se ridică neîncetat în acest sol de lucrări, s-au angajat într-o bună zi să respecte principiul perfect gîndite. Jurau de pildă să nu pună în scenă chinezii misterioși, să nu-l facă pe detectivul lor să beneficieze de o coincidență fericită care să-l ajute la timpul potrivit în cercetările sale, să nu introducă în povestire detalii pătrunzătoare, bizare sau semnificative care rămîn după aceea fără explicație și care nu sînt bune decît pentru a-l încurca pe cititor. După aceste principii, scriu un roman în colaborare, *The floating Admiral*. Dorothy L. Sayer, în prefață, expune motivele care l-au stimulat la această tentativă, la acest examen mai degrabă pe care au vrut să-l înfrunte în condițiile unei experiențe adevărate: fiecare din ei nu cunoștea într-adevăr soluția prevăzută de cel care scrisese capitolul precedent și trebuia să o dea pe a lui în apendice cu explicația mulțumitoare a micilor dificultăți introduse prin contribuția lui. Era o adevărată răscoală împotriva arbitrarului și a licenței. Paralel, în 1935, J.L. Borges examinează în legătură cu Chesterton legile romanului poliștist și redactează un cod ale cărui articole sînt în parte desigur discutabile, dar care în ansamblu semnalează în chip fericit prescripțiile pe care tind să le impună autorilor preocupăți să facă opera logică.¹

Nu se vede totuși prea bine la ce răspund aceste convenții: că ele urmăresc să elimine fantezia și pitorescul, nimeni nu se îndoieste. Dar ambiția lor comportă și un aspect pozitiv: este vorba de a pune cititorul la egalitate cu detectivul, în condiția de a descoperi soluția. În acest scop, trebuie pe de o parte să l se încredințeze toate elementele enigmei, pe de altă să nu l se furnizeze altele inutile, menite numai să-l rătăcească, detalii fără importanță, în mod artificial puse în lumină și în mod savant aureolate de mister. Conform aceleiași preocupări, era interzisă folosirea supranaturalului, a minunilor științifice, și arhitecturile trucate. Se cere ca soluția să fie conștinută în datele problemei, ca ea să se impună dintr-o particularitate pe care nimic nu îngăduie inteligenței să o prevadă, dar pe care îi este foarte ușor inteligenței să o inventeze. În același fel, în tragedia clasică, deznodămîntul nu trebuie să adauge

¹ *Los laberintos policiales y Chesterton* (n.a.)

nimic expunerii: trebuie numai să o dezvolte. Astfel G. Lanson remarcă foarte exact că date fiind caracterele diferitelor personaje ale *Cidului* și situația lor reciprocă, alegerea regelui este suficientă pentru a da imbold acțiunilor și reacțiunilor lor, care se desfășoară apoi în mod mecanic¹, așa încât pentru un spectator ideal, piesa ar fi în întregime previzibilă. Pe cât se pare, romanul polițist se petrece într-un univers închis: de la descoperirea crimei la descoperirea vinovatului, totul trebuie să survină aici fără cea mai mică intervenție din afară și tot trebuie să se lămurească numai prin virtutea unui raționament bine condus. Unitatea de loc și unitatea de timp reintră în grație. Drama este cu atât mai satisfăcătoare cu cât se petrece într-un timp mai scurt și într-un spațiu mai mic. De la 4 la 7, de Hugh Austin, unde totul se petrece în trei ore și unde urmărești clipă de clipă desfășurarea investigației fără să ieși din vila în care a fost comisă crima și în care altele continuă să fie săvârșite, constituie din acest punct de vedere o mărturie semnificativă și de altfel de loc excepțională. Mai mult, se poate remarca o tendință de a situa drama într-o lume materialmente închisă, din care nimeni nu poate ieși și în care nimeni nu poate intra: tren în mers, vapor în larg, proprietate inaccesibilă sau devenită astfel datorită vremii nefavorabile, intervenției ucigașului sau declinului poliției. Se caută un mediu ideal în care nimic nu poate veni să falsifice exercițiul inteligenței. Descoperirea crimei, ca să fie valabilă, trebuie să se efectueze în aceleași condiții de izolare absolută ca o experiență chimică. Orice schimb cu exteriorul îi ruinează valabilitatea. Rouletabilele demonstrează cu putere că e necesar pentru a ajunge la un rezultat, de a fi putut « închide cercul ».

Cît privește unitatea de acțiune, am definit-o cu plăcere pentru romanul polițist într-un fel mult mai strict decît o făceau teoreticienii secolului al XVII-lea cînd îl cenzurau pe Corneille sau Racine pentru cea mai mică complicație secundară. Se acceptă cu greutate încrucișarea a două intrigi: ca răufăcători care nu se cunosc între ei să acționeze fiecare pe socoteala lui sau ca unul să profite de crimele altuia pentru a încerca să-i plaseze propriile lui nelegiuri. Tendința spiritului de a uni este atât de puternică încît cititorul este dezamăgit ori de cite ori vinovății autonome explică separat fapte pe care el și le închipuia legate și, dimpotrivă, simte o plăcere suplimentară cînd în cursul povestirii apar deodată într-un raport strîns, evenimente pe care totul ne conducea să le considerăm independente. Trebuie ca nici o perturbare să nu tulbure progresele anchetei, ca nici o problemă anexă să nu-și amestece datele cu cele ale enigmei principale. În aceste condiții, vechea formulă a agentului de poliție urmărind o pistă este definitiv abandonată.

Logica, în rest, avea aici prea puțină independență, ea nu slujea decît ca să se treacă de la un indiciu la altul, ca să se progreseze printr-o continuă acumulare din descoperire în descoperire. Trebuia să se hrănească încontinuu cu date noi. Dimpotrivă, raționamentul nu se mai sprijină de-aici înaltele pe fapte, le distruge. A face uz de « partea cea bună a rațiunii », ca să folosim o altă expresie a lui Rouletabile, înseamnă a supune observația deducției. Deoarece faptele sînt înșelătoare, spun ceea ce au fost puse să spună. Inteligența trebuie să se redreseze. De asemenea natură este efortul esențial al lui Gaston Leroux, originalitatea magistrală care prin felul cum este rezolvat, *impotrivă* Indicațiilor materiale, dublul mister al « camerei galbene » și al « galeriei inaplicabile » antrenează romanul polițist într-o revoluție hotărîtoare.

Nu mai poate fi vorba acum decît de critica și de confruntarea probelor, nicidecum de a reface drumul urmat de asasinul fugitiv, conducîndu-se după urmele pe care le-a lăsat despre trecerea lui. Este șocant ca un detectiv să prindă în fine criminalul și să nu-l cunoască identitatea decît smulgîndu-i masca sau barba postlîșă. El trebuie să o deducă din înseși datele enigmei. De asemeni munca lui constă în primul rînd din

¹ Corneille, Paris, 1848., pp 122—123 (n.a.)

estimarea valorii lor : sînt ele mincinoase sau sincere ? Dacă ele mint, este acesta rolul întîmplării sau al unei înscenări ? După aceea el studiază compatibilitatea lor. Coordonează indicii, îi combină, examinează dacă concordă sau se resping. Dacă se exclud, o imposibilitate este stabilită, o inocență demonstrată. Invers, convergența lor confirmă o bănuială. În acest fel, se face alegerea vinovatului : sînt eliminați cei suspectați mai întîi și pe care-i acuzau prea multe evidențe. Totuși, probele se adună, restrîng cîmpul cercetărilor, dărîmă aparențele, ne constrîng să admitem neverosimilul și desemnează subit un criminal neașteptat.

În acest stadiu, romanul polițist pare să fi ajuns departe de originile lui : se revelă ca un joc al spiritului. Trebuie să uităm învelișul lui românesc și să încercăm a defini mecanismul intelectual pe care-l acoperă, și această plăcere, cea mai abstractă, pe care o sultă de silogisme o încadrează în mod bizar, cu o constanță care nu se desminte, între cadavrul unei victime și arestarea ucgășului.

II. JOC

.....

La această limită, romanul polițist încetează cu totul să-și merite numele. El își arată, la capătul evoluției sale, adevărata natură. Nu este povestire, ci joc și nu o istorie ci o problemă. De aceea în momentul în care romanul se eliberează de toate regulile, romanul polițist nu găsește reguli destul de severe și inventează altele din ce în ce mai severe. Interesul, valoarea și mai ales originalitatea sa cresc o dată cu limitările pe care le acceptă și restricțiile pe care și le impune. Nu numai că ocupă un loc special în literatura românească dar se depărtează de ea, chiar de cînd s-a născut, printr-o bizară răsturnare de perspectivă. La nevoie, nu mai are nimic comun cu ea. Nu descrie, nici nu analizează. Nu ia din existență decît un cadru, nu vede în psihologie decît o metodă de cercetare sau un punct de sprijin pentru investigație, nu se preocupă de pasiuni sau emoții decît în măsura în care e nevoie de o forță pentru a pune în mișcare mecanismul pe care l-a construit. Este în întregime abstracțiune și demonstrație. Nu caută să impresioneze, să emoționeze, să exalte, să mîngie sufletul cu imaginea tulburărilor sale, a suferințelor și aspirațiilor sale. Este rece și steril, perfect cerebral. Nu trezește nici un sentiment și nu îndeamnă la vlsare. Se străduiește numai să nu lase nimic în suspensie sau în vag. Tot ceea ce a adus disparat și misterios, lasă coerent și clar. Aruncă în vraf elementele unui puzzle (această comparație consacrată revine fără încetare pe buzele detectivilor) și le grupează după cum o cer ele. Formează o figură completă și simplă din aceste fragmente încomprehensibile și parțiale. Tinde să elimine orice viață, orice umanitate ; și nezdunculnatul său viciu originar este acela de a nu putea să se lipsească de ele pe de-a ntregul și de a fi nevoit să pună în scenă oameni în carne și oase, sensibili și pasionați, și nu automate, cifre sau piese de șah, a căror conduită sau caracter în întregime calculabil, n-ar păstra această tară, de a rămîne, orice s-ar face, fie și oricît de puțin, imprevizibile și capricioase. Această libertate caracteristică a acțiunilor unei creaturi vii, de care autorul nu poate lipsi pe de-a ntregul personajele sale, introduce un intolerabil decalaj de nesiguranță și raționamentele celui mai matematician detectiv. Elementul uman este necesar și el rămîne ireductibil. În zadar încearcă unii să-l domesticească și să-l pună în ecuație făcînd acele experiențe, acele probe din care ne amăgim a extrage « certitudini psihologice ».

Romanul și romanul polițist sînt deci în totală divergență: unul se devotază nărilor umane, altul este stingherit de ea și nu o suportă decît de nevoie. În intenție caută să o înlăture. Totuși, de fapt, păstrează mult din ceea ce izgonește și profită încă și mai mult de pe urma a ceea ce respinge. Într-adevăr pentru faptul de a rămîne roman, romanul polițist, oricît de intelectual s-ar voi el, atrage atît de mulți cititori care rămîn indiferenți la farmece geometrice. În ciuda tuturor greutăților, nu poate să nu vorbească despre moarte, crimă, violență. Trebuie să pună în scenă un erou și să povestească o dramă. Este o ambiguitate ciudată că un gen cu o ambiție atît de strict abstractă trebuie să trezească interesul prin seducții de ordin atît de nerușinat emoțional.

Sîntem astfel împinși să deschidem o nouă anchetă: în momentul în care cercetarea termină de demonstrat că romanul polițist nu trebuie și nici nu vrea să facă parte din literatura romanescă, observăm că nu poate să se desprindă totalmente de ea. După ce am constatat prin ce apare el drept opusul romanului, e necesar să căutăm în ce sens reprezintă el, dimpotrivă, romanul cel mai naiv și dintre toate, cel mai elementar românesc.

III. DRAMĂ

Dacă romanul polițist ar reprezenta numai un pur exercițiu al spiritului, conținutul lui ar fi indiferent. Ar fi destul ca un raport necesar să unească soluția cu datele. Orice temă ar fi bine venită. Elucidarea oricărui mister ar place deopotrivă cu condiția ca regulile jocului să fie respectate. Dacă ar fi vorba doar de descifrarea unei enigme, cititorul s-ar întreba numai dacă explicația este ingenioasă sau banală, riguroasă sau arbitrară, inutil complicată sau de o surprinzătoare economie. Puțin i-ar păsa dacă dă peste mijloace pașnice sau sîngeroase. Dar nu e de loc așa. Este clar că amatorul nu se prea pasionează pentru progresele unei cercetări strict dezinteresate. În timp ce simpla reflecție este mulțumită întotdeauna cînd este demontat, pentru ea, mecanismul unui miracol, și n-are de loc nevoile ca acesta să fie o crimă incomprehensibilă, se pare că romanul polițist n-ar fi atît de popular dacă nu ar începe, în mod obligatoriu, cu un cadavru. Astfel aceste povestiri, cu o structură atît de premeditată, cu o structură atît de fixă, sînt cu adevărat romane. Ele te fac să palpiți, captivează atenția, te fac să aștepti cu nerăbdare deznodămîntul. Le citești împins de curiozitate și dornic să « afli urmarea ». Este într-adevăr vorba să afli răspunsul la o întrebare dar trebuie ca aceasta să pună în joc o existență omenească. Prin definiție, intriga trebuie să facă necesară intervenția poliției. Ceea ce înseamnă a spune că ea se întemeiază neapărat pe un delict. Ori, se pare că publicul nu acceptă cu plăcere să se intereseze de soarta unui hoț, a unui escroc sau a unui incendiar. El cere un ucigaș, un vinovat care să fi ucis și care riscă să capete pedeapsa capitală. Dacă nu există moarte de om la început și dacă la sfîrșit călăul nu-și așteaptă victima, o demonstrație perfect condusă nu va preveni decepția spiritului celui mai abstract. El se va irita că a fost reținut cu fleacuri. Trebuie o adevărată dramă, un duel fără milă între adversari dispuși și obligați să recurgă la mijloace extreme. Umbra morții trebuie să se proiecteze asupra combinațiilor indiferente ale logicii.

Dar această luptă a vinovatului și a detectivului reprezintă ea oare chiar lupta Binelui și Răului? Se pare că intensitatea ei este mai importantă decît semnificația ei morală. Este greu de văzut în romanul polițist un fel de epopee gigantică povestind mii de episoade diverse ale disputei celor două principii etice. Chesterton, fără îndoială, salută în el *Iliada* modernă pe care Baudelaire o recunoscuse deja în *Comedia Umană* a lui Balzac. El descrie detectivul urmărind ucigașul în dedalul marelui oraș ca un erou mai curajos decît Achile, mai șiret decît Ulise. Fiecare povestire ar reprezenta în acest

caz detalii unei fresce imense în care societatea contemporană s-ar afla zugrăvită în culori vii și care ne-ar face să asistăm la peripețiile mereu noi ale războiului neconvențional al cărui teatru este și pe care-l poartă între ele, crima și legea.

Nimic mai evident decât faptul că romanul polițist este specializat în descrierea acestui conflict inepulzabil. Dar trebuie să mărturisim că lui îi place să amestece cărțile. Nici uclgașii nu sînt bandiți veritabili, nici anchetatorii adevărați polițiști: și unii și alții sînt ceea ce sînt datorită ocaziei, sub presiunea împrejurărilor sau din lipsă de ocupație, nicidecum prim meserie. La început de tot, poate, se văd încăierîndu-se bandiți vulgari cu polițiști de carieră. Dar curînd diferența se estompează. Reprezentantului ordinii i se substituie detectivul amator care-l ridiculizează și-l batjocorește; tilharului de drumul mare îi succede răufăcătorul elegant moral și vestimentar, dacă nu făcătorul de dreptate, ireproșabil în intenție dar căruia îi pasă prea puțin în practică de legalitate. Așa sînt de pildă personajele lui Arsène Lupin, « hoț pentru o cauză dreaptă », a lui Simon Templar « Sfîntul ». Asemănarea nu e întîmplătoare. Ei se poartă ca niște adevărați cavaleri răătăcitori, mai sociabili, e drept, decât cei de modă veche. Nu versă sînge, ies în lume, plac femeilor și sînt plini de farmec și de spirit. Dar ar însemna să se răstoarne prea tare regulile genului dacă un singur personaj cumulează rolul de a acționa și acela de a descoperi, încurcă și descurcă în același timp. Chiar dacă autorul îl opune unor bandiți ca să lupte pentru a-i demasca și-l pune în prezența unui mister pe care perspicacitatea sa trebuie să-l dezlege, acest erou nu e potrivit pentru a îndeplini așa cum trebuie funcția de polițist. El nu dispune de o libertate de spirit îndestulătoare. În special n-ar putea să se arate destul de detașat de evenimente. Trebuie să chibzulască prea mult cum să scape el însuși polițleii și să-și pregătească loviturile. De unde lunecarea fatală spre romanul de aventuri, care îndepărtează acest tip de povestiri de romanul polițist propriu zis: recădem în poveștile cu deghizări și urmăririi. Nu mai e vorba de raționament.

De aceea echivocul se accentuează în mod frecvent în ceea ce-l privește pe detectiv. Trebuie de asemeni ca vinovatul să redevină un profesionist al crimei: numai un om redus la o situație fără ieșire pune deodată o ingenioasă inteligență în serviciul unor scopuri sumbre. Dar el nu mai atrage simpatia. Nu mai ocupă centrul operei. El lasă locul de vedetă polițistului, a cărui fizionomie se modifică atunci într-un sens bine determinat. La început, asistăm la isprăvi de funcționari salariați, de agenți ai siguranței. Corentin la Balzac, D. Lecoq la Gaboriau nu sînt altceva decât « turnători ». Dar foarte repede apare detectivul privat, în același timp mai abil, mai independent și mai simpatice. Deoarece, orice s-ar spune, auxiliarii inteligenței dar ascunși, ai polițleii oficiale, par să exercite o meserie puțin recomandabilă dacă nu de-a dreptul Infamantă. Sînt considerați un fel de spioni. Chiar superiorii lor nu par să-i utilizeze decât de nevoie. În fond, îi disprețuiesc și-i privesc ca pe niște executori ai unor operații murdare. Cît despre ei, ei suportă cu curaj fără îndoială acest oprobiu nemeritat. Simt nedreptatea disprețului care-l au pentru ei cei care-i folosesc și cei a căror persoană și bunuri le ocrotesc. Au totuși conștiința că aparțin unei lumi dubioase și nu s-ar aventura în saloane aristocrate. Înțeleg că « oamenii cinstiți » nu prea le caută societatea.

Dimpotrivă, detectivul amator nu e mai puțin monden decât gentlemanul-hoț. El poartă un nume distins, ca Lord Peter, eroul scriitoarei Dorothy Sayers, frecventează expozițiile de pictură, sălile de concert, cluburile cele mai inaccesibile ca Philo Vance a lui Van Dine. Identificarea unui criminal nu este pentru el decât o pierdere agreabilă de vreme. Dacă binevoiește să se ocupe de o afacere, o face ca să ajute polițla descumpănită sau ca să scoată din impas un prieten pe care totul îl acuză. În orice împrejurare el păstrează distanțele și manifestă gusturi rafinate. Este un virtuos sau un erudit, cîntă la vioară, studiază oglinzile etrusce sau recită în ordine faraonii dife-

ritelor dinastiei. Este gravor sau arheolog, deosebește un Cézanne adevărat de unul fals și critică o traducere engleză din Marcel Proust. El reprezintă din ce în ce mai mult echivalentul contemporan al omului de lume din secolul al XVII-lea, sceptic, amabil, cultivat și leneș. Este și mai semnificativ faptul că menține o morală personală. Ajută poliția fără să accepte prejudecățile firești ale acestora nici să ia apărarea a ceea ce apără ea. Se interesează ca un curlos de mentalitatea criminalilor, admiră ca un cunosător combinațiile machiavelice, și-i place să le demaște mai mult ca un rival înțelegător decît ca un inamic convins. În ultimul moment, face cauză comună cu el și-l ajută să fugă sau să se sinucidă. Dacă poliția se indignează, îl amintește politicos dar ferm, că e un colaborator benevol și că nu se situează pe același punct de vedere cu ea. De la Scherlock Holmes, detectivul este estete, dacă nu anarhist, nicidecum păzitor al moralei și cu atît mai puțin al legalității.

Se întîmplă totuși ca anchetatorul să rămînă atașat corpului judiciar, asemeni cunoscutului Maigret al lui G. Simenon. Dar în acest caz, el nu împărtășește de loc starea de spirit a confrăților săi. Nu e nici vînător de oameni, nici cîine de pază. Sub aparențe ursuze, ascunde un suflet milos. Adesea trădează pentru vinovatul pe care-l arestează o simpatie secretă, de astă dată simplu omenească și nu artistică și îndepărtată ca aceea a emulului său, distins amator. Și el își permite libertăți cu regulamentele și dă precădere cu plăcere mîlei asupra datoriei. Ai impresia că o necesitate secretă îl obligă pe acești polițiști să facă rezerve asupra rolului lor. I-ar crede prea puțin convinși că trebuie să ocrotească dreptul și virtutea. În ansamblu, detectivul se arată deci sceptic și indulgent. El nu are numai o profesie ci și o atitudine liberală: este ziarist ca Rouletabille, preot ca părintele Brown, avocat ca Perry Mason. Sau nu are prestanță, iar un fizic plăpînd ascunde puterea geniului său. În general, față de societate, pare adesea să ocupe o situație oarecum « în margine », în felul vrăjitorului sau diavolului din vechile povești, care apare sub chipul unui străin, a unui geambaș, a unui medic, a unui vînzător ambulant sau al unui infirm, al unui chior, al unui șchlop sau al unui cocoșat. În grade variabile, figura detectivului conține se pare un element neliniștitor, neasimilat corpului social.

Dintre toate personajele pe care autorii de romane polițiste îi fac să revină cu regularitate în diferitele lor povestiri, eroul lui Stanley Gardner merită din acest punct de vedere o mențiune specială. Într-adevăr mai mult decît oricare altul, Perry Mason reprezintă un tip; personaje asemănătoare apar în lucrări tot atît de caracteristice și viguroase originale ca *Șoimul de Malte* de Dashiell Hammett și *Moartea Maestrului de Raoul Whitfield*, autentice capodopere ale școlii americane a ceea ce se numește « detective novel ». Sînt indivizi ambițioși și lacomi, foarte exigenți în materie de bani și mai ales apti să răstălmăcească legile. Cînd trebuie să scoată din cauză un client vinovat, ca să-i fabrice în mod artificial un alibi sau ca să scoată din piatră seacă o mărturie în favoarea lui, nu au pereche. Cer pentru asemenea servicii onorarii exorbitante, în schimb se poate conta pe ei: au un simț foarte solid al conștiinței profesionale.

Ei se află într-o poziție stranie și artificială: pe de o parte se ciocnesc de bandiți hotărîți la orice ca să-și ajungă scopul; pe de alta, trebuie să se ferească de poliție care, în cel mai bun caz, consideră acțiunile lor drept suspecte și care adesea este de conivență pentru motive de interes electoral, cu oamenii la a căror instigație au fost comise crimele. Astfel tîlharii și legea fac cauză comună. Oricît ar putea fi de clinic și de amide de cîștig, avocatul manifestă în aceste condiții o moralitate superioară. El luptă fără sprijin împotriva unei lumi ostile în care se coalezează pentru a-l strivi, crima și ipocrizia, puterea stabilită și asasinii plătiți, pe care mai maril zilei îi folosesc pentru a-și împlini josniciile sau pentru a împiedica să fie descoperiți. Deoarece polițienii corupți pe care-i înfruntă se îngrijesc de reputația lor și-și dismulează josnicia sub o aparență edificatoare, se prefac a avea toate scrupulele pe care nu le au. El,

dimpativă, se arată cu plăcere mai rău decât e, dur deși e sensibil, grosolan deși e delicat, egoist deși e generos.

Trebule să insistăm asupra unei alte particularități a acestei familii de anchetatori. Ei sînt adesea ajutați în cercetările lor de o femeie care este în același timp secretara și iubita lor. Pînă atunci femeile nu păreau să existe pentru detectiv, decît ca eventuale delivrente. El era tot numai deducție. Dacă ar fi dat cea mai mică atenție farmecului feminin, acest lucru l-ar fi descalificat. Dragostea pare să fie atît de constant izgonită din ansamblul povestirii, și mai ales din preocupările eroului, încît s-a emis, plecînd de la această particularitate, o ipoteză asupra originii romanului polițist: că el s-ar fi născut din severitatea de moravuri din epoca victoriană în Anglia și dintr-o tendință care s-ar fi dezvoltat atunci de a creea o literatură fără dragoste în care pasiunea devastatoare să nu joace nici un rol. Această supoziție pare puțin probabilă: tocmai cînd sentimentele sînt împiedicate în realitate îșiiau revanșa în imaginație, așa încît o epocă puritană și cuminte trebuie mai degrabă să producă în abundență imagini ale pasiunilor violente și ale povestirilor exagerat romanești. Aceasta pare tocmai mai bine reprezentată de George Eliot sau de surorile Brontë, decît de Wilkie Collins. În realitate, fatalitatea abstractă a genului a eliminat orice intrigă amoroasă. Nimic nu trebuie să tulbure nici raționamentul nici pe cel care raționează. Inima și carnea nu trebuiau să distreze atenția creierului. Este deci bizar că cercetarea este deodată încredințată unei perechi ale cărei raporturi profesionale sînt dublate de legături senzuale. Acestea de altfel nu sînt de loc vulgare și se înrudesesc foarte îndeaproape cu atitudinea morală asumată de avocatul detectiv. Așa după cum îl era rușine de cîntecul lui, roșește de tandrețea sa. Nu are niciodată cuvinte nici gesturi afectuoase pentru tovarășa lui. Uneori ea pare pentru el o colaboratoare pe care o felițită sau o dojenește după cum merită, uneori ea pare mai degrabă « divertismentul războinicului », sîmul primitor la care află odihna oboselilor, uitarea grijilor și plăcerea. Aparent nu sînt uniți decît prin sex și afaceri. În realitate, înțelegerea lor merge mult mai departe și atinge straturi profunde ale sensibilității. O bruschează puțin dar pentru a ascunde importanța pe care o are pentru el. Ea își bate joc cu blîndețe de greșelile lui și-l cheamă la modestie cînd învinge, dar asta pentru că îi este rușine să-l admire atît de mult și nu vrea să aibă aerul că-l înșușește. Au amîndoi oroare de sentimentalism, de fraze gata făcute, de cuvinte goale: preferă să tacă și să nu schimbe decît priviri, chiar dacă pentru asta am putea să ne închipuim că nu se iubesc, și acest lucru chiar le place.

.....

Prezența unor asemenea elemente abate în mod incontestabil romanul polițist de la vocația lui intelectuală. Dacă el rămîne o demonstrație, aceasta se află încadrată de prea multă umanitate, militantă și în suferință, în loc să se reducă la un studiu teoretic de posibilități formale. Vlața își la revanșa și resuscitează romanul de moravuri în plină ariditate matematică. Deja *Șoimul din Malta* ne interesa prin alte merite decît acelea pe care le apreciem în mod obișnuit în romanul polițist. Dar rămînea cel puțin o enigmă de deslegat, un vinovat de aflat. În alte opere de Dashiell Hammett, acest element fundamental dispăre de tot. Am revenit la romanul pur și simplu, dereglat și mișunător, fără inversiune a timpului, nici construcție logică, nici reconstituire a unui eveniment trecut. Povestirea nu are nimic comun cu romanul polițist decît faptul evident că s-a născut din el, prin exagerarea aspectului său senzațional, prin rolul pe care-l joacă aici bandiții și detectivii, prin locul pe care-l dețin morțile violente și asasinările premeditate. Ceea ce era pretext și punct de plecare a devenit esențial. Din nou emoția trece înaintea reflecției. Imaginea violenței trece înaintea efortului abstract.

O dată povestirea angajată pe acest drum, autorii nu întreziră să urmărească senzația cea mai frustră cu tot atita insistență cu care se străduiau mai înainte să prezinte dialectica cea mai dezincarnată.

Se vede acum între ce poli opuși ezită romanul polițist și ce mult ar linguși el în același timp ambițiile inteligenței și apetiturile senzației, dacă nu ar trebui să sacrifice una din tendințe pentru a o satisface pe cealaltă. Totuși el conține întotdeauna în mod necesar cele două elemente: crima și ancheta. Așa că el place în mod nediferențiat oricărui public și satisface în fiecare cititor cele mai diverse exigențe. Îmbină seducțiile povestirii pe care o ascuți pasiv cu cea a cercetării la care lei parte activă. Trezește tot felul de emoții și, în mod ciudat, cele mai ușor de trezit, cele care răspund instinctelor elementare, dar exercită în același timp intelectul care domină și unifică. Farmecă, destinde, captivează, dă impresia progresului, a efortului recompensat, al muncii fecunde.

Într-un studiu mai vechi, consacrat *Arhivelor Clubului Celor Unsprezece* de André Salmon, un fel de fantezie poetică semănând pe departe cu romanul polițist, Pierre Véry nu greșește identificându-l pe inezisabilul bandit Fantomas cu senzația iar pe neobositul Inspector Juve cu cercetarea: se înțelege astfel de ce romanul nu poate lua sfârșit, deoarece investigația nu se poate lipsi de senzație. Ea trebuie întotdeauna să o ia ca punct de sprijin și materie primă a celor mai fine sisteme ale sale. În aceste condiții, observă el, totul se reduce la întrebarea dacă poliția este făcută pentru lume sau lumea pentru poliție, ipoteză de loc neverosimilă deoarece în primele rînduri ale Genezei, cînd se spune că spiritul lui Dumnezeu plutea pe ape, este evident că despre poliție e vorba¹. Această teologie nu e nici atît de gratuită nici atît de deplasată pe cît pare. Romanul polițist reprezintă într-adevăr lupta dintre elementul de organizare și elementul de turburență a căror perpetuă rivalitate ține în echilibru universul. În societate, antagonismul legii și al crimei reprezintă această rivalitate. De aceea detectivul și polițistul apar drept campioni a două principii distincte spre care fiecare se simte, rînd pe rînd înclinat: cel care sfătuiește să fie comisă infracțiunea, cel care caută să o reprime. La fel, individul tinde rînd pe rînd să se disciplineze și să se des-trăbăleze. Este tentat de emoție, ar vrea să încerce altele noi și mereu mai intense, cu riscul de a se risipi și a se pierde în multitudinea lor atrăgătoare. Dar îi place de asemeni să se arate stăpîn și domn, să impună ordinea și claritatea. Din nou, criminalul și anchetatorul devin simbolici. Nu încetează să fie imaginiile vii ale regulii și ale detectivului, dar în același timp se prezintă ca personificări, unul al plăcerii, al sfidării, al scandalului, al gesturilor necugetate și spontane, celălalt al puterii voluntare care știe să le înțeleagă, să le pătrundă, să le aservească.

Prin fire, romanul ilustrează cu plăcere această parte de tenebre și licență. În dragoste, se va vedea, el se situează de preferință de partea pasiunii, ale cărei exigențe pretinde că sînt admirabile, împotriva instituțiilor familiale, pe care le declară meschine și stupide. Nu există revoltă pe care să n-o susțină, aventură, disperare sau entuziasm pe care să nu-l încurajeze. El nu condamnă nici asasinul, nici prostituata, nu are scrupule împotriva incestului sau adulterului. Le arată mai degrabă o simpatie complice și le este recunoscător că sînt emoționante și nereglementare. S-ar putea spune că există o înțelegere tacită între romanesc și forțele rebele ale ființei umane. Dacă descrie supunerea, ne dezgustă; dacă zugrăvește insurecția, ne îndeamnă la nesupunere. Nu descopere grandoare decît în exces și solitudine. În măsura în care ține de roman, ceea ce s-a numit « detective novel » pune în scenă crima prin excelență, asasinatul, și blestematul pe care societatea îl dezaproabă în chipul cel mai violent: uci-

¹ *Revue Européenne*, număr special iunie-iulie 1930

gașul, cel care nu a șovăit, vărsând sânge, să o lovească în totalitatea ei prin persoana unuia din membrii săi. În acest sens poate el trece drept romanul cel mai clar și mai fără rușine românesc.

Dar ca rezolvare de problemă și ca exercițiu al inteligenței, romanul polițist se vede dimpotrivă obligat să la drept erou pe adversarul desemnat al greșelii și al crimei, pe « reprezentantul ordinii », să facă totodată din el dușmanul înăscut al pașunilor, al acțiunii și chiar al vieții, logicianul perfect care compune din elemente disparate o lume ordonată și care nu se angajează niciodată în agitația plină de drame și de mistere pe care o contemplă și o desleagă.

Astfel anarhia se opune imediabil poliției și senzația, investigației. Romanul polițist se străduie totuși să le combine și se ciocnește fără încetare de același obstacol: contradicția între ideea de poliție și natura românească. El încearcă să se arate în același timp abstract și senzațional și fiecare din aceste povestiri poartă în ea însăși același echivoc ca și cea mai stranie dintre ele, *Numitul lui de G.K. Chesterton*: un detectiv reușește să se introducă în comitetul central al asociației anarhiste universale. Cel șapte membri ai acestui organism superior al terorismului și al distrugerii, delegați fiecare de către altă țară, nu se cunosc decât sub numele unei zile din săptămână și încetul cu încetul toți se descoperă a fi polițiști însărcinați să ancheteze acest nucleu primejdios, cu excepția totuși a șefului suprem, Duminică.

Cînd e vorba să se dea semnalmentele acestuia din urmă, fiecare îl descrie diferit, dar, lucru curios, după propria sa natură și egalîndu-l universului. Recunosc atunci că au de a face cu Dumnezeu.

Astfel marele revoluționar era identic cu puterea supremă de ordine și conservare. Trebuie să tragem concluzia că infracțiunile, violențele, crimele nu constituie decât o gigantică fantasmagorie ale cărei fire îl place înțeleptului să le deznoade și al cărei prestigiu sa-l deçoace, dar în care se ferește să intervină și să-și cheltuiască energia? Aceasta este în fond atitudinea detectivului monden, estetic, detașat, nedorind nici banii, nici glorie, care nu se indignează, nici nu se îndușează și care, la sfîrșit, își spală mâinile ca Pilat de consecințele pe care le pot avea descoperirile perspicacității sale în lumea joasă a senzațiilor, a emoțiilor și a durerilor. El își întoarce cu răceală privirile la tablourile sale, la instrumentele sale muzicale și lasă agitația oamenilor să-și urmeze cursul. Dar alții sînt nevoiași și combativi, vor avere, reputație, putere: coboară în arenă și se amestecă în bătălie. Nu sînt de loc dezinteresați nici material, nici moral. Au o idee despre dragoste și despre cinste. Suferă și luptă mai mult decât raționează, combat lumea în care se mișcă, opun armăturii ei ruginite, nevoi autentice și valori noi. Și aici, romanul polițist reflectă fidel atitudinile pe care le ia individul în fața societății. Philo Vance se depărtează de ea și o disprețuiește deși o consolidează; Perry Mason se bate în ea și muncește ca să o asaneze dar atacîndu-l pe profitorii care se consideră susținătorii ei. În acest caz, romanul polițist încetează de a mai fi un joc al spiritului independent de orice dat concret. El redevine roman, adică oglindă a reacțiilor omului în sinul colectivității în care se înserează existența lui. Nu mai avem de aface cu un creier insensibil și ideal, ci cu un erou pentru care îi este posibil să aibă simpatie și ale cărui suferințe și speranțe le împărtășește. Și povestirea nu mai e polițistă decât pentru că există pe lumea aceasta o poliție¹.

În românește de GEORGETA HORODINĂ

¹ *Puissance du roman*, Ed. Sagittaire, Marseille 1942.

Detectivism în cheie absurdă

În Franța, începutul veacului nostru a marcat o epocă de glorie a umorului, atât cel tradițional (ilustrat prin parodiile unor Charles Monselet, André Gill, Charles Cros ș.a., prin literatura jocurilor de cuvinte, de realitate și ficțiune, în care s-au distins nume ca Aurélien Scholl, Jules Jouy, Jules Moineaux, etc. sau prin comedii de boulevard, ale unor Raoul Ponchon, Sacha Guitry, Alphonse Karr), cât și cel modern, avînd și el un filon tradițional de cea mai bună calitate în rabelaisianul Alfred Jarry, cu « Ubu Roi », sau « Ubu enchâiné », în Labiche, Feydeau și Alphonse Allais, marele preot al umorului modern francez, « farmacist-agricultor, inspector de biberoane la Invalizi, cavaler al mai multor distinse ordine, ex-dentist al citorva capete încoronate » cum îi plăcea să se recomande el însuși, într-o formulă-cheie ce rezuma sarcastic conținutul creației sale. Reviste ca « Le Chat Noir » sau « Le Rire » au constituit nucleul din care s-au desprins reprezentanții umorului absurd (Germain Nouveau, Géo Blackmussel, Franc-Nohain, Cami), și i umorului negru (Eugène Godin, E. Chavette, Charles Frémine).

Prea puțin cunoscut chiar și în Franța, în ciuda unor admiratori ca J. J. Pauvert sau Chaplin (care-l socotea cel mai original, cel mai « delirant » și mare umorist al timpului), Pierre Henri Cami (1884—1958) a fost unul dintre creatorii de prestigiu ai umorului absurd francez. Bine primit de amatorii genului, lansat de editorul Julliard (« Humour secret »), mediocrul romancier care a fost Cami și-a aflat măsura geniului său într-o impresionantă suită de piesete de teatru într-un act, de mare circulație între 1920—1935. Gagurile pe care le-a creat, au oferit, la vremea lor, destule poante cinematografului ca și surse de imitație teatrului absurd. În genul polițist, Cami a creat celebrele *Aventuri ale lui Loufack-Holmes*, piesete-secvență de un umor strălucit, care-au făcut deliciul scenelor de comedie și al cabaretelor parisiene.

Exercitat în vid, fără subiect, fără o țintă precisă, descătușat de intenții satirice și uneori chiar parodice, părăsind realul pînă la limitele imposibilului, micro-teatrul lui Cami se apropie de « nonsensul » englez. Nimic nefiindu-i interzis, Cami « aruncă rațiunea peste bord » (Jean-Claude Carrière), ca și bunul simț, și surprinde realitatea cotidiană numai cu ajutorul unor elemente indispensabile, uneori chiar torturînd limba și vocabularul, bazîndu-și secvențele pe dublete lexicale, sau răsturnînd logica — și mai cu seamă logica formală — cu poante surprinzător de explosive, care invită oricum la concluzii ce depășesc simpla parodie.

CONSTANTIN OLARIU

O femeie teribilă

«Experiența folosește cit un
bilet de loterie după tragere».
A.d'HOUDETOT

MUTARE TRAGICĂ (Scena reprezintă un apartament)

SOȚUL: Grozavă idee, nu? să desfac tot mobilierul nostru în bucăți mici; e ca un joc care-ți cere răbdare, tenacitate. Treaba asta ne permite să ne mutăm discret în preajma termenului fatal. Ulte, de azi dimineață, am transportat în câteva drumuri toată mobila la noul apartament în care vom locui.

FEMEIA TERIBILĂ: Portăreasa n-a observat nimic?

SOȚUL: Nimic. Știi și tu că bucățelele făcute din mobila noastră puzzle nu sînt mai mari decît cuburile de zahăr. Pot fi ascunse ușor în buzunare. Portăreasa m-a văzut ieșind. Nici n-a bănuat că în buzunarele pardesiului duceam patul și masa din sufragerie.

FEMEIA TERIBILĂ: Recunoaște că asta nu e viață ! Nu ești decît un trîntor ! Mai bine-ai munci să-ți achiți datoria la scadență, în loc să-ți deformezi buzunarele mutînd mobila.

SOȚUL: Trîntor, eu ! Ah ! nu blestema, cucoană ! Gîndește-te că în fiecare nou apartament îmi pierd cam două luni și jumătate cu reconstituirea mobilei. Trîntor ! De-abia am re-montat toată mobila, pe care acum a trebuit s-o desfac ca să ne mutăm iar ! Auzi, trîntor !

FEMEIA TERIBILĂ: Nu mai trîncăni atîta și dă-i bătaie ! Mai ai de desfăcut cele 17 625 de piese ale șifonierului și cele 5 425 de piese ale noptierei.

SOȚUL: N-am timp de pierdut. *(Cu ajutorul cleștelui de zahăr culege una cîte una toate bucățelele care compun noptiera.)* Gata, e demontată !

FEMEIA TERIBILĂ: Bine. Impachetez șifonierul în ziarul ăsta vechi. *(Numără bucățile înainte de a face pachetul).* 17.625. Numărătoarea e bună. Bagă, ca de obicei, șifonierul în pardesiu și hai să plecăm.

SOȚUL: Hai ! putem pleca ! *(În timp ce își pune șifonierul în buzunar, îi scapă pe jos cîteva bucăți.)*

FEMEIA TERIBILĂ: Ridică-le, neîndemînicule ! Parcă n-ai avea unsprezece degete !

SOȚUL: Îți bați joc de mine, cucoană? Cu ce-am greșit eu dacă natura m-a cado-rislt cu un deget în plus? !

FEMEIA TERIBILĂ: Ține-ți gura, orgoliosule ! Ce folos că ai un deget mai mult decît alții?! Abia că ești și mai leneș!

SOȚUL: Dar . . .

FEMEIA TERIBILĂ *(cu dispreț)*: Gura, cap sec !

SOȚUL: Știi bine că insulta asta mă scoate din sărite. *(Se repede la soție, îi strînge nasul cu un spărgător de alune și îi închide gura cu cleștele de zahăr. Femeia teribilă se prăbușește sufocată.)*

SOȚUL *(recîștigîndu-și sîngele rece)*: Nu-l bine niciodată să te lași orbit de furie. E cazul să cauți să repar treaba asta pornită dintr-o proastă dispoziție. *(la un fierăstrău și-și taie nevasta în bucăți, apoi impachetează bucățile în ziar.)* Trebuie imediat să împrăștiu bucățile bieteii mele soții în diferite cartiere pustii. E o metodă clasică. Și nimic nu poate egala o metodă clasică. *(Pornește spre ușă)*: Ah ! am uitat pachetul cu șifonierul. Era să-mi pierd capul dintr-un fleac. *(În mina dreaptă cu pachetul conținînd nevasta, în stînga, cu pachetul conținînd șifonierul și noptiera în buzunarele pantalonilor, părăsește apartamentul.)*

REMUȘCAREA

(Scena reprezintă un cartier pustiu; se lasă noaptea.)

SOȚUL: Am să azvîrlu cîteva bucăți din biata nevastă-mea în șanțul fortificațiilor. Pentru a-mi face curaj, am băut o cantitate serioasă de alcool. Ia să intru în

cabaretul ăsta să mai beau . . . să mai beau . . . să beau într-una ! (*Împleticindu-se, intră în cabaret. Peste două minute reapare, clătinându-se și mai tare.*) Hai deci, e timpul să arunc ultimele bucăți ale bletel nevastă-mi în locul ăsta pustiu. (*Aruncă ultimele bucăți pe un teren pustiu.*) Lugubra mea treabă e terminată. Să căutăm noul nostru apartament. Simt deja remușcarea cum îmi năpădește sufletul și-mi îngheață inima. La urma urmelor, e cât se poate de firesc. (*Pleacă, ținând în mână pachetul cu șifonierul*).

DULCEA CONSOARTĂ

(*Scena reprezintă noul apartament*).

SOȚUL (*intrînd*): Iată-mă în noul apartament. Se face ziuă, mă pot apuca să reconstitui mobila. În pachetul ăsta se găsesc bucățile șifonierului. (*Începe să îmbrace bucățile una în alta.*) Îmi tremură mîna, ochii mi se împăienjenesc. Nici vorbă, am băut cam . . . am băut cam mult . . . prea mult . . . (*Continuă tenace.*) Am ajuns la capătul trebii. Nu mai am decît trei bucăți. Lucrez mașinal . . . fără să văd . . . prin obișnuință. Da, am băut prea mult . . . Aha ! Uite ! Ultima bucată ! Șifonierul e reconstituit !

FEMEIA TERIBILĂ : A trebuit să te îmbeți ca un porc ca să mă iei drept șifonier !

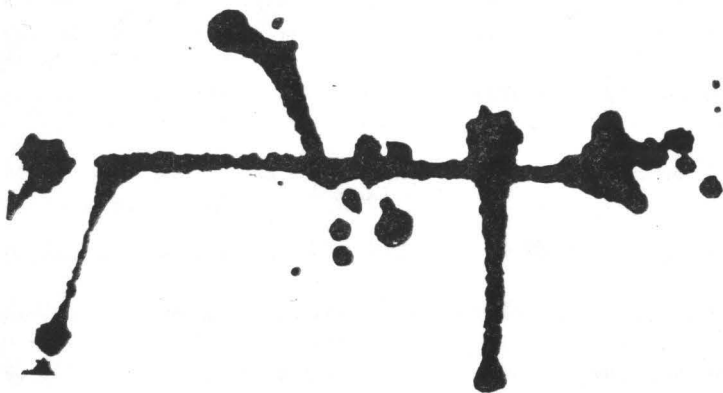
SOȚUL (*brusc trezit*): Cerule ! Nevastă-mea ! Am înțeles ! După ce-am ucis-o, am băut ca să-mi fac curaj. Apoi am încurcat pachetele ! Am azvîrlit bucățile șifonierului și m-am apucat s-o reconstitui pe nevastă-mea !

FEMEIA TERIBILĂ (*cu o voce ca tunetul*): Cum ? Ai aruncat bucățile șifonierului ? Ah ! Ți-am spus că nu ești bun de nimic ! Trebuie să fi ultimul dintre oameni și cel mai mare bețiv ca să presari pe străzi un șifonier de stejar. Imitație de carpen !

SOȚUL : Dar . . .

FEMEIA TERIBILĂ (*în culmea furiei*): Ține-ți gura ! Dacă n-ai fi băut, nu s-ar fi întîmplat asta ! N-ai fi încurcat pachetele, nenorocitul !

În românește de CONSTANTIN OLARIU

C r u c e a a l b a s t r ă

Între panglica de argint a dimineții și panglica verde sclipitoare a mării, vaporul acostă la Harwich și dădu drumul unui viespar de oameni ca niște muște; printre ei omul pe care trebuie să-l urmărim nu se distingea în niciun chip — de altfel nici nu voia. Nimic nu-ți atrăgea atenția în privința lui, în afară doar de contrastul aproape imperceptibil între exuberanța de sărbătoare a hainelor sale și gravitatea oficială a chipului. Vestmintele se compuneau dintr-un surtuc subțire cenușiu deschis, o vestă albă și o pălărie de paie argintie cu panglică albastră-cenușie. Chipul osos îi era întunecat și se termina printr-o barbă neagră scurtă care părea spaniolă și sugera totodată moda elizabetană. Fuma o țigară cu seriozitatea unui om fără treabă. Nimic din persoana lui nu trăda faptul că surtucul cenușiu ascundea un revolver încărcat, că vesta albă adăpostea o legitimație de polițist sau că pălăria de paie acoperea una dintre cele mai puternice inteligențe din Europa. Căci omul acesta era însuși Valentin, șeful poliției

pariziene și investigatorul cel mai vestit din lume; venea de la Bruxelles la Londra să execute cea mai mare arestare a secolului.

Flambeau se afla în Anglia. Poliția din trei țări izbutise în sfârșit să-i dea de urmă de la Gand la Bruxelles, de la Bruxelles la Hook în Olanda; se bănuia că avea să profite de confuzia și caracterul neobișnuit al Congresului Euharistic, care tocmai atunci se ținea la Londra. Probabil avea să călătorească sub înfățișarea unui funcționar neînsemnat sau a unui secretar atașat Congresului; dar, firește, Valentin nu putea să fie sigur; nimeni nu putea să fie sigur în privința lui Flambeau.

Au trecut mulți ani de când acest colos al crimei a încetat dintr-o dată să mai țină lumea sub teroare; și când a încetat, după cum se spune — în urma morții lui Roland — asupra pământului s-a pogorât o mare liniște. Dar în zilele sale cele mai bune (vreau să spun, firește, cele mai rele) Flambeau fusese o figură tot atât de statuară și internațională ca aceea a Kaiserului. Aproape în fiecare dimineață cotidienele anunțau că scăpase de consecințele unei crime extraordinare comițind alta. Era un gascon de statură gigantică și plin de îndrăzneală fizică; se povestea pe seama ieșirilor sale atletice cele mai năstrușnice lucruri; cum îl răsturnase pe *juge d'instruction* cu picioarele în sus și-l făcuse să stea în cap « să-și limpezească mințile »; cum fugise pe Rue de Rivoli cu un polițist sub fiecare braț. Din aceste relatări reiese că-și folosea fantastica putere fizică de obicei în asemenea scene fără vărsări de sânge dar, oricum, nedemne; crimele sale adevărate erau în speță cele legate de furturi ingenioase și pe scară mare. Dar fiecare dintre furturi reprezenta aproape un alt păcat și putea constitui singur o poveste în sine. El fusese acela care înființase marea Companie Tiroleză de Produse Lactate din Londra, fără lăptării, fără vaci, fără camioane fără lapte, dar cu mai multe mii de acționari. Pe aceștia îi servea printr-o simplă operație: mutînd bidonașele de lapte din fața porților străine în fața porților propriilor săi clienți. El fusese acela care întreținuse o corespondență de neînțeles și foarte intimă cu o tînără doamnă, folosindu-se de trucul extraordinar de-a fotografia mesajele sale înfinit de micșorate pe lame de microscop dar, pînă la urmă, toate scrisorile ei fură interceptate. Totuși o simplitate covîrșitoare caracteriza multe din experiențele sale. Se spune că o dată, la miezul nopții, a revopsit toate numerele de pe o stradă pur și simplu pentru a face să cadă în cursă un călător. Este aproape sigur că el a inventat o cutie de poștă portabilă pe care o așeza aproape la colțuri în suburbiile liniștite, cu speranța că străinii din împrejurimi aveau să-și depună acolo mandatele poștale. În sfârșit, era cunoscut și ca un acrobat uluitor; în ciuda înălțimii sale putea sări ca un greere și să se topească printre vîrfurile copacilor asemenea unei maimuțe. De aceea marele Valen-

tin, când porni în căutarea lui Flambeau, știa perfect de bine că aventurile sale nu se vor sfârși de îndată ce îi va da de urmă.

Dar cum avea să-l găsească? La aceasta, marele Valentin mai continua să mediteze. Un singur lucru, cu toată dexteritatea sa de a se deghiza, nu putea să-l ascundă Flambeau și acesta era statura sa neobișnuită. Dacă ochiul ager al lui Valentin s-ar fi oprit asupra unei fructărese înalte, a unui grenadier înalt sau chiar asupra unei ducese destul de înalte, i-ar fi putut aresta pe loc. Dar tot drumul cu trenul nu întâlni pe nimeni care putea să fie un Flambeau deghizat mai mult decât o pisică să fie o girafă deghizată. În privința celor de pe vapor orice suspiciune i se spulberase; iar indivizii care se urcară de la Harwich sau pe traseu nu erau mai mulți de șase. Pînă la capăt călătoreau un funcționar scund de căi ferate, trei grădinari destul de scunzi care se urcară două stații mai tîrziu, o văduvă foarte scundă care venea dintr-un orașel din Essex și un preot romano-catolic tot foarte scund care venea dintr-un sat din Essex. Cînd ochii i se opriră asupra acestuia din urmă, Valentin renunță la cercetările sale aproape rîzînd. Preotul mărunț reprezenta atît de mult esența acelor șesuri din răsărit; avea o față tot atît de rotundă și de inexpressivă ca o chiflă din Norfolk; ochii îi erau tot atît de opaci ca marea Nordului; avea mai multe pachete învelite în hîrtie de ambalaj pe care aproape era incapabil să le țină la un loc. Fără îndoială Congresul Euharistic scosese din stagnarea locală o mulțime de asemenea creaturi, oarbe și neajutătoare, ca niște cîrțițe scoase de sub pămînt. Valentin era un sceptic în stilul sever al Franței și nu putea nutri nici un fel de simpatie pentru preoți. Putea să-aibă milă de ei și preotul acesta ar fi putut stîrni mila oricui. Avea o umbrelă mare, zdrențăroasă, pe care o scăpa mereu. Părea să nu știe care era jumătatea de bilet valabilă pentru călătoria de întoarcere. Povestea la toată lumea din vagon cu simplitatea unui vițel la poarta nouă, că trebuia să fie cu băgare de seamă, deoarece avea cu el un lucru făcut din argint adevărat « cu pietre albastre », într-unul din pachetele învelite în hîrtie de ambalaj. Netezimea șesului din Essex amestecată cu simplitatea sfîntă pe care o trăda preotul, îl amuza mereu pe francez. Ajunse (într-un fel) la Tottenham cu toate pachetele sale dar se întoarse să-și ia umbrela. În clipa aceea Valentin avu chiar bună-tatea să-l prevină să nu aibă grijă de obiectul său de argint povestind despre el tuturor. Dar cu oricine vorbea, Valentin își păstra ochii deschiși pentru altcineva; se uita mereu după oricine, sărac sau bogat, bărbat sau femeie, care atingea înălțimea de șase picioare; deoarece Flambeau depășea această înălțime cu patru inci.

Coborî la stația Liverpool Street aproape sigur că pînă în clipa aceea criminalul nu-i scăpase neobservat. Se duse apoi la Scotland Yard să-și declare poziția și să i se acorde ajutor în caz de nevoie; apoi aprinse o altă

țigară și porni să facă o lungă plimbare pe străzile Londrei. Pe când se plimba pe străzile și prin scuarurile de dincolo de Victoria, se opri dintr-o dată și rămase locului. Era un scuar ciudat, retras, foarte caracteristic pentru Londra, plin de o liniște ciudată. Casele înalte, drepte, din jur păreau în același timp prospere și nelocuite; pătratul de tufișuri din mijlocul scuarului părea tot atât de pustiu ca o insuliță verde din Pacific. O latură a scuarului era mai ridicată decât celelalte, ca o tribună; și era întreruptă de unul dintre accidentele admirabile ale Londrei — un restaurant care arăta ca și cum se rătăcise acolo venind din Soho. Un local irațional de atractiv, cu plante pitice în ghivece și perdele în dungi alb și galben ca lămâia. Era situat mult deasupra străzii și, după obiceiul londonez, mai multe trepte porneau din caldarîm ca să ajungă la ușa de la intrare, tot așa cum o scară de pompieri ar fi dus la fereastra de la etajul întâi al unei case. Valentin zăbovea fumînd în fața perdelelor albe-galbene privindu-le îndelung.

Lucrul cel mai de necrezut în privința miracolelor este că se produc. Cîțiva nori pe cer se adună, împrumutînd forma uluitoare a ochiului omenesc. Într-o călătorie plină de îndoieli, un copac apare în mijlocul peisajului avînd forma exactă și sofisticată a unui semn de întrebare. Eu însumi am fost martorul ambelor acestor întîmplări în ultimele zile. Nelson moare în clipa victoriei; un om numit Williams omoară din întîmplare un alt om numit Williamson; sună ca și cum ar fi vorba de un infanticid. Pe scurt, există în viață un element de bizară coincidență ignorat mereu de oamenii care se biziue numai pe ceea ce este prozaic. După cum bine se spunea în paradoxul lui Poe, înțelepciunea ar trebui să se biziue pe neprevăzut.

Aristide Valentin era fără doar și poate francez; și inteligența franceză este numai și numai inteligență. Nu era « o mașină gînditoare »; deoarece aceasta nu este decât o expresie nesocotită a fatalismului și materialismului modern. O mașină este doar o mașină pentru că nu poate să gîndească. Iar el era un om care gîndea și în același timp un om sincer. Toate succesele sale minunate, care păreau niște vrăji, fuseseră dobîndite cu ajutorul logicii, cu ajutorul gîndirii limpezi și obișnuite a francezilor. Francezii electrocutează omenirea nu prin emiterea vreunui paradox ci ducînd la îndeplinire un truism. Duc truismul atât de departe — ca în Revoluția Franceză. Dar tocmai datorită faptului că înțelegea ceea ce înseamnă rațiune, Valentin era conștient și de limitele ei. Numai un om care nu știe nimic despre motoare vorbește despre automobilismul fără benzină; numai un om care nu știe nimic despre rațiune vorbește despre gîndire ca putînd exista fără principii fundamentale, puternice și indiscutabile. În cazul acesta, Valentin n-avea nici un fel de principii fundamentale puternice. Flambeau nu apăruse, sau fusese pierdut din vedere la Harwich;

dacă era la Londra, putea să se miște sub toate deghizările, de la cea a unui golan înalt de pe maidanele de la Wimbledon pînă la cea a unui major-dom înalt de la Hôtel Métropole. Într-o asemenea stare pură de neștiință, Valentin avea punctul de vedere și metoda sa proprie.

În asemenea cazuri se bizuia pe neprevăzut. În asemenea cazuri, cînd nu putea urma firul rațiunii, lua aminte cu sînge rece și grijă la urmele lăsate de irațional. În loc să se ducă în locurile potrivite — bănci, secții polițienesti, puncte de întîlnire — se ducea sistematic în locurile cele mai improprii; bătea la toate casele pustii, străbătea toate înfundăturile, parcurgea toate străzile blocate cu moloz, bătea toate aleele care după un ocol îl duceau în același loc de unde pornise. Această purtare nebunească o apăra în mod foarte logic. Spunea că metoda lui era cea mai proastă în cazul în care deținea dinainte un indiciu; dar dacă nu aveai niciunul, era metoda cea mai bună deoarece exista șansa ca o ciudățenie să-i sară în ochi urmăritorului care mai înainte ar fi putut să-i atragă atenția celui urmărit. Omul trebuie să înceapă de undeva și e mai bine să fie din locul de unde altul poate s-a oprit. Ceva în privința acelor trepte care duceau la prăvălie, ceva din liniștea și ciudățenia restaurantului treziră imaginația romantică atît de aleasă a lui Vanletin și îl hotărî să lovească la întîmplare. Sui treptele și așezîndu-se la o masă lîngă fereastră ceru o ceașcă de cafea neagră.

Era pe la mijlocul dimineții și nu mîncase nimic pînă la vremea aceea; pe masă, urmele și rămășițele unor gustări luate de alții înaintea lui îi amintiră că-i era foame; și, mai cerînd un ochi la capac, începu visător să toarne zahăr în cafea, fără să-și ia gîndul de la Flambeau. Își aduse aminte cum scăpase Flambeau, o dată cu ajutorul unei forfecuțe de unghii, altădată printr-o casă în flăcări; o dată trebuind să plătească pentru o scrisoare nefrancată, și o dată făcîndu-i pe cei din jur să privească printr-un telescop o cometă ce ar fi putut distruge omenirea. Socotea că avea un cap atît de bun ca și criminalul, ceea ce era adevărat. Dar își dădea foarte bine seama și de desavantaj. « Criminalul este artistul creator; detectivul nu este decît criticul », zise cu un zîmbet acru și duse încet ceașca la buze ca s-o așeze imediat pe farfurioară. Pusese în ea sare.

Privi vasul din care își turnase pulberea argintie; era fără îndoială o zaharniță; neîndoișor menită să fie umplută cu zahăr, cum o sticlă de șampanie este menită spre a fi umplută cu șampanie. Se întrebă de ce aveau nevoie să păstreze în ea sare. Se uită să vadă dacă mai erau și alte vase împrejur. Da; erau două solnițe aproape pline. Poate condimentul din solnițe era ceva cu totul special. Îl gustă; era zahăr. Apoi, cu interes împrăpat, privi încăperea restaurantului, să vadă dacă mai existau și alte urme ale celui gust artistic atît de singular, care turna zahărul în solnițe și sarea

în zaharniță. În afară doar de o pată ciudată lăsată de un lichid întunecat pe unul din pereții acoperiți cu tapet alb, localul era curat, vesel și obișnuit. Sună clopoțelul, chemându-l pe chelner.

Cînd acesta se grăbi să vină, cu părul vîlvoi și cu ochii lipiți în acele ceasuri ale dimineții, detectivul (care aprecia și formele mai simple ale humorului) — îl rugă să guste zahărul să vadă dacă era la înălțimea reputației localului. Drept urmare, chelnerul căscă brusc și se trezi imediat.

— Faceți această glumă delicată cu clienții în fiecare dimineață? întrebă Valentin. Oare nu vi se pare o glumă nesărată să schimbați sarea și zahărul între ele?

Cînd ironia deveni mai limpede, chelnerul îl asigură, bîlbîindu-se, că stabilimentul firește nu avea nici o astfel de intenție; trebuia să fie o greșeală dintre cele mai ciudate,. Ridică zaharnița și o privi : ridică apoi solnița și se uită la ea în timp ce uimirea de pe față îi creștea. În cele din urmă se scuza brusc și ieșind în grabă, se întoarse cîteva secunde mai tîrziu împreună cu proprietarul. Proprietarul examinează și el zaharnița și apoi solnița; și proprietarul arătă înmărmurit.

Dintr-odată chelnerul începu să emită un șuvoi de cuvinte inarticulate.

— Crez, se bîlbîia el vîrtos, crez că e cei doi preoți.

— Care cei doi preoți?

— Cei doi preoți, zise chelnerul, care au aruncat cu supa pe perete.

— Au aruncat supă pe perete? repetă Valentin, fiind sigur că aceasta trebuia să fie vreo metaforă italienească specifică.

— Da, da, zise chelnerul cu nerăbdare și arătînd pata întunecată de pe tapetul alb; au aruncat acolo, pe perete.

Valentin începu să-l descoase pe proprietar care îi veni într-ajutor cu amănunte mai complete.

— Da, domnule, zise, e foarte adevărat deși nu cred că are vreo legătură cu zahărul și sarea. Doi preoți au venit la noi foarte devreme de îndată ce am scos obloanele. Amîndoi erau foarte tăcuți și respectabili; unul dintre ei plăti nota și ieși; celălalt, mai greoi, zăbovi cîteva minute adunîndu-și lucrurile. Pînă la urmă plecă și el. Numai că în clipa în care a dat să iasă, a apucat dinadins ceașca de supă pe care n-o golise decît pe jumătate și a aruncat restul pe perete. Eu însă stăteam în odaia din spate și tot așa și băiatul; așa că atunci cînd am dat buzna în prăvălie n-am mai găsit decît peretele stropit. Nu e cine știe ce stricăciune, dar obrăznicia a fost mare; am încercat să-i prind pe stradă. Dar se depărtaseră prea mult; n-am putut să văd decît că au făcut colțul luînd-o pe Carstairs Street.

Detectivul se ridicase în picioare, își pusese pălăria și apucase bastonul. Se și hotărîse că în bezna universală din mintea sa, nu putea să urmeze decît primul deget straniu ce se profila ca un indicator; și acest deget era

destul de ciudat. Achitînd nota și trîntind ușa cu geamuri, se află curînd pe strada aceea.

Avea noroc că și în asemenea momente febrile ochiul îi rămînea rece și alert. Ceva într-o vitrină deschisă trecu pe lîngă el ca o scînteie; se întoarse să privească mai bine. Magazinul era o fructărie cunoscută cu o etalare de mărfuri în aer liber în care erau înfipite etichete cu prețurile și numele fructelor. În compartimentele cele mai din față se aflau două grămezi, una de portocale și alta de nuci. Pe cea de nuci se afla un petec de carton pe care scria cu litere groase albastre « cele mai bune portocale din Tanger, două la un penny ». Pe grămada de portocale se afla o etichetă tot atît de limpede și exactă « Nucile cele mai grozave din Brazilia, 4 penny 1/2 kg. » Domnul Valentin privi aceste două etichete și își aduse aminte că mai întîlnise această foarte subtilă formă de umor și destul de recent. Atrase atenția vînzătorului congestionat, care privea destul de furios în susul și în josul străzii, asupra inexactității etichetelor. Vînzătorul nu spuse nimic, dar cu gesturi hotărîte puse fiecare carton la locul său. Sprijinindu-se elegant în baston, detectivul continua să iscodească prăvălia. În cele din urmă zise:

— Vă rog să-mi scuzați aparenta lipsă de noimă, domnule, dar aș vrea să vă pun o întrebare legată de psihologia experimentală și de asociațiile de idei.

Vînzătorul cu fața congestionată îl privi cu un ochi amenințător; dar Valentin continuă vesel, legănîndu-și bastonul:

— De ce, continuă el, de ce sînt într-o fructărie etichetele așezate ca o pălărie de preot venit la Londra în vacanță? Sau în cazul în care nu sînt destul de clar, care este asociația mistică între nucile desemnate drept portocale și doi preoți, unul înalt și celălalt scund?

Ochii negustorului ieșiră din orbite ca ai unui melc; pentru o clipă păru într-adevăr că voia să se arunce asupra străinului. În cele din urmă bîlbîi furios:

— Nu știu ce ai dumneata cu asta, dar dacă ești unul dintre prietenii lor, poți să le spui din partea mea că am să le sparg căpățînele proaste, preoți sau nepreoți, dacă au să mai îmi dărîme merele.

— Asta-i? întrebă detectivul cu multă înțelegere. Ți-au răsturnat merele?

— Unul dintre ei, răspunse vînzătorul înfierbîntat; le-au împrăștiat pe toată strada. L-aș fi prins pe smintit, dacă n-ar fi trebuit mai întîi să le adun.

— Încotro au apucat-o preoții aceia? întrebă Valentin.

— Au luat-o pe strada a doua de pe mîna stîngă și apoi au traversat scuarul, răspunse celălalt, prompt.

— Mulțumesc, spuse Valentin și dispăru ca o nălucă. Pe partea opusă celui de-al doilea scuar găsi un polițist căruia i se adresă:

— E urgent; ai văzut doi preoți cu pălării cu borurile largi?

Polițistul începu să chicotească pe înfundate.

— Am văzut, domnule; și dacă mă crezi, unul dintre ei era beat. S-a postat în mijlocul drumului de-a uluit, de-a. . .

— Încotro a apucat-o? ți tăie vorba Valentin.

— Au luat unul din autobuzele alea galbene de-acolo, răspunse, din alea care duc la Hampstead.

Valentin îi arătă legitimația și spuse foarte repede:

— Telefonează ca doi dintre oamenii voștri să mă însoțească în urmărire, și apoi traversează strada cu o energie atât de contagioasă încât polițistul gânditor deveni dintr-o dată foarte agil în ascultarea sa. Într-un minut și jumătate, detectivului francez i se alătură de pe trotuarul celălalt un inspector și un om îmbrăcat civil.

— Da, domnule, începu primul zîmbind plin de sine, și ce poate. . .?

Valentin arătă dintr-o dată cu bastonul.

— Am să vă spun cînd o să ajungem pe imperiala autobuzului acelaia, spuse, pornind ca o săgeată printre mașini. Cînd tustrei se prăbușiră gîfîind pe băncile de pe imperiala vehicolului galben, inspectorul spuse:

— Am putea merge de patru ori mai repede cu un taxi.

— Foarte adevărat, le răspunse placid, nu numai dacă am ști încotro să ne ducem.

— Bine, unde ne ducem? întrebă ceilalți doi cu ochii holbați.

Cîteva clipe Valentin fumă încruntat; apoi scoțîndu-și țigara din gură zise:

— Cînd știi cum acționează omul, trebuie neapărat să te postezi în fața lui; dar dacă vrei să ghicești ce intenții are, trebuie să-i mergi pe urme. Ocolești cînd ocolește, te oprești cînd se oprește; mergi tot atât de încet ca și el. Atunci ai să poți vedea ceea ce a văzut el și să acționezi cum a acționat el. Tot ce putem noi face este să fim cu ochii în patru căutînd un lucru ciudat.

— La ce fel de lucru ciudat te referi? întrebă inspectorul.

— Orice fel de lucru ciudat, răspunse Valentin căzînd într-o tăcere încăpățînată.

Autobuzul galben se tirî pe străzile dinspre miazănoapte, aparent ore în șir; marele detectiv nu voia să explice nimic mai mult; și probabil ajutoarele sale începură să simtă o îndoială tacită dar crescîndă în privința misiunii lui. Poate mai începuseră să fie încercați și de o dorință tatică și crescîndă de a mînca, deoarece ora obișnuită a prînzului, trecuse de mult, iar străzile lungi din suburbiile din nordul Londrei păreau să se pre-

lungească una într-alta ca un telescop infernal. Era una din acele călătorii în care simți mereu că în sfîrșit ai ajuns la capătul universului, ca apoi să afli că nu ești decît la începutul lui Tufnell Park. Londra se topise în cîrciumi colbăite și tufișuri posomorîte, ca apoi să se ivească iarăși fără nici o socoteală cu străzi largi și luminate și hoteluri tot atît de strălucitoare. Era ca și cum treceai prin treisprezece orașe deosebite și vulgare fiecare abia atingîndu-l pe celălalt. Dar, cu toate că amurgul de iarnă începuse să amenințe drumul care se desfășura înaintea lor, detectivul parizian mai stătea încă tăcut și iscoditor, scrutînd fațadele străzilor care alunecau pe lîngă el de o parte și de alta. În momentul în care lăsară în urmă Camden Town, polițiștii aproape că adormiseră; cel puțin avură aerul că tresar atunci cînd Valentin sări în picioare, întinse cîte o mîină pe umărul fiecăruia, strigînd șoferului să oprească.

Bocăniră pe trepte, coborînd în stradă fără să-și dea seama de ce fuseseră dislocați de pe imperială; cînd priviră în jur încercînd să se lămurească, îl văzură pe Valentin arătînd triumfător cu degetul spre un geam pe partea stîngă a străzii. Era un geam mare, parte din lunga fațadă a unui restaurant aurit, ca un palat; era partea rezervată pentru dejunurile respectabile și etichetată drept « Restaurant ». Această vitrină, ca toate ferestrele fațadei hotelului, era din geam mat, cu motive. În mijlocul ei însă se afla o spărtură, ca o stea de gheață.

— În sfîrșit, indiciul nostru, strigă Valentin agităndu-și bastonul. Locul cu vitrina spartă.

— Care vitrină? Care indiciu? întrebă principalul său ajutor. Ce, ce dovadă ai că are vreo legătură cu ei?

Valentin de mînie aproape că-și frînse bastonul de bambus.

— Dovadă ! strigă el. Doamne Dumnezeu ! Omul acesta caută dovezi. Desigur, șansele sînt douăzeci la una că nu are nici o legătură cu ei. Dar ce altceva putem face? Nu vezi că trebuie fie să urmărim o posibilitate năstrușnică, sau altfel, să ne ducem acasă să ne culcăm? Își croi cu zgomot drum în restaurant, urmat de însoțitorii săi și curînd se aflau așezați la o măsuță, la un dejun tardiv, privind totodată din interiorul restaurantului steaua din sticlă sfărîmată. Nu le spunea prea multe nici dinăuntru.

— Vi s-a spart geamul, după cum văd, spuse Valentin chelnerului, pe cînd achita nota.

— Da, domnule, răspunse acesta, aplecîndu-se preocupat asupra restului, la care Valentin mai adăugă pe tăcute un bacșiș enorm. Chelnerul se îndreptă, convins de o animație ușoară dar neîndoielnică.

— A, da domnule, spuse. Foarte ciudat lucru.

— Într-adevăr? Povestește-ne cum s-a întîmplat, adaugă detectivul cu o curiozitate întîmplătoare.

— De, doi domni în negru au intrat în restaurant, spuse chelnerul; doi dintre preoții aceia străini care se tot învîrt în jur. Au servit un dejun ieftin și simplu, și unul dintre ei a plătit și a ieșit. Celălalt tocmai era gata să-l ajungă din urmă, cînd m-am uitat din nou la mărunțiș și mi-am dat seama că mă plătise de trei ori mai mult. « Uitați-vă, m-am adresat eu celui care dădea să iasă, mi-ați plătit prea mult ». « Vai, zise, cu răceală, așa e? » « Da », zic eu, și iau nota să i-o arăt. Ei bine, a fost ca un knock-out.

— Ce vrei să spui? întrebă interlocutorul său.

— De, puteam să jur pe șapte biblii că pe notă scrisesem patru șilingi. Dar atunci am văzut că pusesem paisprezece, limpede ca bună-ziuă.

— Ei și? exclamă Valentin, mișcîndu-se încet, dar cu ochii scăpărîndu-i, și după aceea?

— Preotul din ușă zise cu toată seninătatea: « Îmi pare rău că ți-am încurcat socotelile, dar așa o să fie achitat și geamul ». « Care geam? » zic eu. « Cel pe care am să-l sparg », zise și izbi în geam cu umbrela.

Toți cei trei ascultători, scoaseră o exclamație; iar inspectorul spuse în șoaptă: « Sîntem pe urmele unor nebuni scăpați din ospiciu? ». Chelnerul continua cu oarecare plăcere povestea ridicolă:

— O clipă am rămas ca trăsnet, n-am putut să fac nimic. Omul ieși în stradă și își ajunsese prietenul din urmă, tocmai la colț. Apoi, o luară atît de repede în sus pe Bullock Street, încît n-am putut să-i prind, deși am tăiat-o prin bar să cîștig timp.

— Bullock Street, zise detectivul, și o porni ca din pușcă pe strada aceea tot așa de repede ca perechea ciudată pe care o urmărea.

Expediția lor îi duse acum prin pasaje de cărămidă golașă asemenea unor tunele, străzi care păreau croite pretutindeni din spatele negru ale tuturor clădirilor. Înserarea creștea și nu era ușor nici chiar pentru polițiștii londonezi să ghicească exact în ce direcție se îndreptau. Inspectorul totuși era aproape sigur că aveau să ajungă undeva în Hampstead Hath. Deodată, o fereastră ieșită în afară și luminată străpunse amurgul albastru ca o lanternă; Valentin se opri o clipă în fața unei prăvălioare cu dulciuri. După ce ezită o clipă intră; se trezi printre culorile țipătoare ale acadelor și plin de gravitate cumpără treisprezece țigări de ciocolată, nu fără ca, între timp, să ia aminte în jur. Era limpede că se gîndea cum să deschidă vorba; dar curînd nu mai avu nevoie.

O femeie tînără, colțuroasă dar îmbătrînită îi privi, pur mecanic, de la teighea, ținuta elegantă; dar cînd văzu ușa din spatele lui blocată de uniforma albastră a inspectorului, ochii părură că i se trezesc.

— Vai, zise, dacă ați venit după pachet, să știți că l-am și expediat.

— Pachet? repetă Valentin; era acum rîndul lui să privească cu ochii mari.

— Vreau să spun pachetul pe care l-a lăsat domnul. . . domnul preot.

— Pentru numele lui Dumnezeu, zise Valentin, înclinându-se înainte și trădându-și pentru prima oară nerăbdarea de a afla, pentru numele lui Dumnezeu, spune-ne ce s-a întâmplat în realitate?

— Ei bine, zise femeia oarecum nesigură, preoții au intrat în prăvălie acum vreo jumătate de oră și au cumpărat bomboane de mentă. Au stat puțin de vorbă, după aceea au laut-o înspre Heath. Dar o secundă mai târziu, unul dintre ei se întoarse înapoi fugind și zise: « Am lăsat aici un pachet? » De, m-am uitat peste tot, și n-am văzut niciunul; iar el a zis « Nu-i nimic; dar dacă are să se ivească, te rog să-l trimiți la poștă pe adresa aceasta », și-mi lăsa adresa și un șiling pentru osteneală. Și pînă la urmă, deși mai înainte căutasem peste tot, am descoperit că lăsase un pachet învelit în hîrtie de ambalaj și așa l-am expediat pe adresa pe care mi-a lăsat-o. Nu pot să-mi aduc aminte adresa: era undeva în Westminster. Dar cum părea atît de important, am crezut că a venit poliția să-l ia.

— Și chiar așa e, spuse Valentin tăios. E departe de aici Hampstead Heath?

— Drept înainte, un sfert de oră, spuse femeia și o să ajungeți chiar în vîrf. Valentin țîșni din prăvălie și se puse pe fugă. Ceilalți detectivi îl urmau, nemulțumiți, în trap.

Strada pe care alergau era îngustă și întunecată din pricina umbrei, așa încît ieșind pe neașteptate pe înălțimile deschise ale parcului, sub cerul întins, rămaseră uimiți să vadă că seara era încă foarte luminoasă și senină. O boltă perfectă, verde ca păunul se aurea în mijlocul copacilor întunecați și a depărtărilor vineții. Verdele strălucitor era destul de adînc ca să scoată în relief ca pe niște bumbi de cristal una sau două stele. Tot ce mai rămăsese din lumina zilei mai zăbovea într-o licărire de aur peste pajiștile de la Hampstead și peste vilceaua atît de frecventată, numită Vale of Heath. Pietonii care mișună prin această regiune nu se împrăștiaseră de tot; cîteva perechi sedeau amorfe pe bănci; ici și colo în depărtare cîte o fată singuratică se dădea în leagăn. Gloria cerului se adîncea și se întuneca în jurul vulgarității sublime a omului; și așa stînd pe muchea dealului și privind vilceaua. Valentin zări ceea ce căutase.

Printre grupurile negre care se destrămau în depărtarea aceea, era unul cu deosebire de negru — un grup alcătuit din două siluete îmbrăcate preotește. Deși păreau mici ca insectele, Valentin putu să bage de seamă că unul dintre ei era mult mai scund decît celălalt. Deși celălalt era dus de umeri ca un student și avea un fel de a se purta care nu ieșea din comun, putu să vadă că era mai înalt de șase picioare. Strînse din dinți și înaintă învîrtindu-și bastonul cu nerăbdare. Pe cînd micșorase destul de mult distanța și mărise cele două siluete negre ca într-un imens microscop,

Valentin mai observă ceva; ceva care îl șocă și totuși ceva la care se așteptase. Oricine ar fi fost preotul înalt, despre cel scund nu mai avea nici o îndoială. Era prietenul său din trenul de la Harwich, micuțul curé bondoc din Essex, pe care îl prevenise în privința pachetelor învelite în hîrtie de ambalaj.

Pîna acum, după cum stăteau lucrurile, totul se potrivea destul de limpede și rațional. Din cercetările sale în dimineața aceea, Valentin aflase că un oarecare Părinte Brown din Essex trebuia să aducă o cruce de argint cu safire, o relicvă de o valoare considerabilă, s-o arate preoților străini veniți la Congres. Fără îndoială, aceasta era « argintul cu pietrele albastre »; fără îndoială Părintele Brown era neghiobul din tren. Nu era de mirare că ceea ce descoperise Valentin descoperise și Flambeau; Flambeau le afla pe toate. De asemenea, nu era de mirare că aflînd despre existența unei cruci de safire, Flambeau ar fi încercat s-o fure; era lucrul cel mai natural în toată istoria naturală. Și mai mult ca singur nu era de mirare faptul că Flambeau avea să-și îndeplinească dorința, neavînd de-a face decît cu o oaie atît de proastă ca individul cu umbrela și pachetele. Era tipul de om pe care oricine îl putea duce de laț pînă la Polul Nord; nu era surprinzător faptul că un actor de talia lui Flambeau, îmbrăcat și el preotește, putea să-l aducă la Hampstead Heath. Pîna aici crima părea destul de limpede; și în timp ce detectivul îl căina pe preot pentru neputința lui, începu să-l disprețuiască pe Flambeau pentru că se pretase la o victimă atît de lesne de păcălit. Dar cînd Valentin începu să se gîndească la tot ce se întîmplase între timp, la tot ceea ce îl condusesese la victorie, porni să-și stoarcă creierii ca să găsească cea mai mică noimă sau legătură cu cele întîmplute. Ce legătură avea furtul unei cruci de argint cu safire de la un preot din Essex cu svîrlitul supei pe un tapet de hîrtie? Ce legătură avea cu schimbarea etichetelor la nuci și portocale, sau cu achitarea geamurilor înainte de a fi sparte? Ajunsese la sfîrșitul urmăririi sale; totuși pierduse mijlocul. Cînd nu izbutea (ceea ce se întîmpla rar), descoperea deobicei taina, deși criminalul îi scăpa. Acum, prinsese criminalul, dar totuși nu se putea lămuri în privința tainei.

Cei doi urmăriți se tîrau ca niște muște negre de-a lungul conturului verde al unui deal. Evident, erau cufundați în discuție și probabil nu băgaseră de seamă încotro se îndreptau; dar, fără nici o îndoială, se apropiu de locurile cele mai sălbatice și mai tăcute din Hampstead Heath. Apropiindu-se de ei, urmăritorii trebuiau să recurgă la atitudinile nedemne ale pîndarilor de căprioare, să se ghemuiască în spatele copacilor și chiar să se tîrască în patru labe prin iarba înaltă. Recurgînd la aceste mijloace ingenioase dar zadarnice, vînătorii se apropiaseră destul de mult ca să audă murmurul discuției, dar nu putură să deslușească nici un cuvînt înafară de « rațiune » care se repeta des, fiind rostit de un glas ascuțit

aproape copilăresc. Trecînd printr-o groapă și un desiș, detectivii îi pierdură. Înnebuniți, rătăciră timp de zece minute, dar, în cele din urmă, poteca începu să înconjoare poalele unui deal care dădea spre o căldare plină de vegetație și de amurg, dar, altfel, pustie. Sub un copac, în acest loc impresionant dar lăsat în paragină, se afla o bancă de lemn dărăpănată. Pe ea stăteau cei doi preoți care continuau să discute serios între ei. Verdele și auriul impresionant mai zăboveau pe orizontul ce se întuneca; dar bolta de deasupra se preschimbase încet din verde în albastru, iar stelele se desprindeau din ce în ce mai mult ca niște giuvaeruri masive. Făcîndu-le semn pe mutește însoțitorilor săi, Valentin izbuti să se strecoare în spatele copacului mare și rămuros și, înțepenind acolo într-o tăcere de moarte, deluși limpede pentru prima oară cuvintele ciudaților preoți.

După ce ascultă vreme de un minut și jumătate, o îndoială drăcească începu să-l cuprindă. Se putea să fi tras după el cei doi polițiști englezi pînă în pustietățile acelea nocturne într-o misiune nu mai puțin dementă decît aceea de a căuta smochine în mărăcinii din jur. Căci preoții discutau întocmai ca niște preoți, cu pioșenie, cu învățătură și în largul lor, despre enigmaticele cele mai aeriene ale teologiei. Micul preot din Essex vorbea cel mai simplu, cu fața lui rotundă întoarsă spre stelele care ardeau din ce în ce mai tare; celălalt, vorbea cu bărbia în piept ca și cum nu era destul de demn să le privească. Dar în nici o mînaștire albă italienească sau într-o catedrală întunecată din Spania nu s-ar fi putut auzi o discuție teologică mai inocentă.

Auzi mai întii ultimele cuvinte dintr-o frază rostită de Părintele Brown care se termina: » . . . ceea ce înțelegeau într-adevăr în Evul mediu prin incoruptibilitatea cerurilor ».

Preotul cel înalt dădu afirmativ din capul său plecat și zise:

— A, da, necredincioșii aceștia moderni apelează la rațiune; dar cine poate privi milioanele de lumi fără să gîndească că ar putea exista deasupra noastră universuri minunate unde rațiunea să fie complet irațională?

— Nu, răspunse celălalt preot; rațiunea este totdeauna rațională, chiar și în ultima esență, acolo unde hotarul dintre lucruri se pierde. Știu că oamenii acuză biserica de rațiune înjositoare, dar e tocmai invers. Singură pe lume, Biserica face ca rațiunea să fie într-adevăr supremă. Singură pe lume, Biserica afirmă că Dumnezeu însuși este legat de rațiune.

Celălalt preot ridică fruntea austeră către cerul smălțuit și zise:

— Totuși, cine știe dacă în acel univers infinit. . . ?

— Doar din punct de vedere fizic infinit, spuse preotul cel scund întorcîndu-se brusc pe bancă, și nu infinit în sensul că scapă legilor adevărului.

În spatele copacului, Valentin își mușca unghiile într-o furie tăcută. I se părea aproape că aude chicoteala batjocoritoare a detectivilor englezi pe care îi adusese până aici bizuindu-se pe o presupunere fantastică, doar ca să ajungă să asculte această sporovăială metafizică între doi preoți blînzi și vîrtnici. În nerăbdarea sa nu fu atent la răspunsul tot atît de complicat dat de preotul înalt și cînd ascultă din nou, Părintele Brown era acela care vorbea:

— Rațiunea și dreptatea ating steaua cea mai îndepărtată și mai singuratecă. Privește, stelele acelea nu arată ca și cum ar fi niște diamante și safire? Ei bine, pot să-ți imaginezi orice botanică sau zoologie năstrușnică pe care o vrei. Gîndește-te la păduri de diamant cu frunze de briliante. Închipuie-ți că luna este o lună albastră, un safir imens cît un elefant. Dar să nu-ți închipui că toată această astronomie năstrușnică ar însemna vreo deosebire pentru rațiunea și justetea comportamentului. Pe cîmpii de opal, sub stînci tăiate în perlă, ai să mai găsești scris: « Să nu furi ».

Valentin tocmai dădea să se ridice din poziția rigidă și ghemuită în care stătuse și să se strecoare înspre ceilalți cît putea mai pe nesimțite, dezarmat de această mare nebunie a vieții sale. Dar ceva în tăcerea preotului înalt îl făcu să se oprească și să aștepte răspunsul acestuia. Cînd într-un tîrziu vorbi, zise simplu, cu fruntea plecată și mîinile pe genunchi:

— Ei bine, cred că alte lumi se pot ridica mai sus de rațiunea noastră. Misterul cerului este de nepătruns și eu din parte-mi nu pot decît să mă-nchin.

Apoi, cu fruntea plecată și fără să-și schimbe cituși de puțin atitudinea și timbrul glasului, adăugă:

— Dă-mi doar crucea aceea cu safire pe care o ai, vrei? Sîntem singuri aici și aș putea să te desfac în bucăți ca pe o păpușă de paie.

Glasul și atitudinea complet neschimbate adăugau o violență ciudată acelei schimbări uluitoare a subiectului. Dar păzitorul relicvei păru să-și întoarcă fața doar cu un milimetru. Își mai ținea parcă fața îndreptată spre stele. Poate că nu înțelesese. Sau poate că înțelesese dar rămăsese împietrit de groază.

— Da, spuse preotul cel înalt cu aceeași voce scăzută și păstrîndu-și aceeași atitudine, da, eu sînt Flambeau.

Apoi, după o pauză, spuse iarăși:

— Hai, vrei să-mi dai crucea?

— Nu, răspunse celălalt și monosilaba trăda un sunet ciudat.

Deodată Flambeau se descotorosi de toate prefăcătoriile. Marele tîlhar se aplecă pe spate și rîse înfundat, dar cu hohote prelungi.

— Nu, strigă, n-ai să mi-o dai, preot trufaș. N-ai să mi-o dai, neghiob holtei. Vrei să-ți spun de ce nu mi-o dai? Pentru că o și am în buzunarul de la piept.

Omul mărunț din Essex întoarse o față care părea înmărmurită și zise cu nerăbdare timidă a « Secretarului Particular »:

— Ești. . . ești sigur?

Flambeau zbiră de plăcere.

— Zău, ești tot atât de nostim ca o farsă în trei acte ! strigă el. Da, gulie, sînt sigur, am avut atîta minte să fac o copie după pachetul adevărat și acum, prietene, ai duplicatul iar eu am podoabele. Caricatură bătrînă, Părintele Brown — caricatură bătrînă.

— Da, răspunse Părintele Brown și-și trecu mîna prin păr cu același aer vag. Da, am mai auzit de așa ceva.

Uriașul crimelor se aplecă spre micuțul preot rustic cu un fel de interes abrupt.

— Tu ai auzit de asta ? întrebă. Unde ai auzit ?

— De, nu trebuie să-ți spun cum îl cheamă, firește, zise simplu. Era un pocăit, știi. Trăise bine vreme de vreo douăzeci de ani numai din ceea ce dobîndea făcînd copii după pachete învelite în hîrtie de ambalaj. Și așa, vezi, cînd am început să te bănuiesc, mi-am adus aminte de felul cum procedase o dată bietul de el.

— Ai început să mă bănuiești ? întrebă tîlharul cu intensitate crescută în glas. Ai fost atât de isteț să mă bănuiești pentru că te-am adus pînă în partea aceasta pustie a parcului ?

— Nu, nu, spuse Brown, ca și cum și-ar fi cerut iertare. Înțelegi, te-am bănuit din clipa în care ne-am întîlnit. Din cauza umflăturii din susul mîneicii unde de-al de ăștia ca voi purtați brățara cu țepi.

— Cum în iad, strigă Flambeau, ai auzit vreodată de brățara cu țepi ?

— Ei, turma mică a fiecăruia, înțelegi ! spuse Părintele Brown arcuindu-și sprîncenele aproape inexpressiv. Cînd eram la Hartlepool, se aflau printre enoriași trei inși care aveau brățări cu țepi. Așa, bănuindu-te de la început, înțelegi, am avut grijă ca oricum, crucea să ajungă la destinație. Mă tem că te-am urmărit, vezi. Așa că, pînă la sfîrșit, te-am văzut schimbînd pachetele. Iar după aceea, înțelegi, le-am schimbat din nou, și l-am lăsat pe cel bun în urmă.

— L-ai lăsat în urmă ? repetă Flambeau și pentru prima oară în glas i se ivi o altă notă pe lîngă aceea de triumf.

— De, așa s-a întîmplat, spuse preotul cel scund, vorbind tot atât de simplu. M-am întors la prăvălia cu dulciuri și-am întrebat dacă nu lăsasem acolo vreun pachet, și le-am dat o adresă anumită unde să-l trimită dacă aveau să-l găsească. Ei bine, știam că nu-l lăsasem, dar l-am lăsat de fapt cînd am ieșit a doua oară din prăvălie. Așa că în loc să alerge după mine cu pachetul acela prețios, l-au expediat unui prieten de-al meu la Westminster. Apoi adăugă oarecum trist : Asta am învățat-o de la un biet sâr-

man tot din Hartlepool. Proceda astfel cu poșetele pe care le fura în gări, dar acum se află într-o minăstire. Ei, ajungi să afli, știi, adăugă frecîndu-și din nou creștetul cu același aer de scuză disperată. Nu puteam să fim preoți și să nu aflăm. Oamenii vin la noi și ne spun toate celea.

Flambeau smulse din buzunarul de la piept un pachet învelit în hîrtie de ambalaj și îl rupse bucățele. Înăuntru nu era decît hîrtie și bucăți de plumb. Sări în picioare și cu un gest gigantic exclamă :

— Nu te cred. Nu cred că o tărtăcuță ca a ta poate să se descurce în felul acesta. Sînt convins că o mai ai la tine și dacă nu mi-o dai, . . . ei bine, sîntem singuri și-am să ți-o iau cu sila !

— Nu, spuse simplu Părintele Brown, și se ridică și el, n-ai să mi-o iei cu sila. În primul rînd pentru că într-adevăr n-o mai am. Și în al doilea, pentru că nu sîntem singuri.

Flambeau se opri din mișcarea pe care o făcea spre preot.

— În spatele copacului aceuia, spuse Părintele Brown, arătînd cu degetul, se, află doi polițiști puternici, și cel mai mare detectiv care există. Cum au ajuns aici, te întrebi ? Ei bine, eu i-am adus, firește ! Cum i-am adus ? De, am să-ți spun dacă vrei ! Dumnezeu să te binecuvînteze, trebuie să învățăm tot felul de asemenea trucuri atunci cînd lucrăm printre criminali ! Ei bine, nu eram sigur că ești hoț și n-ar fi fost niciodată bine să provoc un scandal împotriva unui membru al clerului nostru. Așa că te-am pus la încercare să văd dacă exista ceva care te-ar fi putut trăda. În general, omul face gălăgie dacă în cafea găsește sare; dacă nu face, are el un motiv pentru care să tacă. Am schimbat zahărul cu sarea și tu ai tăcut. Omul de obicei obiectează dacă nota este de trei ori mai mare. Dacă o plătește fără să spună nimic, are el un motiv care să-l facă s-o treacă neobservată. Am modificat suma de pe notă, și tu ai plătit-o.

Lumea părea să-l aștepte pe Flambeau să se repeadă ca un tigrul. Dar era ținut locului ca printr-un farmec; împietrise, plin de cea mai mare curiozitate.

— Ei bine, continuă Părintele Brown, cu o luciditate blîndă, cum nu voiai să lași nici o urmă pentru poliție, cineva, firește, trebuia să o facă. Pe oriunde am trecut, am avut grijă să procedez astfel încît să-i fac pe ceilalți să vorbească despre noi tot restul zilei. N-am făcut cine știe ce rău — un tapet pătat, niște mere răsturnate, un geam spart; dar am scăpat crucea, așa cum totdeauna are să scape. Acum, e la Westminster. Mă întreb într-un fel cum de n-ai oprit-o cu Fluierul Măgarului.

— Cu ce ? întrebă Flambeau.

— Îmi pare bine că n-ai auzit niciodată, spuse preotul, strîmbîndu-se. E un lucru murdar. Sînt sigur că ești un om mult prea bun ca să te folosești

de așa ceva. Eu unul nu m-aș fi putut împotrivi nici Umbrelor; n-am picioare destul de bune.

— Despre ce sfântul vorbești? întrebă celălalt.

— Ei bine, credeam că ai aflat despre ele, spuse Părintele Brown plăcut surprins. O, se vede că n-ai ajuns încă atât de jos ! !

— Cum naiba de știi toate ororile astea? strigă Flambeau.

Umbra unui zîmbet apăru pe fața rotundă și simplă a adversarului său.

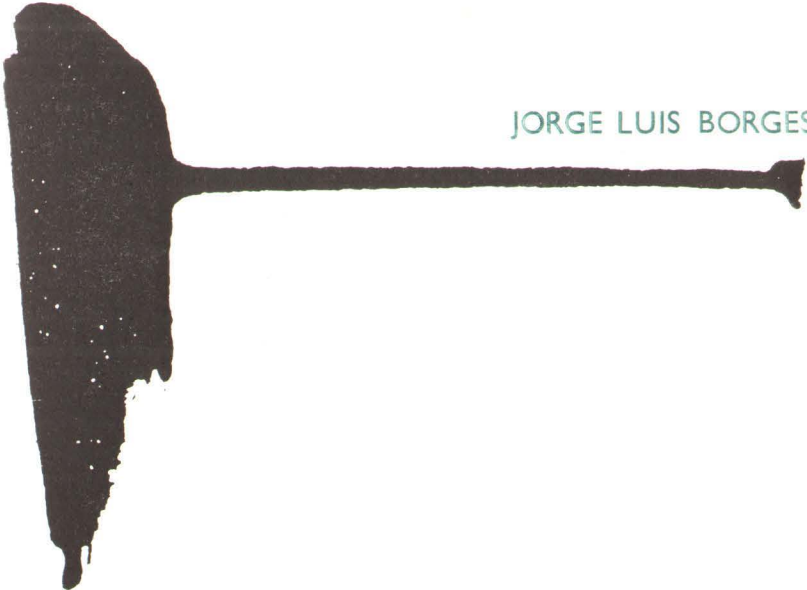
— Vai, pentru că sînt un neghiob holtei, presupun, răspunse. Nu ți-a trecut niciodată prin minte că un om care nu face aproape nimic decît stă și ascultă păcatele adevărate ale oamenilor nu poate să rămînă complet neștiutor în privința răului omenesc? Dar, de fapt, o altă parte a meseriei mele m-a făcut să fiu sigur că nu ești preot.

— Ce? întrebă hoțul cu gura căscată.

— Ai atacat rațiunea, spuse Părintele Brown. Nu e bună teologie. Iar pe cînd se întoarse să-și adune lucrurile, cei trei polițiști ieșiră din umbra copacilor. Flambeau era artist și sportiv. Făcu un pas înapoi și-i dădu lui Valentin o lovitură zdravănă.

— Te rog să nu te închini mie, *mon ami*, spuse Valentin cu o limpezime de argint. Haide să ne închinăm amîndoi maestrului nostru.

Și amîndoi stătură o clipă descoperiți, în timp ce mărunțul preot din Essex clipea din ochi căutîndu-și umbrela.

Așteptarea

Trăsura îl lăsa la numărul patru mii patru de pe strada aceea din Nord-vest. Era aproape de ora nouă dimineața ; omul observă aprobativ platanii în care tremura lumina, pătratul de pământ de la rădăcina fiecăruia din ei, casele cumiști cu balconașe în față, farmacia de alături, firmele decolorate ale boiangeriei și fierăriei. Un lung și orb zid de spital închidea latura opusă a străzii ; ceva mai departe, soarele se reflecta în geamul unei sere. Omul se gîndi că toate aceste lucruri (acum arbitrare și întâmplătoare și dispuse într-o ordine oarecare, asemeni, celor ce se văd în vise) vor deveni cu timpul, dacă Dumnezeu va îngădui, invariabile, necesare și familiare. Pe geamul farmaciei se putea citi cu litere de faianță : Breslauer ; evreii începeau să ia locul italianilor, care la rîndul lor, luaseră locul localnicilor. Mai bine așa ; omul prefera să nu aibă de a face cu cei de un neam cu el.

Birjarul îl ajută să coboare cufărul ; o femeie cu un aer distrat sau obosit îi deschise în cele din urmă ușa. De pe capra trăsorii, birjarul îi înapoie una din monede, un *vinten* uruguayan rămas în buzunarul lui din noaptea aceea de la hotelul din Melo. Omul îi mai dădu patruzeci de *centavos* și imediat se gândi : « Sînt dator să mă comport în așa fel încît toți să mă uite. Am comis două greșeli : am dat o monedă din altă țară și am lăsat să se vadă că această greșeală nu mi-e indiferentă. »

Precedat de femeie, traversă vestibulul și primul *patio*. Camera ce-i fusese reținută dădea, din fericire, spre cel de al doilea *patio*. Patul era de fier, și meșterul care-l făcuse îl răsucise în curbe fantastice, închipuind crengi de copac și ramuri de viță ; în odaie se mai aflau un dulap înalt de pin, o măsuță de noapte, un raft cu cărți la nivelul solului, două scaune desperecheate și un lavoar prevăzut cu lighean, cană, săpunieră și cu un flacon mare din sticlă opacă. Un crucifix și o hartă a provinciei Buenos Aires împodobeau pereții ; tapetul era stacojiu, cu păuni uriași care se înșiruiă unul după altul, desfăcîndu-și amplu coșurile. Unica ușă a încăperii dădea spre *patio*. Pentru a putea introduce cufărul, trebui să se modifice aranjamentul scaunelor. Chiriașul aproba totul ; cînd femeia îl întrebă cum se numește, spuse că Villari, și asta nu în chip de secretă sfidare, nu pentru a alina o umilire pe care, de fapt, nici n-o simțea, ci pentru că numele acesta îl obseda, pentru că îi fusese imposibil să se gîndească la un altul. Nu-l tentase, cu siguranță, eroarea literară de a-și imagina că a-ți asuma numele dușmanului ar putea fi o dovadă de viclenie.

La început, domnul Villari nu părăsea casa ; după cîteva săptămîni începu să iasă cîte puțin, pe înnoptat. Uneori, seara, se ducea la cinematograful din apropiere. Nu trecu niciodată de ultimul rînd ; se ridica întotdeauna cu puțin înainte de terminarea spectacolului. Văzu tragice povești cu vagabonzi ; acestea cuprindeau fără îndoială, greșeli, acestea cuprindeau, fără îndoială, imagini care aparținuseră vieții sale de pînă atunci ; dar Villari nu-și dădea seama de acest lucru, căci ideea unei coincidențe între artă și realitate îi era cu desăvîrșire străină. Se străduia, docil, ca lucrurile să-i placă ; voia să prevină intenția cu care îi erau arătate. Spre deosebire de cei care au citit romane, nu se vedea niciodată pe sine însuși ca personaj al artei.

Nu-i parvenise niciodată vreo scrisoare, nici măcar vreo reclamă publicitară ; dar citea tot timpul, cu o speranță ascunsă, una din rubricile ziarului. De cum se lăsa seara, puneă în dreptul ușii unul dintre scaune și începea să-și soarbă, grav, ceaiul *mate*, cu ochii ațintiți la iedera de pe zidul casei cu etaj, din față. Anii de singurătate îl învățaseră că zilele, în amintire, tind să devină egale, dar că nu există o zi, nici măcar la închiisoare sau la spital, care să nu aducă surprize, care să nu constituie, pri-

vită cu atenție, o rețea de minime surprize. În timpul altor claustrări, cedase tentației de a număra zilele și orele, dar claustrarea de acum era diferită de celelalte, căci nu avea sfârșit — în afară de cazul în care ziarul i-ar fi adus, într-o dimineață, știrea morții lui Alejandro Villari. Mai era, de asemenea, posibil ca Villari să fie *deja mort* și atunci toată viața de aici era un vis. Această posibilitate îl neliniștea, căci nu reușea să-și dea seama dacă se aseamănă mai mult cu eliberarea sau cu nefericirea; își spuse că e absurdă și o alungă. Cîndva, într-o vreme îndepărtată — îndepărtată nu atât prin scurgerea timpului cît prin două sau trei fapte irevocabile — dorise o mulțime de lucruri, cu o pasiune lipsită de scrupule; acea voință irezistibilă, care înduplecase ura bărbaților și dragostea cîte unei femei, nu mai dorea acum nimic anume: voia numai să dăinuie, să nu se sfîrșească. Aroma ceaiului *mate*, cea a tutunului negru, dîra de umbră care creștea pînă ajungea să cuprindă întregul *patio* constituiau stimulente îndeajuns de puternice.

În casă mai era și un cîine lup, destul de bătrîn. Villari se împrietenise cu el. Îi vorbea în spaniolă, în italiană și cu puținele cuvinte pe care și le mai amintea din rusticul dialect al copilăriei. Villari încerca să trăiască numai prezentul, fără amintiri sau previziuni; cele dintîi îl interesau și mai puțin decît cele din urmă. I se păru că intuiește, confuz, că trecutul este substanța din care e alcătuit timpul; și de aceea timpul se transformă imediat în trecut. Oboseala lui semăna, uneori, cu fericirea; în asemenea momente nu era cu mult mai complex decît cîinele.

Într-o noapte simți în fundul gurii o împunsătură dureroasă care-l miră și-l cutremură. Oribilul miracol se produse din nou cîteva minute mai tîrziu, iar apoi, iarăși, către zori. A doua zi, Villari ceru să i se aducă o trăsură și se duse la un cabinet dentar din cartierul Unsprezece. Acolo i se scoase măseaua. În acea împrejurare nu se dovedi nici mai laș nici mai curajos decît alții.

În altă seară, cînd se întorcea de la cinematograful, simți că cineva îl înghiontește. Cu furie, cu indignare, cu secretă ușurare, se întoarse spre insolent. Îi zvîrli în față o înjurătură grosolană; celălalt, stupefiat, îngăimă o scuză. Era un bărbat înalt, tînăr, cu păr de culoare închisă, însoțit de o femeie cu figură germanică; Villari își repetă, toată noaptea, că nu-i cunoaște. Totuși lăsă să treacă patru sau cinci zile înainte de a mai ieși din casă.

Printre cărțile de pe raft se afla un exemplar din *Divina Comedie*, cu vechiul comentariu al lui Andreoli. Împins nu atât de curiozitate cît de un sentiment al datoriei, Villari începu lectura acestei opere capitale; citea, înainte de masă, cîte un cînt, iar după aceea, în ordine rigu-

roasă, notele. Nu socoti neverosimile sau excesive păcatele infernale și nici nu-i trecu prin gând că Dante l-ar fi condamnat la ultimul cerc, acolo unde dinții lui Ugolino rod fără încetare țeasta lui Ruggieri.

Păunii de pe tapetul stacojiu păreau destinați să alimenteze coșmaruri tenace, însă domnul Villari nu visă niciodată o morișcă monstruoasă alcătuită din inextricabile păsări vii. Înspre ziuă avea totdeauna un vis cu fond identic și circumstanțe variabile. Doi străini și Villari intrau, cu revolverele în mîini, în camera lui, sau îl atacau la ieșirea de la cinematograful, sau erau, toți trei în aceleși timp, necunoscutul care-l înghiontise, sau îl așteptau triști în *patio* și păreau să nu-l recunoască. La sfîrșitul visului, el scotea revolverul din sertarul măsuței de noapte aflate lîngă el (în sertarul acela se afla, într-adevăr, revolverul) și trăgea în cei trei. Zgomotul împușcăturii îl deștepta, dar totul nu fusese decît un vis și, în alt vis, atacul se repeta, iar el trebuia să-i omoare din nou.

Într-o dimineată tulbure din luna iulie, prezența unor oameni necunoscuți (și nu zgomotul ușii cînd aceștia o deschiseseră) îl trezi din somn. Înălți în penumbra încăperii, simplificați în mod ciudat de penumbră (în visele lui de groază îi apăruseră întotdeauna mai clar), străjuindu-l nemișcați și răbdători, cu privirile în pămînt de parcă povara armelor le-ar fi copleșit, Alejandro Villari și un necunoscut izbutiseră, în sfîrșit, să-l găsească. Le ceru, printr-un semn, să aștepte și se întoarse cu fața la perete, ca și cum ar fi vrut să adoarmă la loc. O făcu oare pentru a trezi mila celor care l-au ucis, sau pentru că e mai puțin greu să înduri un eveniment înspăimîntător decît să ți-l închipui și să-l aștepti la nesfîrșit, sau — și poate că asta e ipoteza cea mai verosimilă — pentru ca asasinii să nu fie decît un vis, așa cum fuseseră de atîtea ori, în aceiași loc, la aceeași oră?

În această magie era cufundat, cînd împușcătura îl anulă.

Omul din prag

Biory Casares aduse de la Londra un pumnal ciudat cu lamă triunghiulară și mîner în formă de H; prietenul nostru Cristopher Dewey, de la Consiliul Britanic, ne spuse că astfel de arme sînt de uz comun în Indonezia. Această afirmație îl îndemnă să adauge că a lucrat acolo în perioada dintre cele două războaie. (*Ultra Auroram et Gangem*, îmi amintesc că a spus în

latinește, greșind un vers al lui Juvenal.) Dintre întâmplările pe care ni le-a povestit în acea noapte, mă încumet să o reconstruiesc pe cea care urmează. Textul meu va fi cât se poate de fidel: mîntuie-mă, Alah, de tentația de a adăuga tot felul de mici detalii, sau de a agrava, prin interpolări din Kipling, ambianța exotică a povestirii. Aceasta are, de altminteri, un parfum vechi și simplu care ar fi păcat să se piardă, poate cel din *O mie și una de nopți*.

« Geografia exactă a faptelor pe care le voi povesti interesează prea puțin. Și, de altfel, ce exactitate mai păstrează la Buenos Aires nume ca Amritsar sau Udh? Mă mulțumesc, deci, să spun că în acei ani avuseseră loc tulburări într-un oraș musulman și că guvernul central trimisese o mîină forte pentru a restabili ordinea. Trimisul era scoțian, dintr-un ilustru clan de războinici, și avea în sînge tradiția violenței. Ochii mei nu l-au zărit decît o singură dată, însă n-am să uit părul foarte negru, pomeții proeminenți, gura și nasul avid, umerii lați, puternica osatură de viking. David Alexander Glencairn va fi numele pe care-l va purta noaptea aceasta în povestirea mea; amîndouă numele sînt potrivite, fiindcă au aparținut unor regi care au stăpînit cu sceptre de fier. David Alexander Glencairn (va trebui să mă obișnuiesc să-l numesc astfel) era, îmi închipui, un om temut; simpla veste a sosirii lui fu suficientă pentru a pacifica orașul. Acest fapt nu-l împiedică, însă, să decreteze diferite măsuri energice. Trecură cîțiva ani. În oraș și în întregul district domnea pacea: *sikhs* și musulmani abandonaseră vechile discordii, cînd deodată Glencairn dispăru. În mod firesc, circulă zvonul că ar fi fost răpit sau ucis.

Aceste lucruri le-am aflat de la șeful meu, căci cenzura era strictă iar ziarele nu comentaseră (nici nu menționaseră măcar, după cîte îmi amintesc) dispariția lui Glencairn. Există un proverb care spune că India e mai mare decît lumea; Glencairn, atotputernic — poate — în orașul căruia îi fusese destinat printr-o semnătură pusă la sfîrșitul unui decret, nu mai era decît o simplă cifră în angrenajele administrației Imperiului. Cercetările făcute de poliția locală se dovediră cu desăvîrșire zadarnice; șeful meu se gîndi că un particular ar putea stîrni mai puține bănuieli și dobîndi mai mult succes. Trei sau patru zile mai tîrziu (distanțele sînt generoase în India), colindam fără prea mare speranță străzile opacului oraș care escamotase un om.

Am simțit, aproape imediat, înfinita prezență a unei conjurații menite să ascundă soarta lui Glencairn. *Nu există un suflet în acest oraș (mi-am zis) care să nu cunoască secretul și să nu fi jurat să-l păstreze. Cei mai mulți,*

întrebați, arborau o nelimitată ignoranță; nu știau cine e Glencairn, nu-l văzuseră niciodată, nu auziseră niciodată vorbindu-se despre el. Alții, în schimb, îl zăriseră, cu un sfert de oră în urmă, stînd de vorbă cu Cutare, și mă însoțeau chiar pînă la casa în care intraseră amîndoi și în care nu se știa nimic despre ei, sau din care tocmai ieșiseră cu o clipă înainte. Pe unul dintre acești mincinoși l-am lovit cu pumnul drept în față. Martorii au aprobat gestul meu și au fabricat alte minciuni. Nu le-am crezut, dar nu mă încumetam să nu le dau ascultare. Într-o seară, mi-au lăsat un plic cu o fișie de hîrtie pe care se afla o adresă. . .

Cînd am ajuns, soarele apusese. Cartierul era modest și umil; casa foarte joasă; din stradă întrezăreai o succesiune de curți interioare cu pămînt pe jos, iar în fund niște lumini. În ultima dintre curți se celebra nu știu ce sărbătoare musulmană; un orb cu o lăută de lemn roșiatic trecu pe lîngă mine.

Pe prag, la picioarele mele, nemișcat precum un obiect, stătea ghemuit un om foarte bătrîn. Am să-l descriu, fiindcă constituie o parte esențială a povestirii. Anii cei mulți îl împuținaseră și tociseră așa cum apele tocesc o piatră sau generațiile de oameni o maximă. Era acoperit de lungi fișii zdrențuite, sau cel puțin așa mi s-a părut mie, iar turbanul care-i înfășura capul era și el tot o zdreanță. În lumina amurgului, a înălțat spre mine o față întunecată și o barbă foarte albă. l-am vorbit fără preambuluri — căci începusem să pierd orice speranță — despre David Alexandr Glencairn. Nu m-a înțeles (poate că nu m-a auzit) și a trebuit să-i explic că e vorba despre un judecător și că eu îl caut. În clipa în care rosteam aceste cuvinte mi-am dat seama cît de ridicol era să-l interoghez pe omul acela bătrîn, pentru care prezentul nu mai constituia decît un zgomot nedeslușit. *Omul acest ar putea să-mi spună noutăți despre Rebeliune sau despre Akbar (m-am gîndit), dar în nici un caz despre Glencairn.* Răspunsul lui mi-a confirmat bănuiala.

— Un judecător, a rostit el cu slabă uimire. Un judecător care s-a pierdut și e căutat. Asta s-a întîmplat cînd eram eu copil. Nu mai știu data, dar Nikal Seyn (Nicholson) nu murise încă în fața zidului de la Delhi. Timpul care a trecut dăinuie în amintire; am să fiu în stare, cu siguranță, să reconstitui ceea ce s-a întîmplat atunci. Dumnezeu îngăduise, în mînia lui, ca oamenii să se ticăloșească; gurile tuturor erau pline de blesteme și de înțelepciune și de minciună. Fără îndoială, nu toți erau păcătoși, și cînd s-a auzit că regina avea să trimită un om care să execute în această țară legea Angliei, cei mai puțin răi s-au bucurat, căci își dădeau seama că legea e mai bună decît dezordinea. Creștinul sosi și foarte curînd începu să facă fărădelegi și să oprime, să tăinuiască delictе îngrozitoare și să vîndă decizii. La început nu l-am învinuit; justiția engleză în vigoare nu era

cunoscută de nimeni și aparentele abuzuri ale noului judecător aveau poate serioase și secrete temeuri. *Totul trebuie să aibă justificare în cartea lui*, încercam să ne spunem, dar asemănarea lui cu toți nedreptii judecători ai lumii era prea evidentă, astfel încât, în cele din urmă, a trebuit să admitem că nu e decît un ticălos. Ajunsese un adevărat tiran, iar bieții oameni (pentru a se răzbuna de deșarta speranță pe care și-o pusese cîndva în el) începură să nutrească gîndul de a-l răpi și a-l supune judecății. Dar nu e suficient să vorbești; de la vorbe trebuie să treacă la fapte. Nimeni, poate, în afară de cei foarte naivi sau foarte tineri nu crezuse că acest gînd temerar ar fi putut să fie dus la îndeplinire, însă mii de sikhs și de musulmani își ținură cuvîntul și într-o zi executară, neîncrezători, ceea ce fiecăruia din ei, în parte, i se păruse cu neputință. Îl răpiră pe judecător și-i dădură drept închisoare o căsuță dintr-un cartier mărginaș. Apoi, îi chemară pe cei năpăstuiți de el sau (în unele cazuri) pe orfanii și văduvele acestora, căci în ultimii ani sabia călăului nu avuses eclipă de răgaz. În cele din urmă — și acesta a fost poate lucrul cel mai anevoios — căutară și numiră un judecător care să-l judece pe judecător.

Aici îl întrerupseră niște femei care intrară în casă.

Apoi continuă, rar :

— Se spune că nu există generație care să nu cuprindă patru oameni drepti ce sprijină în mod tainic universul și îl justifică în fața lui Dumnezeu : unul dintre aceștia ar fi fost judecătorul desăvîrșit. Dar unde să-i găsești, dacă rătăcesc prin lume neștiuți de nimeni și nu se recunosc cînd se întîlnesc și nici ei înșiși nu știu înalta misiune pe care o îndeplinesc? Cineva spuse atunci că, dacă destinul ni-i refuză pe înțelepți, trebuie să-i căutăm pe smintiți. Această părere predomină. Specialiști în Coran, doctori ai legii, sikhs care poartă nume de lei și adoră un singur Dumnezeu, hinduși care se închină unor mulțimi de zei, schimnici din Mahavira care propovăduiesc că forma universului e cea a unui om cu picioarele depărtate, oameni care se închină focului și evrei negri — toți au făcut parte din tribunal, dar ultima sentință a fost lăsată în seama unui nebun.

Aci îl întrerupseră cîteva persoane care plecau de la serbare.

— A unui nebun, repetă el, pentru ca înțelepciunea lui Dumnezeu să glăsuiească prin gura lui, umilind trufia omenească. Numele lui s-a pierdut sau n-a fost cunoscut niciodată, însă știu că umbla pe străzile acestea, gol sau acoperit cu zdrențe, numărîndu-și degetele de la mîna cu degetul cel mare și bătîndu-și joc de copaci.

Bunul meu simț se răzvrăti. Ii spusei că lăsarea sentinței în seama unui nebun ducea la invalidarea procesului.

— Acuzatul l-a acceptat pe judecător, îmi răspunse bătrînul. Își dăduse poate seama că—dată fiind primejdia care i-ar fi amenințat pe conjurați dacă-l lăsa în libertate — numai un nebun putea să nu-l condamne la moarte. Am auzit că a rîs atunci cînd i s-a spus cine era judecătorul. Multe zile și nopți a durat procesul, atît de mare era numărul martorilor.

Tăcu. Îl frămînta un gînd. Ca să spun și eu ceva, l-am întrebant cîte zile.

— Cel puțin nouăsprezece, mi-a răspuns.

Cîțiva oameni care plecau de la petrecere îl întrerupseră din nou ; vinul le este oprit musulmanilor, dar chipurile și glasurile lor păreau ale unor bețivi. Unul dintre ei îi strigă ceva, trecînd pe lîngă el.

— Nouăsprezece zile în cap, rectifică. Cîinele necredincios a ascultat sentința, și cuțitul s-a înfipt în gîtlejul lui.

Vorbea cu o veselie feroce. Apoi, pe un alt ton, încheie povestirea.

— A murit fără teamă ; în cei mai ticăloși oameni există cîte o virtute.

— Unde s-au petrecut cele ce mi-ai povestit ? Într-o căsuță dintr-un cartier mărginaș ?

Pentru înțlia oară mă privi în ochi. Apoi preciză rar, măsurîndu-și cuvintele :

— Am spus că într-o căsuță a fost închis, nu că acolo l-au judecat. L-au judecat în orașul acesta : într-o casă ca toate celelalte, ca asta. O casă nu se deosebește de alta : important e să știi dacă e construită în infern sau în ceruri.

L-am întrebant de soarta conjuraților.

— Nu știu, mi-a răspuns răbdător. Lucrurile acestea s-au întîmplat acum mulți ani și au fost date uitării. Poate că oamenii i-au condamnat, dar Dumnezeu nu.

Acestea fiind zise, s-a ridicat. Mi-am dat seama că prin aceste vorbe mă concedia și că, din clipa aceea, încetasem să mai exist pentru el. Un puhoi de bărbați și de femei din toate națiunile Punjab-ului se revărsă, cu rugăciuni și cîntece, peste noi, smulgîndu-ne din loc : mă uimi faptul că din curțile acelea atît de înguste, care abia dacă erau ceva mai mari decît niște vestibuluri, putea să iasă atîta lume. Alții ieșeau de prin casele din jur ; săriseră probabil, gardurile. . . Înghiontindu-mă și înjurînd, am reușit să-mi deschid drum. În ultima dintre curți am întîlnit un om gol, încoronat cu flori galbene, pe care toți îl îmbrățișau și-l mîngiau, și care avea o sabie în mînă. Sabia era murdară, căci îl ucisese pe Glencairn, al cărui cadavru mutilat l-am găsit în grajdul din fund.

În românește de CRISTINA ISBĂȘESCU

Lunga așteptare a lui Tai-an

În amintirea lui Ernest Bramah

Asta mai lipsea. Un japonez ochelarist, gîndi Parodi aproape cu glas tare.

Fără a-și părăsi pălăria de pai și umbrela, doctorul Shu T'ung obișnuit cu acel *modus vivendi* caracteristic marilor ambasade, sărută mîna deținutului din celula 273.

— Îngăduiți unui corp străin să abuzeze de această prestigioasă bancă? se informă el într-o castiliană desăvîrșită și cu o voce în falset. Patrupedul este de lemn și nu poate manifesta nici cel mai mic protest. Mizerabilul meu nume este Shu T'ung și, spre rîsul tuturor, ocup postul de atașat cultural la ambasada Chinei, o peșteră discreditată și insalubră... Am obosit pînă acum, cu povestirea mea asimetrică, cele două urechi atît de sagace ale doctorului Montenegro. Acest phenix al anchetei polițienești este infailibil precum broasca țestoasă, fără ca prin aceasta să înceteze a fi maiestos și lent ca un observator astronomic acoperit în mod superb de nisipurile unui deșert steril. Se spune pe bună dreptate că, pentru a reține un bob de orez, n-ar fi prea mult dacă am avea cîte nouă degete la fiecare mînă; iar eu, care, printr-un acord tacit al frizerilor și pălărierilor, nu dispun decît de un singur cap, aspir să mă încununez cu două capete cunoscute pentru înțelepciunea lor: cu acela, considerabil, al doctorului Montenegro și cu al vostru, care este de talia unui marsupial. Însuși împăratul galben, cu toate sălile de studii și bibliotecile lui, nu s-a putut opri să constate că un peștișor auriu, ieșit din ocean, reușește cu greu să atingă o vîrstă înaintată și să se bucure de venerația nepoților săi. Departe de-a fi un peștișor auriu bătrîn, abia dacă sînt un om tînăr. Care-mi va fi soarta astăzi, cînd înaintea mea

se cască un abis, asemeni unei stridii succulente, gata să mă înghită? De altminteri nu este vorba pur și simplu de netrebnica și mizerabila mea persoană; prestigioasa doamnă Hsin consumă, noapte de noapte, doze excesive de veronal, din cauza zelului neobosit al acestor stîlpi ai legii care o aduc la disperare și o incomodează. Acești zbiri par să nu țină seama de faptul că protectorul său a fost asasinat în împrejurări puțin liniștitoare, care fac din ea, la ora actuală, o orfană fără apărare, ce se află în fruntea *Dragonului care se amuză*, agreabilul local înflorit situat la colțul străzilor Leandro Alem și Tucumán. Ah ! Doamna Hsin, toată numai metamorfoză și devotament ! În timp ce ochiul ei drept plînge dispariția unui prieten, ochiul stîng trebuie să rîdă pentru a-i înveseli pe marinari.

«Dar vă zgîrii timpanul. A aștepta de la mine un pic de elocvență și oarecare ordine în expunere este ca și cum te-ai aștepta ca o omidă să vorbească cu gravitatea dromaderului sau chiar cu întreaga fantezie pe care o poți afla la o cușcă de greieri decupată din carton și împodobită cu cele douăsprezece culori fundamentale. Eu nu sînt prestigiosul Meng Tseu care, pentru a anunța Colegiului astrologic luna nouă, a vorbit douăzeci și nouă de ani consecutivi, pînă cînd fiii săi au venit să preia schimbul. E inutil să tăgăduiesc : pe servitorul domniei-voastre îl grăbește din urmă timpul. Nu sînt Meng Tseu, iar numeroasele și augustele voastre urechi nu depășesc literalmente numărul laborioaselor furnici care sfredelesc scoarța pămîntului. Nu sînt orator : discursul meu va fi la fel de scurt ca acela al unui pitic; n-am o liră cu cinci strune : discursul meu va fi neadecvat și monoton.

«Legați-mă de cele mai perfecționate instrumente de tortură de care dispune acest palat versatil, dacă voi mai înșira încă o dată, înaintea bogatei voastre memorii, detaliile și misterele cultului închinat Zeiței Trezirii Înspăimîntătoare. Tocmai erați pe punctul de-a mă întrerupe pentru a-mi spune că este vorba de o sectă magică a taoismului, care-și recrutează adepții dintre cerșetori și tălmaci și pe care numai un sinolog ca domnia-voastră, un european înconjurat de ceainice, o poate cunoaște ca pe propriul său buzunar.

«Iată, sînt nouăsprezece ani de cînd s-a petrecut fapta odioasă care a zguduit lumea din temelii și ale cărei ecouri au răzbătut pînă în acest oraș consternat. Limba mea, greoaie ca o cărămidă, face aluzie la furtul talismanului Zeiței. În inima Yun-nan-ului există un lac secret; în mijlocul acestui lac, o insulă; în mijlocul insulei, un sanctuar; în sanctuar strălucește în mii de ape statuia Zeiței; în diadema care-i împodobește fruntea se află un talisman. Nu mă voi încumeta să descriu giuvaierul între acești patru pereți. Voi spune doar că este de jad, complet trans-

lucid, că este de mărimea unei nuci și că însușirile sale esențiale sînt înțelepciunea și forța magică. Anumite spirite, perversitate de misionari, se prefac a nu crede în aceste axiome și, cu toate acestea, dacă un muritor ar izbuti să pună mîna pe talisman și să-l păstreze douăzeci de ani în afara templului, ar ajunge regele tainic al lumii. Dar această presupunere este zadarnică: de la începuturile scurgerii timpului și pînă în amurgul ultimei zile nestemata va rămîne în sanctuar, chiar dacă pentru moment ea se află în mîinile unui hoț care a furat-o acum optsprezece ani.

«Mai marele preoților l-a însărcinat pe magul Tai-An să regăsească nestemata. Se spune că acesta a așteptat conjuncția favorabilă a planetelor, a îndeplinit operațiile cerute în asemenea caz și și-a lipit urechea de pămînt. A auzit limpede pașii tuturor oamenilor din lume și i-a recunoscut îndată pe cei ai hoțului. Acești pași depărtați parcurgeau un oraș de la capătul pămîntului: un oraș plin de noroaie, plantat cu cinami, lipsit de perne de lemn și turnuri de porțelan, împrejmuit de deșerturile pășunilor și de pustiuri de apă întunecată. Orașul era ascuns Ocidentului prin mai multe apusuri de soare; pentru a ajunge acolo, Tai-An s-a hotărît să înfrunte riscurile unei corăbii cu elice, pusă în mișcare de vapori. A debarcat la Samerang, după ce vreme de douăzeci și trei de zile rămăsese închis în pîntecele unei corăbii daneze, împreună cu o turmă de porci, fără să fi băut sau mîncat altceva decît o inepuizabilă serie de brînzeturi de Olanda; în Orașul Capului s-a afiliat onorabilei frății a desnoroitorilor și s-a crezut obligat să participe la greva Săptămîinii Fetide; un an mai tîrziu, mulțimea ignară se bătea pe străzile și la răspîntiile din Montevideo pentru frugalele turti de mălai pe care le vindea un tînăr în costum exotic; acest tînăr împărțitor de hrană nu era altcineva decît Tai-An. După o luptă îndrîjită împotriva indiferenței acelor carnivori, magul s-a mutat la Buenos Aires, oraș pe care-l credea mai permeabil la doctrina cerealiană și unde n-a întîrziat să se stabilească, cu mult curaj, ca negustor de cărbuni. Acest negoț murdar l-a adus la masa lungă și goală a sărăciei. Obosit de mesele sale de mizerie, Tai-An și-a zis: *pentru papilele delicate e nevoie de un cîine comestibil, pentru om — de Cerescul Imperiu, și s-a aventurat într-o asociație cu Samuel Nemirovsky, un tîmplar de lux, experimentat, care în plin centru al cartierului Unsprezece fabrică toate cufărașele și paravanele despre care admiratorii talentului său cred că le primește direct din Peking. Piosul magazin de desfacere a prosperat; Tai-An a părăsit micul său antrepozit de cărbuni pentru un apartament mobilat, situat ca să fim mai preciși, la numărul 347 de pe strada Deán Funes; dar fabricarea în serie a paravanelor și cufărașelor nu l-a făcut să-și uite obiectivul principal: recupe-*

rarea giuvaerului zeiței. Știa cu certitudine că hoțul se află la Buenos Aires, orașul îndepărtat pe care i-l arătaseră, în insula templului, cercurile și triunghiurile magice. Campionul alfabetului citește ziarele de la un capăt la altul, pentru a-și exersa virtuozitatea. Mai puțin zelos și mai puțin abil, Tai-An se rezuma numai la coloana traficului maritim și fluvial. Se temea că hoțul ar putea să fugă sau că vreun vapor ar fi putut aduce un complice căruia acesta să-i predea talismanul. Tenace precum cercurile concentrice care se apropie din ce în ce mai mult de piatra aruncată în apă, Tai-An se apropia de hoț. A schimbat în mai multe rînduri numele și cartierul. Ca și celelalte științe exacte, magia nu este decît un biet licurici care ne conduce pașii șovăitori și zadarnici prin noaptea adîncă. Indicațiile ei îi permiteau foarte bine să delimiteze zona unde se ascundea hoțul, dar nu-i dezvăluiau nici casa sa, nici chipul lui. Totuși, magul își urmărea cu încăpăținare misiunea.

— Clientul obișnuit al *Salonului Aurit* este, și el, neobosit și perseverent, exclamă de-ndată Montenegro care se afla acolo pentru a-i iscodi, stînd cocîrjat, cu ochiul lipit de gaura broaștei, cu bastonul său din os de balenă dus la gură, și care, nemaiputîndu-se abține, năvăli în celulă, într-un costum alb și cu o *canotieră* suplă. *Moderație înainte de orice*. Voi fi sincer: încă n-am descoperit ascunzătoarea asasinului, dar în schimb am descoperit-o pe cea a acestui om nehotărît, care a venit să te consulte. Liniștește-l, dragul meu Parodi, liniștește-l: spune-i, cu autoritatea pe care sînt primul ca să ți-o recunosc, cum acest detectiv particular, pre nume Gervasio Montenegro, a salvat într-un tren expres bijuteria mult jinduită a prințesei căreia i-a acordat, mult mai tîrziu, mîna sa. Dar să îndreptăm farurile noastre puternice spre viitorul care ne înghite. Faceți jocurile, domnilor: pariez doi contra unu că amicul nostru, diplomatul, n-a venit în această celulă pentru simpla plăcere — demnă de invidiat, bineînțeles — de a-ți prezenta omagiile sale. Intuiția mea, deja proverbială, îmi șoptește la ureche că prezența doctorului T'ung are oarecare legătură cu enigmatică crimă din strada Deán Funes. Ha ! Ha ! Ha ! Am nimerit în plin. Dar să știți că eu nu mă culc pe laurii cuce-riți. Trec la o a doua ofensivă, căreia îi prezic încă de pe acum succesul celei dintîi. Pariez că doctorul și-a condimentat povestirea cu tot misterul acela oriental care marchează atît de intens interesele sale monosilabe, ba chiar tenul și alura sa. Departe de mine chiar și umbra unei critici la adresa limbajului biblic, încărcat de predici și parabole. Totuși, îndrăznesc să cred că vei prefera *raportul* meu — numai nervi, mușchiulos și bine făcut — în locul adipoaselor metafore ale clientului meu.

Doctorul Shu T'ung putu în fine să ia din nou cuvîntul și continuă imperturbabil :

— Planturosul domniei-voastre coleg vorbește cu elocvența oratorului care dă la iveală un dublu șir de dinți de aur. Reiau firul săracei mele relatări și povestesc cât se poate de plat: asemeni soarelui care vede tot și pe care propria-i strălucire îl face invizibil sie însuși, fidelul și perseverentul Tai-An continua inexorabilă sa căutare, studia deprinderile fiecărei persoane din anturajul său, rămânând totodată aproape ignorat de ele. Ah ! slăbiciune omenească ! Nimeni nu e perfect, nici măcar broasca țestoasă care meditează sub o cupolă de baga. Prudența magului a cunoscut o slăbiciune. Într-o noapte din iarna lui 1927, sub arcadele pieții cartierului Unsprezece, a văzut un grup de vagabonzi și cerșetori care-și băteau joc de un nenorocit lungit pe pământ, murind de foame și de frig. Mila lui Tai-An a sporit și mai mult când a descoperit că nefericitul acela era un chinez. Omul bogat poate da cu împrumut o frunză de ceai, fără să riște nimic. Tai-An l-a adăpostit în atelierul de tâmplărie al lui Nemirovski pe străinul al cărui nume expresiv este Fang She.

N-am să vă povestesc nimic deosebit de surprinzător sau de savuros în legătură cu Fang She. Dacă jurnalele cele mai savant redactate nu se înșală, e originar din Yun-nan și a debarcat în acest port în 1923, deci cu un an înaintea magului nostru. M-a primit nu odată, cu afecțiunea naturală în strada Deán Funes. Ne-am ocupat, împreună, de caligrafie, la umbra unei sălcii care se află în curte și care — îmi spunea el — îi amintea de minune numeroasele păduri ce împodobesc malurile terestre ale îmbelșugatului Ling-Kiang.

— În locul dumitale, aș lăsa la o parte caligrafia și ornamentele, îl întrerupse detectivul. Mai curînd vorbește-mi despre oamenii care locuiau în casă.

— Actorul bun nu intră în scenă înainte de construirea teatrului, replică Shu T'ung. Voi descrie mai întîi, într-un mod foarte imperfect, casa. Apoi voi încerca, de bună seamă zadarnic, să fac portretul grosolan și neîndemînatic al personajelor.

— Urările mele de bine vă însoțesc, spuse cu avînt Montenegro. Clădirea din strada Deán Funes este o interesantă dărpănătură de la începutul secolului, unul din numeroasele edificii ale arhitecturii noastre instinctive, în care continuă să domnească profuzia naivă a contra maestrului italian abia temperată de rigoarea latină a stilului lui Le Corbusier. Nu voi spune mai multe. Iată casa: pe fațada de azi, albastrul de ieri s-a transformat într-un alb asept; în interior, curtea liniștită a copilăriei noastre — în care am văzut-o alergînd pe tînăra sclavă neagră ce purta vasul de argint cu ceaiul *mate* — suportă cu greu marea invadatoare a progresului, care o inundă cu dragoni exotici și cu obiecte lăcuite mi-

lenare, fiice ale periei înșelătoare din industria lui Nemirovsky. În fund, o baracă de scînduri este cocioaba în care trăiește Fang She, lîngă salcia melancolică și verde care mîngîie cu mîna ei înfrunzită sufletul nostalgic al exilatului. Un gard robust de sîrmă ghimpată, înalt de un metru și jumătate, desparte proprietatea noastră de unul din acele pitorești terenuri virane, exact ca pe la noi, care mai dăinuiesc încă intacte în inima orașului și pe care pisicile obișnuite vin, la nevoie, să caute ierburile de leac ce vor ușura suferințele acestui îndrîjit celibatar al acoperișurilor. Parterul este consacrat magazinului de desfacere și atelierului¹; etajul de deasupra — mă refer, bineînțeles, la o epocă anterioară incendiului — constituia locuința familiei inviolabilul *at home* al acestui eșantion de Extrem-Orient, transplantat cu toate particularitățile sale și cu mari riscuri în capitala federală.

— În pantoful maestrului, elevii încearcă să-și vîre picioarele lor, spuse doctorul Shu T'ung. După triumful privighetorii, urechile acceptă și tolerează melodia grosolană a raței. Doctorul Montenegro a construit casa; limba mea slabă și neîndemînică va propune personajele. Fotoliul de onoare îl rezerv doamnei Hsin.

— Zbor în ajutorul dumitale, zise Montenegro, luîndu-i vorba din gură. Nu cădea într-o greșeală regretabilă, prea stimate Parodi. Să nu cumva să confunzi, nici măcar pentru o clipă, pe doamna Hsin cu acele cocote de lux pe care le-ai frecventat, fără îndoială, și le-ai adorat în marile hoteluri de pe Riviera și a căror pompoasă frivolitate este însoțită de un pechinez diform și de o impecabilă mașină de patruzeci de cai. Cazul doamnei Hsin e cu totul altul. Este vorba de o tulburătoare combinație de mare doamnă de salon și de tigresă orientală. În ochii ei oblici e însăși eterna Venus, care ne seduce, ispititoare. Gura nu e decît o floare stacojie; mîinile ei sînt de mătase și de fildeș; corpul ei, pe care îl subliniază o cambrare victorioasă, este o avangardă cochetă a pericolului galben și s-a priceput să-și însușească țesăturile lui Paquin și liniile ambigue ale lui Schiaparelli. Îți cer de-o mie de ori iertare, scumpul meu confrate: poetul i-a luat-o înainte istoricului. Pentru a creiona portretul doamnei Hsin, am recurs la pastel; pentru efigia lui Tai-An revin la virila acvaforte. Nici o prejudecată, oricît de puternic ancorată, nu va deforma viziunea mea. Mă voi limita la documentația fotografică a jurnalelor de actualitate. De altfel, rasa îl absoarbe pe individ: murmurăm «un chinez» și ne urmăm cu febrilitate gîndul, în căutarea unui miraj aurit, fără să bănuim tragediile banale sau grotești, dar incontest-

¹ Absolut inexact. Noi ceilalți, din epoca mitralierei și a bicepsului, vom respinge integral această figură de stil. Eu aș spune, brutal ca o bubuitură de tun: «La parter instalez magazinul de desfacere și atelierul; la etajul de deasupra îi închid pe chinezi». (Notă manuscrisă a lui Carlos Anglada.).

tabil umane, pe care poate că le trăiește exotical personaj. Același portret este valabil pentru Fang She, pe care mi-l amintesc perfect, ale cărui urechi au primit sfaturile mele părintești, ale cărui mâini au strâns mânușile mele de căprioară. Un contrast: în al patrulea medalion al galeriei mele apare un personaj oriental. Nu l-am chemat eu și nu voi face nimic pentru a-l reține: este străinul, evreul, care pîndește de pe fundalul relatării mele, așa cum a pîndit și va mai pîndi — dacă o legislație prudentă nu-l anihilează — la toate răspîntiile istoriei. În cazul în care ne preocupă, Oaspetele nostru de Piatră se numește Samuel Nemirovski. Vă scutesc de amănuntele referitoare la acest tîmplar dintre cei mai vulgari: frunte senină înaltă, privire străbătută de o demnitate sumbră, barbă neagră de profet, statură identică cu a mea.

— Frecventarea neînteruptă a elefanților face ca ochiul cel mai pătrunzător să devină incapabil de a distinge cea mai ridicolă musculiță, remarcă deodată doctorul Shu T'ung. Constat, cu strigăte de bucurie, că funestul meu portret nu vine să încarce galeria domnului Montenegro. Totuși, dacă glasul unei moluște poate îndrăzni să se facă auzit, și eu am maculat în prezența mea imobilul din strada Deán Funes, cu toate că minusculul meu culcuș se ascunde de ochii zeilor și ai oamenilor la colțul străzilor Rivadavia și Jujuy. Una dintre îndeletnicirile mele istovitoare constă în a vinde la domiciliu consolele, paravanele, paturile și bufetele pe care le produce fără întrerupere prolificul Nemirovski. În bunătatea sa, acest artist îmi îngăduie să păstrez și să folosesc mobilele pînă cînd găsesc client pentru ele. Astfel, în clipa de față, dorm în interiorul unui chiup apocrif al dinastiei Sung, pentru că abundența de paturi nuptiale mă alungă din dormitorul meu și pentru că un tron pliant îmi interzice — numai el singur — accesul în sufragerie. Am avut impertinența de a mă introduce în onorabilul cerc din strada Deán Funes, instigat fiind de doamna Hsin care mă încuraja indirect să fac pe surdul la imprecățiile legitime ale celorlalți locatari și să-i calc, din cînd în cînd, pragul. Această indulgență de neînțeles n-a găsit un sprijin necondiționat la Tai-An care era, zi și noapte, preceptorul și maestrul întru magie al doamnei. Realitatea este că paradisul meu efemer a durat mult mai puțin decît trăiește o broască țestoasă sau una rîfoasă. Fidelă intereselor magului, doamna Hsin își da osteneala să-l secondeze pe Nemirosvki de asemenea manieră încît fericirea acestuia să fie completă, iar numărul de mobile procreate să depășească posibilele permutări ale unei persoane în jurul meselor. Învîingîndu-și dezgustul și plictiseala, ea mergea cu abnegația pînă la a se resemna să suporte apropierea imediată a acestui chip occidental și bărbos, pe care totuși, pentru a-și face martiriul mai suportabil prefera să-l înfrunte pe întuneric sau chiar la cinema Loria.

„Cu acest regim nobil, fabrica și-a asigurat o prosperitate comercială îmbelșugată și de durată; rupînd-o cu avariția lui, Nemirovski cheltuia pe inele și vulpi toate bancnotele care-i umflau acum portofelul, durduliu ca un purcel de lapte. Cu riscul ca vreun cenzor viperin să-l acuze de lipsă de imaginație, el acumula darurile sale repetate pe degete și umerii doamnei Hsin.

„Înainte de a continua, îngăduie-mi, domnule Parodi, să-ți furnizez o informație stupidă. Doar un decapitat ar îndrăzni să presupună că aceste exerciții obositoare și în general nocturne l-ar fi putut ține departe de Tai-An pe un elev atît de vrednic de maestrul său. Admit față de iluștrii mei contrazicători că doamna nu rămînea neclintită, ca o axiomă, în casa magului. Cînd despărțită de Tai-An prin cîteva grupuri de case, nu putea să-l supravegheze și să se ocupe personal de el, însărcina cu această misiune o ființă mult inferioară — pe cel care stă umil în fața doamenilor voastre și vă salută zîmbitor¹. Executăm această delicată misiune cu o grabă legitimă: pentru a nu-l importuna pe mag, încercam să fac să-mi fie uitată prezența; pentru a nu-l plictisi, schimbam mereu deghizările. Uneori, agățat pe un umerăș, mă prefăceam, destul de jalnic, a fi pardesiul de lînă care mă ascundea; sau, luînd deodată aspectul unei mobile, îmi făceam apariția pe culoar, în patru labe, cu un vas pe spate. Din nenorocire, o maimuță bătrînă nu se suie într-un copac putrezit. Tîmplar de lux, la urma urmelor, Tai-An mă recunoștea cu cîteva secunde înainte de a-mi aplica vreo cîteva picioare la fund și mă obliga să fug să mă deghizez în alte ființe neînsușite.

„Dar bolta cerească este mai invidioasă decît omul căruia tocmai i s-a adus la cunoștință că unul din vecinii săi a putut să-și procure un bețșor de lemn de santal sau că un altul s-a pomenit dotat cu un ochi de marmură. Nimic nu este etern, nici măcar clipa în care socotim un bob de mei: o asemenea fericire a avut și sfîrșit. A șaptea zi din octombrie ne-a gratificat cu un incendiu mistuitor care a fost cît pe ce să distrugă anatomia personală a lui Fang She și care a risipit pentru totdeauna regretatul nostru grup; incendiul a mistuit incomplet casa și a consumat un număr exagerat de mici lampioane. Nu răscoliți pămîntul căutînd apă, domnule Parodi, nu deshidratați onorabilul vostru organism: incendiul a fost stins. Doamna Hsin și Tai-An s-au transportat, cu tot calabalîcul lor, în strada Cerrito; Nemirovski a consacrat banii de pe asigurare înființării unei noi întreprinderi de jocuri de artificii; Fang She, imuabil ca o serie interminabilă de ceainice indentine, a rămas în mica sa baracă de scînduri, lîngă salcia solitară.

Într-adevăr, doctorul surise și salucă. (Nota autorului).

N-am violat cele treizeci și nouă de legi adiționale ale adevărului admitând că incendiul fusese stins, dar numai un vas costisitor, plin cu apă de ploaie, ar putea avea pretenția să-i stingă amintirea. Încă din zori, Nemirovski și magul erau ocupați cu fabricarea unor lămpi fragile de bambus în număr nedefinit și poate chiar infinit. Iar eu, considerînd cu imparțialitate îngustimea casei mele și fluxul neîntrerupt al mobilelor, ajunseseam să mă gîndesc că zelul celor doi meșteșugari era inutil și că, printre toate lămpile acelea, se va găsi pînă la urmă una care nu se va aprinde niciodată. Dar, înainte de-a se termina noaptea, a trebuit, săracul de mine, să-mi recunosc greșeala: la unsprezece și un sfert toate lămpile ardeau și, o dată cu ele, o grămadă de talaș și un grilaj de lemn căruia i se aplicase un prim strat de vopsea verde. Omul curajos nu este cel care calcă pe coada tigrlui, ci acela care pătrunde în inima pădurii și așteaptă momentul fixat din vecii vecilor pentru executarea săriturii fatale. Așa am făcut: am rămas cocoțat în salcia din fund, rezervîndu-mi dreptul de-a mă arunca în foc, precum o salamandră, la primul strigăt prețios al doamnei Hsin. Pe bună dreptate se spune că un pește vede mai bine pe acoperiș decît o pereche de vulturi în fundul mării. Nu vreau să mă laud că sînt un pește, dar am văzut tot spectacolul, destul de întristător; și l-am suportat fără a cădea din pomul meu, susținut de agreabila perspectivă de a vi-l relata cu o exactitate științifică. Am văzut setea și foamea focului; am văzut extrema consternare a lui Nemirovski, care abia izbutea să sature focul cu ofrandele sale de rumeguș de lemn și de hîrtie imprimată; am văzut-o pe ceremonioasa doamnă Hsin care urmărea fiecă mișcare a magului, așa cum bucuria urmează explozia petardelor; l-am văzut, în sfîrșit, pe magul care, după ce-l ajutase pe Nemirovski, a alergat la mica baracă din fund și l-a salvat pe Fang She, a căruia fericire nu era completă în noaptea aceea, din cauza unui guturai. Această salvare vă va părea și mai admirabilă după ce vom fi cunoscut cele douăzeci și opt de circumstanțe care au însoțit-o și dintre care nu voi înfățișa decît patru, pentru a mă menține în limitele unui laconism meschin:

a) Neplăcuta febră care accelera pulsul lui Fang She nu era chiar atât de gravă încît să-l imobilizeze la pat și să împiedice fuga lui elegantă.

b) Inșipida persoană care, în prezent, îngaimă această relatare se urcase în salcie, gata să fugă împreună cu Fang She în cazul în care masa de foc deosebit de considerabilă l-ar fi incitat s-o facă.

c) Combustia integrală a lui Fang She nu l-ar fi deranjat pe Tai-An, care-l adăpostea și-l hrănea.

d) Așa după cum, în corpul omului, dintele nu vede, ochiul nu mușcă și unghia nu mestecă, tot astfel în această entitate pe care o numim,

printr-o convenție, țară, nu este decent ca un individ să uzurpe funcția altuia. Împăratul nu abuzează de funcția sa pentru a mătura străzile; pușcăriașul nu intră în competiție cu cel care se plimbă, umblînd în dreapta și în stînga. Salvîndu-l pe Fang She, Tai-An s-a substituit pompierilor înfruntînd riscul grav de-a le aduce un prejudiciu și de-a fi stropit de aceștia cu vîna de apă țîșnită din furtunul lor.

« Se spune pe drept cuvînt că, o dată ce ai pierdut procesul, trebuie să-l plătești pe călău ; tot astfel, după incendiu, a început vrajba. Magul și tîmplarul de lux s-au certat. Generalul Su Wu a celebrat în nemuritoare monosilabe deliciul de a asista la o vînătoare de urși, dar nimeni nu ignorează faptul că a început prin a se pomeni în spate cu săgețile unor arcași fără greș, mai înainte de-a fi prins și devorat de prada întăritată. Această imperfectă analogie se aplică doamnei Hsin, care nu era mai puțin rănită și echidistantă decît generalul. În zadar a multiplicat ea, pentru cei doi prieteni, ocaziile de-a se împăca : alerga din camera carbonizată a lui Tain-An în biroul, acum fără limite, al lui Nemirovski, ca o divinitate care-și protejează ruinele templului. *Cartea prefacerilor* ne învață că, pentru a înveseli omul mînios, este inutil să arunci numeroase petarde și să te împopoțonezi cu măști multiple. Ispititoarele argumente ale doamnei Hsin nu potoleau de loc această discordie de neînțeles — aș îndrăzni chiar să spun că o înveninau. Această situație a desenat pe planul Buenos-Airesului o interesantă figură geometrică tînzînd către triunghi. Tai-An și doamna Hsin au onorat cu prezența lor un apartament din strada Cerrito ; Nemirovski, cu fabrica sa de jocuri de artificii, a deschis orizonturi noi și prestigioase numărului nouăzeci și cinci de pe strada Catamarca ; imuabilul Fang She a rămas în baraca sa.

« Dacă meșteșugarul și magul s-ar fi rezumat la această figură, nu m-aș bucura în această clipă de plăcerea nemeritată de a sta de vorbă cu domniile voastre ; din nenorocire, Nemirovski n-a vrut să lase să treacă Ziua Rasei fără a face o vizită fostului său coleg. Cînd și-au făcut apariția jandarmii, a fost nevoie să se recurgă la bunele oficii ale Asistenței Publice. Echilibrul mintal al beligeranților era atît de zdruncinat încît Nemirovski (pe care o monotonă emoragie nazală părea să nu-l tulbure) intona versete instructive de Tao King, iar magul (pe care pierderea unui canin nu-l afecta întru nimic) se lansase în recitarea unor interminabile istorii evreiești.

« Doamna Hsin a fost atît de mîhnită din pricina acestui dezacord, încît mi-a interzis pe față ușa casei sale. Dictionul spune că cerșetorul pe care-l gonești din cușca cîinelui bîntuie, ca o stafie, palatul memoriei ; eu, pentru, a-mi amăgi singurătatea, am făcut un pelerinaj la ruinele din strada Deán Funes. Îndărătul salciei soarele după-amiezii cobora încet ca pe vremea studioasei mele copilării ; Fang She m-a primit cu resemnare

și mi-a oferit o ceașcă de ceai, fără lapte sau zahăr, doar cu conuri de pin, nuci și oțet. Imaginea deasă și omniprezentă a doamnei Hsin nu m-a împiedicat să observ un cufăr imens care, la prima vedere, semăna cu un venerabil străbun în stare de putrefacție. Dat de gol de prezența cufărului, Fang She mi-a mărturisit că cei paisprezece ani petrecuți în această republică paradizică echivalează abia cu un minut din cea mai intolerabilă tortură și că obținuse de la consulul nostru un bilet de întors, cartonat și dreptunghiular, pentru vasul *Yellow Fish*, care ridica ancora pentru Shanghai săptămîna viitoare. Superbul dragon al bucuriei sale nu prezenta decît un singur cusur: certitudinea de a-l contraria pe Tai-An. Într-adevăr, dacă, pentru a aprecia prețul unui inestimabil mantou de lutru brodat cu morsă, expertul cel mai reputat evaluează numărul moliilor care o parcurg, tot astfel soliditatea unui om se măsoară după numărul nenorociților care trăiesc de pe urma lui. Emigrarea lui Fang She ar fi ruinat fără îndoială robustul credit al lui Tai-An; pentru a îndepărta primejdia, acesta n-ar fi fost incapabil să recurgă la zăvoare și sentinele, la lațuri cu nod sau la narcotice. Fang She a îngrămădit înaintea mea toate considerentele acestea cu o agreabilă încetineală și m-a rugat, pe toți strămoșii mei din partea mamei, să nu-l importunez pe Tai-An cu insignifianta noutate a plecării sale. După cum cere *Cartea Riturilor*, am adăugat și garanția îndoielnică a ascendenților mei paterni; ne-am îmbrățișat amîndoi sub salcie, nu fără a vărsa cîteva lacrimi.

«O clipă mai tîrziu, un automobil-taximetru m-a depus în strada Cerrito. Fără să mă las impresionat de argumentele cameristului — simplu instrument la ordinele doamnei Hsin și ale lui Tai-An — m-am refugiat într-o farmacie. În această instituție venală, mi-au îngrijit ochiul și mi-au împrumutat un aparat telefonic. L-am pus în funcțiune; cum nu doamna Hsin a fost cea care a ridicat receptorul, i-am încredințat direct lui Tai-An secretul proiectului de fugă al protejatului său. Am avut drept recompensă o tăcere elocventă care a durat pînă ce am fost expulzat din farmacie.

«Se spune, pe drept cuvînt, că poștașul cu picioare harnice care aleargă să distribuie corespondența este mai demn de elogi și ditirambi decît colegul său care doarme lîngă un foc alimentat cu aceeași corespondență. Tai-An lucră cu o eficiență promptitudine: pentru a distruge în germene orice tentativă de evadare a protejatului său, dădu fuga în strada Deán Funes, de parcă astrele îl înzestraseră cu un picior suplimentar și cu o aripă în plus. Două surprize îl așteptau în casa aceasta: prima, a nu-l găsi pe Fang She; a doua, a-l găsi pe Nemirovski. Acesta îi spuse că niște negustori din cartier îl văzuseră pe Fang She încărcînd un cufăr și propria sa persoană într-o trăsură cu un cal și fugind cu toată viteza în direcția nordului. Amîndoi îl căutară în zadar. Apoi se despărțiră: Tai-An pentru

a se duce la o licitație din strada Maipu ; Nemirovski pentru a mă regăsi la Western Bar. . .

— Stai, oprește-te aici ! strigă Montenegro. Beat, artistul intervine. Admiră acest tablou, Parodi : cei doi adversari depun cu gravitate armele, răniți de dureroasa pierdere comună, în cine știe ce fibre gemene. Subliniez un detaliu : intenția care-i mîna este aceeași ; personajele se deosebesc iremediabil. Presentimente funeste agită, poate, fruntea lui Tain-An ; freamătă, întrebă, se informează. Mărturisesc că al treilea personaj mă atrage : acest « nu-mi-pasă-de-nimic », care se îndepărtează de cadrul poveștii noastre, este și el o enigmă interesantă.

— Domnilor, continuă încetișor doctorul Shu T'ung — narațiunea mea încîlcită ajunge la memorabila noapte din 14 octombrie. Îmi permit s-o calific drept memorabilă, pentru că stomacul meu nepolitic și desuet n-a știut să aprecieze rațiile duble de fiertură de porumb care erau mîndria și singurul fel de mîncare de pe masa lui Nemirovski. Inocentul meu proiect fusese : a) să cinez la Nemirovski ; b) să dezaprob la cinematograful Unsprezece trei comedii muzicale care, după spusele lui Nemirovski, nu-i plăcuseră doamnei Hsin ; c) să beau pe-ndelete un lichior de anason la barul *Perla* ; d) să mă întorc acasă la mine. Evocarea precisă și uneori dureroasă a fierturii de porumb m-a obligat să suprim punctele b și c și să tulbur ordinea faimosului nostru alfabet, sărind de la litera a la litera d. A doua consecință a fost că n-am părăsit casa toată noaptea, în ciuda insomniei.

— Aceste manifestări te onorează, remarcă Montenegro. Cu toate că mîncărurile tipice ale copilăriei noastre sînt, în general, niște invenții neprețuite din moștenirea noastră creolă, mă declar din toată inima de acord cu doctorul : pe culmile *bucătăriei de înaltă clasă*, galii n-au rival.

— În ziua de cincisprezece, doi sticleți m-au trezit personal, continuă Shu Tung, și m-au invitat să-i supraveghez pînă la solidul comisariat central. Acolo am aflat ceea ce știți deja : afectuosul Nemirovski, îngrijorat de brusca mobilitate a lui Fang She, pătrunsese în casa din Deán Funes cu puțin înaintea strălucitoarei aurore. *Cartea riturilor* spune : dacă onorabila ta concubină coabitează în miezul verii fierbinți cu persoane de ultima speță, unul dintre copiii tăi va fi bastard ; dacă frecvențezi palatele prietenilor tăi la ore nepotrivite, un zîmbet enigmatic va înflori pe chipul portarilor. Nemirovski a simțit pe propria-i piele adevărul acestui adagiu : nu numai că nu l-a găsit pe Fang She, dar a dat sub salcie de cadavrul magului, pe jumătate îngropat.

— Perspectiva, scumpul și prețuitul meu Parodi, îl întrerupse Montenegro, este călcîiul lui Ahile al marilor palete orientale. Între doi norișori de fum albastru, voi îmbogăți albumul dumitale interior cu un racursiu rapid al scenei. Pe umărul lui Tai-An sărutul morții lăsase pecetea roșului

său de buze, o rană de armă albă, largă de vreo zece centimetri. Nici urmă de fierul ucigaș. Cazmaua sepulcrală se străduia zadarnic să umple această lacună : o biată unealtă de grădină cum nu se poate mai banală, aruncată — pe bună dreptate — la câțiva metri de-acolo. Pe coada ei grosolană, polițistii (incapabili de elanuri sublime și adepți neîndemînatici ai amănuntului fără valoare) au descoperit nu știu ce amprente digitale ale lui Nemirovski. Omul isteț, instinctivul, își bate joc de toată bucătăria asta științifică ; rolul său este de-a construi, piatră cu piatră, un edificiu zvelt și trainic. Mă opresc aici : păstrez pentru mai târziu momentul prezentării și gravării indiciilor pe care le-am cules.

— În speranța permanentă de a vedea sosind acest moment, reluă Shu T'ung, îmi continui modesta mea relatare. Intrarea lui Tai-An, nevătămat, în casa din strada Deán Funes, n-a fost observată de vecinii neglijenți care dormeau ca niște cărți clasice pe un raft de bibliotecă. Se presupune, totuși, că trebuie să fi intrat după ora unsprezece, întrucît la unsprezece fără un sfert a fost văzut făcîndu-și apariția la interminabila licitație din strada Maipú.

— De acord, coroboră Montenegro. Îți șoptesc *inter nos* că răutatea concetățenilor noștri a comentat în felul ei apariția fugară a exoticei personaj. Acestea fiind spuse, iată locul pieselor pe tabla de șah : dama — mă refer la doamna Hsin — lasă să i se întrezărească, pe la orele unsprezece seara, ochii încercănați și profilul delicios în mijlocul mulțimii pestrițe de la *Dragonul care se amuză*. De la unsprezece pînă la miezul nopții primește la domiciliul său un client care-și păstrează incognitoul. *Inima are rațiunile ei*. . . În ceea ce-l privește pe Fang She, poliția declară că, încă înainte de ora unsprezece, s-a instalat în celebra « sală mare » sau « sală a milionarilor » din hotelul *Noul Imparțial*, regretabila speluncă din mahalaua noastră, despre care nu ne putem face o cît de slabă idee nici domnia-ta, nici eu, scumpe confrate. La 15 octombrie s-a îmbarcat pe nava cu aburi *Yellow Fish*, în direcția misteriosului și fascinantului orient. A fost arestat la Montevideo și, la ora actuală, duce o viață obscură în strada Moreno, sub supravegherea autorităților. Iar Tai-An? — vor întreba scepticii. Surd la curiozitatea frivolă a poliției, închis ermetic în tradiționalul sicriu cu culori vii, plutește nebosît în liniștita cală a lui *Yellow Sunset*, în călătoria sa fără sfîrșit spre China milenară și ceremonioasă.

II.

Patru luni mai târziu, Fang She s-a dus să facă o vizită lui Isidro Parodi. Era un om înalt de stat, adipos ; chipul său rotund, lipsit de expresie, putea părea enigmatic. Purta o pălărie de pai și un pardesiou alb.

— Perfect¹, răspunde Parodi. Dacă nu vezi vreun inconvenient în asta, îți voi spune ceea ce știu și ceea ce nu știu cu privire la cele petrecute în strada Deán Funes. Compatriotul dumitale, doctorul Shu T'ung, aci absent, ne-a făcut o relatare destul de lungă și încâlcită, din care am dedus că un eretic a furat în 1922 relicva unei statui foarte miraculoase, pe care o venerați acolo la voi. Înnebuniți de incident, preoții s-au închinat și au trimis un comisionar care să-l pedepsească pe eretic și să recupereze relicva. Doctorul spune că Tai-An era, după propria sa mărturisire, acest misionar. Dar eu mă rezum doar la fapte, ar zice înțeleptul Merlin. Misionarul Tai-An schimba numele și cartierele, știa din ziare numărul exact al vapoarelor ce soseau în capitală și pîndea pe orice chinez care debarca. Acestea pot fi manevrele cuiva care caută, dar și ale cuiva care se ascunde. Dumneata ai sosit primul la Buenos Aires ; apoi a venit Tai-An. S-ar putea crede că dumneata erai hoțul, iar celălalt, următorul. Totuși, însuși doctorul spune că Tai-An a rămas un an în Uruguay, cu intenția de-a vinde prăjituri uscate. După cum vezi, primul care a sosit în America a fost așadar Tai-An.

« Ascultă-mă, am să-ți spun ceea ce cred că am elucidat. Dacă mă înșel, îmi vei spune : « te-nșeli, bătrînul meu frate » și mă vei ajuta să ies din eroare. Sînt sigur că hoțul este Tai-An, și că dumneata ești misionarul : altfel întreaga istorie n-ar avea nici cap, nici coadă.

« Trecuse multă vreme, de cînd Tai-An își căuta ceartă, bunul meu Fang She. Pentru asta schimba neîncetat numele și domiciliul. În cele din urmă a ajuns să se plictisească. A imaginat un plan care era prudent, deși îndrăzneț, și a avut forța de hotărîre și curajul necesar pentru a-l pune în aplicare. A început printr-un gest de camaraderie : s-a aranjat în așa fel ca să mergi să locuiești la el. Acolo mai locuiau dama chinezoaică, care era metresa lui, și rusul fabricant de mobile. Dama alerga și ea după bijuterie. Cînd ieșea cu rusul, cu care era, de asemeni, în relații bune, transmitea consemnul acestui doctor cu mii de resurse, care, în funcție de împrejurări, își pune un vas de flori pe fund și se deghizează în mobilă. Tot cheltuindu-și banii în dreapta și-n stînga, rusul a rămas fără un sfanț. Atunci a avut reminiscențe clasice și a dat foc magazinului de mobile, pentru a încasa asigurarea ; Tai-An era de acord cu el : l-a ajutat să confecționeze lanternele care au oferit un combustibil atît de bun ; doctorul, care se cramponase de salcia sa mai bine ca o salamandră, i-a surprins pe amîndoi alimentînd focul cu jurnale vechi și cu rumeguș de lemn. Să vedem ce fac oamenii în timpul sinistrului. Dama îl urmărește ca o umbră pe Tai-An : ea pîndește clipa în care omul se va hotărî să scoată bijuteria

¹ Duelul a început: cititorul aude deja zăngănitul floretelor rivale (Notă marginală a lui Gervasio Montenegro).

din ascunzătoare. Tai-An se sinchisește prea puțin de bijuterie. Are pretenția să te salveze pe dumneata. Această salvare poate fi interpretată în două feluri. Cel mai simplu e să te gîndești că dumneata ești hoțul și că te salvează ca să nu mori ducînd secretul în mormînt. Dar, după părerea mea, Tai-An a acționat astfel pentru ca să nu-l mai urmărești în continuare ; pe scurt, pentru a te cumpăra moralmente.

— Este exact, spuse simplu Fang She. Dar nu m-am lăsat cumpărat.

— Prima ipoteză nu-mi surîdea, continuă Parodi. Chiar dacă dumneata ai fi fost hoțul, cine s-ar fi putut teme că te va vedea pierind și luînd secretul cu dumneata? Presupunînd că pericolul ar fi devenit real, doctorul ar fi sosit prompt ca o telegramă, cu vasul său de flori și cu tot restul.

« A doua zi dimineață toți pleacă și te lasă mai singuratic decît un monoclu. Tai-An simulează o ceartă cu Nemirovski. Presupun două motive pentru asta : mai întîi, ca să facă să se creadă că nu era de conveniență cu rusul și că dezaprobă incendiul ; apoi, pentru a lua dama cu el și a o separa de rus. Mai apoi, însă, acesta din urmă a continuat să-i facă curte și atunci s-au certat de-a binelea.

« Dumneata te afli ai în fața unei probleme greu de rezolvat : talismanul putea fi ascuns în mii de locuri. La prima vedere, unul părea să fie exclus : casa. Trei motive pentru asta : te instalase în ea ; te lăsase să locuiești singur acolo după incendiu ; Tai-An însuși îi dăduse foc. Totuși, bănuiesc că omul a fost depășit de evenimente : mie, în locul dumitale, don Pancho, mi-ar fi părut suspecte atîtea dovezi pentru a demonstra un fapt care n-avea nevoie să fie demonstrat.

Fang She se ridică și spuse cu gravitate :

— Ceea ce spuneți este exact, dar mai sînt lucruri pe care nu le cunoașteți. Vi le voi aduce la cunoștință. După ce au plecat cu toții, am avut convingerea că talismanul este ascuns în casă. Nu l-am căutat. Am cerut consulului nostru să mă repatrieze și i-am destăinuit doctorului Shu T'ung intenția de-a pleca. Acesta, cum era de așteptat, i-a comunicat numaidecît lui Tai-An. Am plecat, am lăsat cufărul pe *Yellow Fish* și m-am întors acasă. Am intrat prin terenul viran și m-am ascuns. Nemirovski n-a întîrziat să-și facă apariția ; vecinii comentaseră plecarea mea. Apoi a venit Tai-An. Amîndoi s-au prefăcut că mă caută. Tai-An a spus că trebuie să meargă la o licitație, în strada Maipú. Fiecare și-a văzut de drum. Tai-An mințise : s-a reîntors după cîteva minute. A intrat în baracă și a ieșit aducînd cazmaua cu care lucrasem de-atîtea ori în grădină¹. Îndoit de mijloc, luminat de lună, s-a apucat să sape la piciorul salciei. A trecut un timp pe care cu

¹ Detaliu bucolic. (Notă originală a lui José Formento.)

greu îl pot aprecia ; în sfîrșit, am văzut talismanul zeiței. M-am aruncat atunci asupra hoțului și i-am făcut seama.

« Știam că mai curînd sau mai tîrziu aveam să fiu arestat. Trebuia să salvez talismanul. L-am ascuns în gura mortului. La ora actuală este în drum spre patria sa, se reîntoarce în sanctuarul zeiței unde tovarășii mei îl vor găsi arzînd cadavrul.

« După aceea am căutat într-un ziar pagina licitațiilor. Erau vreo două sau trei în strada Maipú. M-am dus să dau o raită pe la una din ele. La ora unsprezece fără cinci eram din nou la hotelul *Noul Imparțial*.

« Iată povestea mea. Mă puteți da pe mîna autorităților.

— Atunci ia loc, îți va mai fi ușor să ascuți, spuse Parodi. Oamenii vor acum, cu toții, ca guvernul să se ocupe de toate. Ești sărac? Guvernul trebuie să-ți găsească de lucru. Ești bolnav? Guvernul trebuie să te îngrijească într-un spital. Ai comis o crimă? În loc s-o ispășești singur, vrei ca guvernul să te pedepsească. Ai să-mi spui că nu sînt cel mai indicat să vorbesc astfel, de vreme ce statul mă ține pe socoteala lui. Dar continui să cred, domnule, că omul trebuie să se bazeze pe el însuși.

— Și eu cred una ca asta, domnule Parodi, spuse calm Fang She. Mulți oameni, din zilele noastre, mor pentru a apăra acest principiu.

Pujato, 21 octombrie 1942.

În românește de CRISTINA ISBĂȘESCU

Micul cinematograf din Edgware Road

Pînă și cel mai curajos dintre
noi se teme de sine însuși.

OSCAR WILDE

Străbătînd perdeaua subțire a ploii de vară, Craven trecu de statuia lui Archile. Felinarele tocmai se aprinseseră, și începînd de la Marble Arch mașinile se succedau în șiruri strînse, iar fețe dure scrutau umbra, pîndind pe cineva, oricine, un om acceptabil, cu care să petreacă o clipă plăcută. Craven se plimba amărît; își ridicase gulerul impermeabilului, încheindu-l în jurul gîtului; era într-una din zilele lui proaste.

În timp ce traversa Parcul, se pomeni obsedat de scene amoroase. «Da, numai că dragostea se cumpără cu bani. Singurul lucru pe care și-l poate oferi un om sărac e desfrîul murdar. Dragostea pretinde un costum bine croit, o mașină, un apartament sau, în lipsa acestora, un hotel bun. Dragostea se cere ambalată în celofan.» El însă nu putea uita nici o clipă cravata sa de proastă calitate, ascunsă de impermeabil, și manșetele sale destrămate: își transporta trupul ca pe un obiect detestabil.

(Arar, cunoscuse și clipe de fericire în sala de lectură de la British Museum, dar trupul îl smulgea mereu de acolo.) Singurele sale amintiri sentimentale se rezumau la nimicurile scabroase consumate pe băncile grădinilor publice. Dacă te ieși după spusele oamenilor, trupul moare prea devreme. . . El însă, Craven, știa că e altfel. Că trupul continuă să trăiască. . . Printre paietele fine, strălucitoare ale ploii, văzu trecînd un bărbat în negru, care se îndrepta spre o sală publică ducînd o flamură: « Trupul va învia ». Craven își aminti de un vis repetat de trei ori, din care se trezise tremurînd: se făcea că e singur în uriașul, sumbrul și cavernosul mormînt al întregului univers. Toate mormintele subterane erau unite unul cu altul. Globul pămîntesc era scobit de alveole făcute pentru a primi morții, și de cîte ori avusese acest vis, Craven resimțise un nou șoc de groază văzînd că trupurile nu putrezeau acolo. Nici viermi, nici descompunere. Sub pămînt, se aflau mase de carne moartă, gata să reînvie cu toate plăgile, abcese și bolile lor de piele. Lungit în pat, gîndul că de fapt trupul putrezește i se păruse o adevărată salvare .

Iușind pasul, ieși în Edgware Road. Soldați din gardă, mari animale lungi și leneșe, cu gambe zvelte ca niște șerpi în pantalonii lor strîmți, se plimbau doi cîte doi. Craven îi privi cu ură, deși își detesta această ură, știind prea bine că nu era pornită decît din invidie. Își dădea seama că oricare din acești bărbați avea un trup mai sănătos decît al său; proasta digestie îi măcina stomacul; nu se îndoaia cîtuși de puțin că respirația sa era fetidă, dar ce putea face? Ajunsese să folosească pe ascuns un parfum, dar i se părea că e unul dintre cele mai dezgustătoare secrete. De ce i se cerea să creadă în reînvierea acestui trup pe care dorea atît de mult să-l uite? Uneori, seara, în timpul rugăciunilor (un dram de credință religioasă rămăsese cuibărit în inima sa, ca un vierme într-o nucă), se ruga ca trupul său jalnic să nu învie niciodată.

Cunoștea prea bine zona din preajma străzii Edgware Road. Cînd se afla în proastă dispoziție, se plimba pînă se simțea total epuizat, uitîndu-se cu coada ochiului la imaginea sa oglindită în vitrinele lui Salmon și Gluckstein sau ale restaurantului A.B.C. Așa se face că remarcă foarte repede afișele lipite în fața teatrului de pe Culpar Road, destinat inițial pentru altceva. Nu conțineau nimic neobișnuit; din cînd în cînd, Compania Teatrală a Băncii Barclay închiria sala pentru a oferi o serată, la care era proiectat cîte-un film necunoscut, sub ambalaj comercial. Teatrul acesta fusese construit în 1920 de un optimist care-și închipuia că prețul modest al terenului va compensa inconvenientul de a se afla la mai bine de un kilometru de zona tradițională a teatrelor. Dar cum nici o piesă n-avusese succes, mica sală a fost părăsită pentru a prăsi găurile șoarecilor și pînzele păianjenilor. Postavul de pe fotolii n-a mai fost schimbat niciodată și

singura viață care se perpetua era animația trecătoare și superficială produsă de o reprezentare de amatori sau proiecția particulară a unui film.

Craven se opri să citească afișul. Mai erau, evident, optimiști în 1939, căci numai un om orbit de optimism putea să spere că va câștiga bani transformând acest local într-un « Cămin al Filmului mut ». Prima stagiune a « Clasicilor cinematografilei » (această expresie pretențios intelectuală) fusese anunțată; despre a doua, însă, nici un cuvânt. Perfect, locurile nu erau scumpe și, cum se simțea obosit, merita să cheltuiască un shilling pentru a ședea și a se adăposti de ploaie. Craven luă un bilet și pătrunse în bezna fotoliilor de orchestră.

În întinericul compact, un pian treiera ceva monoton care aducea a Mendelsohn. Craven se așează pe un fotoliu la marginea culoarului central și avu îndată impresia că e înconjurat de vid. Nu, nu va mai fi niciodată o a doua « stagiune ». Pe ecran, o femeie mătăhăloasă, îmbrăcată într-un soi de togă, își frîngea mâinile, împleticindu-se, cu pași nefiresc de sacadați, spre un divan. Se așează pe el și începu să arunce niște priviri firoase, de cline ciobănesc, printre șuvițele încâlcite ale părului ei negru și aspru. Făcea uneori impresia că se dizolvă total pentru a nu mai rămîne decît pete și jeturi de lumină, și linii frînte. Un subtitlu anunța: *Părăsită de iubitul ei, August, Pompilia încearcă să-și pună capăt suferințelor.*

Craven sfîrși prin a distinge lucrurile din jur: un deșert de fotolii în penumbră, și cel mult douăzeci de spectatori cu totul; cîteva perechi ce-și sușoteau, cu capetele lipite unul de altul, și mai mulți spectatori singuri ca și el și purtînd aceeași îmbrăcămintă: un impermeabil ieftin. Erau răzleți, așezați ici-colo ca niște morți, și la vederea lor, obsesia lui Craven reveni, plină de furie și spaimă. Se gîndea, vrednic de milă: am înnebunit, ceilalți n-au aceste impresii. Pînă și teatrul acesta îi sugera acele nenumărate caverne în care trupurile așteaptă reînvierea.

«Sclav al viciului său, August poruncește să i se aducă vin.»

Un actor antipatic și destul de copt, cu figură de neamț, ședea rezemat într-un cot, celălalt braț ținîndu-l încolăcit după umerii femeii masive, îmbrăcată într-o cămașă de noapte scurtă. Sunetele sacadate ale pianului, executînd *Chanson du Printemps*, continuau să molesteze nebunește urechile și ecranul pîlpîia, făcîndu-i pe spectatori să amețească. Cineva, croindu-și drum prin întineric, atinse genunchii lui Craven și trecu de el pipăind; era un bărbat mic. Craven avu senzația neplăcută că în timp ce omul cel scund trecea, gura îi fusese ștearsă ușor de o barbă foarte mare. Auzi apoi un oftat prelung, în momentul cînd noul venit se așează în fotoliul de alături, în timp ce pe ecran evenimentele se desfășurau cu atîta viteză, încît Pompilia se și înjunghiasă — cel puțin așa bănuia Craven — și zăcea întinsă, formă planturoasă și lipsită de viață, între sclavele sale care plîngeau.

— Ce se întâmplă? Doarme, nu? șopti o voce groasă și gîfîită în urechea lui Craven.

— Nu. E moartă.

— Asasinată? întrebă vocea pe un ton plin de interes.

— Nu cred. S-a sinucis.

Nimeni nu făcu «sst!» Pe nimeni nu-l interesa într-atît această poveste ca să pretindă liniște. Despărțiți prin locurile goale, spectatorii erau încremeniți în poziții ce trădau nepăsarea și plictiseala de care erau stăpîniți.

Filmul era încă departe de sfîrșit; mai rămăseseră copiii, la care trebuia să te gîndești: totul avea să se continue la a doua generație? Dar omulețul cu barbă din fotoliul învecinat nu părea a fi interesat decît de moartea Pompiliei. Cazul care i se înfățișa exact în acel moment îl fascina vizibil. Continuă să mormăie singur, cu aceeași voce gîfîită, și Craven îl auzi repetînd cuvîntul «coincidență», apoi «absurd, dacă te gîndești», și iarăși «și nici un pic de sînge». Craven nu-l mai auzi; nemișcat, cu mîinile împreunate între genunchi, studia, cum de altfel făcuse atîtea ori pînă atunci, primejdia nebuniei care-i amenința creierul. Trebuia să se mai miște, să-și ia concediu, să consulte un medic (Dumnezeu știe ce infecție i se plimba prin vene). Se pomeni că vecinul său i se adresează direct.

— Poftim? îl întrebă nervos. Ce-ai spus?

— Curge mai mult sînge decît vă puteți imagina!

— Despre ce vorbiți?

Cînd omul se întoarse spre el, Craven avu senzația că răsufierea lui umedă îl stropește. Avea un fel de gîtuire în voce, un soi de gilgîit.

— Cînd ucizi un bărbat. . . răspunse el.

— Dar asta-i o femeie, zise Craven enervat.

— E totuna.

— Și-apoi, nu e vorba de un asasinat.

— Nu interesează.

Făcea impresia că s-au angajat într-o luptă inutilă și absurdă, în beznă.

— Ei bine, eu știu, declară omulețul bărbos pe un ton de nemărginită vanitate.

— Ce anume știți?

— Treburile astea, răspunse cu o ambiguitate dictată de prudență.

Craven se întoarse spre el, încercînd să-l vadă mai bine. Să fie oare un nebun? Să fi fost oare, în aceste cuvinte fără noimă bolborosite de un necunoscut, la cinematograful, vreo presimțire despre ceea ce ar fi putut să i se întâmple lui într-o zi? Încercînd să-l vadă, se gîndea: drace, doar sînt încă în toate mințile. Vreau să-mi păstrez rațiunea. Nu putu distinge

decît un mic trup negru, ghemuit. Omul reîncepu să vorbească singur.

— Aiurea ! spuse. Ce baliverne ! Auzi, cică a făcut-o pentru cincizeci de livre. Dar e o balivernă ! Pretexte, iarăși pretexte ! Și întotdeauna îl arestează pe primul venit. Nu cercetează mai departe. Ce naivitate. . .

Și așa mai departe, mereu pe acel ton lipsit de nuanțe, pe acea voce gîfîtită. Iată deci cum arăta nebunia. Pe măsură ce își dădea seama, Craven își impunea să nu-și piardă rațiunea. Apoi omulețul iar se întoarse spre el și-l acoperi cu stropi de salivă.

— Ați spus că s-a sinucis ? Dar cum poți fi sigur ? Nu ajunge să știi ce mîna a ținut cuțitul !

Cu un gest neașteptat, de încredere, își așeză mîna pe aceea a lui Craven : degetele îi era umede și lipicioase. Sporindu-i teama de eventualitatea unei explicații, Craven îl întrebă :

— Ce vreți să spuneți ?

— Eu știu, replică omulețul. În situația mea, ajungi să știi aproape tot.

— Ce situație ? spuse Craven, care, simțind încă mîna lipicioasă așezată pe a sa, se întrebă dacă-și pierduse mințile sau nu. . . La urma urmei, puteau exista o duzină de explicații : poate că omul atinsese vreun lucru zaharos.

— Poate veți spune de situația mea că e destul de disperată.

Din cînd în cînd, vocea părea că i se pierde cu totul în gîtlej. Pe ecran, se derulau scene fără înțeles. (Oh, aceste filme vechi ! Ajunge să-ți iei ochii de pe ecran un singur minut, că intriga a și progresat într-un ritm !. . . Numai actorii se deplasează cu mișcări lente și sacadate.) O tînră în cămașă de noapte făcea impresia că plînge în brațele unui centurion roman ; Craven îi vedea pentru prima dată, și pe unul și pe celălalt : « În brațele tale, o, Lucius, nu mă mai tem de moarte. »

Omulețul rînji tăcut. Își relua apoi monologul. I-ar fi fost ușor să-și imagineze că nu e acolo, fără această mîna lipicioasă care sfîrși prin a se ridica. Apoi mîna păru a căuta să se sprijine pe speteaza scaunului din față, în timp ce capul necunoscutului începu să alunece brusc într-o parte, ca al unui copil idiot. Omulețul pronunță, cu voce limpede, aceste cuvinte neașteptate :

— Drama din Bayswater.

— Cum ? întrebă Craven tresărind.

Înainte de a pătrunde în parc, citise aceste cuvinte pe panoul unui chioșc cu ziare.

— Ce ?

— Ați spus : drama.

— Închipuie-ți că au plasat fundătura Cullen în Bayswater !

Pe neașteptate, omulețul începuse să tușească, cu fața întoarsă spre Craven, îndreptînd tusea spre el, vrînd parcă să se răzbune. Își recăpătă vocea sa spartă ridicîndu-se de pe scaun:

— Hait !. . . umbrela mea. . .

— N-ai avut umbrelă.

— Umbrela mea, repetă el, umbrela. . . mai rosti stins, ca și cum și-ar fi pierdut glasul, definitiv. Pipăind, se strecură prin fața genunchilor lui Craven.

Acesta îl lăasă să plece, dar înainte ca omulețul să fi atins draperiile murdare de la ieșire, pe care le umfla vîntul, ecranul deveni deodată gol și de un alb strălucitor; filmul se rupsesse. Un candelabru acoperit de praf se aprinse brusc pe plafon. Răspîndea o lumină îndeajuns de tare pentru ca Craven să poată distinge petele care-i mînjeau mîna. Nu, nu era o halucinație: întîmplarea se petrecuse acolo. El nu era nebun; șezuse doar lîngă un nebun, un nebun care într-o fundătură. . . cum îi zicea oare? Colon, Collin?. . . Craven părăsi sala în goană: draperia neagră îl atinse peste față. Dar era prea tîrziu: omul dispăruse și avea de ales între trei direcții. În loc să se decidă pentru una, la întîmplare, Craven intră într-o cabină telefonică; cu o luciditate și o hotărîre neașteptată pentru el, formă numărul Scotland Yardului: 999.

Nu trebui să aștepte aproape deloc pentru a obține legătura cu serviciul care-l interesa. I se răspunse cu interes și multă bunăvoință. Da, fusese comis un asasinat într-o fundătură, Cullen Mews. Un bărbat, căruia i se retezase gîtul de la o ureche pînă la cealaltă, cu un cuțit de tăiat pîine; o crimă atroce. Craven se apucă să relateze că șezuse la cinematograf chiar lîngă asasin; căci nu putea fi decît el; el însuși, Craven, se alesese cu pete de sînge pe mîini; și, în timp ce vorbea, își aminti cu dezgust de barba umedă. Trebuie să fi fost plină de o enormă cantitate de sînge. Dar vocea de la Scotland Yard îl întrerupse: « Oh, nu, auzi el, asasinul e în mîinile noastre. . . fără nici un dubiu. Cadavrul e cel care a dispărut ! »

Craven puse receptorul în furcă și exclamă tare: « De ce mi s-a întîmplat asta? De ce tocmai mie? » Teroarea visului său puse iar stăpînire pe el. . . Strada murdară peste care se lăsa noaptea nu era decît unul din nenumăratele tuneluri ce legau unul de celălalt mormintele în care odihneau trupurile neperitoare. Repetă: « E totuși un vis ». Dar aplecîndu-se spre mica oglindă de deasupra telefonului, își zări fața stropită de sînge, de niște picături foarte mici, ca dintr-un pulverizator. Începu să strige: « Nu vreau să ajung nebun ! Sînt în toate mințile ! Nu vreau să ajung nebun ! » În cîteva clipe, fu înconjurat de un mic grup, în timp ce de undeva se ivi un polițist.

În românește de CONSTANTIN OLARIU

The background of the cover is a light cream color. It is decorated with several thick, black, expressive ink strokes. These strokes are irregular and splattered, resembling a stylized star or a network of veins. Some strokes are long and thin, while others are thick and blotchy. There are also numerous small, dark ink dots scattered across the page, particularly around the main strokes.

DASHIELL
HAMMETT

Cheia
de
sticlă

roman

1

Zarurile verzi se rostogoliră pe masa verde, izbindu-se de margine și zvâcnind înapoi. Unul se opri brusc, cu cele șase puncte albe în sus. Celălalt se rostogoli spre centrul mesei unde rămase locului, arătând un singur punct. — Hm, mormăi Ned Beaumont încet, iar câștigătorii goliră masa de bani.

Harry Stoss adună zarurile și le zornăi în mîna sa mare, palidă și păroasă: — Două marcate.

Zvirli pe masă o hîrtie de 20 de dolari și una de 5.

Ned Beaumont se retrase zicînd: — Pe el, fraților, eu trebuie să mă duc să-mi refac buzunarele.

Traversînd sala de biliard, se îndreptă spre ușă unde îl întîlni pe Walter Ivans care tocmai intra. « Bună, Walt », îi zise, și ar fi trecut mai departe, dacă acesta nu l-ar fi prins de braț și nu s-ar fi întors spre el.

— Ai v-o-vrb-bit cu P-p-p-aui? întrebă Ivans stropind ușor printre buze.

— Acum mă duc să-l văd.

O clipă ochii albaștri ai lui Ivans scînteiară de bucurie pe fața lui rotundă, albă, dar Ned Beaumont, cu ochii mici adaugă: — Nu spera prea mult. Dacă ai mai putea aștepta puțin.

Lui Ivans îi tremura bărbia: — D-d-dar o să aibă un copil luna viitoare.

Ochii negri ai lui Ned Beaumont tresăriră. Îi lasă pe celălalt de braț și se dădu înapoi.

Gura încadrată de mustața neagră fremătă ușor: — E greu Walt, și al fi mai puțin dezamăgit dacă n-ai spera prea mult pînă în noiembrie. Ochii i se îngustară din nou atenți.

— D-a-dar... dacă — îi spui tu.

— O să i-o spun cît pot mai răspicat și e bine să știi că o să facă tot ce poate, dar tocmai acum e într-o situație încurcată.

Dădu din umeri, se întunecă la față, dar ochii îi rămaseră strălucitori, atenți.

Ivans își umezi buzele și clipi des. Respiră adînc și-l bătu pe Ned Beaumont pe piept cu amîndouă mîinile. — D-d-du-te acum, spuse el stăruitor cu o voce rugătoare. — O să te aștept aici.

2

Aprinzîndu-și o țigară subțire, verzule, Ned Beaumont urcă la etaj. La doi, unde atîrna portretul guvernatorului, o luă drept înainte, ciocăni la ușa mare de stejar de la capătul coridorului, așteptă răspunsul și intră.

Paul Madvig era singur în cameră; stătea în picioare lingă fereastră, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, cu spatele la ușă, uitîndu-se prin jaluzele, în jos, la beznă de pe strada China.

Se întoarse încet spunînd: — A, ai venit.

Era un bărbat de 45 de ani, de înălțimea lui Ned Beaumont, dar cu vreo 18 — 20 kg mai greu, fără ca lucrul acesta să-i ia ceva din agilitate.

Avea părul blond, lins, pieptănat cu cărare la mijloc; fața îi era frumoasă cu trăsături energice.

* Reproducem în paginile care urmează cîteva fragmente din romanul cu același nume, ce urmează să apară la E. L. U. într-un viitor nu prea îndepărtat.

Ar fi părut imbrăcat strident dacă hainele n-ar fi fost de calitate și dacă n-ar fi știut să le poarte.

Ned Beaumont închise ușa: — Împrumută-mi niște bani.

Madvig scoase un portmoneu mare, maron, din buzunarul de la haină.

— Cît vrei ?

— Două sutare.

Madvig îl dădu o hîrtie de o sută de dolari și cinci de 20 întrebîndu-l:

— Zaruri ?

— Mulțumesc. Ned băgă banii în buzunar. — Da

— E mult de cînd n-ai mai cîștigat, nu-i așa? îl întrebă Madvig vîrîndu-și din nou mîinile în buzunar.

— Nu chiar atît de mult — o lună sau șase săptămîni.

— Cînd pierzi, e mult, zîmbi Madvig.

— Nu pentru mine, zise Ned Beaumont cu puțină iritare în glas.

Madvig își zornăi monezile în buzunar.

— E joc tare astă-seară?

Ședea pe un colț de masă, privindu-și pantofii maron lustruiți.

Ned Beaumont se uită curios la bărbatul blond, apoi dădu din cap: — Apă de ploaie. Se îndreptă spre fereastră. Deasupra clădirilor de peste drum cerul era greu de nori.

Se duse prin spatele lui Madvig la telefon și formă un număr: « Allo, Bernie. Alci e Ned. Cît e miza pe Peggy O'Toole. . . Numai atît? . . . Bine, dă-mi cinci sute din fiecare. . . Sigur. . . Pariez că o să plouă și dacă da, o să-l bată pe Incinerator. . . Bine, dă-mi un preț mai bun atunci . . . De acord ».

Puse receptorul în furcă și veni din nou în fața lui Madvig.

— De ce nu încerci să faci o pauză cînd nu ești în mînă bună? îl întrebă acesta.

— Nu rezolvi nimic, se încruntă Ned Beaumont, ba chiar mai rău. Mai bine arzîrleam pe fereastră ăia 1500 decît să-l arunc pe masă. Aș fi putut tot atît de bine să-ți primesc pedeapsa și să mă consolez.

Ridicînd capul Madvig chicoti: — Dacă rezlști.

Ned Beaumont își frămînta mustața. — Rezist la orice trebuie să rezist . . . apoi se îndreptă spre ușă.

Era cu mîna pe clanță, cînd Madvig îi spuse serios: — Nici nu-mi închipui că nu poți, Ned.

Ned Beaumont se întoarse irascibil: — Ce să pot?

Madvig se uita acum pe fereastră: — Poți rezista la orice.

Ned Beaumont îl studia pe bărbatul cel blond care făcu o mișcare stîngace zornăind din nou monedele în buzunar.

Prefăcîndu-se că nu înțelege, îl întrebă pe un ton foarte mirat: — Cine?

Madvig se înroși, se ridică de la masă și făcu un pas spre Ned Beaumont: — Du-te dreacului.

Ned Beaumont rîse.

Madvig zîmbi rușinat și-și șterse fața cu o batistă cu chenar verde: — De ce n-ai venit pe la noi? Mama spunea aseară că nu te-a văzut de o lună.

— Poate o să trec într-o seară, săptămîna asta.

— Ar trebui. Știi cît de mult ține mama la tine. Vino la cină. Madvig puse batista la o parte.

Ned Beaumont porni din nou spre ușă, observîndu-l pe Madvig din colțul ochilor. Cu mîna pe clanță, întrebă:

— De asta ai vrut să mă vezi?

Madvig se încruntă: — Da, adică . . . Tuși. Da mai e ceva. Timiditatea îl părăsise dintr-o dată, lăsându-l liniștit și stăpîn pe sine în aparență. — Tu te pricepi mai bine ca mine la asta. Joi e ziua de naștere a domnișoarei Henry. Ce crezi că ar trebui să-i ofer?

Ned Beaumont luă mîna de pe clanță. Acum cînd îl înfrunta din nou cu privirea pe Madvig, ochii lui nu mai aveau acea expresie șocată. Pufăi din țigară: — O să aibă un fel de petrecere ca pentru o asemenea zi, nu-i așa?

— Da.

— Ești invitat?

Madvig dădu din cap. — Nu. Dar sînt invitat mîine seară la masă.

Ned Beaumont se uită în jos spre țigară, apoi în sus spre fața lui Madvig:

— Ai de gînd să-l susții pe senator, Paul?

— Cred că da.

Zîmbetul și vocea lui Ned Beaumont erau la fel de blînde cînd puse următoarea întrebare: — De ce?

Madvig zîmbi: — Pentru că avîndu-ne pe noi în spate, o să-l doboare pe Roan și astfel ne vom putea impune întreaga listă electorală ca și cum n-am avea nici un adversar.

Ned Beaumont, cu țigara în gură, întrebă la fel de blînd: — Dacă tu — accentuă pronumele — nu-i asiguri spatele, poate senatorul să obțină victoria de data asta?

— Da de unde, nici vorbă, răspunse Madvig calm, dar categoric.

Ned Beaumont, după o mică pauză, întrebă:

— El știe asta?

— Ar trebui s-o știe mai bine ca oricine. Și dacă n-ar ști — ce dracu te privește asta pe tine?

Ned Beaumont nu rîse, rînji. — Dacă n-ar ști — sugeră el — nu te-ai duce mîine seară acolo la masă?

Madvig întrebă din nou încruntîndu-se:

— Ce dracu ai?

Ned Beaumont scoase țigara din gură, mușcase capătul cu dinții, făcînd-o bucățele: — Nu am nimic. Fața îi deveni din nou gînditoare:

— Nu crezi că ceilalți candidați au nevoie de sprijinul lui?

— Sprijinul nu prinde rău nimănui, răspunse Madvig nepăsător, dar și fără ajutorul lui ne-am putea ajunge scopul.

— I-ai și promis ceva?

Madvig își țuguie buzele:

— E aproape stabilit.

Ned Beaumont își înclină capul uitîndu-se pe sub sprîncene la Madvig cel blond. Se făcuse palid. — Dă cu el de pămînt, Paul, spuse cu voce joasă, răgușită, înfundă-l.

Madvig își puse mîinile în șold și exclamă încet și neîncrezător: — Să fiu al naibii . . .

Ned Beaumont trecu pe lîngă Madvig și cu degete subțiri, nesigure, strivi capătul arzînd al țigării în scrumiera de aramă bătută de pe masă.

Madvig se uita țintă la spatele tînrului pînă cînd acesta se îndreptă și se întoarse. Atunci îi zîmbi cu afecțiune și exasperare.

— Ce te-a apucat, Ned? se plînsese el. De atîta vreme te porți frumos și deodată, fără nici un motiv, trîntești una. Să mă ia dracu dacă te înțeleg.

Ned Beaumont făcu o grimasă de dezgust: — Bine, consideră că n-ai auzit. — Dar reluă imediat atacul cu o întrebare sceptică: — Crezi că o să mai colaboreze cu tine după ce va fi reales?

Madvig nu era îngrijorat: — Știu eu cum să-l manevrez.

— Poate, dar nu uita că n-a fost înfrint de nimeni, nicio dată.

Madvig încuviință: — Sigur, și tocmai asta e un motiv foarte bun, cred eu pentru a mă alia cu el.

— Nu, nu este, Paul, spuse Ned Beaumont serios. E cel mai rău, poate. Mai gîndește-te, chiar dacă te doare. Cît de tare te-a prins în ghiare blonda aia zăpăcită de fică-sa?

— Am de gînd să mă căsătoresc cu domnișoara Henry, spuse Madvig.

Ned Beaumont schiță un gest ca și cum ar fi vrut să fluiera. Făcu ochii mici și întrebă: — Asta face parte din tocmeală?

Madvig zîmbi copilăros — Nu mai știe nimeni, afară de tine.

Pe obrajii slabi ai lui Ned Beaumont apărură pete de culoare; zîmbi cum știa mai frumos și spuse: — Poți să ai încredere că n-o să mă duc să flecăresc despre asta; uite și un sfat. Dacă asta vrei, fă-l să dea în scris, să jure în fața unui notar, ba chiar și o garanție în bani sau, și mai bine, insistă să se oficieze cununia înainte de alegeri. Atunci o să fil și tu sigur cel puțin că te alegi cu ceva.

Madvig se muta de pe un picior pe altul, evitînd privirea lui Ned Beaumont:

— Nu știu ce tot vorbești despre senator ca și cum ar fi un pungaș. Este un gentleman și...

— Absolut. Am citit despre el și în « Post » — unul din puținii aristocrați care au mai rămas în politica americană. Și fata lui e o aristocrată. De asta te previn să-ți coși cămașa pe tine cînd te duci pe acolo, altfel rămii fără ea; pentru ei tu nu ești decît o formă inferioară a regnului animal și deci nu vor ține cont de nici un fel de legi.

Madvig suspină și începu: — Ah, Ned, nu fii atît de...

Dar Ned Beaumont își amintise ceva. Ochii îi străluceau de răutate. — Și nu trebuie să uităm că și tînărul Taylor Henry este un aristocrat, de asta probabil ai oprit-o pe Opal să se mai întîlnească cu el. Cum o să fie cînd o să te însori cu sora lui, iar el o să fie unchiul fetei tale sau așa ceva? Asta o să-i dea dreptul să înceapă să-i facă iar curte?

Madvig căscă: — Nu m-ai înțeles bine, Ned. Nu ți-am cerut toate astea. Te-am întrebat doar ce fel de cadou ar trebui să-i fac domnișoarei Henry.

Fața lui Ned Beaumont își pierdu vioiciunea, devenind o mască ușor posomorită.

— În ce relații ești cu ea? Întrebă el cu o voce care nu exprima nimic din ceea ce ar fi putut să gîndească. Pînă unde ați ajuns?

— Niciunde. Am fost pe acolo de vreo cinci-șase ori să vorbesc cu senatorul. Uneori o văd, alteori nu, dar și atunci numai atît: — Ce mai faceți? Bună ziua, sau ceva de genul acesta, de față cu altă lume. Știi, n-am avut încă prilejul să-i spun nimic.

Pentru o clipă, o undă de voioșie trecu prin ochii lui Ned Beaumont ca să dispară apoi. Aranjîndu-și mustața cu degetul, întrebă: — Mîine e prima oară că lei masa acolo?

— Da, cu toate că sper să nu fie ultima.

— Și la petrecere n-ai fost invitat?

— Nu — Madvig șovăi — nu încă.

— Atunci răspunsul n-o să-ți convină.

— Adică? Întrebă Madvig impasibil.

— Nu-i da nimic.

— Ei, la dracu, Ned.

Ned Beaumont dădu din umeri: — Fă cum vrei. Tu m-ai întrebat

— Dar de ce?

— Nu faci daruri oamenilor dacă nu ești sigur că la face plăcere să le primescă.

— Dar tutorul le place să . . .
— Poate, dar e ceva mai mult. Când dai cuiva ceva, spul în gura mare că știi că îi face plăcere să primească ceva de la tine.

— Am înțeles, spuse Madvig. Își frecă bărbia cu mîna dreaptă. Se încrunță: « Cred că ai dreptate ». Se luminează la față: — Dar să mă ia dracu dacă o să las să-mi scape prilejul.

Ned Beaumont adăugă repede: — Bine, atunci niște flori, sau ceva în genul ăsta — ar merge.

— Flori? Doamne! Eu voiam . . .

— Sigur, voiai să-i dai o mașină, sau câteva șiraguri de perle. O să le vină și lor rîndul, mai tîrziu. Ia-o încetîșor.

Madvig făcu mutre. — Cred că ai dreptate, Ned. Te pricepi mai bine ca mine la astfel de lucruri. Așa să rămînă — florile.

— Și nu prea multe . . . Walt Ivans spune la lume că ar trebui să-i dai drumul lui frate-său.

— Lumea poate să-i spună că Tim o să stea închis pînă după alegeri, răspunse Madvig, trăgîndu-și vesta.

— Ai de gînd să-l lași să fie judecat?

— Da. Ce dracu, Ned, știi că n-am ce face, adăugă Madvig și mai aprins. Cu toată lumea în fierbere pentru realegeri și cluburile feminine pe picior de război, ar însemna să-ți frîngi gîtul să rezolvi acum cazul lui Tim.

Cu un zîmbet strîmb, Ned Beaumont vorbi tărăgănat: — Pînă a nu intra în aristocrație, nu a trebuit să ne facem griji prea mari în privința cluburilor feminine.

— Dar acum trebuie. — Madvig avea o privire opacă.

— Nevasta lui Tim o să aibă un copil luna viitoare, spuse Ned Beaumont.

Madvig pufni mînios

— Asta mai lipsea acum — se plînsese el. De ce nu se gîndesc la lucrurile astea înainte de a da de necaz? N-au pic de minte, zău, oamenii ăștia.

— Dar au voturile.

— Asta-i buba, mîrlă Madvig încrunțîndu-se o clipă cu ochii în podea, apoi continuă cu capul sus: O să avem grijă de el imediat ce se numără voturile, dar nimic pînă atunci.

— Cu asta nu-i cîștigi pe băieți, spuse Ned Beaumont, uitîndu-se pieziș la el. Au, n-au minte, sînt obișnuiți să li se poarte de grijă.

Madvig împinse puțin bărbia înainte. Își aținti ochii — albaștri și opaci — asupra lui Ned Beaumont și întreabă cu voce moale: — « Ei, bine »?

Ned Beaumont zîmbi și-și păstră tonul obișnuit. « Știi că nu le trebuie prea mult ca să înceapă să spună că era altfel înainte de a te asocia cu senatorul ».

— Da?

Ned Beaumont se menținu pe poziție, fără să-și schimbe vocea sau zîmbetul. — Știi ce puțin le trebuie ca să înceapă să spună că Shad O'Rory mai are încă grijă de băieții lui.

Madvig, care ascultase cu un aer de atenție totală, spuse cu o voce voit calmă.

— Știu că tu, Ned, n-o să-l provoci să vorbească astfel și știu că pot conta pe tine că vei face tot ce-ți stă în putință să împiedici orice vorbe de genul acesta pe care s-ar întîmpla să le auzi.

O clipă după aceea, rămaseră tăcuți uitîndu-se unul în ochii celuilalt, fără să-și schimbe expresia. Ned Beaumont întrerupse tăcerea: « Poate ne-ar fi de folos dacă am avea grijă de nevasta lui Tim și de copil. »

— Așa e, bună idee. Madvig își trase bărbia înapoi și ochii își pierdură o-pacitate. Ai tu grijă de asta, vrei? Dă-le de toate.

3

La capătul scărilor, Walter Ivans, cu ochii strălucitori, plini de speranță, îl aștepta pe Ned Beaumont.

— Ce-ce, ce-a spus?

— Ce ți-am spus eu: nimic. După alegeri, Tim o să aibă tot ce-i trebuie ca să scape, dar pînă atunci, nici o mișcare.

Walter Ivans puse capul în pămînt și scoase un sunet răgușit.

Ned Beaumont îi puse o mîină pe umăr:

— E o situație a naibii de încurcată și nimeni nu știe asta mai bine ca Paul, dar n-are ce să facă. Te roagă să-i spui fetei să nu achite nici o notă. Să-i trimită lui toate notele de plată — chiria, băcanul, doctorul, spitalul.

Walter Ivans zvîcni în sus și-l prinse pe Ned Beaumont de mîină. «Asta-i frumos din partea lui, zău așa!» Ochii lui albaștri erau umezi. «D-d-a-dar, aș vrea dacă ar putea să-l scoată și pe Tim».

«Ei, există totdeauna o șansă, să se ivească ceva care să-l scape. Ne mai vedem noi!» și Ned Beaumont trecu prin fața lui Ivans spre sala de biliard care era goală.

Luîndu-și pălăria și pardesiul se îndreptă spre ieșire. Afară, pe strada China, ploaia străveziu, Ned zîmbi stropilor de ploaie ce cădeau plezîș:

— Cădeți picăturilor, cădeți, dragilor, voi îmi aduceți 3250 de dolari.

Se întoarse și chemă un taxi.

4

Ned Beaumont își luă mîinile de pe mort și se ridică. De la bordură, capul mortului se rostogoli puțin spre stînga, astfel încît acum avea fața în lumină becului din colțul străzii. Era o față tînăra a cărei expresie mîinioasă era accentuată de dunga întunecată care trecea în diagonală de-a lungul frunții, de la rădăcina părului blond ondulat pînă la sprînceană.

Ned Beaumont se uită în lungul străzii China. Cît puteai vedea cu ochii, nu se zărea nimeni. La al doilea colț în fața Clubului Log Cabin doi oameni coborau dintr-un automobil. Lăsară automobilul în fața Clubului, peste drum de locul unde se afla Ned Beaumont și intrară în club.

După ce se uită cîteva clipe la automobil, Ned Beaumont își răsuci brusc capul ca să se uite din nou pe stradă, cu o repeziciune care făcea din cele două mișcări una singură, continuă, se răsuci și sări pe trotuar în umbra celui mai apropiat pom. Respira greu. Deși pe mîini îi luceau picături mici de sudoare, începu să tremure și-și ridică gulerul de la pardesiul.

Rămase în umbră, cu mîina pe pom, poate o jumătate de minut. Apoi se redresă brusc și porni spre clubul Log Cabin. Mergea cu pași din ce în ce mai rezeși, aplecat înainte, aproape alergînd. Deodată zări un om venind din celălalt capăt al străzii. Încetini pasul imediat și-și îndreptă ținuta. Înainte de a ajunge în fața lui Ned, omul intră într-o casă.

Cînd ajunse la Club, Ned nu mai răsuflea atît de greu. Avea buzele cam palide. Se uită la automobilul gol, fără să se oprească, urcă scările clubului și intră înăuntru.

Harry Sloss și un bărbat traversau holul, venind de la garderobă. Se opriră amîndoi: «Bună, Ned.» Sloss adăugă: «Am auzit că a ieșit Peggy O'Toole și ai cîștigat.»

— Mult?

— Trei mii două sute.

— Grozav, se linse Sloss pe buze. Ei, atunci ești bun de joc astă-seară.

- Mai târziu, poate. Paul e aici?
- Nu știu. Abia am venit. Și vezi, nu prea târziu. I-am promis fetei că vin devreme.
- Bine, încuviință Ned Beaumont și se duse spre garderobă.
- Paul e aici? întrebă pe garderobier.
- Da, de zece minute.

Ned Beaumont se uită la ceas. Era 10,30.

Urcă la etajul doi, se îndreaptă spre camera din față și intră. Madvig, în haine de seară, stătea la masă cu mîna întinsă spre telefon, dar cînd îl văzu își retrase mîna: « Ce mai faci, Ned? » Fața lui mare, frumoasă era roșie, dar calmă.

— Nu mai rău ca altădată, spuse Ned închizînd ușa în urma lui. Se așează pe un scaun nu departe de Madvig. « Cum a mers dineul la Henry? »

Lui Madvig i se încreți pielea de la colțurile ochilor. « Am fost la altele și mai rele. »

Ned Beaumont reteză vîrfurile unei țigări de foi de culoare deschisă. Îi tremurau mîinile, dar întrebă cu voce sigură:

— A fost și Taylor?

Se uită în sus, la Madvig, fără să-și ridice capul.

— Nu la masă. De ce?

Ned își întinse picioarele încrucișate, se tolăni în scaun, cu mîna cu care ținea țigara descrise nepăsător un cerc și spuse: « Zace mort la marginea trotuarului, aici pe stradă ».

— Zău? întrebă Madvig netulburat.

Ned se aplecă înainte. Pe fața lui slabă, mușchii se încordară. Cartonul țigării i se sfărîmă între degete cu un zgomet ușor. Întrebă iritat: « Ai înțeles ce-am spus? »

Madvig încuviință încet.

— Ei și?

— Și ce?

— A fost ucis.

— Prea bine. Și ce, vrei să mă apuce istericalele din pricina asta?

Ned se înțepeni bine în scaun și întrebă:

— Să chem poliția?

Madvig înălță puțin din sprîncene: — « Nu știe încă? »

Privindu-l atent, Ned răspunse:

— Nu era nimeni în jur cînd l-am văzut. Am vrut să te văd pe tine înainte de a face ceva. E bine dacă spun că l-am găsit?

Madvig își coborî pleoapele. — « De ce nu? » întrebă el în gol.

Ned se ridică, făcu doi pași spre telefon, se opri și stătu din nou față-n față cu Madvig. Vorbi rar și apăsător:

— Pălăria lui nu era acolo.

— Acum n-o să mai aibă nevoie de ea, spuse Madvig, pe urmă se încruntă: « Ești un prost, Ned, du-te dracului. »

— Unul din noi este, spuse Ned ducîndu-se spre telefon.

5

TAYLOR HENRY A FOST UCIS. CADAVRUL FIULUI SENATORULUI A FOST GĂSIT ÎN STRADA CHINA.

Taylor Henry, 26 ani, fiul senatorului Ralph Bancroft Henry, a fost găsit mort în strada China, aproape de colțul cu Pamela Avenue, aseară, cîteva minute după ora 10. Se crede că ar fi fost victima unui furt.

Procurorul William J. Hoops a declarat că moartea tânărului Henry s-a datorat unei fracturi craniene și comotii cerebrale produse prin izbirea capului de marginea trotuarului după ce a fost doborât cu o lovitură aplicată în frunte, cu un ciomag sau alt instrument contondent.

Se crede că trupul a fost descoperit mai întâi de Ned Beaumont, Str. Randall 919, care s-a dus la Clubul Log Cabin, două străzi mai încolo, să telefoneze la poliție; dar înainte ca să prindă poliția la telefon, corpul fusese găsit și raportat de patrula Michael Smitt.

Frederick M. Laine, șeful poliției, a ordonat imediat arestarea masivă a tuturor indivizilor suspecti din oraș și a dat o declarație că nici un colțșor nu va rămâne necercetat, în eforturile lui de a prinde imediat pe ucigaș sau pe ucigași.

Membrii familiei au declarat că Taylor Henry plecase de acasă, din strada Charles, pe la 9,30 ca să...

Ned Beaumont puse ziarul la o parte, înghiți cafeaua care rămăsese în ceașcă, puse ceașca și farfurioara pe măsuta de lângă pat și se rezemă de perne. Avea fața obosită, pămîntie. Își trase pledul pînă sus, își împreună mîinile sub cap, și se uită în gol, cu ochi nemulțumiți, la gravura care atîrna între geamurile dormitorului.

Stătu așa o jumătate de oră, mișcînd numai din pleoape. Pe urmă luă jurnalul și citi din nou povestea. În timp ce citea, nemulțumirea din ochii se răspîndi pe toată fața. Lăsă din nou ziarul la o parte, se dădu jos din pat, încet, obosit, îmbrăcă un chimonos cu desene negre și maron peste pijamaua albă, își virî picioarele în papucii maron și tușind puțin, se duse în living-room.

Era o cameră mare, de modă veche, cu tavan înalt și ferestre mari, cu o oglindă imensă deasupra căminului și mult pluș roșu pe mobile. Luă o țigară de foi, dintr-o cutie de pe masă și se așeză pe un scaun mare, roșu, cu picioarele în bătaia soarelui de dimineață. Fumul de țigară prinse deodată formă în lumina soarelui.

Acum se încrunta și cînd n-avea țigara în gură, își rodea unghiile.

Se auzi o bătaie în ușă. Se ridică drept, cu ochiul ager și atent. — « Întră. ». Era un chelner în jachetă albă.

— « A, da, e-n regulă » — Ned Beaumont vorbi pe un ton dezamăgit și se instală din nou pe plușul roșu al scaunului.

Chelnerul trecu spre dormitor, de unde veni cu o tavă cu farfurii și plecă. Ned aruncă în cămin ce-i mai rămăsese din țigară și intră în baie. Bărbierit, spălat și îmbrăcat, fața lui nu mai avea acea culoare pămîntie, iar mersul nu mai trăda stîta oboseală.

6

Era aproape de amiază cînd Ned plecă de acasă și merse pe jos, cale de opt străzi, pînă la o clădire alb-cenușie de pe strada Link. În vestibul apăsă pe un buton, se auzi un clinchet, apăru un mic ascensor automat cu care urcă pînă la etajul șase.

Apăsă pe soneria de la ușa cu nr. 611. Deschise imediat o față foarte micuță, care nu avea mai mult de 19 ani, cu fața albă minioasă, cu ochi întunecați de furie.

— A, bună, se scuză ea cu un zîmbet și un gest vag.

Avea o voce subțire metalică. Purta o haină de blană maron, fără pălărie. Părul, aproape negru, tuns scurt, stătea neted și lucitor ca smalțul, pe capul ei rotund. La urechi avea cercei lungi, cu pietre de carnelia montate în aur.

Se dădu înapoi, deschizînd larg ușa.

Ned înaintă, întrebînd — « Bernie n-a apărut încă? »

Fata izbucni din nou cu voce stridentă:

— Lichea împruțită!

Ned închise ușa în urma lui fără să se întoarcă.

Fata se apropie de el, îl apucă de braț și încearcă să-l zguduie.

— Știi ce-am făcut pentru vagabondul ăsta? Întrebă ea. Am părăsit cel mai bun cămin pe care l-a avut cineva vreodată, o mamă și un tată care credeau că eu sînt cel puțin dumnezeu. Mi-au spus că nu e de mine. Toată lumea mi-a spus-o și a avut dreptate, dar eu eram prea proastă ca să știu. Ei, acum pot să-ți spun că știu... A urmat un șir de obscenități violente.

Ned Beaumont ascultă grav, nemișcat, cu ochi răi. Cînd fata se opri o clipă ca să respire, o întrebă: — « Ce-a făcut? »

— Ce? Și-a luat călăpășa... și iar un șir de obscenități.

Ned tresări. Buzele îi schițară un zîmbet strîmb. Întrebă: — Nu cred că mi-a lăsat ceva?

Fata scrișni din dinți și se apropie de el. Făcuse ochii mari.

— Își datorează ceva?

— Am cîștigat. Adică se zice că aș fi cîștigat 3250 de bătrîne, ieri, la curse, turul patru.

Ea îi lăsa brațul și rise disprețuitor:

— Încearcă și ia-le. Uite. — Întinse mîinile. — Pe degetul cel mic de la mîna stîngă avea un inel de carnelia. Își duse mîinile la cercei. — Asta-i tot ce mi-a lăsat din bijuterii și nici pe astea nu le-ar fi lăsat, dacă nu le-aș fi avut pe mine.

Ned întrebă cu o voce ciudată, detașată: — Cînd s-a întîmplat asta?

— Noaptea trecută, eu însă am aflat abia azi dimineață, dar să nu crezi că n-am să-l fac pe domnul lepădătură ăsta să dorească să nu mă fi întîlnit niciodată!

Bagă mîna în sîn și o scoase strîngînd ceva în pumn. Se apropie de Ned și deschise pumnul: ținea în mîna trei bucățele de hîrtie mototolite. El dădu să le apuce, dar ea strînse degetele, trăgîndu-și mîna înapoi.

Își mușcă nerăbdător buzele lăsînd mîna în jos.

Ea spuse agitată: — Ai văzut ziarul de dimineață cu Taylor Henry?

Răspunsul lui Ned — Da — fu destul de calm, dar pietul îi bătea repede.

— Știi ce sînt astea? Deschise din nou palma cu cele trei hîrtioare mototolite.

Ned dădu din cap. Ochii înguști sclipeau.

— Sînt polițele lui Taylor Henry, spuse ea trimufător, în valoare de 1200 de dolari.

Ned începu să zică ceva, se opri, iar cînd vorbi din nou, n-avea pic de viață în glas.

— Acum că a murit nu mai valorează nici un cent.

Ea le vîri din nou în sîn și se apropie de Ned.

— Ascultă, niciodată n-au valorat mai mult; de asta a murit.

— E o bănuială?

— E orice dracu vrei. Dar lasă-mă să-ți spun ceva. Vinerea trecută, Bernie l-a chemat pe Taylor și i-a spus că-i dă numai trei zile ca să le achite.

Ned își mîngîie mustața cu degetul cel mare.

— Nu ești nebună, nu-i așa? Întrebă el prudent.

Ea se-nfurie. — Sigur că sînt nebună. Sînt destul de nebună ca să le duc la poliție și asta am să și fac. Dar dacă crezi că nu e adevărat, esti un prost și jumătate.

El nu părea încă convins. — De unde le ai?

— Din safe, și făcu semn cu capul ei neted și lucios spre interiorul apartamentului.

— La ce oră a întins-o aseară?

— Nu știu. Am ajuns acasă la 9,30 și am stat trează aproape toată noaptea, așteptându-l. Abia spre dimineață am început să bănuiesc ceva, m-am uitat prin casă și am văzut că luase tot — până la ultima centimă... și toate bijuteriile, afară de cele pe care le aveam la mine.

Ned își mîngîia din nou mustața:

— Unde crezi că s-a dus?

Ea tropăi, agită pumnii încoace și încolo, iar începu să-l blesteme pe Bernie cu o voce înfuriată și ascuțită.

— Încetează, îi spuse Ned. O prinse de încheietura mîinii și o ținu strîns.

— Dacă n-ai de gînd să faci altceva decît să răcnești, dă-mi mie însemnele alea și o să fac eu ceva.

Se smulse din mîinile lui, strigînd:

— Nu-ți dau nimic. Le dau numai poliției, nimănui altcuiva.

— Bine, atunci, dă-le. Lee, unde crezi că s-a dus?

Lee răspunse acru că nu știa unde s-a dus, dar știa unde ar fi vrut ea să-l trimită.

Ned spuse plictisit.

— Palavre. Cu vorbe de duh nu facem nimic. Crezi că s-a dus la New York?

— De unde să știu? Devenise prudentă.

Ned se înroși de furie:

— Ce te-a apucat, ce-ți trece prin minte? Întreabă el bănuitor.

— Nimic, ce vrei să spui? arboră ea o mască inocentă.

Se aplecă spre ea, vorbindu-i foarte serios, dînd din cap la fiecare cuvînt:

— Nici nu te gîndi să nu te duci cu ele la poliție, Lee, fiindcă ai să te duci.

— Sigur că o să mă duc.

7

Ned Beaumont intră în farmacia de la parterul blocului, căutînd un telefon. Chemă poliția, ceru cu locotenentul Doolan și spuse: « Alo ! Locotenentul Doolan ? Vorbesc din partea domnișoarei Lee Wilsbur. Se află în apartamentul lui Bernie Despain, pe strada Link 1666. Se pare că el a dispărut pe neașteptate azi noapte, lăsînd cîteva polițe de ale lui Taylor Henry... Exact, și ea spune că l-a auzit amenințându-l acum cîteva zile... Da, și dorește să vă vadă cît mai curînd posibil... Nu, mai bine ați veni dumneavoastră, sau ați trimite pe cineva, cît mai repede... Da... Asta n-are nici o importanță. Nu mă cunoașteți. Vorbesc în numele ei, fiindcă n-a vrut să telefoneze de la el din apartament... »

Mai ascultă o clipă, apoi fără să mai spună nimic, puse receptorul în furcă și ieși din farmacie.

8

Ned Beaumont ajunse la o casă simplă din cărămidă roșie care se afla într-un Țir de case simple din cărămidă roșie de pe strada Tamisa. Sună; apără o negresă tînă care zîmbi cu toată fața ei maronie: « Bună ziua, domnule Beaumont » și deschise ușa larg, poftindu-l împletor.

— Bună, June, spuse Ned. E cineva acasă?

— Da, domnule, sînt încă la masă.

Întră în sufrageria unde Paul Madvig și mama sa stăteau față-n față la o masă acoperită cu roșu și alb. La masă mai era un scaun neocupat, iar farfuria și tacitul din fața lui nu fuseseră folosite.

Mama lui Paul Madvig era o femeie înaltă, slabă, destul de blondă încă la cei șaptezeci și ceva de ani ai săi.

Avea ochii tot atît de albaștri, de luminoși și de tineri ca ai fiului ei, chiar mai tineri în clipa în care se uitară la Ned Beaumont cînd intră în cameră.

Cu toate acestea vorbindu-i, cutele de pe frunte i se adînciră:

— Iată-te în sfîrșit. Ești un băiat rău dacă poți să neglijezi astfel o femeie bătrînă.

Ned zîmbi cu nerușinare:

— Ei mamă, acum sînt băiat mare și am și eu treburile mele.

Făcu cu mîna un semn spre Madvig.

— Bună, Paul.

— Stai jos, spuse Madvig. June o să-ți aducă ceva de mîncare.

Ned se aplecă să sărute mîna slabă și osoasă pe care doamna Madvig i-o întinsese.

Aceasta o trase și îl dojeni:

— Unde înveți șmecherii din astea?

— Ți-am spus că m-am făcut băiat mare.

Apoi către Madvig:

— Mulțumesc, abia am mîncat.

Se uită la scaunul gol.

— Unde este Opal?

— Stă culcată, nu se simte bine, răspunse doamna Madvig.

Ned dădu din cap, așteptă o clipă, pe urmă întrebă politicos:

— Nimic grav?

Se uita la Madvig.

— O doare capul, sau așa ceva. Cred că dansează prea mult fata asta.

— Grozav tată ești, să nu știi cînd are fiica ta dureri de cap, interveni doamna Madvig.

Lui Madvig i se încreși pielea în jurul ochilor.

— Ei, mamă, nu fii indecentă, spuse el și se întoarse spre Ned Beaumont. Ce vești?

Ned trecu în spatele doamnei Madvig spre scaunul gol, se așeză și spuse:

— Bernie Despain a fugit azi noapte din oraș cu banii pe care i-am cîștigat la curse.

Madvig făcu ochii mari. Ned continuă:

— Au rămas la el niște polițe în valoare de 1200 dolari de la Taylor Henry. Ochii celui alt clipiră.

Ned continuă:

— Lee spune că vîneri, Bernie l-a chemat pe Taylor și i-a dat trei zile ca să-și achite datoria.

Madvig își mîngîie bărbia cu palma.

— Cine este Lee?

— Prietena lui Bernie.

— Aha. Apoi îl întrebă pe Ned care tăcea. — Ce-a spus că o să facă dacă Taylor nu plătește?

— Nu știu.

Ned Beaumont se rezemă într-un braț, aplecîndu-se spre Madvig.

— Fă-mă lociitor de șerif sau așa ceva, Paul.
— Pentru numele lui Dumnezeu, exclamă Madvig clipind. La ce-ți trebuie asta?

— O să-mi fie mai ușor. Plec după individul ăsta și o insignă poate să mă ferosească de vreo încurcătură.

Madvig îl privea îngrijorat.

— Ce te-a înfierbîntat așa? întrebă el încet.

— 3250 de dolari.

— Bine, spuse Madvig, vorbind tot așa de rar, dar și aseară te rodea ceva, înainte de a ști că fusesesi tras pe sfoară.

Ned Beaumont făcu un gest de nerăbdare. — Dar ce, vrei să calc peste cadavre fără să clipești? ... Dar să lăsăm asta. Nu mai contează acum. Trebuie să-l prind pe tipul ăsta, trebuie. Asta contează.

Avea fața palidă, încordată și vocea gravă și disperată.

— Ascultă, Paul: nu e vorba numai de bani, deși 3200 e mult, pentru mine ar fi același lucru dacă ar fi și 5. Trec două luni fără să câștig nici un pariu și asta mă doboară. La ce mai sînt bun dacă mi s-a dus norocul? Pe urmă câștig sau cel puțin așa cred și sînt din nou bine. Pot să-mi scot coada dintre picioare, să simt că sînt din nou cineva, nu un oarecare, aruncat de colo pînă colo. Bani sînt destul de importanți, dar nu totul. Ceea ce contează este starea pe care mi-o provoacă aceste pierderi, înțelegi? Asta mă distruge. Și pe urmă cînd cred că am trecut de zodia proastă, individul ăsta mă trage pe sfoară. — Nu pot să rabd. Dacă rabd sînt dezarmat. N-o să rabd. O să plec după el. Plec oricum, dar tu poți să-mi netezești calea, făcîndu-mi acest serviciu.

Cu mîna lui mare, Madvig îl bătu pe obraz.

— La dracu, Ned, sigur că o să te ajut. Singurul lucru e că nu-mi place să te știu amestecat în astfel de treburi, dar la naiba, dacă-i așa, cred că cea mai bună lovitură ar fi să te fac anchetator special pe lingă biroul procurorului districtual. Astfel, o să fii sub ordinele lui Farr, și el n-o să-ți bage nasul.

Doamna Madvig se ridică cu cîte o farfurie în flecare mînă.

— Dacă nu mi-aș fi făcut o regulă de a nu mă amesteca niciodată în treburile bărbaților, spuse ea sever, cu siguranță că v-aș spune ceva la amîndoi, că prea vî agitați cu dumnezeu mai știe ce prostii, care mai mult ca sigur o să vî bage în dumnezeu știe ce încurcături.

Ned Beaumont zîmbi pînă ce ieși ea din cameră, după care spuse:

— Vrei să aranjezi acum ca totul să fie gata în după amiaza asta?

— Desigur, răspunse Madvig, ridicîndu-se. O să-i telefonez lui Farr. Și dacă mai pot să te ajut cu altceva, sînt gata.

— Bine, spuse Ned.

Madvig ieși.

June intră și începu să strîngă masa.

— Domnișoara Opal doarme acum, ce crezi?

— Nu, domnule, tocmai i-am dus niște ceai cu piine prăjită.

— Fugi pînă sus și întreab-o dacă pot s-o văd puțin.

— Da, domnule, mă duc.

După ce ieși negresa, Ned se ridică de la masă și începu să se plimbe prin cameră.

Pete de roșeață îl ardeau pe obraii slabi și sub pomeți.

Se opri din mers cînd intră Madvig.

— O. K., spuse Madvig. Dacă nu-i Farr acolo, intră la Barbero, aranjează el, și nu trebuie să-i spui nimic.

- Mulțumesc, răspunde Ned, uitându-se la negresa din pragul ușii care anunță:
- Zice să poștiți imediat.

9

Opal Madvig avea camera în tonuri albastre. La intrarea lui Ned, stătea sprijinită între perne într-un capot bleu-argintiu. Avea ochi albaștri ca tata și bunica, aceleași oase lungi și trăsături puternice ca și ei, aceeași piele alb-trandafiriu ca de copil.

Acum avea ochii roșii. Lăsă o bucătică de pâine pe tavan din poală, întinse mîna spre Ned, dezvelindu-și într-un zîmbet dinții albi și puternici.

— Halo, Ned.

Glasul îi era nesigur. El nu-i luă mîna, o bătă încetișor, spunînd : « Bună, fetișo », și se așeză la marginea patului. Își încrucișă picioarele lungi și scoase o țigară din buzunar.

— Te deranjează fumul?

— Nu.

El încuviință, ca pentru sine, băgă din nou țigara în buzunar și-și schimbă atitudinea nepăsătoare, se răsuci pe pat ca să se uite mai direct la ea. Ochii îi erau umezi de simpatie, vocea răgușită.

— Știu, puile, e greu.

Ea îl privea cu ochi de copil.

— Nu, zău, durerea de cap aproape a trecut, și oricum, nici n-a fost chiar atât de îngrozitoare.

Nesiguranța din voce îi dispăruse.

El îi zîmbi, strîngînd din buze:

— Așa, va să zică, sînt un străin acum.

Ea încruntă puțin din sprîncene.

— Nu înțeleg ce vrei să spui, Ned.

— Mă refer la Taylor, răspuse el cu ochii severi, cu gura strînsă.

Deși tava i se mișcă puțin pe genunchi, pe fața ei nu apărură nici o schimbare.

— Da, dar știi, nu l-am văzut de luni de zile, de cînd tata a...

Ned Beaumont se ridică și se îndreptă spre ușă aruncîndu-i peste umăr un : « Bine ».

Fata, din pat, nu spuse nimic.

Ieși din cameră și coborî scările.

Jos în hall, Paul Madwig își punea haina:

— Trebuie să mă duc la birou, să văd ce e cu contractele acelea, cu canalizarea. Te las la Farr, la birou, dacă vrei.

— Grozav, spuse Ned, cînd de sus se auzi vocea lui Opal.

— Ned, ei, Ned !

— Îndată, răspuse el, și pe urmă către Madwig : Nu mă aștepta dacă te grăbești.

Madwig se uită la ceas.

— Trebuie să mă grăbesc. Te văd diseară la club?

— Îhî, făcu Ned, și urcă din nou sus.

Opal împinsese tava la picioarele patului. — « Închide ușa », îi spuse.

După ce Ned închise ușa, Opal se dădu la o parte, făcîndu-i loc să stea lîngă ea, pe pat :

— De ce procedezi așa?

— Pe mine nu trebuie să mă minți, spuse el grav, așezîndu-se.

— Dar, Ned ! — ochii ei albaștri încercau să sondeze ochii lui căprui.

— De cînd nu l-ai mai văzut pe Taylor? întrebă el.

— Vrei să spui, de cînd n-am mai vorbit?

Fața și vocea ei erau candid.

— De săptămîni... și...
 El se ridică brusc și se duse spre ușă, spunînd peste umăr « Bine ».
 Ea îl lăsă pînă ajunsese la un pas de ușă și pe urmă îl chemă.
 — Oh, Ned. Nu mă chinui atît.
 El se-ntoarse încet, cu o față impasibilă.
 — Nu sîntem prieteni? îl întrebă ea.
 — Ba da, răspunse el îndată, fără entuziasm, dar e greu să-ți amintești atunci cînd
 mințim unul pe altul.
 Ea se întoarse pe o parte, își puse obrazul pe pernă, și începu să plîngă pe înfundate.
 Lacrimile îi curgeau descriind o pată cenușie pe pernă.
 El se întoarse spre pat, se așeză lingă ea, îi luă capul și și-l puse pe umăr.
 Ea plînsese acolo cîteva minute în tăcere, apoi, cu gura lipită de haina lui, începu
 să vorbească învăluit.
 — Tu știai că eu mă întîlneam cu el?
 — Da.
 Ea se ridică alarmată:
 — Și tata știa?
 — Nu cred, nu știu.
 Ea își aplecă capul pe umărul lui și vorbi din nou înfundat:
 — Vai, Ned ! Ieri toată după-amiază am fost cu el.
 El o cuprinse mai tare, dar nu spuse nimic.
 După o altă pauză, ea întrebă:
 — Cine, cine crezi că a putut să-i facă asta?
 El tresări. Ea ridică deodată capul și fără nici o urmă de slăbiciune îl întrebă:
 — Știi, Ned?
 El șovăi, își umezi buzele și bolborosi: — Cred că știu.
 — Cine? întrebă ea cu furie.
 El șovăi din nou, ferindu-și privirile, apoi o întrebă încetișor:
 — Promiți să păstrezi secretul pînă cînd va veni vremea?
 — Da, răspunse ea repede, dar cînd să începă să vorbească, îl opri, prinzîndu-l
 de umeri cu amîndouă mîinile.
 — Așteaptă, nu promit dacă nu-mi promiți și tu că n-o să scapi, că o să fie prinși
 și pedepsiți.
 — Nu pot să promit asta ; nimeni nu poate.
 Ea se uită la el, mușcîndu-și buzele:
 — Bine, atunci promit ori cum. Cine?
 — Ți-a spus vreodată că datora unui judecător, pe nume Bernie Despain mai mulți
 bani decît putea să plătească?
 — Acest Despain a...
 — Așa cred, dar ți-a spus el vreodată ceva despre vreo datorie?
 — Știam că avea încurcături. Mi-a spus-o, dar nu mi-a spus despre ce-i vorba, decît
 că el și cu tată-său se certaseră pentru niște bani și că era disperat, da, exact a așa spus.
 — N-a pomenit de Despain?
 — Nu, dar ce-l cu asta? De ce crezi că Despain a făcut-o?
 — S-au găsit la el niște polițe în valoare de mai bine de o mie de dolari pe care
 Taylor nu le onorase. Azi noapte a părăsit orașul în grabă. Acum îl caută poliția.
 Coborî puțin vocea, uitîndu-se la ea pieziș.
 — Ai face ceva ca să ajuți să fie prins și condamnat?
 — Da, ce?
 — Mă gîndesc la ceva puțin demodat. Vezi, va fi greu să fie condamnat, dar dacă
 e vinovat, ai face ceva care ar putea să pară un pic învechit, ca să fii sigură că e prins?

— Orice, spuse ea.
 El suspină și își frământă buzele.
 — Ce vrei să faci? întrebă ea plină de zel.
 — Vreau să-mi aduci o pălărie de-a lui.
 — Ce?
 — Vreau o pălărie de-a lui Taylor, spuse Ned Beaumont.
 Se înroșise la față.
 — Poți să-mi aduci una?
 Ea era uluită.
 — Dar pentru ce, Ned?
 — Ca să fim siguri că-l prindem pe Despain. Asta-l tot ce pot să-ți spun acum.
 Poți să mi-o aduci sau nu?
 — Da, cred că da, dar aș vrea să...
 — Când?
 — Azi după-amiază, dar aș vrea să...
 El o întrerupse din nou.
 — N-ai nevoie să știi nimic. Cu cât știi mai puțin despre asta, cu atât mai bine.
 Și asta e valabil și pentru povestea cu pălăria.
 O cuprinse cu brațul și o trase spre el.
 — L-ai iubit într-adevăr, fetiço? Sau numai din cauză că tatăl tău...
 — L-am iubit cu adevărat, suspină ea. Sînt foarte sigură. Sînt sigură că l-am iubit.

Bîrlogul lupului

1

— Intră, zise Ned Beaumont care își lua micul dejun în pat cînd auzi bătînd în ușa de la intrare.

Ușa se deschise și se închise la loc.

— Unde ești, Ned? întrebă o voce joasă, hîrîită din sufragerie, dar n-apucă Ned să răspundă că stăpînul vocii apărui în ușa dormitorului, zicînd: Stai bine.

Era un bărbat voinic, cu fața pătrată, galbenă, cu gura mare, cu buze groase, cu ochi negri vioi care se uitau sașiu. În colțul gurii avea o țigară.

— Bună, Whisky, îi zise Ned. la un scaun.

Whisky se uită prin cameră.

— Frumoasă casă ai.

Își scoase țigara din gură și, fără să întoarcă fața, arătă cu țigara peste umăr, spre sufragerie:

— Ce-i cu bagajele alea? Te muți?

Ned mestecă pe îndelete și înghiți jumările de ouă înainte de a răspunde:

Mă bate gîndul.

— Da? zise Whisky și se așeză pe un scaun din fața patului. Unde?

— New-York, poate.

— De ce, poate?

— În sfîrșit, am un bilet într-acolo.

Whisky scutură scrumul pe jos, își puse iar țigara în colțul stîng al gurii și trase fumul pe nas.

— Cît o să lipsești?

Ned ținea ceașca de cafea gata s-o ducă la gură. Se uită gînditor la tînărul din fața lui. În cele din urmă zise: — « E numai un bilet dus » — și bău.

Whisky se uită sașiu la Ned pînă cînd unul din ochii săi negri se închise complet, iar din celălalt nu mai rămase decît o dungă subțire, neagră. Scoase țigara din gură și scutură iar scrumul pe jos. Vocea lui hîrșită era insistentă.

— De ce nu-l vezi pe Shad înainte de a pleca? sugeră el.

Ned puse ceașca jos zîbind.

— Shad și cu mine nu sîntem atît de buni prieteni încît să-l doară că plec fără să-l spun la revedere.

— Nu de asta-i vorba, zise Whisky.

Ned luă tava și o puse pe noptieră. Se întoarse pe o parte, proptindu-se într-un cot pe perne. Își trase pătura mai sus, pe piept. Apoi întrebă:

— Dar despre ce-i vorba?

— Uite despre ce: tu și cu Shad ar trebui să lucrați împreună.

— Nu cred, dădu Ned din cap.

— Poate greșești.

— Sigur, mărturisi Ned. O dată, în 1912, am greșit. Nu mai știu ce.

Whisky se ridică să stingă țigara într-una din farfuriile de pe tavă. În picioare, lîngă pat, zise: — De ce nu-ncerci, Ned?

Ned se încruntă.

— Mi se pare o pierdere de vreme, Whisky. Nu cred că Shad și cu mine ne-am putea împăca.

Whisky își sugea cu zgomot un dinte. Buzele groase, lăsate în jos dădeau sunetului un aer disprețuitor.

— Shad crede că a-ți putea.

— Da? Ned deschise ochii. El te-a trimis aici?

— Drace, sigur. Nu-ți închipui că aș fi aici, vorbindu-ți cum îți vorbesc, dacă nu m-ar fi trimis el.

— De ce? întrebă Ned, făcînd iar ochii mici.

— Fiindcă s-a gîndit că el și cu tine ați putea face treabă.

— Vreau să spun, de ce crede că aș vrea să lucrez cu el?

Whisky se strîmbă:

— Vrei să mă duci, Ned?

— Nu.

— Atunci, pentru numele lui Dumnezeu, crezi că nu știe tot orașul că ieri te-ai certat cu Paul la bomba lui Pip Carson?

— Asta e, va să zică, zise Ned încetișor, ca pentru el.

— Asta e, îl asigură omul cu vocea hîrșită, și s-a întîmplat că Shad a aflat că v-ați certat fiindcă tu credeai că Paul n-ar fi trebuit să se atingă de cîrciumile lui Shad. Așa că acum te-ai pus destul de bine cu Shad, dacă știi să te folosești de asta.

— Nu știu, zise Ned gînditor. Aș vrea să plec de aici, să mă întorc în orașul cel mare.

— Fii cu cap, hîrșii Whisky. Orașul rămîne tot acolo și după alegeri. Stai aici. Știi că Shad are bani grei și că-i pune la bătaie cu grămada ca să-l înfrîngă pe Madwig. Stai aici și ia și tu o picătură din el.

— Da, zise Ned încet, n-ar strica să stau de vorbă cu el.

— Sigur că nu, ce dracu, zise Whisky inimos. Ia-ți toalele și mergem chiar acum.

— Bine, zise Ned, sculîndu-se din pat.

2

Shad O'Rory se ridică în picioare și se înclină, fără să-i întindă mina.

— Îmi pare bine că te văd, Beaumont. Pune-ți haina și pălăria unde vrei.

— Bună dimineața, salută Ned dezbrăcîndu-se.

— Ei, vă văd mai târziu, băieți, zise Whisky din ușă.

— Da, bine, spuse O'Rory, iar Whisky plecă, închizînd ușa după el.

Ned Beaumont își puse pardesiul pe spătarul unei canapele, pălăria peste el și se așeză alături. Îl privea pe O'Rory fără curiozitate.

O'Rory se înfundase iar în fotoliul lui scund, acoperit cu perne moi de un vișiniu închis. Se așeză picior peste picior, punîndu-și mîinile împreunate pe genunchi. Își înclină capul frumos sculptat pe piept, uitîndu-se pe sub sprîncene cu ochii lui cenușii-albaștri la Ned Beaumont. Vorbi cu un accent irlandez, plăcut și melodios.

— Îți datorez ceva pentru că ai încercat să-l convingi pe Paul să nu . . .

— Ba nu, zise Ned.

— De ce nu?

— Nu. Atunci eram de partea lui. Ce i-am spus, era spre binele lui. Credeam că greșește.

— O să-și dea seama înainte de a se prăbuși, zîmbi O'Rory.

Pentru un timp se făcu tăcere. O'Rory stătea pe jumătate îngropat în scaun, zîmbindu-i lui Ned care ședea pe sofa, uitîndu-se la O'Rory cu ochi care nu spuneau nimic.

O'Rory întrerupse tăcerea :

— Ce ți-a spus Whisky?

— Nimic, decît că vrei să mă vezi.

— Da, pînă aici, n-a greșit, zise O'Rory, mîngîindu-și ușor mîinile. E adevărat că tu și Paul v-ați certat pentru totdeauna?

— Credeam că știi, că de-asta ai trimis după mine.

— Am auzit, dar asta nu înseamnă întotdeauna totul. Ce te gîndeai să faci acum?

— Am un bilet pentru New York în buzunar și bagajele făcute.

O'Rory își mîngîie părul alb unsuros.

— Ai venit aici de la New York, nu-i așa?

— N-am spus niciodată nimănui de unde vin.

O'Rory își luă mîna din păr și făcu un gest ușor de protest.

— Sper că nu crezi că sînt eu omul care să pună preț pe asemenea lucru. Puțin îmi pasă de unde vine cineva.

Ned nu spuse nimic.

Omul cu părul alb zise :

— Dar mă interesează unde te duci, și dacă lucrurile ar fi așa cum le vreau eu, n-ai pleca încă la New York. Nu te-ai gîndit cumva că s-ar putea să-ți faci mult bine aici?

— Nu, adică, nu, pînă la venirea lui Whisky.

— Și acum ce crezi?

— Nu știu încă nimic. Aștept să ascult ce ai de spus.

O'Rory își trecu din nou mîna prin păr. Ochii lui cenușii-albaștri erau prietenoși și vicleni. Întrebă :

— De cînd ești aici?

— De cincisprezece luni.

— Și cu Paul de cînd lucrezi așa strîns?

— De un an.

O'Rory încuviință.

— Și trebuie să știi o mulțime de lucruri despre el.

— Da, știu.

— Trebuie să știi o mulțime de lucruri pe care le-aș putea folosi.

— Să aud propunerea, zise Ned calm.

O'Rory se ridică de pe scaun și se duse la ușa opusă celei pe care intrase Ned. O deschise și un uriaș bulldog englezesc intră legănându-se. O'Rory se așează iar. Ciinele se întinse pe covorul din fața scaunului ținându-și stăpînul cu privirea-i posomorită.

O'Rory vorbi:

— Un lucru pe care pot să ți-l ofer este posibilitatea de a-i plăti lui Paul cu vîrf și îndesat.

— Pentru mine, asta nu-nseamnă nimic. În ce mă privește sîntem chit.

O'Rory ridică privirea și întrebă încetîșor:

— Și n-ai vrea să faci nimic care să-l rănească?

— N-am spus asta, replică Ned puțin iritat. Nu-mi pasă dacă-l rănesc, dar pot s-o fac oricînd pe contul meu și nu vreau ca tu să crezi că îmi dai ceva, dacă îmi dai o posibilitate.

O'Rory clătină din cap, cu plăcere.

— Îmi convine, zise el, deci e ca și lovit. De ce l-a umflat pe tînărul Henry?

— Încetîșor, rîse Ned Beaumont. N-am auzit încă propunerea. Drăguță javră.

Cit are?

— La limită, șapte.

O'Rory întinse un picior și-l frecă pe ciine pe nas. Ciinele mișcă din coadă trîndav.

— Chestia asta te aranjază? După alegeri, îți dau bani să-ți deschizi cel mai grozav tripou care s-a văzut vreodată în acest stat și te las să-l conduci singur cu toată protecția posibilă.

— Asta e o ofertă probabilă — zise Ned cam plictisit, — dacă cîștigi. Și oricum nu sînt sigur dacă vreau să mai stau aici după alegeri sau chiar pînă atunci.

O'Rory lăsă ciinele în pace, se uită iar la Ned, zîmbi visător și întrebă:

— Nu crezi că o să cîștigăm alegerile?

Ned zîmbi:

— Ai paria? Nu, n-ai face-o.

Cu același zîmbet visător, O'Rory întrebă din nou:

— Beaumont, nu ești atît de întărit încît să treci de partea mea, nu-i așa?

— Nu. Ned se ridică și-și luă pălăria. N-a fost ideea mea. — Vocea-i era obișnuită, fața lipsită de expresie, politicoasă. — I-am spus lui Whisky că o să pierd vremea. Vru să-și la pardesiul.

— Stai jos, zise omul cu părul alb. Putem să mai stăm de vorbă, nu-i așa? Și poate ajungem undeva pînă la urmă.

Ned șovăi, dădu ușor din umeri, își scoase pălăria, o puse lîngă pardesiul, pe sofa, și se așează alături.

O'Rory spuse:

— Îți dau chiar acum zece miare în numerar, bani ghiață, dacă vii cu mine, și alte zece în noaptea alegerilor dacă-l batem pe Paul și mențin oferta cu tripoul, dacă-ți convine sau nu.

Ned își țuguie buzele și se uită posomorît la O'Rory de sub sprîncenele încruntate.

— Vrei, desigur, să-l spionezi.

— Vreau să publici în *Observer* adevărul cu privire la tot ce știi despre el, toate afacerile în care a fost amestecat — contractele cu canalizarea, cum și de ce l-a omorît pe Taylor Henry, povestea cu Shoemaker de iarna trecută, toată porcăria cu felul în care conduce orașul.

— În povestea cu contractele de canalizare nu mai e nimic acum, zise Ned vorbind de parcă mintea i-ar fi fost prinsă de alte gînduri. A renunțat la profiturile lui ca să nu lasă cu scandal.

— De acord, admite O'Rory cu o încredere orbească, dar în afacerea Taylor Henry tot e ceva.

— Da, acolo o să-l prindem, zise Ned încruntându-se, dar nu știu dacă am putea folosi afacerea Shoemaker, fără — șovăi — să fiu și eu amestecat.

— Drace, asta nu, zise O'Rory repede. Ce altceva mai avem?

— Poate ar fi ceva cu extinderea privilegiului la tramvaie, și cu neregulile de anul trecut din biroul Administrației Districtului. Va trebui totuși să facem mai întâi ceva săpături.

— Nu avem decît de cîștigat, amîndoi, zise O'Rory. O să-l pun pe Hinkle — tipul de la Observer — să dea formă materialului. Tu-i dai numai informațiile și-l lași pe el să scrie. Am putea începe cu povestea Taylor Henry, care e proaspătă.

— Poate, murmură Ned mîngîindu-și mustața.

Shad O'Rory izbucni în rîs.

— Vrei să spui că ar trebui să începem cu cei zece mii de dolari întîi? întrebă el. Nu e rău. Se ridică, se îndreptă spre ușa pe care intrase cîinele, o deschise și ieși închizînd-o în urma lui. Cîinele nu se mișcă din fața scaunului.

Ned Beaumont își aprinse o țigară de foi. Cîinele întoarse capul și-l privi.

O'Rory se întoarse cu un teanc mare de bancnote verzi de cîte o sută de dolari, legate cu o fișie de hîrtie cafenie pe care scria cu cerneală albastră: 10.000\$. Trînti teancul de bancnote în cealaltă mînă zicînd:

— A venit Hinkle. I-am spus să intre.

Ned se încruntă:

— Mi-ar trebui puțin timp ca să mi le așez și eu în minte.

— Dă-i-le lui Hinkle așa cum îți vin. El o să-i dea forma potrivită.

Ned încuviință. Zvîrli fumul albastru și zise:

— Da, pot să fac asta.

O'Rory îi întinse teancul de bani.

Zicînd « mulțumesc », Ned îl luă și-l puse la piept, umflîndu-și buzunarul.

— Mulțumirile sînt reciproce, zise O'Rory așezîndu-se iar pe scaun.

Ned își scoase țigara din gură.

— Mi-am adus aminte de ceva ce vreau să-ți spun, zise el. Să știi că pe Paul n-are să-l deranjeze mai mult decît acum, dacă îi pui în spate lui Walt Ivans uciderea lui West.

Înainte de a întreba: de ce?, O'Rory se uită curios o clipă la Ned.

— Pentru că Paul n-o să-l lase să folosească alibiul cu Clubul.

— Vrei să spui că o să ordone băieților să uite că Ivans a fost acolo?

— Da.

O'Rory plescăi din limbă:

— De unde i-a venit ideea că eu o să-i fac figura lui Ivans?

— A, ne-am închipuit.

— Adică tu ți-ai închipuit, zîmbi O'Rory. Paul nu e chiar atît de șmecher.

Ned făcu o strîmbătură de modestie și întrebă:

— Ce i-ați pus în cîrcă?

O'Rory chicoti:

— L-am trimis pe caraghios la Braywood să cumpere revolverele pe care le-am folosit.

Ochii lui cenușii-albaștri se făcură deodată aspri și tăioși, apoi, clipiră iar amuzați.

— Ei bine, atunci, chestia nu mai ține dacă Paul e pus pe scandal. Dar asta l-a făcut să-mi caute ceartă, nu-i așa?

— Da, zise Ned, cu toate că, mai devreme sau mai tîrziu trebuia să se întîmple. Paul crede că el ți-a dat startul aici și că trebuie să stai sub aripa lui nu să ajungi așa de mare ca să-l răstorni.

O'Rory zîmbi.

— Și eu sînt omul care o să-l facă să-i pară rău că *mi-a* dat startul, promise el. Poate să. . .

Ușa se deschise și intră un tînăr în haine gri largi. Avea nasul și urechile foarte mari. Părul de un castaniu nedefinit nu mai fusese pieptănat de mult, iar obrazul destul de serios era prea zbîrcit pentru anii lui.

— Intră, Hinkle, zise O'Rory. Iată-l pe Beaumont. El o să-ți dea informațiile. Să-mi arăți și mie cînd o să fie gata. O să dăm prima lovitură în ziarul de mîine.

Hinkle își dezgoli dinții stricați într-un zîmbet și mormăi ceva politicos, dar neinteligibil către Ned Beaumont. Acesta se ridică zicînd:

— În regulă. Acum o să mergem la mine să ne-apucăm de treabă.

O'Rory nu se declară de acord:

— Va fi mai bine aici.

Ned își luă pălăria și pardesiul, apoi spuse zîmbind:

— Regret, dar aștept niște telefoane și am și alte treburi. Ia-ți pălăria, Hinkle. Hinkle, cu o înfățișare speriată, stătea nemișcat.

— Va trebui să stai aici, Beaumont, zise O'Rory. Nu putem să ne permitem să și se întîmple ceva. Aici o să ai toată protecția.

Ned Beaumont zîmbi cum știa el mai frumos.

— Dacă te gîndești la bani — băgă mîna în buzunar scoțînd teancul de hirtii — poți să-i ții pînă ce-ți dau materialul.

— Nu mă gîndesc la nimic, zise O'Rory calm. Dar dacă află Paul că ai venit la mine, ai încurcat-o și nu vreau să risc de loc să fii curățat.

— Va trebui să riști, zise Ned. Plec.

— Nu, se împotrivi O'Rory.

— Ba da, repetă Ned.

Hinkle se întoarse iute și ieși afară din cameră.

Ned se întoarse și el pornind spre cealaltă ușă, prin care intrase, cu un mers drept, fără grabă.

O'Rory îi șopti ceva bulldogului de la picioarele sale; Cîinele se ridică în grabă, greoi totuși, se duse spre ușă cu pași legănăți, se opri în fața ei, așezîndu-se în patru labe și uitîndu-se posomorît la Ned Beaumont.

Ned zîmbi, cu buze strînse și se întoarse cu fața la O'Rory. Avea teancul de dolari în mînă.

— Știi unde poți să-l ții, zise el și azvîrli teancul de bancnote spre O'Rory. În aceeași clipă, bulldogul, cu o săritură stîngace, îl prinse de încheietura mîinii. Din cauza șocului, Ned se răsuci spre stînga și se lăsă apoi într-un genunchi cu brațul pînă aproape de podea ca să și-l elibereze de povara cîinelui.

Shad O'Rory se ridică de pe scaun și se duse la ușa pe unde se retrăsese Hinkle. O deschise spunînd: — Intrați o clipă. Apoi se apropie de Ned, care, în genunchi, încerca să-și slăbească brațul din strînsoarea cîinelui, care stătea lat pe podea, cu labele încordate, ținînd brațul.

Whisky cu alți doi tipi intrară în cameră. Unul era crăcănatul cu figură de maimuță care-l însoțise pe O'Rory la Clubul Log Cabin. Celălalt era un băiat blond de 19—20 de ani, vînjos, cu obraji rumeni, ursuz, care se duse în spatele lui Ned, între el și ușă. Bruta crăcănată îl apucă pe Ned de brațul stîng care era liber. Whisky se opri la jumătatea drumului între Ned și cealaltă ușă.

— Patty, chemă O'Rory cîinele.

Cîinele dădu drumul mîinii și se apropie legănîndu-se de stăpînu-său.

Ned se ridică în picioare. Era palid și cu fața transpirată. Se uită la mîineca ruptă, la încheietură și la sîngele care curgea. Îi tremura mîna.

- Tu ai vrut-o, zise O'Rory cu accentul lui irlandez muzical.
- Ned Beaumont își înălță privirile spre el.
- Da, dar nu e destul ca să mă împiedice să ies de aici.

3

Ned Beaumont deschise ochii și gemu.

— Gura, lepră, mîrîi băiatul blond cu obraji rumeni.

— Lasă-l în pace, Rusty, zise negriciosul care semăna cu o maimuță. Poate încercă iar să scape și ne mai distrăm și noi. Își privi rinjind articulațiile umflate ale degetelor.

— Fă cărțile.

Ned Beaumont mormăi ceva despre o oarecare Fedink și se sculă în capul oaselor. Zăcea într-un pat îngust fără nici un fel de cearceaf sau așternut. Salteaua goală era pătată de sînge. Avea fața umflată, strivită și mînjită de sînge. Din cauza singelui uscat, mîneca de la cămașă i se lipise de încheietura mîinii de care îl mușcase ciinele, iar mîna îi era acoperită de sînge care se usca. Se afla într-un dormitor micuț, galben cu alb, mobilat cu două scaune, o masă, un scrin, o oglindă de perete și lingă pat trei stampe franțuzești înrămate în alb. La picioarele patului era o ușă deschisă prin care se zărea interiorul unei băi în faianță albă. Mai era o ușă, închisă. Ferestre nu erau.

Omul-maimuță și băiatul blond cu obraji rumeni stăteau la masă și jucau cărți. Pe masă se aflau aproape 20 de dolari, hîrtie și monedă.

Ned Beaumont se uită la jucători cu ochi plini de ură — o strălucire întunecată care venea din adînc — și încercă să se dea jos din pat; îi fu îngrozitor de greu. Brațul drept îi atîrna neputincios.

A trebuit să-și dea jos fiecare picior, pe rînd cu mîna stîngă, de două ori căzu pe o parte și fu nevoit să se ridice în pat ajutîndu-se cu stînga.

Omul-maimuță îl privi o dată chiorîș și-l întrebă ironic:

— Cum o mai duci, frate?

Altminteri, cei doi îl lăsară în pace.

În sfîrșit se ridică tremurînd în picioare, lingă pat. Ajutîndu-se cu mîna stîngă ajunse pînă la marginea patului. Acolo se îndreptă din spate și, cu ochii ficși la țintă merse împleticindu-se spre ușa închisă. Cînd se apropie de ea, se împiedică și căzu în genunchi, dar, cu mîna stîngă, întinsă cu disperare, se prinse de clanță ridicîndu-se iar în picioare.

Atunci omul-maimuță puse binișor cărțile pe masă zicînd: — Ei, gata. Rînji așa tare că dezvelindu-și dinții albi, frumoși se văzu că erau falși. Se duse lingă Ned care se crampona de clanța ușii.

— Ei gata, lighioană, zise omul-maimuță și, lăsîndu-se cu toată greutatea, îi trînti una în față cu pumnul drept.

Ned fu izbit de perete. Se lovi de perete mai întîi cu capul, apoi cu trupul și alunecă pe podea.

— Isuse, ai să-l cureți, Jeff, zise Rusty cel cu obraji roșii, posomorît, dar fără emoție și fără să lase cărțile din mînă.

— Pe-asta? zise Jeff dîndu-i lui Ned una cu piciorul nu prea tare în coapsă. Nu poți să-l cureți. E tare. E un tip tare. Îi place.

Se aplecă, îl apucă pe omul inconștient de reverele hainei și-l trase să stea îngenunchi.

— Așa-i că-ți place, băiețică? îl întrebă el pe Ned Beaumont, ținîndu-l cu o mînă, iar cu cealaltă lovindu-l peste față.

Clanța se mișcă, pe dinafară.

— Cine e? întrebă Jeff.

— Eu, se auzi vocea plăcută a lui Shad O'Rory.

Jeff îl trase pe Ned destul de departe de ușă ca s-o poată deschide, îl lăsă acolo și descuie ușa cu o cheie scoasă din buzunar.

Intrară O'Rory și Whisky. O'Rory se uită la omul de pe podea, pe urmă la Jeff, și în cele din urmă la Rusty. Ochii lui cenușii albaștri se înouraseră. Când vorbi, îl întrebă pe Rusty:

— Jeff l-a stilit în bătaie doar așa, ca să se distreze?

Băiatul cu obraji rumeni dădu din cap:

— Nu, zise el morocănos. Beaumont asta e o lichea. De fiecare dată când se trezește, se scoală și se apucă de ceva.

— Dar nu-l vreau mort, nu încă, zise O'Rory. Se uită jos, la Ned. Vezi dacă poți să-l faci să-și revină. Vreau să-i vorbesc.

— Nu știu, zise Rusty, sculându-se de la masă. E destul de tare amețit.

Jeff era mai optimist.

— Sigur că putem. O să vedeți. Ia-l de picioare, Rusty. Iar el îl apucă de subțiori.

Îl duseră la baie și-l băgară în cadă. Jeff astupă scurgerea și dădu drumul la apa rece, la robinet și la duș.

— Asta o să-l pună pe picioare într-o clipă, prezise el.

Peste cinci minute, când îl scoaseră șiroind din cadă și-l ridicară, Ned se putea ține pe picioare. Îl duseră iar în dormitor. O'Rory ședea pe un scaun fumînd o țigară. Whisky plecase.

— Puneți-l pe pat, ordonă O'Rory.

Jeff și Rusty îl împinseră spre pat. Când își luară miinile de pe el, Ned căzu drept pe spate. Îl traseră iar ca să-l așeze, iar Jeff îl lovi cu palma peste fața zdrobită, zicînd:

— Hai, Rip van Winkle, trezește-te, trezește-te la viață.

— Are o șansă grozavă dacă se trezește, bombăni morocănosul de Rusty.

— Crezi că nu? întrebă Jeff voios și iar îl palmui.

Ned deschise un ochi nu atât de umflat ca să nu mai poată fi deschis.

— Beaumont, zise O'Rory.

Ned ridică capul și încercă să se uite prin cameră, dar nimic nu arăta că-l vede pe Shad O'Rory.

O'Rory se sculă de pe scaun, se duse în fața lui Ned și se aplecă pînă ce ajunse cu obrazul la cîțiva centimetri de al celuialt.

— Mă auzi, Beaumont? întrebă el.

Ochiul deschis al lui Beaumont se uită cu ură mornită în ochii lui O'Rory.

— Beaumont, sînt eu, O'Rory. Auzi ce spun?

Miscînd cu greutate din buzele umflate, Ned rosti un « da » răgușit.

— Bine, zise O'Rory. Acum ascultă ce-ți spun. O să-mi dai informațiile cu privire la Paul. Vorbea foarte clar, fără să ridice vocea, fără să-și piardă nimic din muzicalitate. Poate crezi că n-ai să mi le dai, dar o s-o faci. O să pun să te chinuiască în continuu pînă cînd o să mi le dai. Mă-nțelegi?

Ned Beaumont zîmbi, un zîmbet groaznic din cauza halului în care i se afla fața.

— N-o să ți le dau.

O'Rory se dădu înapoi: — La lucru, pe el.

În timp ce Rusty șovăia, maimuța de Jeff îl lovi pe Ned peste mîna înălțată și-l împinse în pat.

— O să-ncerc ceva.

Îi adună lui Ned zvirliile și i le zvîrli pe pat. Se aplecă asupra lui, începînd să-l frămînte cu miinile.

Trupul lui Ned zvîrli convulsiv și gemu de trei ori. După aceea rămase nemișcat.

Jeff își luă miinile de pe omul din pat. Respira greu cu gura lui de maimuță. Mormăi, jumătate plîngîndu-se, jumătate scuizîndu-se: — Nu mai e bun de nimic acum.

— Foarte bine după cite știu, deși n-am mai văzut-o de o săptămână. Își ridică țigara spre gură și pe urmă o lăasă ca și cum tocmai atunci îi venise ceva în minte:

— De ce?

Ea făcu ochii mari:

— Nu stă în pat — din cauza unui surmenaj nervos?

— A, de-asta! răspunse nepăsător, zîmbind. Nu ți-a spus Paul?

— Ba da, mi-a spus că stă în pat, are un surmenaj nervos. Se uită la Ned, încurcată: Paul mi-a spus asta.

Ned zîmbi blînd:

— Presupun că e destul de sensibil din această cauză, spuse el rar, uitîndu-se la țigară, apoi la ea și dînd din umeri: — N-are nimic, nici vorbă de așa ceva. Pur și simplu l-a intrat în cap ideea prostească că Paul l-a ucis pe fratele dumitale — și ce e și mai prost — începuse să vorbească pretutindeni. Și Paul nu putea să admită ca fiica lui să meargă de colo pînă colo acuzîndu-l de crimă, așa că a trebuit s-o țină în casă pînă i-o scoate ideea din cap.

— Vrei să spui că e — șovăi, apoi cu ochi strălucitori — că e prizonieră?

— O spui melodramatic, protestă el indiferent. E doar un copil. Și una din metodele de a-i cuminți pe copii nu e să-i ții în odaia lor?

— A, ba da — zise Janet Henry grăbită. Numai că... — își privi mîinile din poală, apoi pe Ned. Dar de ce credea asta?

— Dar cine nu crede? întrebă Ned zîmbind călduț.

Janet se prinse cu mîinile de marginile banchetei și se aplecă înainte, cu fața albă, încordată.

— Asta voiam să vă întreb și eu, domnule Beaumont. Crede lumea așa ceva?

Ned, cu o mîină placidă făcu semn că da.

Degetele Janetei se înălțaseră pe marginea banchetei. Întrebă cu voce uscată — De ce?

Ned se ridică de pe sofa, se duse la cămin ca să arunce țigara în foc. Se întoarse, și se așeză comod, picior peste picior.

— Tabăra cealaltă e convinsă că duce o politică bună îndemnîndu-i pe oameni să creadă așa ceva, spuse el, fără ca nimic în glas, pe față, în atitudine să arate că era interesat personal în ceea ce spune.

Ea se încruntă.

— Domnule Beaumont, dar de ce să creadă oamenii, dacă nu există nici o dovadă sau ceva care ar putea fi interpretat astfel?

O privi curios și amuzat.

— Sigur că există. Credeam că știi. Își mîngîie mustața. Dumneata n-ai primit nici una din scrisorile anonime care circulă?

— Ba da, azi! Am vrut să ți-o arăt, și...

Ned rîse încet, făcînd un semn cu mîna s-o oprească.

— Nu te deranja. Se pare că seamănă toate destul de bine, și am văzut o mulțime.

Janet se așeză încet, parcă fără să vrea.

— Ei bine, scrisorile astea, materialele publicate de *Observer*, pînă cînd l-au scos din luptă, vorbele răspîndite de ceilalți — dădu din umeri — au luat ceea ce există și au încropit o acuzație frumușică împotriva lui Paul.

Janet încercă să-și mai frămînte buzele:

— E într-adevăr în pericol?

Ned Beaumont dădu din cap și vorbi calm și sigur:

— Dacă pierde alegerile, pierde și influența asupra orașului, asupra guvernului... va fi electrocutat.

Janet tremură și întrebă cu voce stinsă: — Dar dacă cîștigă, e în siguranță?

— Precis, încuvlință Ned.

Ea își ținu respirația. Îi tremurau buzele, cuvintele veneau greu :

— O să cîștige?

— Cred că da.

— Și atunci n-o să mai aibă nici o importanță cît de multe dovezi vor fi împotriva lui, nu — vocea i se gîtui — n-o să mai fie în pericol?

— N-o să fie judecat, o asigură Ned Beaumont.

Deodată tresări. Strînse tare din ochi, îi deschise și-i aținti pe fața ei palidă, încordată. O undă de bucurie îi apăru în ochi, se răspîndi pe toată fața. Rîse încet, dar extrem de încîntat și se ridică exclamînd :

— Judith în persoană !

Janet Henry rămase nemișcată, ținîndu-și respirația. Din fața albă lipsită de expresie ochii căprui priveau fără să înțeleagă.

Ned începu să se plimbe prin cameră, la întîmplare, vorbind fericit — nu cu ea — deși din cînd în cînd întorcea capul ca să-i zîmbească.

— Sigur, asta e jocul. A putut să-l accepte pe Paul — să fie politicoasă cu el — de dragul sprijinului politic de care avea nevoie tatăl ei, dar totul are o limită. Și totuși lui Paul i-a fost de ajuns — era teribil de îndrăgostit. Dar cînd își băgă în cap că Paul l-a ucis fratele și că o să scape de pedeapsă dacă ea nu... E splendid ! Fiica și iubita lui Paul încercînd amîndouă să-l împingă spre scaunul electric... Știu că are noroc la femei... .

Luă o țigară de foi subțire cu pete verzi. Se opri în fața Janetei Henry, tăie vîrfurile țigării și fără s-o acuze, îi spuse pe un ton de parcă i-ar fi împărtășit o descoperire :

— Dumneata ai trimis scrisorile anonime. Nu încape îndoială. Au fost scrise la mașina din camera unde obișnuiau să se întîlnească Opal cu fratele dumitale. Fiecare avea o cheie. Nu le-a scris Opal, fiindcă a fost surprinsă și tulburată, primindu-le. Dumneata ai făcut-o. Ai luat cheia fratelui dumitale cînd ți-a fost înapoiată cu alte lucruri de la poliție, te-ai furișat în cameră și le-ai scris. Strașnic !

Întoarce capul și-i zîmbi binevoitor.

Janet duse mîna la gît, atît ; nu mișca, nu vorbea.

— Senatorul n-o să facă prea multe greutăți, din fericire, continuă Ned. Lui nu-i pasă de nimic — nici de dumneata, nici de fiul ucis — cît îi pasă de alegeri și știe că nu poate fi reales fără ajutorul lui Paul. Rîse. — Asta te-a împins să-ți iei rolul de Judith, nu-i așa ? Știai că tatăl dumitale n-o să rupă cu Paul — chiar dacă îl crede vinovat — pînă după alegeri. Ei da, asta e o consolare pentru noi.

Tăcu să-și aprindă țigara și atunci vorbi ea. Își luase mîna de la gît. Vocea îi era rece, liniștită : — Nu știu să mint, da, Paul l-a ucis pe Taylor. Eu am scris scrisorile.

Ned își scoase țigara din gură, se așeză din nou pe sofa cu brațe în formă de liră, în fața ei. Vorbi grav, dar fără ostilitate :

— Îl urăști pe Paul, nu-i așa ? Chiar dacă ți-aș dovedi că nu l-a ucis pe Taylor, tot l-ai urî, nu ?

— Da, răspunse ea privindu-l neclintit. Cred că da.

— Asta e, conchise Ned. Nu-l urăști fiindcă crezi că ți-a ucis fratele. Crezi că l-a ucis fiindcă îl urăști.

— Ba nu, spuse ea, clătînînd încet din cap.

Zîmbi sceptic :

— Ai vorbit cu tatăl dumitale în această problemă ?

Ea își mușcă buzele și se înroși puțin.

Ned zîmbi din nou. — Și ți-a spus că e ridicol.

Se înroși mai tare. Începu să spună ceva, dar tăcu.

— Dacă Paul ți-ar fi ucis fratele, tatăl dumitale ar ști.

Janet privi în jos și spuse cu voce abătută :
 — Tata trebuie să știe, dar nu vrea s-o recunoască.
 — Ar trebui să știe, zise Ned făcînd ochii mici. În seara aceea Paul a pomenit ceva despre Taylor și despre Opal?
 — Nu știi ce s-a întîmplat în seara aceea? întrebă ea mirată.
 — Nu.
 — N-a avut nici o legătură cu Taylor și Opal, zise ea în grabă rostogolind vorbele. — A fost. . . întoarse brusc fața spre ușă și tăcu. Prin ușă se auzea un riset puternic, profund și pași care se apropiau. Îl privi pe Ned grăbită, ridicîndu-și miinile într-un gest rugător.
 — Trebuie să-ți spun șopti ea, disperată, dar serioasă. Pot să te văd miine?
 — Da.
 — Unde?
 — La mine acasă, sugeră el.
 Janet încuviință repede. Abia avu timp să-i șoptească adresa, ea să întrebe « După zece? » și el să aprobe, că senatorul Henry și Paul Madvig intrară în cameră.

5

De la hotelul Majestic, Ned Beaumont se duse la primăria orașului, la biroul procurorului distructual și spuse că vrea să vorbească cu domnul Farr.

Tînărul cu fața rotundă căruia i se adresase, ieși din birou, întorcîndu-se peste o clipă, cerîndu-și scuze.

— Îmi pare rău, domnule Beaumont, dar domnul Farr nu e aici.

— Cînd se întoarce?

— Nu știu. Secretara a spus că n-a lăsat vorbă.

— O să-mi încerc norocul. Aștept o vreme la el în birou.

— Vai, dar nu putești să. . . îl opri tînărul. Ned zîmbi amabil și-i spuse dulce :

— Nu-ți place slujba asta, fiule?

Tînărul șovăi, se frămîntă și se dădu la o parte din drum. Ned o luă pe coridorul care ducea la biroul procurorului și deschise ușa.

Farr își ridică ochii de la birou și sări în picioare :

— Tu erai? strigă el. Dracu să-l ia de băiat ! Niciodată nu înțelege cum trebuie. Un domn Bauman, a zis.

— Nu face nimic, zise Ned blînd. Tot am intrat.

Îl lăsă pe procuror să-i strîngă mîna și să-l conducă la un fotoliu. După ce se așezară, întrebă într-o doară : — Ceva noutăți?

— Nimic. — Farr se lăsă pe spate în scaun, cu degetele în buzunarul de la vestă. — Același hamalic, deși numai Dumnezeu știe cît ne-am săturat.

— Cum merge treaba cu alegerile?

— Ar putea să meargă și mai bine — pe fața roșie, bătaioasă a procurorului trecu o umbră — dar cred că o s-o scoatem la capăt.

— Ce s-a întîmplat? întrebă Ned tot într-o doară.

— Ba una, ba alta. Totdeauna se ivește cîte ceva. Asta e politica. . .

— Eu pot să fac ceva — sau Paul — ca să te ajutăm? întrebă Ned și, după ce Farr clătină din capul lui acoperit cu o miriște roșcată continuă : — Zvonul ăsta că Paul ar avea ceva de-a face cu omorul lui Henry e lucrul care-ți dă cel mai mult de furcă?

— Licărire de spaimă trecu prin ochii lui Farr, dar dispăru într-o clipită. Se așeză drept în scaun.

— Ei, da, zise el prudent, mulți sînt de părere că ar fi trebuit să limpezim crima înainte de alegeri. ăsta e unul din lucruri — poate unul dintre cele mai importante.

— Al mai progresat cu ceva de când te-am văzut ultima dată? Al mai aflat ceva nou?

Farr făcu semn că nu. Avea o privire prudentă.

Ned zîmbi rece:

— Mergi tot așa încet în unele aspecte?

— Da, desigur, Ned, se foi procurorul în scaun.

Ned aprobă. Ochii îi străluceau răutăcioși. Vorbi în zeflemea:

— Problema Ben Ferriss este una din cele în care te descurci greu?

Farr își deschise gura boantă și apoi o închise la loc. Își frecă buzele. Ochii, holbați de uimire, se goliră apoi de orice expresie.

— Nu știi dacă e sau nu ceva în povestea asta cu Ferriss, Ned. Nu cred că e. Nici nu m-am gândit prea mult drept să-ți spun.

Ned rise batjocoritor.

— Știi că nu ți-aș ascunde nimic, ție, și lui Paul, nimic important. Mă cunoști destul de bine.

— Te-am cunoscut înainte să devii nervos, răspunse Ned. Dar nu-l nimic. Dacă îl cauți pe tipul care a fost în mașină cu Ferriss poți să-l agăți chiar acum la Hotelul Majestic, camera 417.

Farr se uită țintă la garnitura de birou, la nudul care dansa ținînd un aeroplan între două tocuri piezișe. Fața îi era o masă amorfă. Nu scoase o vorbă.

Zîmbind subțire, Ned se ridică de pe scaun.

— Paul e întotdeauna bucuros să-și scoată băieții din încurcătură. Crezi că ar fi de vreun folos dacă s-ar lăsa arestat și judecat pentru uciderea lui Henry?

Farr nu-și luă ochii de la garnitura verde de birou. Spuse încăpăținat:

— Nu eu trebuie să-i spun lui Paul ce să facă.

— Ei, bravo, exclamă Ned. Se aplecă peste birou, la urechea procurorului și-i șopti confidențial: — Și acum mai ascultă una. Nu trebuie să faci prea multe fără să ții cont de ce ți-ar spune Paul. După ce închise ușa, zîmbetul îl dispăru.

Despărțirea

2

Ned Beaumont se duse acasă. Era palid și posomorît. Se gîrbovi într-unul din scaunele mari, roșii, cu o sticlă de whisky Bourbon și un pahar pe masă. Dar n-avea chef. Se uită încruntat la pantofii negri din picioare rozîndu-și unghiile. Sună telefonul. Nu răspunse. Amurgul începu să pătrundă în cameră. Era întuneric atunci cînd se ridică și se duse la telefon. Formă un număr:

— Alo, aș dori să vorbesc cu domnișoara Henry, vă rog.

Urmă o pauză, în timpul căreia fluieră în șoaptă ceva lipsit de melodie.

— Alo, domnișoara Henry? . . . Da. . . Tocmai m-am întors de la Paul, i-am spus tot, și despre dumneata. . . Da, ai avut dreptate. A făcut ceea ce sperai. . . Rise: Ba da. Ai știut că o să mă asculte, apoi o să mă dea afară. Chiar așa a făcut. . . Nu, nu face nimic. Trebuia să se întîmple. . . nu, zău. . . probabil pentru totdeauna. S-au spus lucruri care nu se pot retrage ușor. . . da, toată seara. . . cred. . . Foarte bine. . . Pe curînd.

Își turnă un pahar de whisky și-l dădu pe gît. Apoi se duse în dormitor unde începea să fie întuneric, puse deșteptătorul la ora opt și se așeză complet îmbrăcat în pat, pe spate. O vreme se uită în tavan, apoi adormi, respirînd neregulat și se trezi cînd sună ceasul.

Cînd se dădu jos din pat, aprinse lumina, intră în baie, se spălă pe față și pe mîini, își puse un guler curat, făcu focul în căminul din livingroom și citi un ziar pînă la sosirea Janetei Henry.

Era agitată. Deși începu imediat să-l asigure că nu prevăzuse un asemenea rezultat dacă Ned îi va spune lui Paul despre vizita ei, ochii jucăuși îi erau plini de bună dispoziție și nu-și putea reține zîmbetul chiar atunci cînd buzele îi schițau cuvinte de scuză.

— Nu face nimic, răspunse Ned. Chiar dacă aș fi știut cum o să iasă, tot trebuia s-o fac. Presupun că undeva, în adîncul meu, am știut. Sînt astfel de cazuri. Și dacă mi-ai fi spus că se va întîmpla, aș fi luat-o ca o provocare și tot așa aș fi procedat.

— Sînt bucuroasă, exclamă ea întinzîndu-i amîndouă mîinile. Nu pot să mă prefac.

— Îmi pare rău, îi spuse el luîndu-i mîinile, dar nu m-aș fi abătut din drumul meu ca să evit asta.

— Acum știi că am dreptate. L-a ucis pe Taylor.

Îl cerceta cu privirea.

— Da, așa mi-a spus.

— Și o să mă ajuți acum? Se apropie, îi strînsese mîinile. El ezită, încruntîndu-se la atîta zel.

— A fost un caz de legitimă apărare, sau un accident, zise el rar, nu pot să...

— A fost crimă, tipă ea. Desigur că el o să spună că a fost legitimă apărare. Dădu din cap nerăbdătoare. Și chiar dacă a fost legitimă apărare sau accident, de ce să nu fie și el obligat să se prezinte în fața juriului, s-o dovedească așa cum fac toți?

— A așteptat prea mult. Luna asta cît a tăcut va fi împotriva lui.

— Ei și, a cui a fost greșala? Crezi că ar fi tăcut atîta dacă era în legitimă apărare?

El încuviință hotărît.

— Asta a fost din cauza dumitale. Te iubește. N-a vrut să știi că ți-a ucis fratele.

— Dar știu, strigă ea furioasă. Și o să știe toată lumea.

El ridică încet din umeri. Era întunecat la față.

— Nu vrei să mă ajuți?

— Nu.

— De ce? Te-ai certat cu el.

— Cred în ce mi-a spus. Știu că acum e prea tîrziu ca să aducă povestea în tribunal. Între noi, totul s-a terminat, dar nu-i voi face una ca asta. Își umezi buzele: Lasă-l în pace. Probabil o s-o facă alții, fără ajutorul dumitale sau al meu.

— Ba nu, n-o să-l las în pace pînă nu-și primește pedeapsa pe care o merită. Își inu respirația, ochii i se întunecară. Crezi atît de mult în el încît să riști să găsești o dovadă că te-a mințit?

— Ce vrei să spui? Întrebă el prudent.

— Vrei să mă ajuți să găsesc vreo dovadă, să vedem adevărul, dacă minte sau nu? Trebuie să existe pe undeva o dovadă concretă, o dovadă pe care s-o putem găsi. Dacă într-adevăr îl crezi, n-o să-ți fie teamă ajutîndu-mă să găsesc dovada.

El o studie o clipă înainte de a întreba:

— Dacă te ajut și găsim dovada concretă, promiți s-o accepți oricum ar fi?

— Da, zise ea imediat, dacă și dumneata accepți.

— Și o să ții pentru dumneata ceea ce găsim pînă isprăvim treaba și găsim dovada concludentă — n-o să folosești ceea ce găsim împotriva lui pînă nu avem totul?

— Da.

— S-a făcut.

Ea suspină fericită și-o podidiră lacrimile.

— Stai jos, o pofti el. Avea fața slabă, aspră, vocea tăioasă. Trebuie să ne punem la punct planul de bătălie. Ai avut vreo veste de la el azi după masă sau astăseară, de cînd ne-am certat?

— Nu.

— Deci nu putem fi siguri ce atitudine o să aibă față de dumneata. S-ar putea să se fi gîndit mai tirziu că am dreptate. Asta n-o să mai schimbe cu nimic relațiile dintre noi acum — cu mine a terminat-o — dar trebuie să aflăm cît mai repede. — Se uită în-crunțat în jos, aranjîndu-și mustața. — Va trebui să aștepti pînă cînd vine el la dumneata. Nu-ți poți permite să-l chemi. Dacă are slăbiciune pentru dumneata, asta l-ar putea convinge. Cît de sigură ești de el?

Ea ședea pe scaun lîngă masă.

— Tot așa de sigură cît poate fi o femeie de un bărbat. Rîse puțin stingher. Știu că sună cam... dar, zău că sînt, domnule Beaumont.

— Atunci probabil e-n regulă, dar ar trebui să știi precis mîine. Ai încercat vreodată să-l tragi de limbă?

— Nu încă, nu de-adevărat. Așteptam...

— Asta cade pentru moment. Indiferent cît de sigură ești de el, acum va trebui să fii foarte atentă. Ai mai aflat ceva despre ceea ce nu mi-ai spus?

— Nu, dădu ea din cap. Nu știam prea bine cum să procedez. De asta am vrut atîta ca dumneata să...

El o întrerupse din nou:

— Nu te-ai gîndit să angajezi un detectiv particular?

— Da, dar mi-a fost teamă, teamă că voi da peste unul care să-i spună lui Paul. Nu știam la cine să mă duc, în cine să am încredere.

— Am eu unul pe care-l putem folosi. Își trecu degetele prin păr. Ei, acum sînt două lucruri pe care aș vrea să le aflu, dacă nu le știi chiar. Lipsește vreo pălărie de-a fratelui dumitale? Paul zice că avea pălărie pe cap. Eu n-am văzut nici una cînd l-am găsit. Vezi dacă poți afla cîte avea și dacă ies toate la socoteală, cu excepția celei pe care am împrumutat-o eu, zîmbi el pieziș.

Janet nu băgă în seamă zîmbetul, dădu din cap și ridică puțin mîinile, abătută.

— Nu pot. Am dat toate lucrurile ce-i aparțineau și oricum mă îndoiesc că știa cineva exact cîte avea.

— Nici eu nu m-am gîndit că o să iasă ceva din asta, zise Ned. Celălalt lucru, e un baston, dacă lipsește vreunul — de al lui sau de al tatălui dumitale — și anume unul maron, greu, masiv.

— Trebuie să fie al tatei, se grăbi ea, și cred că e acolo.

— Verifică, o sfătui Ned rozîndu-și unghia. Asta e destul pînă mîine și poate mai afli cum stai cu Paul.

— Dar ce e?... vreau să spun cu bastonul? se ridică ea agitată.

— Paul spune că fratele dumitale l-a atacat cu un baston și cînd a încercat să i-l la l-a lovit. Paul zice că a luat bastonul cu el și l-a aruncat în foc.

— O, sînt sigură că toate bastoanele tatei sînt acolo, strigă ea, cu fața albă, cu ochii mari.

— Taylor n-avea nici unul?

— Numai unul negru cu minier de argint. Îl luă de mîna: — Dacă sînt toate acolo, înseamnă că...

— S-ar putea să însemne ceva, zise el, punînd mîna peste a ei. Dar fără șiretlicuri, o preveni.

— Nu, promit. Dacă ai ști numai ce fericită sînt că am ajutorul dumitale, cît de mult l-am dorit, ai ști că poți să ai încredere în mine.

— Sper, răspunse Ned, retrăgîndu-și mîna.

Ned Beaumont se duse acasă, își bău cafeaua, fumă, citi un ziar, o revistă și jumătate dintr-o carte. Din când în când se oprea din citit ca să se plimbe agitat prin cameră. Soneria nu sună. Nici telefonul.

La ora opt dimineața făcu o baie, se bărbieri și se schimbă în haine curate. Pe urmă ceru să i se aducă micul dejun.

La ora nouă se duse la telefon, făcu un număr, ceru pe domnișoara Janet Henry, și spuse: « Bună dimineața... Da, bine mulțumesc... Da, sîntem gata de bal... Da... Dacă tatăl dumitale eacasă, ce-ai zice ca mai întîi să-i spunem și lui... Grozav, dar nici un cuvînt pînă nu ajung eu acolo... Cît pot de repede. Plec acum... În regulă. Pe curînd ».

Se ridică de la telefon uitîndu-se în gol, bătu zgomotos din palme, le frecă. Își strînse gura încruntat, ochii căprui îi ardeau. Își luă repede pardesiul și pălăria. Leși din cameră fluierînd printre dinți Little Lost Lady și străbătu străzile cu pași mari.

« Domnișoara Henry mă așteaptă », spuse fetei care-i deschise ușa.

— Da, domnule, zise ea, și-l conduse într-o cameră însorită, tapetată în culori deschise unde senatorul și fiica lui își luau micul dejun.

Janet Henry se ridică imediat și veni spre el cu amîndouă mîinile întinse, strigînd emoționată: — Bună dimineața!

Senatorul se ridică cu prestață, privindu-și fiica surprins dar politicoș apoi întinzînd mîna lui Ned Beaumont, spuse: — Bună dimineața, domnule Beaumont. Sînt bucuros să vă văd. Nu vreți să?...

— Nu, mulțumesc, am mîncat deja.

Janet Henry tremura. De emoție fața își pierduse orice culoare, ochii se întunecaseră, avea înfățișarea unui om drogat. — Avem să-ți spunem ceva, tată, șopti ea cu o voce gîtuită, — Ceva care... Se întoarce deodată spre Ned Beaumont: — Spune-i, spune-i!

Ned Beaumont se uită pieziș la ea, încruntîndu-și sprîncenele, apoi privi drept spre tatăl ei. Senatorul rămăsese în picioare lîngă masă. Ned Beaumont zise: — Am pus mîna pe niște probe foarte concludente, inclusiv o mărturisire. Paul Madwig l-a ucis pe fiul dumneavoastră.

Ochii senatorului se îngustară. — Și care sînt aceste probe, atît de concludente?

— Păi, domnule, partea cea mai importantă este desigur mărturisirea. Paul spune că în noaptea aceea fiul dumneavoastră a alergat după el încercînd să-l lovească cu un baston gros, maron și că smulgîndu-i bastonul, l-a lovit fără să vrea. Zice că a luat bastonul cu el și l-a ars, dar fiica dumneavoastră — se înclină ușor spre Janet Henry — spune că e încă aici.

— Da, este aici, zise ea. E bastonul pe care ți l-a adus maiorul Sawbridge.

Fața senatorului era palidă ca marmora și tot atît de dură. — Continuăți, zise el.

Ned făcu un gest ușor cu mîna. — Ei bine, domnule, faptul că fiul dumneavoastră nu avea bastonul, spulberă povestea lui cum că ar fi fost un accident sau legitimă apărare. Dădu ușor din umeri. — I-am spus asta lui Farr ieri. Se pare că lui i-e frică să-și asume o răspundere prea mare — știți ce funcție are — dar astăzi nu văd cum ar putea să nu-l aresteze pe Paul.

Janet Henry se încruntă la Ned Beaumont, evident surprinsă de ceva, începu să vorbească, dar pe urmă se opri.

Senatorul Henry se șterse pe buze cu șervețelul pe care-l avea în mîna stîngă, îl lăsă pe masă și întrebă: — Mai există și alte probe?

Ned Beaumont răspunse cu o altă întrebare pusă cu indiferență: — Nu e destul?

— Dar mai sînt și altele, nu-i așa? întrebă Janet.

— Da, dar toate datele subordonate acestela, continuă Ned Beaumont cu dispreț. Se adresează senatorului : — Pot să vă dau mai multe detalii, dar aveți esențialul. E suficient, nu-l așa?

— Prea suficient, zise senatorul, ducându-și o mână la frunte. Și totuși nu pot să cred. Dacă vreți, scuzați-mă o clipă și, întorcându-se către fiica sa, și tu, draga mea. Aș vrea să fiu singur, să mă gândesc, să încerc să mă obișnuiesc. . . Nu, nu, rămâneți aici. O să mă duc la mine în cameră. Se înclină politicos. Te rog rămiți, domnule Beaumont. Nu stau mult. O clipă doar, ca să mă obișnuiesc cu gândul că acest om cu care am lucrat umăr la umăr este ucigașul fiului meu.

Se înclină din nou și ieși, ținându-se drept, rigid.

Ned Beaumont o luă pe Janet Henry de mână întrebând-o încet, cu voce încordată :

— Ascultă, crezi că ar putea să-și piardă cumpătul?

Ea îl privi uluită.

— Crezi că poate s-o ștergă ca să-l vineze pe Paul? Numai asta ne mai lipsea ! Dumnezeu știe ce se poate întâmpla.

— Nu știu, zise ea.

— Nu putem să-l lăsăm, se crispă el nerăbdător. Nu vrei să mergem undeva lângă ușa de la intrare, ca să-l putem opri dacă încearcă să plece?

— Da, zise ea îngrozită.

Îl conduse într-o încăpere mică la câțiva pași de intrare, pe care draperiile grele de la geamuri o întunecau. Rămaseră unul lângă altul în încăperea întunecată, lângă ușa întredeschisă. Amândoi tremurau. Janet Henry încercă să-i șoptească ceva lui Ned Beaumont, dar el îi făcu semn să tacă.

Nu trecu mult și pe covorul din hol se auziră pași ușori : era senatorul Henry în pardesiu, cu pălărie, grăbindu-se spre ieșire.

Ned Beaumont îi ieși înainte spunând : — Stați o clipă, domnule senator.

Senatorul se întoarse, cu fața dură, rece și ochii dominatori. — Vă rog să mă scuzați. Trebuie să plec.

— Nu e bine, zise Ned Beaumont, apropiindu-se de senator. Agravați lucrurile.

Janet Henry se duse lângă el, rugându-l : — Nu pleca, tată, ascultă-l pe domnul Beaumont.

— L-am ascultat pe domnul Beaumont, răspunse senatorul. Sunt dispus să-l ascult din nou dacă mai are să-mi dea unele informații. Dacă nu, vă rog să mă scuzați. Zimbi spre Ned Beaumont. Acționez în urma celor spuse de dumneata.

Ned Beaumont îl privi calm. — Nu cred că trebuie să vă duceți acum la el.

Senatorul îl privi de sus.

— Dar, tată. . . încep Janet, dar. . . privirea lui o opri.

Ned Beaumont își dresе glasul. Pete de roșeață îi apărură pe față. Duse mîna stîngă cu repeziciune la buzunarul din dreapta al senatorului.

Acesta se dădu înapoi indignat.

Ned Beaumont înclină cu subînțeles capul. — Nu e bine ce faceți, zise el cu seriozitate, apoi uitîndu-se spre Janet Henry : — Are un revolver în buzunar.

— Tată ! țipă ea, ducîndu-și mîna la gură.

Ned Beaumont își țugule buzele. — Ei bine, e de la sine înțeles că nu putem să vă lăsăm să plecați cu un revolver în buzunar.

— Nu-l lăsa, Ned, zise Janet Henry.

Senatorul îl fulgeră cu ochi disprețuitori. — Mi se pare că amîndoi ați uitat cine sînteți. Janet, du-te te rog în camera ta.

Fără vola el făcu câțiva pași, pe urmă se opri și strigă : — Ba nu mă duc ! N-o să te las să faci asta. Nu-l lăsa, Ned.

— N-o să-l las, promise Ned umezîndu-și buzele.

Senatorul, ținându-l cu o privire rece, apucă cu mîna dreaptă clanța ușii de la intrare.

Ned Beaumont se aplecă înainte prinzîndu-l de mînă. — Ascultați, domnule, spuse el cu respect. Nu pot să vă las să faceți asta. N-o fac de capul meu. Îi lăsă mîna, și scoase din buzunarul de la haină o hîrtie împăturită, murdară, mototolită, ruptă. — Iată dovada prin care am fost numit luna trecută anchetator special pe lîngă Biroul procurorului districtual. — I-o întinse senatorului. — După cîte știu, n-a fost încă anulată, așa că nu vă pot lăsa să ucideți pe cineva.

Senatorul nu se uită la hîrtie. Spuse disprețuitor: — Încerci să salvezi viața prietenului dumitale ucigaș.

— Știți că nu-i adevărat.

Senatorul se îndreptă trufaș: — Destul, zise el, apăsînd pe clanță.

— Ieșiți pe trotuar cu revolverul în buzunar, și vă arestez, îl avertiză Ned Beaumont.

— Vai, tată, suspină Janet Henry, cu voce plîngăreată.

Senatorul și Ned Beaumont stăteau privind unul în ochii celuilalt.

Senatorul vorbi primul, adresîndu-se fiicei lui: — Vrei să ne lași puțin singuri, dragă? Aș vrea să-i spun cîteva vorbe domnului Beaumont.

Janet îl privi întrebătoare pe Ned Beaumont, care făcu un semn afirmativ.

— Da, tată, zise ea, cu condiția să nu pleci fără să te văd.

— O să mă vezi, răspunse el zîbind.

Cei doi bărbați o priviră cum străbătu coridorul, cum se întoarse spre stînga aruncînd o privire înapoi, și cum dispăru printr-o ușă.

Senatorul zise cu reproș: — Mă tem că nu ați avut o influență prea bună asupra fiicei mele, așa cum ar fi trebuit. De obicei nu este atît de. . . încăpățînată.

Ned Beaumont zîmbi scuzîndu-se parcă, dar nu zise nimic.

— De cînd a început povestea asta? întrebă senatorul.

— Vreți să spuneți de cînd ne ocupăm de crimă? Eu, numai de o zi, două. Fiica dumneavoastră, în schimb, de la bun început. Ea a crezut întotdeauna că Paul e autorul.

— Ce? zise senatorul surprins.

— Da, dintotdeauna. N-ați știut? Îl urăște de moarte, l-a urît întotdeauna.

— Îl urăște? întrebă senatorul cu răsufierea tăiată. Vai, Doamne, nu!

Ned Beaumont dădu din cap afirmativ și zîmbi ciudat spre omul din ușă. — Nu știati?

Senatorul respiră cu nesaț. — Vino aici, îl invită el în camera întunecoasă unde stătuseră ascunși cei doi. Senatorul aprinse luminile în timp ce Ned Beaumont închidea ușa. Apoi, rămaseră în picioare unul în fața celuilalt.

— Vreau să stăm de vorbă ca între bărbați, domnule Beaumont, începu senatorul. Putem să uităm, zîmbi el, calitatea dumitale oficială, nu-i așa?

— Da, fu de acord Ned Beaumont. Și Farr probabil că a uitat-o.

— Exact. Ei, și acum, domnule Beaumont, eu nu sînt un tip însetat de sînge, dar blestemat să fiu dacă pot să stau liniștit la gîndul că ucigașul fiului meu e liber și nepedepsit cînd. . .

— V-am spus că trebuie să-l aresteze. Nu pot să n-o facă. Probele sînt prea evidente și toată lumea o știe.

Senatorul zîmbi rece: — Cred că n-ai de gînd să-mi spui, sîntem doar politicieni amîndoi, că Paul Madvig e cumva în pericol de a fi pedepsit pentru orice ar face în orașul acesta?

— Ba da. Paul e pierdut. E încolțit din toate părțile. Singurul lucru care-i mai oprește, e că erau obișnuiți să facă sluj la apariția lui și că au nevoie de puțin timp ca să-și facă curaj.

Senatorul Henry zîmbi clătînd din cap — Dă-mi voie să nu fiu de acord cu dumneata. Nici nu erai născut cînd făceam eu politică. . .

— De acord.

— Așa că dă-mi voie să te asigur că nu-și vor aduna niciodată curajul necesar, indiferent cît timp au la dispoziție. Paul e șeful lor și în ciuda unor revolte trecătoare, va rămîne șeful lor.

— Nu cred că sîntem de acord în această privință, zise Ned Beaumont. Paul e pierdut. Se încruntă. Dar să revenim la povestea cu revolverul. Nu e în regulă. Mai bine dați-mi-l mie. Întinse mîna.

Senatorul își băgă mîna în buzunar.

Ned Beaumont se apropie de el și îl prinse de mîină. — Dați-mi-l.

Senatorul îl privi furios.

— Bine, zise Ned Beaumont. Dacă n-am încotro. . . și după o luptă scurtă, răsturnînd un scaun, luă de la senator revolverul, o armă de tip vechi, nichelată. Tocmai îl băga în buzunar, cînd apărură Janet Henry, albă la față, cu ochii îngroziți.

— Ce s-a întîmplat? țipă ea.

— N-a vrut să asculte de nimic, mîrii Ned Beaumont. A trebuit să-i iau revolverul cu forța.

Senatorul se zvîrcolea gîfîind. Făcu un pas spre Ned Beaumont :

— Ieși afară din casa mea, îi porunci el.

— N-o să ies, spuse Ned Beaumont strîngînd din buze cu ochii arzînd de furie. O luă brutal pe Janet Henry de mîină : — Stai jos și ascultă. Tu ai vrut-o. Apoi se adresă senatorului : Am destule de spus, așa că ați face mai bine să stați jos și dumneavoastră.

Nici Janet Henry, nici tatăl ei nu se așezară. Janet se uită îngrozită spre Ned Beaumont care o privea cu ochi duri. Amîndoi aveau fețele livide.

— Dumneavoastră v-ați omorît fiul, îi spuse Ned Beaumont senatorului.

Pe fața senatorului nu apărură nici o schimbare. Nu schiță nici un gest.

Un timp Janet Henry rămase tot atît de nemișcată ca și tatăl ei. Apoi, o expresie de groază i se așternu pe față ; sprijinindu-se în mîna dreaptă, cu genunchii ușor îndoți fără să cadă, alunecă încet pe dușumea, uitîndu-se îngrozită la cei doi bărbați, care n-o priveau.

Ned Beaumont îi spuse senatorului : — Acum vreți să-l omorîți și pe Paul ca să nu spună că v-ați ucis fiul. Știți că-l puteți ucidă scîpînd ușor — în stilul unui gentleman de modă veche — dacă reușiți să impuneți întregii lumi atitudinea pe care ați încercat să ne-o impuneți și nouă. Se opri.

Senatorul nu spuse nimic.

Ned Beaumont continuă : — Știți că veți rămîne descoperit dacă e arestat Paul, fiindcă el n-o să admită în nici un chip ca Janet să creadă că i-a ucis fratele. Rîse amar. Și ce glumă strașnică ! Își trecu mîna prin păr : — Iată cam ce s-a întîmplat : cînd Taylor a auzit că Paul a sărutat-o pe Janet, a alergat după el, luîndu-și bastonul și pălăria, deși asta nu e chiar atît de important. Cînd v-ați gîndit la ceea ce s-ar putea întîmpla cu șansele de a fi reale. . .

Senatorul îl întrerupse cu o voce furioasă, aspră : — E o prostie ! Nu voi permite ca fiica mea să fie supusă. . .

Ned Beaumont rîse brutal : — Sigur că este o prostie. Și faptul că ați adus înapoi, acasă bastonul cu care l-ați omorît, și i-ați luat pălăria fiindcă ați alergat cu capul descoperit după el, este tot o prostie, dar e o prostie care vă condamnă definitiv.

— Și cum rămîne cu mărturisirea lui Paul ? întrebă senatorul Henry disprețuitor.

Ned Beaumont rînji : — Mai mult decît trebuie. Vă spun eu ce e de făcut. Janet, tu îl telefonezi și îi spui să vie imediat aici. Pe urmă, o să-i spunem cum a vrut tatăl tău să plece cu revolverul după el și o să vedem ce zice.

Janet se mișcă, dar nu se ridică de pe podea. Așa ei era lipsită de orice expresie.

— E ridicol, zise senatorul. N-o să facem așa ceva.

— Telefonează-i, Janet, îi porunci Ned Beaumont.

Ea se ridică în picioare, cu aceeași față înexpresivă, și fără să dea nici un pic de atenție vocii tăioase a senatorului care o strigă, se duse spre ușă.

Senatorul își schimbă tonul: — Așteaptă, dragă. Apoi întorcându-se spre Ned Beaumont: — Aș vrea să stau de vorbă numai cu dumneata.

— De acord, zise Ned Beaumont întorcându-se către fata care șovăia în prag.

Înainte ca el să zică ceva, ea îl întrerupse încăpăținată: — Vreau să aud și eu. Am dreptul să aud și eu. — Ned încuviință și se uită din nou la senator: — Da, are dreptul.

— Janet, dragă, zise senatorul, încerc să te cruț. . .

— Nu vreau să fiu cruțată, șopti ea încet. Vreau să știu.

Senatorul făcu un gest de neputință cu mâinile: — Atunci nu voi spune nimic.

— Janet, zise Ned Beaumont, telefonează-i lui Paul.

Văzînd-o că pleacă, senatorul vorbi: — Nu. E mai greu decît ar trebui, dar. . . Scoase o batistă și-și șterse mâinile. O să vă spun exact ce s-a întîmplat, apoi o să vă cer o favoare, una pe care cred că n-o puteți refuza. Și totuși — se întrerupse ca să se uite la fiica sa: — Intră, dragă și închide ușa, dacă tot trebuie să auzi. Janet închise ușa și se așeză pe un scaun, cu corpul țeapăn, aplecat înainte, cu fața încordată.

Ducîndu-și la spate mâinile care frămîntau batista, senatorul îl privi pe Ned Beaumont fără dușmănie și începu să povestească: — Am alergat după Taylor în noaptea aceea fiindcă nu vroiam să pierd prietenia lui Paul datorită caracterului impulsiv al fiului meu. I-am ajuns din urmă în strada China. Paul îl luase bastonul din mîini. Amîndoi, sau cel puțin Taylor, țîpau strașnic. L-am rugat pe Paul să ne lase, să mă lase să discut singur cu fiul meu și a ascultat dîndu-mi bastonul. Taylor mi-a vorbit așa cum nu se cuvine să vorbească un fiu cu tatăl său și a încercat să mă dea la o parte din drum ca să-l poată urmări pe Paul. Nu știu exact cum s-a întîmplat — lovitura — dar s-a întîmplat, el a căzut și s-a lovit cu capul de bordură. Paul s-a întors — nu ajunsese prea departe — și ne-am dat seama că Taylor murise instantaneu. Paul a insistat să-l lăsăm acolo și să nu ne recunoaștem vreo vină în moartea lui, că altfel, în perioada aceasta a campaniei electorale, un scandal îngrozitor ar fi inevitabil. Și, ce mai, m-am lăsat convins. El a luat pălăria lui Taylor și mi-a dat-o mie ca s-o port pînă acasă — eu fugisem fără nimic pe cap. M-am asigurat că investigațiile poliției vor fi oprite în caz că se vor apropia prea mult de noi. Mai tîrziu, săptămîna trecută de fapt, alarmat de zvonurile că el l-ar fi omorît pe Taylor, m-am dus și l-am întrebat dacă n-ar fi mai bine să facem mărturisiri complete. El a ris de temerile mele și m-a asigurat că e în stare să-și poarte singur de grijă. — Luîndu-și mâinile de la spate, își șterse fața cu batista spunînd: — Așa s-a întîmplat.

— L-ai lăsat să zacă acolo, în stradă ! urlă Janet cu voce gîtuită.

Senatorul clipi fără să zică nimic.

Ned Beaumont se încruntă: — Un discurs electoral. . . puțin adevăr camuflat. Făcu o strîmbătură. Vroiați să cereți o favoare.

Senatorul se uită în jos spre podea, apoi iar la Ned Beaumont: — Da, dar e numai pentru urechile dumitale. — Nu, răspuse acesta.

— Iartă-mă, dragă, îi spuse senatorul ficei sale, pe urmă lui Ned Beaumont: v-am spus adevărul, dar sînt pe deplin conștient de situația în care mă aflu. Favoarea pe care o cer este să mi se dea înapoi revolverul și cinci minute, măcar un minut să fiu lăsat singur în camera mea.

— Nu, zise Ned Beaumont. Senatorul se clătină, ducîndu-și mîna la plept.

— O să primiți ceea ce vi se cuvine, spuse Ned Beaumont.

În românește de ELENA STAMATESCU

glose pe marginea romanului polițist

MIRCEA IVĂNESCU

**manierism
și creație**

Ce este exact romanul polițist — considerat din punct de vedere artistic, acum, cînd difuzarea și prolificitatea sa îl autentifică drept un fenomen social, dacă nu și literar? Poate fi acest gen considerat ca aparținînd literaturii — deși în istoriile literare moderne autorii cu această vocație nu sînt aproape niciodată amintiți? E romanul polițist un simplu produs de larg consum, utilizabil numai în momentele de destindere, sau ca amuzament minor, în felul cuvintelor încrucișate, neavînd în nici un caz dreptul să pretindă, decît cel mult rangul de document despre aspecte sordide sau patologice ale modului de viață modern cu febrilitatea și exagerările sale de tot felul?

Nu numai în lumea anglo-saxonă, unde și-a fixat o tradiție seculară, acest gen își are admiratorii și fanaticii săi recunoscuți. Publicitatea în favoarea unora dintre autorii consacrați în acest domeniu cuprinde declarații, sau recunoașteri, semnate de personalități de prim plan din cele mai diferite domenii ale activității intelectuale sau politice. Însă este evident că asemenea mărturii constituie, în egală măsură cu lauda exprimată, o negare, sau în cel mai bun caz o minimalizare a genului în ansamblu — exilarea romanului polițist într-un domeniu periferic, dacă nu chiar exterior adevăratei literaturi. Cînd Thomas Mann afirma de exemplu că cel mai bun mijloc de a învăța limba engleză este lectura consecventă a romanelor polițiste, este evidentă intenționalitatea ironică, depreciativă a acestei formulări (care, de altfel, ca rețetă

practică este inexactă, cele mai mult romane de acest fel fiind scrise într-un limbaj prea complicat pentru a fi accesibile sau de ajutor începătorilor), în orice caz excluderea romanului polițist din literatură, folosirea sa ca un instrument cu scop utilitar, extra-artistice. După cum nu este concludent, ca argument favorabil, nici cazul unui președinte recent al Statelor Unite care parcurgea o carte de acest fel în fiecare seară — avînd o secretară specială pentru selecționarea volumului zilnic — căci și aici este evidentă folosirea terapeutică — de medicament deconectant al lecturii de acest fel.

Reclama s-ar părea deci că nu face nici în acest domeniu decît să infirme pretențiile genului la recunoașterea sa ca literatură. Mai degrabă decît să-i cîștige aderenți serioși, ea a provocat iritația sau sarcasmul celor care-l depreciază sau îl exclud din discuțiile competente. Într-un eseu, foarte caracteristic pentru modul său de a gîndi, (reprodus în volumul *Teze și antiteze*), Camil Petrescu îndepărta categoric romanul polițist din literatură, invocînd în acest sens un considerent de ordin strict estetic: romanul polițist, spunea el, nu este literatură pentru că este prost scris — înțelegînd prin aceasta nu numai insuficiența stilistică a producțiilor de acest fel, ci și viciile fundamentale în ordinea compoziției (scheme, clișee), a caracterizării — sumare sau total fanteziste — a personajelor, etc.

În fond, aceasta ar fi una din cele două obiecții, cu efect total distructiv care i se pot aduce romanului polițist (Cealaltă ia în discuție semnificația genului, influența lui, ca fenomen social cu o capacitate de acțiune pe planul vieții de toate zilele, evocînd în special largă sa difuzare în rîndul generațiilor tinere, deformările pe care le poate produce în mentalitatea și comportamentul acestor generații, formulînd deci aprecieri tot din afara literaturii. Pentru a putea analiza la obiect această incriminare și a încerca un răspuns ar trebui în prealabil să desprindem anumite caracteristici și intenții ale romanului polițist, și mai ales să vedem dacă el este sau nu literatură, pentru că, în caz afirmativ, el poate beneficia de privilegiile faptului artistic).

În primul rînd trebuie spus însă că observația lui Camil Petrescu poate fi considerată ca reprezentînd punctul de vedere al unei categorii mai largi — cea a intelectualelor cu gust foarte sigur, cu preocupări multiple depășind sfera literaturii (și dintre care se recrutează, după cum se pare, o proporție însemnată dintre consumatorii de asemenea cărți) și care își mărturisesc nerăbdarea față de defectele prea evidente ale unui anumit fel de a scrie. (Și atitudinea lui Camil Petrescu în această condamnare estetică a romanului polițist este poate și mai gravă dacă ținem seama de faptul că, aproximativ în aceeași perioadă, autorul *Patului lui Procust* nutrea sentimente de aversiune, mai tîrziu cristalizate într-o repudiare la fel de energică, la adresa unui anumit compartiment al literaturii franceze, pe care o condamna tocmai după criteriile semnificației și influenței, adică de pe o poziție pe care n-a mai adoptat-o — sau în-a mai considerat necesar s-o adopte — în discutarea romanului polițist).

Trebuie operată aici o delimitare care ar indica, poate, unul din punctele de plecare într-o dezbateră despre romanul polițist. Foarte multă lume discută romanul polițist fără să încerce să-l integreze într-o anumită tradiție literară — și anume în cea anglo-saxonă — riscînd prin aceasta să nu sesizeze exact anumite coordonate determinante ale genului. Nu este un accident faptul că, aproape simultan, un alt scriitor român (pentru ca să ne limităm la evocarea argumentelor aduse de compatrioții noștri, subliniind încă o dată că asemenea puncte de vedere reprezentau o atitudine mult mai extinsă deoarece personalitatea purtătorilor de cuvînt citați era de ordin european), acesta de o formație mult mai precisă în sferele literaturii și culturii britanice — e vorba de Mircea Eliade — scria (eseu reprodus în *Oceanografie*) mult mai nuanțat, și cu mai multă înțelegere, adică acceptare, despre romanul polițist.

O analiză a romanului polițist trebuie deci întreprinsă căutîndu-se desprinderea unor coordonate care să explice vitalitatea și prolificitatea genului nu exclusiv prin

acceptarea unei rețete comerciale (scriitorul că în felul acesta ar părea inexplicabilă activitatea chiar sporadică a unor scriitori importanți în acest domeniu) și apoi prin discutarea unor producții reprezentative pentru formula respectivă. (Pentru un cunoscător al genului, analiza lui Camil Petrescu se expune riscului de a fi calificată un gest de diletant, deoarece ia în discuție o carte pe care o presupune în mod eronat caracteristică — *Fluviul Diamantelor* de Edgar Wallace, în realitate o carte periferică a unui scriitor care prin cu totul alte producții poate pretinde un loc într-o perioadă istoric depășită a genului). Mai îndreptățită oricum decît condamnarea la care ne-am referit mai sus e o observație care pleacă tocmai de la respectarea condițiilor specificate, și anume constatarea lui G.K. Chesterton (din esul *În apărarea romanului polițist*) — «din nenorocire, mulți nu-și dau seama că există și romane polițiste bune».

Dar atunci, ce este exact un roman polițist bun? Răspunsul pare destul de greu de formulat, tocmai pentru că ceea ce caracterizează asemenea carte este integrarea ei într-o formulă rigidă — (un roman polițist este o carte în care s-a petrecut, sau este iminentă, o acțiune violentă îndreptată împotriva unei persoane, sau grup de persoane, și în care evoluția acțiunii se subordonează efortului de a descoperi mecanismul și motivele determinante ale acestei acțiuni, divulgarea celui care a întreprins-o, și neutralizarea, sau pedepsirea lui). Or, aceasta și justifică la prima vedere condamnarea acestor cărți, înlăturarea lor din literatura înțeleasă ca o creație artistică. Romanul polițist este prost scris, adică prost făcut, pentru că — așa cum observa cineva — formula îl determină, paralizează și anihilează creația, iar personajele sînt simple mecanisme servind doar episoadelor care se înlanțuie mecanic, exclusiv în direcția unei demonstrații premeditate.

Ar însemna deci că pentru a-și depăși condiția de carte prost scrisă, romanul polițist trebuie să-și depășească formula, cu alte cuvinte să înceteze a mai fi roman polițist? (Aceasta ar explica de ce, după transformări succesive ale diferitelor formule model, s-a ajuns astăzi la varianta americană — am spune la varianta vulgară americană — destul de îndepărtată de cea originală a romanului llinștit, de școală britanică. Numai că această variantă americană este, poate într-o măsură și mai mare, aservită unei formule — formula brutalității, a narațiunii încărcată de violență, și ea confirmă și mai categoric acuzațiile despre insuficiența literară a genului și despre lipsa de imaginație a autorilor respectivi — «resursa celor neînstare să-și imagineze o observa o dată un moralist — este să povestească »).

Din acest punct de vedere, varianta actuală americană — așa-numitul roman tough, brutal, dur — înseamnă un eșec, căci cărțile de acest fel se apropie și mai puțin de literatura autentică. Însă această formulă nu este decît punctul cel mai critic, de involuție, al unei transformări încercate tocmai pentru soluționarea unui impas, și unele dintre soluționările încercate între timp au reprezentat cîteva din reușitele genului. Pentru că se poate vorbi într-adevăr de o evoluție a romanului polițist.

În primul rînd să ne amintim că romanul polițist a început ca un specific al literaturii romantice (mai exact pre-romantice) — și, într-un sens, a rămas astfel și în ispostazele sale actuale. (Nu e deloc un paradox faptul că Chesterton îl apără tocmai ca pe o manifestare ultimă a spiritului romantic în zilele noastre prea dominate de utilitarism și prea lipsite de pasiune). Prima formă a romanului polițist a fost romanul gotic englez, și ea dăinuie și astăzi în diferitele infățișări ale povestirilor cu stafii, care recurg la atmosfera bîntuită de ecouri și umbre a castelelor manoriiale, în care domină spaima în fața aparițiilor inexplicabile (numai uneori explicate ca produse ale unor mașinațiuni omenești, criminale) sau voluptatea, despre care se știe că e vinovată, a acceptării iraționalului. Ar putea părea curios că acesta este domeniul în care ceea ce prin

extensie se poate numi romanul polițist, pătrunde cel mai sigur și cel mai necontestat în literatură. (Pentru că se acceptă mai ușor că povestiri de acest fel ale lui Graham Greene, Walter de la Mare, Hugh Walpole, ca să nu mai invocăm nume ca ale lui Stæfenson sau James, fac parte din literatura « serioasă » decât se acceptă o discuție literară despre autori ca Quentin Patrick, Agatha Christie sau Raymond Chandler). În fond, explicația e simplă, asemenea nulele sint bine scrise pentru că atmosfera și formula lor permit exprimarea celui suflu spiritual, romantic, de care era vorba mai sus.

În aceasta ar consta, probabil, și una din explicațiile persistenței romanului polițist — adică în felul în care, chiar și în cărțile de acest fel, cele mai prozaice în aparență, cele care superficial apar ca mai puțin romantice, mai încastate în atmosfera sordidă și deprimentă a marilor orașe moderne, vibrează « acea palpitantă emoție » — ca să-l cităm din nou pe Chesterton — care face ca « ochii metropolei, ca ai unui motan să înceapă să ardă în întuneric ».

Nota aceasta romantică, romanul polițist o datorează în orice caz originii sale — și stilului în care a fost elaborat, acum peste 120 de ani, în formula rămasă neschimbată, cea a povestirii de detecțiune, de către Edgar Allan Poe. Se poate discuta cât adevăr stă în afirmația că *Dublul asasinat din strada Morgue* (apărută în 1841) este « un manual aproape complet al teoriei și practicii detectiviste » dar indiscutabil este faptul că formula concepută de Poe a constituit cadrul romanului polițist modern: prezentarea unui caz de detecțiune, de elucidare a unei enigme prln procese raționale dezvoltate cu luciditate și imparțialitate spre concluzia finală.

Este indubitabil de asemenea că în cele trei povestiri ale lui E. A. Poe avându-l ca protagonist pe Dupin nuvela polițistă este cu adevărat literatură — că se realizează ceea ce s-ar putea numi paradoxia îmbinării suflului romantic, adică al sensibilității idealizante, cu spiritul raționalist împins pînă la glacialitate și asceză, pe care nu foarte des o mai cîștigă scrierile de acest fel. Istoria romanului polițist ar fi deci, privită de aici, istoria unei decăderi, sau — cum s-ar fi spus într-o anumită filosofie medievală — a zbaterii formei, adică a inspirației creatoare, prizonieră a materiei, adică a formulei care o condamnă la uscăciune și sterilitate, exilînd-o din artă.

Pentru Poe povestirile de detecțiune au însemnat o modalitate a creației și cunoașterii, și intelectul său se mișca instinctiv în acest domeniu fără ca artistul din el să facă vreo deosebire între genul respectiv și alte domenii ale grotescului și arabescului în care își exprima viziunile sale lucide. (Poe considera fără îndoială un fast al intelectului, adică un act de creație, să scrie un poem — presupunînd că-l scria așa cum declară în celebrul său eseu — ceea ce se contestă, e drept — cit și să descompună în mișcărilor sale succesive mecanismul unei povestiri de detecțiune a lui Dickens). Această intensitate lucidă conferă povestirilor sale din acest gen valoarea lor literară, după cum lipsa ei explică de ce, cînd autorii ulteriori au constatat că formula este comodă, au depus, un simplu travaliu, care a avut ca rezultat îndepărtarea producțiilor respective tot mai mult de sfera literaturii.

Au existat bineînțeles excepții: Dickens a scris cîteva autentice romane polițiste (ultima sa operă, neterminată și rămasă nedeslușită în intriga ei, *The Mystery of Edwin Drood*, aparține acestui gen) — și a compus astfel de scrieri și în colaborare cu Wilkie Collins, care este probabil primul autor englez de romane — și chiar lungi romane — polițiste. (Despre cel mai celebru dintre acestea, *The Moonstone*, se spune că îl prezintă pe primul detectiv realizat ca personaj literar, « un om înzestrat cu o sensibilitate mai mare decît propria sa inteligență ». Cu alte cuvinte, conștient sau nu, scriitorul a reacționat împotriva formulei — și poate și din cauza aceasta cartea, în ciuda lungimii neverosimile, are o valoare superioară celei de simplu document istoric).

În formula lui Poe se încadrează perfect Conan Doyle, care, dacă în persoana lui Sherlock Holmes l-a creat pe cel mai celebru detectiv, adică personaj care îndeplinește rațional operațiile detecțiunii, este răspunzător, pe de altă parte, și de unele din viciile genului: obtuzitatea retorică a povestitorului — îngroșată tot mai mult pentru a reliefa superioritatea strălucitoare a protagonistului — clișeele de tot felul în compunerea, și descompunerea, misterului și atmosferei, etc.

Descendența lui Holmes s-a manifestat în două direcții: cea dintâi, a cazurilor în care intervine un amator inteligent, subtil, elegant, un adevărat gentleman care nu dorește, sau nu consideră util, să se asocieze poliției în anchete, dar care colaborează — uneori fără să-și ascundă ironia — cu forța polițienească (direcție care a avut influențe și prelungiri importante în istoria genului) și cea a doua, în care ancheta evoluează după normele legale, sub supravegherea unor inspectori care cercetează meticulos, colectează indicii în aparență disparate și lipsite de orice elocvență și sfîrșesc prin descoperirea făptașului. Multe nume se pot cita în această categorie, cea mai extinsă, și tocmai de aceea cea mai convențională din corpurile romanului polițist, formînd scheletul acestui organism (schelet și astăzi păstrat în dulapurile adepților, cum se exprima un critic, de unde mai e scos din cînd în cînd de fanaticii genului), și în care se poate urmări cel mai bine involuția genului, felul în care formula covîrșește intenția artistică și coboară cărțile respective la rangul de simplu exercițiu retoric, conform cu rețeta, urmărind doar să « ridice și să rezolve probleme fără a-l mai implica măcar din punct de vedere emotiv pe cititor », și, probabil, nici pe scriitor. Istoricul speculațiști îl mai citează încă pe Fergus Hume, al cărui prim roman *Mystery of a Hansom Cab* (tradus și în românește în perioada interbelică sub titlul *Un omor în trăsură*) este considerat adevărat punct de plecare (în 1887 anul de altfel al apariției primei cărți cu Sherlock Holmes) al romanului polițist de școală britanică, al eliberării de influențe continentale (franceze, în primul rînd, căci nu trebuie uitat că Poe însuși își alesese un erou și un mediu francez, și că, pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, romanul polițist trăia, e drept o existență încă larvară, din modele franceze — *Memoriile* lui Vidocq, de pildă — mai ales în construcțiile laborioase ale lui Gaboriau, astăzi greu digerabile).

Alții au consolidat această emancipare — de exemplu Henry Holt (care prin reluarea operelor sale în colecția *Tauchnitz* de mare difuzare pe continent a contribuit la răspîndirea genului englezesc în Europa occidentală) cel care a transportat romanul polițist în regiunile rurale, caracteristice Angliei conservatoare, în hanuri sau conace izolate, (variantă continuată cu virtuozitate într-un ciclu de scrieri de acest fel de Agatha Christie), apoi, J. S. Fletcher — care a stabilizat folosirea detectivului anchetator, inspectorul French în cazul său, apreciat și astăzi pentru « integritatea metodei ». (Dintre cei care au învățat de la el se pot cita autori ca F. W. Crofts, încă lizibil — după cum trebuie însă recunoscut că mai tîrziu — primul roman de Fletcher a apărut în 1918 — formula devine tot mai anchilozantă, ancheta tot mai greoale, detectivul pretențios, « ponderos » și cartea plictisitoare: John Rhode, Herbert Adams etc. Cărțile lor au continuat să fie traduse, și difuzarea lor, mai ales în colecțiile franceze, a contribuit la discreditarea genului, la transformarea lui în mijloc de divertisment).

Un autor mai important decît ei, pentru că accentuînd elementele pitorești britanice prezente printre alții și la Holt, a contribuit la nașterea uneia dintre variantele viabile ale romanului polițist este Jefferson Farjeon. El nu a făcut altceva decît să înțeleagă importanța normelor clasice ale unității de timp și spațiu (apropiînd din nou, cum s-ar putea spune, cu sau fără ironie, romanul polițist de tragedia clasică). Acțiunea cărților sale mai realizate se petrece într-un spațiu cît mai restrîns — de obicei o singură casă, evident cu aspect sinistru, rebarbativ — și într-un timp cît mai scurt — de preferință într-o singură noapte, dacă se poate cu ploale sau ceață.

S-a ajuns astfel la ceea ce s-ar putea numi romanul polițist în cerc închis — și dacă la început a fost vorba de un simplu procedeu, al folosirii pitorescului în direcția provocării fiorului, senzațiilor tari, s-a constituit, prin rafinament treptat, o modalitate în care romanul polițist clasic a obținut cele mai artistice succese ale sale. În mod paradoxal, conformându-se unei formule rigide, cărțile de acest fel au reușit de multe ori să depășească schema paralizantă, să creeze atmosferă — și nu numai suspense — și câteodată personaje, nu numai umbrele unui joc de marionete.

Evident, una din explicațiile succesului acestei variante ar putea sta în caracterul oarecum particular al societății britanice — anglo-saxone, de fapt — în perioada dintre cele două războaie: rezistența focarelor închise, ale familiilor retrase în home sau în domeniul manorial, în sate izolate, sau, la oraș, în structuri de club, de interese, de grupuri sociale închise. Însă explicații de acest fel nu lămuresc niciodată pe deplin. Mai plauzibil ar fi, poate, să se spună că, părăsind detecțiunea în cerc deschis — prezentarea unei crime oarecare, descoperirea cadavrului unui necunoscut pe o stradă sau într-un tren care a parcurs o călătorie îndelungată, urmărirea anchetei care procedează prin deducții pornind de la detalii strict materiale (obiecte găsite asupra trupului, urme de pași etc — acesta fiind modelul caracteristic cărților lui Fletcher) romanul polițist a ales detecțiunea în cerc închis pentru că aceasta era direcția mai artistică, mai creatoare. Ceea ce era construcție schematizată, evoluind în operații strict logice (și uneori nici măcar, pentru că se mai folosea un truc, sporadic utilizat și de Conan Doyle: escamotarea unei verigi în lanțul deductiv, celebrul « obiect minuscul » pe care, la locul crimei, anchetatorul îl ridică de pe jos, strecurându-l într-un plic pe care-l păstrează apoi cu grije, pentru a-l produce abia în final ca pe una din probele infamante) devine, sau poate devine, în mediu închis prilej nu numai pentru crearea atmosferei (de fapt foarte apropiate celei a romanului gotic: halluri întunecoase, umbre, țipete în noapte, etc) ci și a oamenilor: deducțiile pornesc acum de la reacții omenești care se integrează în sisteme coerente și interpretabile, comportamentele sînt dictate de emoții identificabile: ură, ambiție, dragoste, spaimă, iar cartea în sine încetează să mai fie un artificiu pentru destinderea cititorului pe care pînă atunci nu-l mai solicita decît superficial, ca un joc, ci devine un exercițiu, provocîndu-l la urmărirea sau anticiparea raționamentelor anchetatorului, sau o creație invîtîndu-l, ca oricare altă construcție romanească, să participe la o acțiune umană.

Exemple caracteristice pentru acest compartiment pot fi atît de numeroase, încît citarea unor titluri sau a unor autori nu poate pretinde și la stabilirea unei ierarhizări de valoare. Agatha Christie, care este o scriitoare pe atît de versatilă pe cît de vulnerabilă uneori la efectele dizolvante ale formulei, a scris cîteva modele ale acestei variante: *Zece negrișori*, *Crimă de Crăciun*, *Misterioasa afacere de la Styles*. Pot fi numiți scriitorii mai puțin cunoscuți pe continent, dar foarte apreciați în Anglia: C. K. B. Kit-chin (*Crimă de Crăciun*), A. A. Milne (*Misterul Casei Roșii* — aceasta recurgînd de fapt la unul din trucuri: artificul gemenilor care nu pot fi deosebiți unul de altul), Ngaio Marsh (*Moartea și valetul care dansează*). Și, mai ales, se poate vorbi de americani: Mignon Eberhard (*Huntings End* — în românește *Conacul groazei*; exemplu clasic: casă înzăpezită, izolată total de restul lumii, unde succesiunea de crime nocturne se datorează în mod cert unuia dintre cei de față), Quentin Patrick (*Moartea coboară la vale*, roman polițist de stil, cu aluzii livrești și explicații medicale pertinente), și mai ales S. S. Van Dine, care — deși romane polițiste situate la Washington s-au scris încă din 1878 (*Leavenworth Case* de Anna Katherine Green) — este considerat ca avînd pentru Statele Unite aceeași importanță ca Fergus Hume în genul polițist britanic. Cel care scria sub pseudonimul de Van Dine era în realitate un destul de cunoscut critic de artă american și romanele sale în care intervine detectivul Philo Vance (primul, apărut în 1926) sînt citate astăzi ca modele ale variantei cu detectivul cult și elegant și

ironici. În realitate, ele sînt, (în cluda atmosferei caselor bătrînești înzăpezite, cu crime semănînd teroare în rîndurile membrilor cam isterizați al vreunei familii numeroase și dezbinată, cu scene nocturne « tari ») destul de demodate, din cauza stilului pretențios și a totalei lipse de umor a personajului central. Mai lizibil ar fi Ellery Queen (de asemenea un pseudonim, de data aceasta a doi scriitori, care-și continuă și astăzi activitatea începută în 1929), sub semnătura cărui au apărut, în prima perioadă, câteva cărți în această manieră. Inaugurînd și metoda *Sfidării* adresate cititorului care, înaltea ultimul capitol este avertizat că se află în posesia tuturor datelor acumulate de detectiv și invitat să găsească singur soluția. Mai puțin consecvent în această manieră — căci uneori ascundînd cite un detaliu — dar cu un detectiv la fel de pretențios, și uneori enervant în ticurile sale verbale, procedează Agatha Christie în lungul său ciclu de romane cu Hercule Poirot, anchetator belgian care se exprimă cu oarecare nesiguranță în limba engleză și-și presară replile cu exclamații franțuzești.

O ramură înfloritoare un timp în această manieră a deducției elegant întreprinse de un personaj dotat care procedează uneori exclusiv prin analize și disocieri intelectuale, a fost cea a romanelor franțuzești, a investigatorului cerebral la extrem, atît de pătrunzător încît se dispensează de procedeele de anchetă obișnuite: cercetarea terenului cu lupa, diferite deplasări pentru controlarea alibiurilor sau atmosferei locale, analiza chimică, a reziduurilor găsite la locul crimei etc. Se poate cita în această compartimentare un personaj curios, un adolescent apărînd o singură dată în lungul ciclu de romane ale lui Maurice Leblanc — și anume în *Acul scobit* — și care și-l depășește pe rivalul său, sagacele Arsène Lupin, descifrînd enigma exclusiv prin raționamente, retras în camera sa, unde, cu perdelele trase, meditează sistematic zile întregi la cazul propus. Ca și celelalte cărți ale lui Leblanc însă, romanul este deficitar sub aspectul stilistic, și comportamentul și limbajul excesiv retorice ale personajului îi privează de orice verosimilitate pe planul intelectualității reale.

De fapt, procedeul fusese probabil cel mai bine ilustrat de un alt scriitor francez în acest gen — Gaston Leroux — care, în *Misterul camerei galbene*, împinsese, după metodele detectivului lui Poe, pînă la extrem analiza riguroasă a datelor existente: Dacă într-o cameră perfect închisă se petrece un act violent, fără ca cineva să fi putut intra sau ieși din acea încăpere, înseamnă că victima este făptașul, că ea însăși a atentat (în cazul analizat — și aceasta, e drept, scade din credibilul demonstrației și acțiunii, — în somn, și ca urmare a unei extreme solicitări nervoase) — la propria ei viață. (Asemenea lui Leblanc însă, Leroux nu este un stilist, și după epoca relativ timpurie în care și-a scris cărțile — cînd romanele de acest fel, ca oricare alte produse romanești, erau prin tradiție și formulă acceptată foarte lungi — elucubrațiile sale par greoale, rebarbative și prea lente prin retorismul stilului și, într-un cuvînt, artificiale).

Din punctul de vedere al soluțiilor oferite la capătul demonstrațiilor — care, am văzut, pot fi întreprinse și ele în conformitate cu anumite structuri stabilite prin evoluția genului — romanele polițiste pot fi de asemenea discutate ca o evoluție tinzînd spre eliberarea din formula anchilozantă a tipului de literatură despre care e vorba. Evident, soluția propusă la sfîrșitul celor două sute și ceva de pagini trebuie să fie cît mai surprinzătoare pentru cititor — și s-au căutat și aici diferite soluții spre a evita monotonia modelelor consacrate: demascarea "celui" mai improbabil dintre suspecți — alungîndu-se chiar la producerea în ultimul moment a unui necunoscut pînă atunci deloc implicat în acțiune (variantă a trucului cu detaliul escamotat, în fond, un *anticlimax*, ales pentru a salva personajele existente care au servit poate în crearea unor idile spre agrementarea cărții). Sau, dimpotrivă, desemnarea ca vinovat a celui mai compromis și bănuît — aceasta tocmai pentru că, așteptîndu-se la o surpriză, cititorul nu-l va lua în serios eventualitatea vinovăției (aceasta, variantă a formulei din *Scrisoarea furată*, de Poe, unde obiectul căutat era exact în locul cel mai vizibil, și deci singurul

unde nimeni nu considerase util să-l caute. O variantă interesantă a acestui năvălitor o constituie o nuvelă de Chesterton în care crima pare inexplicabilă pentru că nimeni n-a văzut întrînd vreun suspect în casa sinistrului, pentru că nimeni nu reține ca semnificativă intrarea celui mai probabil personaj care poate pătrunde într-o casă : un factor-poștal, exact deghizamentul ales de asasin).

Se poate încerca o schemă din acest punct de vedere :

Asasinul este autorul — adică povestitorul (artificiul constînd în eliminarea, mărturisită sau nu, din narațiune a momentului crimei, sau începerea povestirii după săvîrșirea faptului). Variantă lansată de Agatha Christie cu *Moartea lui Roger Ackroyd*, preluată, ca pentru a-și atesta viabilitatea, mult mai tîrziu de un scriitor francez laureat al Marelui premiu al romanului de aventuri (Yves Dartois — *Week-end la Touquet*), și mai abil de mulți americani. (*Laura*, mai ales în versiunea cinematografică a romanului de Vera Caspay, sau Wilson Collison — *Jurnalul unei moarte*).

Asasinul este detectivul (caz tipic : Edgar Wallace — *Cercul roșu*)

Asasinul este cunoscut de la început (celebra *Premeditare* de Francis Iles)

Asasinul este un grup de persoane. (Varianta cea mai simplă : formularea unor ipoteze dezmințite ulterior — Agatha Christie în diferite romane; Anthony Berkeley — *Misterul bomboanelor otrăvite* — ; sau care sînt succesiv confirmate — St. André Steeman — *Asasinul locuiește la Nr 21*, unde « asasinul nu este unul — sînt trei ! »)

Asasinul este personajul cel mai simpatic — în general o femeie care-l atrage pe anchetator. Americanii excelează în această formulă, și exemplul cel mai cunoscut probabil de publicul care are acces la asemenea cărți prin traduceri franceze este *Aureolă de sînge* de Paul Jones, sau, după titlul versiunii franceze, *Toate drumurile duc spre cimitir*.

Dar din această ultimă variantă se naște una din maladiile care au pervertit și coborît valoric romanul polițist. E vorba de povestirea brutală, care speculează într-o măsură tot mai accentuată instinctele violente, impulsurile agresive, și aservește treptat personajele și episoadele acțiunii nu schemei de detecțiune, ci efectelor sadice. În mod cert străine literaturii, asemenea cărți (care cunosc o răspîndire neverosimilă — exemplul cel mai cunoscut îl constituie tirajul de milioane de exemplare ale romanelor lui Mickey Spillane) au ajuns să se prezinte astăzi drept varianta americană a genului respectiv. (Regretabilă de asemenea este contaminarea pe care au exercitat-o asupra corespondentului britanic — tipul *Bond*, care, chiar dacă mai puțin excesiv în defectele sale decît cel american — este la fel de superficial — discuțiile în jurul lui referindu-se mai ales la aspectul sociologic decît la valoarea literară).

În realitate, varianta americană nu este deloc reprezentată de asemenea producții, pe bună dreptate respinse în categoria *trash*. El are alte caracteristici, mai accentuat romantice, iar filiația sa poate fi urmărită de la una dintre școlile de descendență ale literaturii lui Conan Doyle. E vorba de cărțile în care deducția este operată — și nu numai cu mijloace logice, ci și prin acțiune — de o persoană distinctă de forța constituită, un urmaș modern al lui Robin Hood, care face dreptate acolo unde societatea nu e în măsură să o asigure, și care, acționînd singur, cu superioritatea calităților sale fizice și morale, apără valorile spirituale acolo unde constrîngerile de orice fel le amenință. Curios este că această formulă a apărut mai întîi în Franța, și reprezentantul ei cel mai cunoscut a fost un om situat de cealaltă parte a baricadei — gentlemanul cambrioleur Arsène Lupin. (Figură reluată ca atare în Anglia de E. W. Hornung în *Raffles*). În Anglia s-a impus în orice caz aspectul civilizat al formulei (aceiași care-l făceau pe un critic să observe că și în Sherlock Holmes « se păstrează concepția tîrzie romantică prin care criminalul însuși este reprezentat ca un artist » și care determinase aspectul de pedanterie estetizantă al detectivului american Philo Vance). Lordul Peter Wimsey, detectivul amator al Dorothy-ei Sayers, este un asemenea personaj — și chiar dacă

uneori aspectul, comportamentul și limbajul său aduc mai degrabă cu o parodie de felul celor de Wodehouse, unele din romanele mai ambițioase ale acestei scriitoare (*Clopot de Crăciun, Noapte festivă*) sînt remarcabile.

Sfîntul constituie reprezentarea cea mai pură a acestei figuri romantice (de altfel, latura aceasta a personajului e deliberat accentuată). Primele cărți ale lui Leslie Charteris — *Eroica aventură, Sfîntul la New York* — (însă nu și cele ulterioare care au decăzut pînă la triste articulații de clișee) erau mai mult decît un simplu divertisment, în primul rînd pentru că păreau să anunțe un personaj imperturbabil, mereu stăpîn pe reacțiile sale și pe simțul umorului, intransigent în viziunea sa morală și cu o nemărturisită dar vizibilă valență romantică. De lecția aceasta au profitat americanii.

În linii mari varianta americană — atmosfera, citadină nocturnă, comportarea degajată, stilul colocvial împins pînă la solecisme gramaticale și la brutalități de exprimare (ca să nu mai vorbim de cele în acțiune) care coboară personajul de pe pedestalul prea rigid și aproape convențional de gentleman — a părut la un moment dat să fie lăsată de englezi. E vorba în primul rînd de Peter Cheyney, autor a cîtorva romane de contraespionaj situate în timpul războiului în Anglia (combinație de romane de acțiune și detecție onest descrisă în acumularea indicilor) și, concomitent, a unor foarte precis localizate romane americane cu gangsteri, elaborate după aceleași rețete, și scrise într-un slang atît de convingător încît un neavizat l-ar fi putut considera pe acest scriitor american autentic. Apărut mai tîrziu, dar continuîndu-și și acum o activitate extrem de fecundă, poate fi citat în aceeași manieră James Hadley Chase, care s-a integrat mai servil, însă cu eficiență stilistică reală în cadrul limitelor acceptate, formulei americane.

Însă Spillane și cel care, cu o asemănătoare sărăcie de mijloace artistice, au promovat formula americană vulgară, a brutalității și sensibilității necontrolate față de atracțiile carnale, nu reprezintă totuși un fenomen inexplicabil, și chiar atît de lipsit de legătură cu realitățile momentului în Statele Unite. (Este semnificativ că cele mai caracteristice din cărțile acestea *thrash*, maculatura de simplă instinctualitate — ca și de altfel producțiile mai evaluate ale genului brutal — se desfășoară în statele sudice, unde prejudecățile și automatismele animalice de comportament sînt mai puternice, și unde reacțiile omenești coboară mai adesea la brutalitate și bestialitate malignă. Dovadă triste evenimentele violente din orașe sudice, tradiționaliste în ce are agresiv acest cuvînt, ca Dallas, Los Angeles etc). Din acest punct de vedere, scrierile de acest fel, chiar dacă — ceea ce e cert — nu se ridică la rangul de literatură — pot fi tot atît de bine considerate ca simptom al unei maladii americane mai extinse și mai grave.

Aceasta și explică de ce, tot într-o regiune sudică (și mai precis în statul din Uniunea Statelor Americane în care prejudecățile de care am vorbit mai sus sînt mai active și mai sistematizate într-o anumită structură politică și socială — sindicate ale crimei și ale marilor interese ilicite) au apărut și în literatura propriu-zisă cărțile violente care, în timp, au generat formula — am spune — nobilă a romanului polițist american. Deși probabil, că formulele originale ale unui roman brutal cu intrigă polițistă ar putea fi urmărite cu mult mai devreme (poate chiar mai înainte de literatura puritană a lui Hawthorne de exemplu), am putea considera din mai multe puncte de vedere drept un model al variantei americane actuale romanul *Sanctuar* de Faulkner (scriitor care a revenit la diferitele variante ale romanului sau povestirii polițiste — atît cea *gotică*, de teroare, în *Nechematul în țîrîină* sau *Un trandafir pentru Miss Emily*, cît și cea a deducției, ca în nevelele din *Gambitul regelui*). În *Sanctuar* mai important și mai bogat în urmări decît construcția intrigii și dezlegarea ei este personajul gangsterului dur, animalizat, automatizat — pe care atîtea romane și filme de cinematograf de mai tîrziu aveau să-l facă celebru și, probabil, să-l și facă mai frecvent în viața reală.

Mai autentic însă ca literatură și cu o mai reală prezență în literatura americană este varianta purificată, nobilă, cum am încercat s-o numim, a romanului polițist în Statele

Unite. Ea folosește datele violente sau scabroase, patologice sau ostile omenescului ale realității, așa cum apăruseră ca elemente poate naturaliste în literatura propriuzisă sau ca detalii pitorești, neridicate la artistic în scrierile de serie. Însă formula genului așa cum s-a constituit în producțiile reprezentative, este alta.

În ce are specific, romanul polițist american, al brutalității și angajamentului asertiv și anti-retoric al unui singur personaj împotriva unui *gang* sau unui sistem al corupției, al aventurii care constă în asumarea unor valori etice — despre care nu se vorbește niciodată — apărute singuratec împotriva unui mediu ostil și dezumanizat, a fost lansat cu ani înainte de un scriitor care ar merita să fie mult mai bine cunoscut — Dashiell Hammett. Așa cum englezii au stabilit prin experiențe succesive un gen specific al romanului de detecțiune — și care am văzut că s-a transplatat repede și în Statele Unite, Hammett a descoperit, în aparență dintr-o dată (în 1929) romanul brutal — dar și eroic — Indiferent — dar și poetic — care constituie acum partea cea mai valoroasă a romanului polițist american. În toate cele cinci romane ale sale (ultimul datînd din 1935, deși scriitorul a mai trăit aproape douăzeci de ani după aceea) e vorba de același lucru: un om singur, dezabuzat, în aparență apatic, care povestește (sau despre care se povestește) cu o totală ignorare a reacțiilor sufletești — și chiar fizice — față de cele ce se petrec cu el sau în jurul său, e angajat într-o luptă văzută ca lipsită de speranță, și pe care s-ar părea că o susține fără nici o convingere lăuntrică, împotriva unor forțe puse în mișcare de sume de bani și de interese depășind cu mult puterile unui singur om și indiferente cu totul față de valorile morale sau de viciile omenești. Dar absența comentariului nu trebuie să ne înșele. (S-a mai remarcat faptul că trucul impasibilității constituie un procedeu caracteristic pentru un sector larg al literaturii americane). Adevărul este că romanele lui Hammett sînt adevărate balade și intensitatea halucinantă a stilului (căci nu e deloc o blasfemie să se spună că Dashiell Hammett e un autor care scrie la fel de bine ca Hemingway — mai bine, de fapt, căci își divulgă mai rar manierismele) precum și prezența foarte vie a personajelor sale face ca cel puțin două sau trei dintre cărțile sale (în orice caz acea stranie *Cheie de sticlă*) să-și cîștige locul în istoria literaturii americane. (Într-o măsură atenuată, asemenea observații se pot face despre un scriitor mai prolific, și mai inegal, care, de altfel, nu a făcut altceva decît să urmeze școala lui Hammett și să-i continue stilul: Raymond Chandler).

O asemenea schemă, chiar dacă invocă succesul istoric, nu poate pretinde de sigur să reprezinte o istorie a genului. (Lipsește de altfel multe nume importante — poate mai importante ca unele dintre cele citate aici). Am încercat doar să răspundem la o întrebare care se formulează de obicei în legătură cu romanele polițiste — locul lor în raport cu creația literară și felul în care genul își poate justifica eventualele revendicări față de istoria literaturii și nu numai a moravurilor. Răspunsul nu-l pot da decît cărțile înseși, evoluția genului și interacțiunea diferitelor influențe și maniere neavînd în acest context decît rolul unor detalii. Importantă este permanența constantelor omenești — care se exprimă în orice creație literară — și care, în romanul polițist sînt tocmai cele de natură să facă « să ardă, asemenea ochilor unui motan » ochii unei metropole indifferente sau să-l însuflețească pe un om singuratec și obosit cînd știe că apără cîteva principii despre care nici nu vrea să vorbească.

...Și detectivul trebuie să fie poet

Thibaudet observase că avangarda poetică a anilor '20 pornise la atac sub faldurile desfășurate ale Aventurii. De aceea generația lui Apollinaire l-a întâmpinat pe Fantomas și pe camarazii lui de breaslă cu atîta fervoare, pentru că ea însăși trăia într-un climat de aventură desfășurată mental și nu putea decît s-o bucură — și s-o inspire — aventura proiectată în lumea fizică. Ei se recunoșteau unii pe alții și își delimitau terenurile de vînătoare cu același spirit exact cu care va fi împărțit mai târziu Chicago de către gang-urile clandestine ale negustorilor de bere. Poeții și umbrele ca niște lilieci de hirtie din paginile folieconului săptămînal fraternizau, sărbătoreau amintirea lui Villon împreună, revendicîndu-l fiecare.

Rimbaud, Apollinaire, Gide, Cocteau, suprarealiștii, dadaștii, Marinetti, Maïakovski reprezintă prin operă ca și prin gestul cotidian mistificat superb, pe Fantomas, intangibilul evadat de pe terra, colîndînd reglunile spiritului, sfîdînd de acolo Legea și aruncînd de sus bravada libertății lui totale structurilor terestre.

Este adevărat că Lautréamont, marele Lautréamont vituperase în numele imortalității sufletului, a măreției vieții, a spiritului de ordine care se manifestă în univers, a frumuseții corporale și a mariajului pe Ponson du Terrail și Paul Féval, așezați în blamul său alături de ilustra compania a lui Flaubert, Baudelaire și Leconte de Lisle. Dar Lautréamont, el însuși, aparține spectrală și misterioasă, mai de grabă un presentiment lunar al speței decît o existență reală, se lasă furat de mirajul genului și compune cu o adevărată voluptate secretă portretul lui Maldoror ca pe flacăra unei lumînări care-și schimbă mereu forma.

« Maldoror știa că poliția, acest scut al civilizației, îl caută cu perseverare de mulți ani și că o adevărată armată de agenți și spioni erau mereu pe urmele lui. Fără a reuși vreodată să-l înțînească. El avea un talent special pentru a lua o formă de nerecunoscut chiar pentru ochii cel mai exersați. Prin această aptitudine a sa el era aproape un geniu. N-ați remarcat dumneavoastră gingașia unui frumos greiere cu mișcări ușoare în haznalele Parisului? Era Maldoror. Magnetizînd capitalele înfloritoare cu un fluid maladiu el le aducea într-o stare letargică fiind incapabile să se mai supra-vegheze așa cum ar fi trebuit. Stare cu atît mai periculoasă, cu cît mai puțin așteptată. Astăzi e la Madrid; mâine va fi la Petrograd; ieri se găsea la Pekin. Acest bandit . . . acest poetic Rocamboles este, poate, la șapte sute de leghe de acest loc; poate că este la cîțiva pași de voi . . . »

Spirite insurgente ale epocii, poeții se vor revendica mai degrabă din lucifericul Fantomas, acest Maldoror al epocii, « renegatul cu fața ca funinginea » decît din proiecta pozitivă a genului, detectivul. Desnos îl celebrează pe Fantomas într-un poem memorabil:

*Allongeaient son ombre immense
Sur le monde et sur Paris
Quel est ce spectre aux yeux gris
Qui surgit dans le silence ?*

Queneau, Prévert și Yves Tanguy știaupe de rost romanul, Bréton îl salută cu entuziasm. « Lirism absurd și magnific » proclamă Cocteau, iar Aragon declară în « Anicet »: « Iată spectacolul care trebuie acestei epoci ». Apollinaire face o adevărată depozitie poetică în marele proces intentat romanului polițist de către spiritul filistin, golit de orice bucurie, al epocii: « Lectura romanelor fanteziste și de aventuri este o ocupație poetică de cel mai mare interes. Eroii lor reprezintă adevărate elogii ale energiei împotriva cărora se ridică pe nedrept anumiți moraliști . . . »

Și poezia și romanul polițist se alimentează împreună din același îndepărtat și cețos izvor al elanurilor omenești, amândouă solicită colaborarea misterului și aventurii, se mișcă într-un climat nocturn asemănător, în care lucrurile participă la spectacolul lumii în originale travestiuri, rolul poetului, ca și al detectivului, fiind aflate adevăratei lor identități. Poetul este un fel de detectiv particular pus să citească urmele tainice cu care viața îl înconjoară în fiecare clipă. Le citește cu meșteșugul sigur al lui Sherlock Holmes, le compară, le cataloghează, le înregistrează. În orele libere cîntă la vioară în locuința sa din Baker Street, între o aventură și alta, pînă cînd sună la ușă un nou vizitator misterios, un nou lucru, o nouă provocare, un nou fel de a asocia lumea. Și el răspunde sfidării și se cufundă încă o dată în noapte.

Dar și detectivul trebuie să fie poet. În clipa cînd această « voce lirică a singelui » nu mai răsună în el, partida este pierdută. Bernanos deplînge pe magistratul — reprezentantul Legii, substitutul polițistului în romanul său « Une crime » — pentru lipsa sa de curaj, pentru falsa lui pudoare de a nu apela mai des la Inspirație, la libertatea de mișcare a spiritului în timpul visului, cînd inteligența se scutură de orice idee preconcepută și e capabilă de orice temeritate. « Cine s-ar putea neliniști de ajutorul adus în secret magistratului de către omul de imaginație, de către poet? »

Substanța poetică a genului polițist poate fi argumentată nu numai în zona inefabilului, a atmosferei. Mecanismele, tehnicile de construcție și așezare a materialului în forme definitive, sînt aceleași. E meritul lui Edgar Poe de a fi observat că un poem e în definitiv pregătit ca și relatarea unui asasinat — dacă nu chiar ca asasinatul însuși. În cunoscutul său eseu, « Filozofia compoziției », Poe urmărește procesul de creație pe tot traseul lui, de la momentul îndepărtat cînd ideea operei viitoare (în exemplul lui concret « Corbul ») nu există decît ca o Intenție vagă, volatilă, gata de a se topi la cea mai ușoară atingere, pînă la structura finită a poemului, cînd totul a fost spus și opera se liberează de autor, înfruntîndu-l. El consideră obligatorie definirea anticipată a tuturor elementelor poemului (dimensiunea, universalitatea, tonul, efectele artistice, natura și caracterul acestora, versificarea, locul, forța de sugestie). Poemul trebuie astfel, asemeni navelor polițiste, să pornească de la un plan prealabil trasat în cele mai ușoare amănunte și în care fiecare element trebuie să descindă din precedentul său. Nici un detaliu al construcției poetice, spune Poe, nu poate fi explicat prin intervenția hazardului sau intuiției. Opera trebuie să se desăvîrșească « pas cu pas, cu rigoarea logică și poezia unei probleme matematice ». Pentru a-și înzestra planul viitorului său poem cu această « indispensabilă atmosferă de logică și casualitate » poetul trebuie să-și gîndească opera de la sfîrșit spre început. El trebuie « să-și descopere » efectul-cheie, final (în cazul « Corbului » faimosul Nevermore) de cea mai intensă și surprinzătoare strălucire din care vor genera cu necesitate celelalte elemente ale universului poetic, așa cum în navele polițiste autorul pornește de la Identitatea criminalului. De altfel cu acest prilej Poe se referă la Dickens cu care inițiasse un dialog privind mecanismul romanului « Barnaby Rudge ». El citează cuvintele lui Dickens referitor la scriitorul englez Godwyn și la opera sa « Caleb Williams » scrisă « à rebours ». « Godwyn, spune Dickens, și-a început opera aruncîndu-și eroul într-o întregă plasă de dificultăți care alcătuiesc substanța

volumului al doilea. După aceea, pentru a compune primul volum a început să caute modalități de justificare a ceea ce făcuse pînă atunci. »

Cu aceste reflecții de un ordin mai general am ajuns la locul crimei. Să intrăm înăuntru.

Romanul polișt evoluează cu strictețe aproape absolută în decorul grandios al marei metropole europene de la începutul secolului care se dovedește a fi la fel de misterioasă, la fel de capabilă de a provoca imaginația și de a surprinde ca și peisajul montan sau păduros în care se proiecta literatura de aventuri din care descinde în chip direct. (Și căreia îi moștenește pentru o bună bucată de drum, eroii, habitudinile, un anume fel particular de a înnodea și dezlega acțiunea, ticurile).

Lupta dintre bine și rău, dintre virtutea persecutată de viciu și damnatul etern, dintre erou și criminal se desfășoară în orașul feeric și tentacular, plin de miraje și ispite, în foiletoanele lui Paul Féval, Eugène Sue, Frédéric Soulié, Emile Souvestre. Dotați cu un fel de a doua vedere poetică, ei au știut să vadă în realitatea imediată, banală, o latură mirifică, surprinzătoare. Piațetele, locantele gălăgioase, cartierele mărginașe, atelierile meșteșugarilor, ulițele înguste prin care plutesc ca niște umbre ale morții solii crimei, pavilioane excentrice și grădini silențioase, tavernne enigmatice cu trape și ascunzători secrete, pregătesc decorul aproape fabulos al unei Șeherezade moderne. Și în final metropola cu turbulența ei cotidiană și inefabilul său lunar, care acoperă ca o mantie imaginea pură a inocenței urmărită de renegatul cupid, se dezvăluie a fi grandiosul personaj anonim, dar omniprezent, stranie divinitate poli-formă, obiect de adorare și revoltă al literaturii de aventuri care se transformă aproape pe nesimțite în nuvela detectivă a lui Maurice Leblanc. De altminteri separarea literaturii de aventuri — în orice caz a spiritului său — de cea poliștă nu se va produce definitiv nici chiar atunci cînd «Seria Neagră» va triumfa în zilele noastre, de vreme ce Sfîntul și acum se proclamă el însuși, cu sinceritate «un anacronism vivanț». «Eu sînt destul de nebun pentru a crede că viața trebuie să fie un roman. Sînt scribit să-mi duc zilele în acest secol mizerabil unde fiecare scriitor se crede purtătorul unui mesaj. Nu există alt mesaj decît mesajul vieții. Viața de care s-au bucurat părinții noștri, simplă, curată, eroică: luptele, moartea neașteptată și glorioasă. Dar aceasta nu corespunde realității, mi se va spune. Poate că nu corespunde realității, dar ar trebui să corespundă. »

Peisajul urban este brusc dimensionat de orașul aerian, solar (cu clopotnițele bisericilor, acoperișurile locuințelor, turnurile vechi) și de orașul subteran, nocturn (Gaston Leroux descoperă în «Fantoma de la Operă», un Paris necunoscut cu un întreg labirint de ulițe, riuri negre și insule-fortărețe peste care plutește atotstăpî-nitor geniul răului).

Muntele sau marea ca prilejuri de desfătare estetică, nu prezintă pentru Holmes nici un interes real. Bucuria lui unică este de a simți că face parte din acest polipier uman, din acest gigant de cinci milioane de suflete, care este orașul și că poate reacționa imediat la orice zgomot care prevestește o crimă misterioasă. El privește Londra ca pe un spectacol grandios în sine, de la mare înălțime, acceptînd seniorial ca orice gest uman — de puritate sau de crimă — să fie ridicat la scara imensă a orașului în care se petrece.

«Proști trebuie să mai fie și criminalii ăștia din Londra, făcu el cu amărăciune în glas, ca vînătorul care l-a scăpat vînatul. La uită-te pe fereastră, Watson. Să vezi și tu cum abia de se zăresc oamenii, ca prin sită, și cum se tolesc pe urmă în negură. Într-o zi ca asta, tilharii ar putea umbla prin Londra ca tigri în junglă nevăzuți pînă în clipa în care se năpustesc asupra prăzii, și atunci tot numai prada lor i-ar putea vedea.

— Au fost multe furturi, am răspuns eu.

Holmes mormăi scribît:

— Scena asta uriaşă şi mohorîtă merită mai mult. »

Raven, « ucigaşul cu plată » al lui Graham Greene, a fost hărăzit încă din naştere aceluşi trist sfîrşit « de a fi trădat de toţi pînă ce toate porţile vieţii îi vor fi închise. » În oraşul feeric destinul, prezenţă anonimă, îl urmăreşte şi îl absoarbe în invizibil; o forţă nevăzută îl trage înapoi în odala pe care o părăsise; o senzaţie se modelează singură într-o formă vagă, plutind într-o încăpere goală.

Bernanos, care nu scrie evident un roman poliţist propriu zis, dizolvă mecanismul dramei sale într-un climat crepuscular. Elementele naturii participă la durerea umană printr-o mişcare lentă de descompunere: casa singuratecă, drumul măcinat de viscol, de ploaie, de soare, acţiunea erozivă a apelor subterane. Dar cea mai bună demonstraţie despre spaţiul poetic al romanului detectiv, aparţine, bineînţeles, lui Chesterton. Romanul poliţist este singurul domeniu — un fel de rezervă naturală — al literaturii populare din zilele noastre în care reverberează un sentiment poetic al vieţii moderne. Poezia mediului în care trăieşti este surprinsă întotdeauna de la distanţă şi cu întârziere. Au trecut secole pînă ce locuitorii pădurilor şi munţilor au putut să descopere aura poetică a acelor locuri. Vor trebui, poate, alte secole, pentru ca generaţia de milne să lubească ceea ce noi astăzi nu ştim a privi, să considere felinarul insignifiant tot atît de măreţ de natural, de demn de a fi cîntat, ca şi un arbore. Romanul poliţist continuă, prelungeste în marile oraşe contemporane suflul eroic al Illadei. În acest basm modern cetatea prin care eroul alunecă cu graţia lui aeriană după un adversar invizibil, se transformă în harta unei talne adînci. Totul devine un semn, are un înţeles, face trecerea de la material la spiritual, este un mesaj uman « tot atît de precis ca o telegramă sau o carte poştală. Strada cea mai neînsemnată poartă în cele mai mici colţuri ale ei, sufletele celor care au construit-o. Fiecare cărămidă, asemeni cărămizilor babiloniene poartă un fel de hieroglifă umană. Chiar sub forma minuţioasă a analizelor lui Sherlock Holmes, romanul poliţist descoperă latura romanească a civilizaţiei, caracterul profund uman al pietrelor şi olanelor citadine. »

Printr-un mecanism cludat ca şi în enigmaticul joc de şah la care participă Alice în călătoria ei prin oglindă, detectivul şi criminalul îşi schimbă locurile, ascultînd parcă o comandă nevăzută, în cursul partidei pe care o angajează amîndoi.

Criminalul încetează curînd de a fi o făptură reală, supus deci jurisdicţiei omeneşti şi, ca şi Maldoror, se transformă într-un principiu, într-o idee, într-un simbol. Răul îl transcende şi el devine necesar şi tern ca şi binele pentru stabilirea echilibrului universal. Holmes vorbeşte cu respect de marele său adversar Moriarty ca despre « un Napoleon al crimelor, un geniu, un gînditor al abstractului ». (Un inamic de anvergură a Sfîntului e Dr. Marus, al lui James Bond e Dr. No. Numele lor constituiesc derivate onomastice descinse din Ideea de moarte sau de negaţie, deci o primă alunecare către abstract). Balzac în romanul aproape detectiv « O afacere tenebroasă » întotdeauna întîmpinat cu graţitudine de critica genului, compune un portret flant criminalului, în speţă spionului. « Spionul este deci în acelaşi timp magnific şi straniu căci el nu se supără niciodată. Are umilînţa creştină a preoţilor. Fruntea îi este ca un tun în faţa înjurîrilor şi înalteaţă spre ţintă ca un animal a cărei solidă carapace nu poate fi străpunsă de nici un obuz; dar tot asemenea animalului este cu atît mai furios cînd este atins, cu cît şi-a crezut culrăsa mai inexpugnabilă. »

Dacă acestea sînt petele de lumină, de fermitate, de caracter transcendent care transfigurează portretul criminalului — care, oricum, îi asigură o adîncime pe care nu i-o bănuia iconografia tradițională, partizană a unui maniheism elementar — iată și umbrele care coboară pe portretul eroului. De cele mai multe ori știm că detectivul nici nu-și urmărește adversarul dintr-o necesitate morală. El se angajează în luptă prea ades dintr-o voluptate transformată în viciu. În aceste cazuri, detectivul este un diletant, un gurmand superior, un rafinat. Crima este un drog, un excitant care-i dă senzații subtile. « Aveam realmente nevoie de o crimă pentru a mă distra, spune Holmes. Aceasta m-a salvat de plictiseală. Toată viața mea nu este decît un efort perpetuu pentru a mă salva de plictiseala fiecărei zile, monotone care nu e împrăștiată decît de rezolvarea acestor mici probleme. » « Astăzi, Hercule Poirot, își spune cu evidentă satisfacție detectivul belgian, nu se ocupă decît cu crema crimelor. Nu de o crimă ordinară ne vom ocupa noi. Nu. Ne trebuie ceva deosebit. . . rar. . . o delicată. » Crima ca exercițiu matematic se înscrie astfel în repertoriul modern al omului de lume (Philo Vance, Lord Peter), între un concert, o expoziție numismatică și o lectură din Proust.

Soluția pe care o sugerează romanul polițist este subtilă și în nici un caz destrămarea termenilor și confuzionarea moralei. Detectivul, agent al luminii, pentru a cunoaște adevărul și a restabili echilibrul lezat de culpa criminală trebuie să treacă el însuși prin baia singelui — mentală evident — să devină el însuși criminal. Înțelegerea este altfel exclusă. Cunoaștem tehnica lui Maigret. La drept vorbind Maigret nici nu se consideră polițist, ci un medic dublat de un preot și din această ipostază, un reparator de destine. Capabil să intre în pielea tuturor oamenilor și cu precădere în pielea criminalului. Constatăm la el un adevărat proces de dezintegrare a personalității, el se lasă absorbit de climatul lumii în care a pătruns. Nu-și permite la început nici o reflecție, nici o analogie, nici o observație. Este încă un străin, un intrus. Se lasă dominat de senzații, e cuprins de reverle, semnalele lumii fizice, în deosebi cele de atmosferă, de indefinibil, de vag poetic îl înconjoară, îl contopesc. Dar aceasta e încăodată o atitudine poetică. Numai după ce rădăcinile sensibilității lui se împlintă în acest pămînt nou și încep să-și primească hrana, să comunice pe căi de atîtea ori obscure, care scapă inteligenței, cu mentalitatea unui mediu social care își slăbește garda, numai atunci soluția poate apare Instinctualului Maigret. « Lumea e plină de lucruri limpezi pe care nimănui nu le observă », spusese Sherlock Holmes. « Da, dar numai dinăuntrul acestei lumi pot fi observate, pare să spună Simenon prin gura eroului său. Dar ceea ce nu spune Maigret, oprit la jumătatea drumului, mărturiște teribil Părintele Brown, desigur încarnarea cea mai pură a eroului : « Eu intru cu adevărat în pielea criminalului. Rămîn în el, mișcîndu-i brațele și picioarele, stăpîn al gîndurilor sale, luptînd împotriva pasiunilor lui. Mă adresez urei sale diforme care la naștere pînă în momentul în care privesc lumea prin ochii săi năîngi și injectați de sînge, pînă cînd, în sfîrșit, am devenit un criminal eu însumi. »

Acest ciudat Părinte Brown se deplasează lent, visător, aproape plutind, într-o realitate ireală. (Nu dedicase oare J. K. C. una din cărțile sale Părintelui O'Connor care « știa că realitatea e mai stranie decît însăși ficțiunea »?). Cu el intri într-o bizareerie totală, într-un univers halucinant, mobil, populat de himere, vise, amîntiri și asîțli la o nouă tentăție a Sfîntului Anton, asaltat de viziuni luciferice.

Supus lor, drumul adevărului se pierde. « Faptele întunecă adevărul », spune Părintele Brown, faptele tind să răpească omul din cercul exact al certitudinilor lui și să-l risipească într-un joc de umbre halucinant. Părintele Brown rezistă acestui miraj. El caută acele legi, acele permanențe care dau continuitate vieții și împiedică lumea să se desfacă în elementele din care e compusă. Realitatea e complicată numai în exterior, în aparențe, în interior miezul ei e solid, concentrat.

Evident înclinația lui detectivă îl obligă uneori să cerceteze locul crimei, să studieze urmele de pași și celelalte semne pe care le descoperă. Toate acestea au însă o importanță secundară, și Părintele Brown va divulga pe criminal după detalii abia perceptibile, de ordin psihologic și moral. Esențiale sînt nu urmele concrete cît cele ale spiritului, nu locul culpei, ci privirea interlocutorului. Natura însăși presimte crima și o anunță printr-o aluzie, printr-o metaforă, printr-o asociație plastică. Atunci un palmier decupat vag pe lună seamănă cu falca unui crocodil întunecat. Pe cîmpul de zăpadă zace o formă vagă care seamănă cu un liliac enorm. Unul are ochii imenși și fața de broască, altul seamănă cu un polip gigat sau cu o meduză veninoasă agitîndu-și tentaculele sale într-o mare fosforescentă.

Aventura, pe orice drum s-ar angaja, își trădează caracterul său poetic chiar atunci cînd capătă caracterul unei probleme, unui joc de puzzle, a unei partide de șah. Poezia mai subțiată poate, mai cerebrală în mod sigur, nu poate dispărea. Eroul refuză doar să accepte aparențele lumii și efortul lui de a interpreta totul, de a subsuma fiecare element unei structuri complexe nebănuite, de a solicita celui mai banal detaliu să-și dezvăluie importanța secretă (și Poirot vorbește de « limba lucrurilor », de « maniera personală a scaunelor și meselor de a se exprima » sau de o « justiție poetică ») de a obliga natura neanimată să renunțe la anonimat și să-și dezvăluie participarea la o dramă umană, radiază o certă grandoare artistică. Atmosfera care-l atrage pe analistul detectiv (Dupin, Holmes, Poirot) este « criptograma cea mai abstractă, analiza cea mai complexă ». Dar Holmes condamnă astfel, ca și poezia oricărei epoci, scufundarea în plictisitoare rutină a existenței, procesul de uzură al spiritului. Descoperirea adevărului se realizează într-un moment de adevărată « exaltare mentală ». Și detectivul în fața spectacolului tragic la care este invitat mereu, regăsește în chipul cel mai paradoxal sentința definitivă a ermitului mistic, sau cuvintele filozofului, cînd proclamă ca Holmes: « Omul este o stranie enigmă ».

Influențele care s-au exercitat asupra romanului polițist sînt de naturi diferite, uneori greu de sesizat în edificiul original și autonom în care ni se prezintă în istoria sa. Poezia rămîne însă unul din izvoarele de alimentare cele mai de seamă fără de care, credem, genul — sau orice alt gen — ar fi fost supus ofilirii și morții. De aceea, poate, poeții și-au mărturisit în primul rînd respectul și de atîtea ori dragostea față de o operă în care recunoșteau intenții, un ton, și o atmosferă, familiare. Și cu curajul pe care Cocteau îl solicita fiecăruia de a declara în public ceea ce iubește acasă, Apollinaire făcea această mărturisire de credință: « Sînt poate singurele cărți pe care le-am citit cu plăcere vreodată. »

Și aceste rînduri ar trebui nu să închidă această covorbire, ci s-o deschidă cu mai multă franchețe din nou.

Nu Poe este adevăratul strămoș al romanului polițist, ci Dostoievski...

M-am întrebat adeseori pentru ce romanul polițist se bucură de un regim special în privința lecturii? Toată lumea știe că el se citește pe nerăsuflăte; o dată luat în mână și început, nu mai poate fi întrerupt decât după ce a fost dus pînă la capăt; oboseala, somnul nu reușesc să învingă curioasa fascinație pe care un asemenea tip de literatură o exercită asupra noastră și care, în ciuda naturii ei elementare prinde orice spirite. S-a spus că succesul romanului polițist îl creiază prostul gust și lipsa de răbdare a cititorului modern. Acestuia i se oferă un surrogat de literatură: psihologii liniare și schematice, cît mai multă acțiune și cît mai puține descrieri, o doză puternică de senzațional, false mistere elucidabile facil la sfîrșit, etc. Camil Petrescu îi recunoaște romanului polițist doar o ieftină șiretenie: «prezentînd personaje imbecile drept model de deșteptăciune, dă fidelului său cititor iluzia, prin comparație, că și el e deștept, că și el ar putea face la fel.» Dar toate aceste însușiri le are și romanul de aventuri, de ce atunci nu-și păstrează la lectură o egală forță captivantă? El se citește în multe reprize și, dacă place, dorința pe care o stîrnește este de a nu se termina niciodată. Facultatea de a ne prinde și a nu ne mai lăsa să ieșim din paginile lui, ca dintr-un cerc magic, îi lipsește. Ea nu rezidă, deci, cum se vede, în particularitățile enumerate: reducere psihică extremă, epică bogată, pseudoproblematică intelectuală.

S-a zis că romanul polițist cucerește atenția prin caracterul său enigmatic. El ne invită ca un careu de cuvinte încrucișate să-l dezlegăm, e o recreație a spiritului care se complace după sleirea cotidiană într-o gimnastică voluntară. Dar nici explicația aceasta nu mi se pare mai mulțumitoare. Întîi, de ce atenția obosită s-ar repauza încordîndu-se? Un roman polițist nu se citește ca un basm. El reclamă o tensiune a minții; amănuntele cele mai insignifiante trebuie reținute pentru că pot avea o însemnătate capitală; cu fiecare fapt nou ne simțim îndemnați să recapitulăm datele problemei: lectura e activă, acaparantă; cine refuză să intre în acest joc nu citește romane polițiste. Apoi, tipul pur enigmatic al genului Agatha Christie, S.S. van Dine, a căzut astăzi într-o completă desuetudine. Formula care s-a impus e a romanului de «serie neagră», «tough», cu nenumărate scene violente. Nu surpriza soluției neabătute a unei probleme detectiviste constituie substanța lui, ci vînătoarea brutală a victimii de către asasin și a acestuia de către poliție. Nu «micile celule cenușii» ale subtilului Hercule Poirot sînt chemate aici să intre în acțiune, ci pumnii, pistoalele automate, cazierile, informatorii și sistemele moderne de tortură. Formula enigmatică a rămas aventura intelectualistă și sterilă a genului, Kamciatka lui înghețată.

Convingerea mea e că secretul puterii fascinatorii, sub care romanul polițist reușește să-și țină pînă la ultima filă cititorii, rezidă în însăși materia lui cu totul specială și anume *crima*. Orice istorie de felul acesta cuprinde măcar un asasinat, dacă nu, își pierde imediat interesul. Acolo unde toate datele detectivistice sînt prezente, dar lipsește cadavrul («Cărbușul de aur» sau «Scrisoarea furată», nuvelele lui Poe),

ceva artificial se articula în narațiune, chiar atunci când arta autorului nu lasă nici o îndoială. Forma curiozității acute, aproape morbide, care apare ori de câte ori mirosul singelui se ridică, nu se naște. Crima, cu aura ei neagră de act violator al celui mai sever tabu social, îi creează romanului polițist un câmp magnetic aparte. Nimeni nu poate rămâne indiferent la o atît de flagrantă țișnire afară din normele elementare ale vieții comune. Ceva în echilibrul existenței umane s-a rupt și aceasta nu-și poate relua cursul pînă cînd senzația de insecuritate n-a fost alungată. Crima trezește prin psihologia ei singulară oroare și atracție, pentru că implică săvîrșirea unui rău ireparabil; oroare, pentru că dezlănțuie fiara din om; atracție, pentru că își asumă riscurile grave ale acestui act. Crima suspendă ritmul vieții cotidiane și instaurează în locul lui altul de tensiune insuportabilă. Nu se poate trăi ștîind că un asasin care umblă liber printre ceilalți oameni, îți dă, poate, bună ziua, dimineața, cînd intri să cumperi o sticlă cu lapte sau se așează lîngă tine în autobuz.

Romanul polițist îl introduce pe cititor într-o astfel de diviziune temporală neliniștitoare și-l ține prizonierul ei. Scăpare nu există pînă cînd cel care a provocat-o n-a fost doborît și scandalul existențial al actului său sfidător n-a încetat.

Paul Morand observase mai bine ca oricine despre ce este vorba, încă din 1934: «Nu știu dacă prețuim îndeajuns — arăta el — turul de forță pe care-l îndeplinește romanul polițist: a izbuti să-l înfricoșeze pe omul de azi; aceasta nu-i de loc ușor; în ordinea naturală, el a văzut prea multe; în ordinea supranaturală nu mai acordă credit nici unui lucru etc. . . Fiecare cititor nu se simte doar o victimă posibilă ci și un criminal virtual, căci romanul rus ne-a arătat abisurile sufletului nostru și psihanaliza ne-a revelat latența subconștientă a impulsurilor noastre ucigașe. Toată lumea poate fi astăzi bănuită. Gustul morții e în noi: războiul, crimele pasionale, accidentele de cale ferată, de avion și de automobil au adus primejdia la îndemîna oricui și sîntem familiarizați de acum cu ideea sfîrșitului violent la care părinții noștri nu se gîndeau, puteau să nu se gîndească. Cel mai frumos joc al epocii noastre e singele. Ca să respirăm mirosul lui fad, cumpărăm din librării romanele detectiviste în ediții ieftine !...»

«Astăzi, pe cel mari, nu-i mai amenință Bossuet ci Conan Doyle sau EdgarWallace.» (Reflexions sur le Roman détective. Revue de Paris 1-er Avril 1934).

O asemenea priză asupra multimilor n-a avut-o decît tragedia greacă, tot trînd un act criminal. Dar el îl împingea pe om să înfrunte voința zeilor și dădea ororii gestului, fiorul sacrilegiului religios. În societatea noastră desacralizată, rolul acesta l-a preluat sub o formă derizorie romanul polițist. Participarea înfiorată la transgresarea umanului nu se mai face în comun și în teatru, altfel de templu, ci pe cont personal, acasă în fotoliu sau în pat.

Crima cu atmosfera ei de oroare fascinantă trebuie însă neapărat să existe. Timpul romanului polițist enigmatic s-a perimat fiindcă făcea din cadavru un simplu termen matematic și din asasin o necunoscută abstractă într-o ecuație. La Agatha Christie sau Ellery Queen, crima apărea aseptizată, învelită în celofan; redusă strict la datele ei de problemă intelectuală, «curată», își pierdea materialitatea oribilă, neliniștitoare. Romanul de serie neagră îl silește dîmpotrivă pe cititor să calce în bălțile de sînge, să respire aerul acru al odăii în care zace victima căsăpită, să aștepte zorile împreună cu asasinul așa cum face prințul Mișkin, după ce Rogojin i-a arătat corpul neînsuflețit al Nastasiei Filipovna.

Nu Poe este adevăratul strămoș al romanului polițist, ci Dostolevski, fiindcă în toate cărțile acestuia din urmă («Idiotul», «Crimă și pedeapsă», «Frații Karamazov», «Posedații») există un cadavru adevărat, care crește, crește mereu, înfricoșător, scoțîndu-și picioarele uriașe prin ușa camerei întunecate unde a fost abandonat, ca în plesa lui Eugen Ionescu, «Amédée, ou comment s'en débarrasser».

Cum se deschide la noi gustul pentru romanul senzațional

Romanul de aventuri nu face parte din categoria literaturii de cunoaștere. Cu el, sîntem aproape de ideea de basm, numai că elementele de acolo apar raportate aici la un alt cifru de convenții, ca pentru niște cititori care au trecut de vîrsta copilăriei. Cea mai elocventă manifestare a genului senzațional o reprezintă romanul-foileton, a cărui rețetă este experimentată pentru prima oară în presa franceză de la mijlocul secolului al XIX-lea. Se răspunde cu lux de concesiile dorinței noului public burghez de a găsi iluzionărl ieftine în niște reprezentări fictive cît mai captivante. Artă romancierului foiletonist constă în tehnica de a ține cititorul într-o stare de încordare, a senzațiilor pînă la tăierea răsufării și bătăi de inimă.

Înainte de toate, se caută a se da acțiunii o mișcare cît mai neprevăzută. În acest scop, intriga nu urmează să se desfășoare liniar ci are tendința să se ramifice la fiecare pas, cu lovitura de teatru a cîte unul nou factor de surpriză. Ansamblul lasă impresia unul dedal de complicații fortuite. Dacă regia presupune în principiu o mare capacitate de invenție, de fapt se relau la nesfîrșit aceleași scene « tari », cu efect sigur din oficiu: dueluri, otrăviri, înecuri, răpiri, spargeri, violuri ș.a.m.d. Cadrul acțiunii, locul în care poți să te aștepi la orice, îl oferă marele oraș, echivalent modern al Sodomei și Gomorei. Deși întîrzie cu precădere asupra tuturor abominațiunilor imaginabile, romancierul foiletonist are totuși grijă ca pînă la urmă virtutea să lasă triumfătoare.

În ceea ce privește personajele, trebuie spus că acestea sînt concepute totdeauna convențional, simbolizînd « binele » sau « răul » într-un sens exclusiv. Deci, schematism psihologic, la care se adaugă într-o accepțiune nu mai puțin naivă concordanța imaginii fizice. În această tipologie structurată antinomic, lumea se împarte în victime și călăi. Calificarea socială a personajelor ne dă prilejul să observăm cel mai bine conformismul romancierului foiletonist la judecata « poporului ». Avem a face cu o imagine a societății tendențios deformată, după prejudecăți simpliste.

Stilul romanului-foileton se definește printr-un limbaj eminent bombastic. Îl caracterizează o solemnitate afectată, care lasă parcă mereu să se subînțeleagă iminența unei catastrofe, apăsarea unei fatalități sinistre. Semnele de exclamare și punctele de suspensie abundă ca o necesitate a formulei.

Romanele senzaționale, care circulă în țara noastră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe perioade corespunzătoare de fiecare dată cîte unul nou val de traduceri, constituie prin excelență literatura de amuzament a publicului mai larg, în primul rînd a femeilor, contribuind ca pretutindeni la întreținerea unei romanțiozități de prost gust. Meritul acestei literaturi de colportaj, de proveniență străină, care vine să suplinească lipsa în materie a unor fabricate autohtone, stă în aceea că satisface cu prisosință pe toți acei care nu caută în lectură decît un excitant imaginativ.

Între 1845 și 1875, începe la noi importul autorilor de romane senzaționale, cu o popularitate câștigată prin publicarea în folietoanele marilor ziare pariziene. Între aceștia, ajung la modă în Principatele Române, fiind citați cu aviditate, într-un mare număr de traduceri întreprinse din opera lor, Alexandre Dumas (de la « Trei mușchetari » la « Contele de Monte-Cristo »), Eugène Sue (de la « Misterele Parisului » la « Jidovul răătăcitor »), Frédéric Soulié (« Memoriile Diavolului »), Paul Féval (« Misterele Londrei »). Pentru a se vedea de ce prestigiu putea să se bucure la epoca de atunci un romancier foiletonist ca Eugène Sue, amintim că I. Heliade-Rădulescu, care este scriitorul nostru cu cea mai bogată cultură din prima jumătate a secolului al XIX-lea, atunci când elaborează planul unei biblioteci de traduceri din literatura universală, la rubrica « romanuri franceze », îl propune printre primii pe autorul « Misterelor Parisului », înaintea chiar a lui Balzac. Începutul acțiunii de tipărire și difuzare a romanelor senzaționale se leagă de numele librarului editor George Ioanid. Este de subliniat că traducерile se datoresc unor scriitori adesea notabili ca I. Heliade-Rădulescu, G. Baronzî, Al. Pelimon.

Între 1875 și 1900, numărul cititorilor crescînd considerabil, cu formarea unui public mic-burghez, editorii de la noi își dau seama de rentabilitatea lansării pe o scară mai mare a literaturii de romane-foileton. Recurgîndu-se la publicarea în fascicule, o întreagă maculatură de elucubrații terifice, în versiunea unor traducători, care preferă în general să se păstreze anonimi, ajunge să aibă parte de cea mai largă difuzare. Printre campionii senzaționalului, bătînd toate recordurile în materie de teribilități sinistre, găsim pe placul noului public pe Ponson du Terrail (« Dramele Parisului »), Xavier de Montépin (de la « Dramele adulterului » la « Fiica crimei sau Cărturăreasa »), G. F. Born (de la « Isabella regina isgonită a Spaniei sau misterele curții din Madrid » la « Misterele Berlinului sau crima, vițiul, amorul și virtutea »). În cazul unui roman-foileton ca « Dramele Parisului », trebuie spus că fasciculele apar mai întîi odată, apoi de două și în cele din urmă chiar de cinci ori pe săptămînă, la cererea generală publicarea prelungindu-se pe un răstimp de aproape doi ani. Zița, eroina lui Caragiale din « O noapte furtunoasă », tînăra noastră mahalagioaică de la 1878, se știe că citea cu pasiune « Dramele Parisului ». Dar, nu numai persoanele din categoria socială a Ziței sunt amatoare de o asemenea lectură ci și altele, după cum ne este dat să aflăm dintr-o relatare a lui N. Iorga: « Îmi aduc aminte din copilăria mea ce se întîmpla cînd, la un unchi al meu din Botoșani, Manole Iorga, soseau fasciculele din « Dramele Parisului » ale lui Ponson du Terrail și eram chemat să citesc mătușii mele ce era în aceste pagini »¹. Pe lîngă romanul negru, care își păstrează preponderența, se fac cunoscute spre sfîrșitul secolului trecut și alte forme de literatură senzațională. Cu traducерile din opera lui Emil Gaboriau (de la « Crima de la Orcival » la « Domnul Lecoq, vestitul agent al siguranței publice din Paris »), se introduce la noi romanul detectiv, care nu se bucură însă pe moment de un prea mare succes. Apoi, avem de înregistrat acțiunea editorială a librăriei N. Ciurcu din Brașov, cu o « bibliotecă a poporului », ale cărei numere se constituie în exclusivitate din povestiri de aventuri în cadru exotic, pe care le bănuim traduse din opera lui Friederich Gerstäcker, un antecesor al lui Karl May (« Secretul preeriei », « Buffalo-Bill în codrul secular », « Dracul de aur din California », « Prizonierul piraților », « Vînătorea după carne de om », « Sceptrul piticilor Vambutte », « Ben Said, Spaima lacului Nyanza » etc.). Nu putem să trecem cu vederea contribuția ziarelor la difuzarea literaturii senzaționale. « Universul », din 1884 înainte, precum și « Adevărul », după 1888, publică în medie trei și chiar patru romane-foileton pe număr, pînă la începutul secolului

¹ N. Iorga: « Traducerile din limba franceză în literatura românească ». Valenii de Munte, 1936, pag. 11.

nostru. Urmind o altă rețetă de profit comercial, după exemplul marilor cotidiane din străinătate, « Universul » ajunge să instituie premii în romane senzaționale, pentru sporirea numărului de abonați. De obicei, lansarea în cuprinsul ziarului a cite unui nou roman-foleton este precedată de o reclamă extrem de revelatoare, atît pentru maniera genului pe de o parte cît și pentru mentalitatea publicului consumator pe de alta : « scene dintre cele mai romantice și extraordinare », « dramatic și mișcător », « mister de nepătruns care intrighează de la început », « de la primul pînă la ultimul capitol va captiva pe cetitor sub farmecul dezvăluirii celei mai palpitante povestiri », « ni se vor desvălui, în îngrozitoarea lor goliciune, infamiile ce se colportează în lumea mare, ducînd fatal la asasinat și sinucideri » și a.m.d.

•

Traducător al lui Alexandre Dumas și Eugène Sue, deci un scriitor în măsură să cunoască deajuns de bine patentele de fabricare a senzaționalului, G. Baronzi dă cu « Misterele Bucureștilor » (1862—1863) primul roman negru din literatura noastră. Se încearcă o « penelare » a moravurilor din București, la modul în care Eugène Sue înțelesese să reprezinte într-o frescă infernală dedesubturile vieții de societate din Paris. În cuprinsul unei intrigi complicate la exces, în sensul cel mai nevrosimil, sînt utilizate toate artificile de regie ale romanului-foleton : coincidența întîlnirilor cu urmări fatale, travestire, persecuție terifică și a.m.d. Personajele corespund șablonului cu mecanicitate : tipul malefic (maiorul Orosin), victima nevinovată a mașinațiunilor abominabile (văduva Oros Silvan, bătrîna cu familia distrusă), îngerul justițiar (Telma, fata cu mască de bălat). De regulă, privirile au « sarcasm » ; se vorbește « urlînd » ; rîsul este « satanic » ; mișcărilor se fac « convulsiv » ; împrejurările prezintă o « solemnitate feroasă ».

Cu « Mistere din București » (1862), Ioan M. Bujoreanu se afirmă la noi ca cel mai calificat descendent al lui Eugène Sue. În atmosfera sinistră a romanului său de moravuri, cu crime și violuri la fiecare pas, acțiunea merge pe efecte de atrocitate. Gustul pentru macabru, culminînd în final (toți mor de otrăvă sau de sînge rău), este elocvent pentru spiritul cum sînt înscenate lucrurile. Eroul înfam al celui mai întins episod din roman se întîmplă să fie de astă dată un boier, anume bătrînul Dăngescu, care își execută planurile infernale printr-un țigan, așa că ne găsim în consensul tradițional al imaginii scelerate în care apare « lumea înaltă » în romanul-foleton. Victimele, care monopolizează toate virtuțile, sînt recrutate din « popor » : familia de condiție modestă a cojocarului Sălceanu. Între cele două entități social-morale, pentru ca intriga să fie cît mai dramatic crispată, îl vedem figurînd pe Alexandru Dăngescu, fiul bun și cînstit al monstruosului boier, sortit să lubească pe fata cojocarului. Pe lîngă procedeele de roman-foleton, spre deosebire de G. Baronzi, se observă că Ioan M. Bujoreanu reține de la Eugène Sue și teza socială.

•

În ultimul sfert al secolului trecut, se desemnează în literatura noastră o nouă formă de povestire senzațională. Este vorba de romanul haiducesc, care prelucrează datele tradiției populare în legătură cu existența cîtorva căpetenii de haiduci din epoca domniilor fanariote. Avem a face cu un roman de aventuri, în toată puterea cuvîntului, pentru prima oară de un tip specific autohton. Deși considerate de G. Călinescu drept variante locale ale literaturii piccarești, credem că povestirile noastre cu haiduci merg mai degrabă, într-un sens cu totul elementar, pe linia romanului istoric de tip foletonist al lui Alexandre Dumas, recunoscut de altmînterî ca autor de căpătîi de N. D. Popescu, promotorul « haiducăriei » în literatura română. Succesul

de public este dintre cele mai mari. Tirajele, în mii de exemplare, ating în medie cincisau șase ediții, socotind numai până la începutul secolului nostru. La oraș, ca și la țară unde își găsesc desfacerea pe la bilciuri, romanele haiducești ajung să constituie una din lecturile predilecte ale tineretului școlar. Adesea, cu prilejul reeditărilor, pentru a se îndestula curiozitatea publicului amator, acestea se prezintă « revăzute, corectate și adăugate cu noi fapte inedite ». Mai mult, se întâmplă să avem și cazuri de întregiri cu volume suplimentare, relatând momente trecute cu vederea din biografia senzațională a eroului în cauză (« tinerețea », « moartea » și a.m.d.).

Toată « haiducăria » apare fabricată pe aceeași schemă epică. Eroul haiduc este de regulă un tânăr frumos sau cel puțin volnic, fiu de boier dar mai cu seamă de țăran, silit să ducă o viață de luptător clandestin cu scopuri de justițiar, din spirit de revoltă față de neajunsurile suferite de propria familie sau de comunitatea românească de pe urma regimului fanariot. Adăpostul i se află în codru, într-o subterană cu intrarea printr-o scorbură de copac. Înainte de toate, haiducul are spirit inventiv, găsind în orice împrejurare critică o soluție de strategie naivă dar eficace, cu care să atragă în cursă pe oamenii puterii trimise în urmărire. Adesea, sub masca celor mai năstrușnice travestiri, ajunge să pătrundă până în palatul marilor dregători, cărora le joacă diferite feste. La luptă deschisă, totdeauna cu raportul de forțe de unu contra zece, se bate neînfricat, răpunindu-și toți adversarii și scăpând teafăr din vîltoare. Cînd se întâmplă cumva să cadă în mâinile puterii, vîndut din răzbunare de vreun haiduc subaltern pedepsit pentru abuzuri, îndură cu sînge rece toate torturile călăului pus să îl facă să vorbească cu orice preț. Mai de fiecare dată însă, știe cu ce tertip să evadeze de sub escortă sau chiar din fundul temniței, eroul haiduc putînd să fie prins de-a binelea numai mort.

Romanele lui N. D. Popescu (« Iancu Jianu, căpitan de haiduci », « Tunsu haiducu », « Bujor haiducu », « Codreanu haiducu » etc.), care păstrează o naivitate de basm popular, reprezintă forma cea mai onorabilă a industriei deschise cu literatura haiducească. Întorsătura neprevăzută, în spirit de farsă, dată adesea evenimentelor povestite, le face să aibă o oarecare savoare. Încolo, trebuie spus că personajele corespund celei mai plate convenții, începînd cu tipul infailibil al căpeteniei de haiduci. Stilul este de o artificialitate teatrală, în tradiția romanului-foleton. Panait Macri îl supralicitează pe N. D. Popescu cu produse dintre cele mai îndoielnice, coborînd romanul haiducesc la expresia cea mai joasă a literaturii de colportaj (« Ghiță Cătănuță, căpitan de haiduci », « Haiducul Țandură », « Bostan, haiduc de peste Milcov » etc.). În specularea ieftină a unui senzațional de melodramă, povestirea pune accentul pe scenele de cruzime iar pe de altă parte umflă datele de intrigă sentimentală.

După exploatarea la limită a minei cu haiducul de către N. D. Popescu și toată pletora imitatorilor săi, se caută a se mulțumi mai departe gustul marelui public pentru formula genului, recurgîndu-se la prelucrarea unui material anecdotic legat de viața țîlharilor de drumul mare, cu cazier de pomînă la poliția noastră de atunci. Astfel, sînt puse în circulație niște romane zise « criminale », care nu fac decît să prelungească povestirile haiducești din stadiul Panait Macri pe panta trivialității. Dintre autorii specializați în romanțarea biografilor de țîlhari, capătă popularitate un oarecare Ilie Ighel, de profesie avocat (« Moartea banditului Simion Licinski », « Dragoș, hoțul Tecucilor », « Țîlharul Fulger » etc.). Reporter de scandal, îl vedem complăcîndu-se a relata lucrurile cu brutalitate. În romanele sale « criminale », abundă scenele « tari » în materie erotică, ceea ce duce la degenerarea în senzaționalul pornografic.

Luînd act de cum se satisface gustul pentru senzațional al marelui public de la noi, din decursul celei de a doua jumătăți a secolului trecut, constatăm că materialul publi-

cistic cel mai bogat îl oferă traducerile. Fabricate autohtone abia dacă găsim căvea. Este simptomatic că aceeași situație are să se mențină în bună parte și mai târziu, în secolul nostru. Fără să mai intrăm de astă dată în amănunte, ca în cazul mai puțin cunoscutei epoci a începuturilor, ne rezumăm a observa că importul de literatură captivantă cunoaște o extindere maximă între cele două războaie mondiale, prin intermediul a nenumărate colecții de tip popular, care apar specializate pe sortimente de senzațional (« Călătorii extra-ordinare », « Far-West », « Aventura », « Enigma », « Detectiv », « Excentric-Club » ș.a.m.d.). Pe lângă traduceri din opera unor autori ca Pittigrili (de la « Atentatul la padoare » la « Centura de castitate »), care duc romanul-foileton la limitele licențiozității erotice, ne este dat să înregistrăm între altele traducerea a numeroase volume din opera lui Jules Verne, venind să deschidă cu întârziere curiozitatea tinerilor noștri cititori pentru literatura științifico-fantastică. În materie de senzațional, primatul succesului de public are să îl dețină însă, în deceniul premegător celui de al doilea război mondial, romanul polițist, nu atât cu clasicii formulei, un Conan Doyle sau o Agatha Christie, cât cu Edgar Wallace (reprezentat printr-un număr enorm de titluri, aproape ca Alexandre Dumas la mijlocul secolului trecut), Sax Rohmer, Maurice Leblanc. Încercările de elaborare proprie a unui roman de aventuri nu se întâmplă să ducă nici în prima jumătate a secolului XX la o consolidare a genului în literatura noastră. Victor Eftimiu, cu « Kimonoul înstelat » (1932), și Liviu Rebreanu, cu « Amîndol » (1940), ne fac să avem un început de povestire detectivă, în forme lipsite însă de pregnanță. « Baletul mecanic » (1932) de Cezar Petrescu, a cărui acțiune eminamente barocă începe în atmosfera cosmopolită a unui mediu de aventurieri de pe Coasta de Azur și sfîrșește la București în plin fantastic, chiar dacă se definește ca un roman-foileton în toată regula, cu incontestabile calități de inventivitate în gradarea efectelor de senzație, rămîne o excepție ca operă de gratuitate epică. Modestul bilanț se încheie cu « Apărarea are cuvîntul » de Petre Bellu (tiraj record de 40.000 exemplare în « Colecția celor 15 lei »), un tipic roman popular violent melodramatic, cu scene de un patetism ieftin, în bună parte legate de viața prostituatelor dintr-un bordel.

Meditînd în epocă asupra interesului, care se manifestă la noi, ca și pretutindeni, pentru literatura senzațională, M. D. Ralea subliniază că aceasta « este în creștere », în ciuda « tehnicității și a scientismului timpului », datorită unei necesități de « contrast și evadare ». După el, « profesionalismul asfixiant cheamă ca o reacțiune aventura extraordinară ». În lumea secolului XX, în care viața începe să se mecanizeze « după modelul industrialismului », gustul pentru călătorii « se accentuează » considerabil, favorizînd într-un fel și consumarea romanelor de aventuri. « Căci nimic — crede M. D. Ralea — nu este mai propice pentru lectura în tren. . . În simfonia roților de fier, în caleidoscopul peisajului mereu mișcător, atenția scapă și fuge. Ca să se concentreze, îi trebuie doze violente și concentrate: îi trebuie crime, mistere, răpiri. . . În călătorie, reapare în noi copilul setos de robinsonade. » Exasperat de faptul că scriitorii noștri rămîn mereu « lucizi, mallșoși, critici, bătrîni », fără disponibilități la « stupiditatea » istorisirilor nalt recreative, criticul mărturisește că simte nevoia să le strige în față: « Dați-ne povești »¹. Încercînd să aducă un răspuns la întrebarea, de ce romanul de aventuri întîrzie să apară în forme mai spectaculoase în literatura română, Al. A. Philippide vede cauza în lipsa de la noi a « marelui oraș », adevărat « libirint inextricabil », care « oferă la fiecare pas lucruri neprevăzute, înfîlîrîri neașteptate, coincidențe stranii, posibilități infinite de dispariție, ascunzîșuri de descoperit, personaje multe și variate. » Se susține ideea că este greu de conceput un roman de aventuri desfășurîndu-și acțiunea altundeva decît în « pădurea umană » a unei metropole

¹ M. D. Ralea: « Literatura de senzație », în « Valori », București 1935

amețitoare. Într-un cadru mai restrâns (oraș de provincie, cartier sau o singură casă), «aventura riscă foarte ușor — după părerea autorului — să devină interioară iar romanul să devină roman obișnuit». În cazul că nici chiar atunci, cînd Bucureștii vor sfîrși prin a ajunge o capitală cu dimensiuni de mare oraș cosmopolit, nu vom izbuti să avem mult așteptatul roman de aventuri, Al. A. Philippide crede că «pricina va trebui căutată într-o inaptitudine a firii naționale pentru asemenea producții literare»¹. Este deosebit de semnificativ că G. Călinescu, abandonînd la un moment dat proiectul de a scrie «un roman cu aspect polițienesc», în cuprinsul căruia «senzaționalul ar fi evoluat spre mistic», ține să se justifice cu argumentul că «un român nu-l născut să fie fantast»². Din ceea ce ne lasă să deducem evoluția literaturii noastre de pînă acum, rămîne să tragem concluzia că nu sîntem înclinați structural a ne manifesta în opere de inventivitate tenebroasă cu înscenări terifice.

¹. Al. A. Philippide: «Romanul de aventuri și societatea românească», în «Vremea», XIV (1942) nr. 679

². G. Călinescu: «Fata răpită», în «Revista Fundațiilor», XIII (1946), nr. 7.

ITALO
SVEVO

roman (II)

Romanul secolului 20
Romanul secolului 20
Teritorii redescoperite

SENILITATE

crezuse în fericire și la drept vorbind, nu o căutase niciodată. Dar cît de greu e să te sustragi durerii ! În viața lipsită de orice conținut serios, devenea serioasă și importantă chiar și Angiolina.

În acea primă seară, prietenia lui Balli îi fu foarte folositoare lui Emilio. Compătimirea pe care Brentani o simțea în prietenul lui, îl liniștea mult. Înainte de toate, putea fi sigur că, deocamdată, Stefano și Angiolina nu se vor întîlni ; apoi, el era o fire blîndă care avea nevoie de mîngîieri. Încă din seara trecută căutase zadarnic pe ce să se sprijine. Poate că lipsa de sprijin fusese pricina pentru care neliștea îl stăpînise despotoc atît de des. Ar fi putut să reziste dacă i s-ar fi dat prilejul să explice și să discute, și dacă ar fi fost obligat să asculte.

Se întoarse acasă mult mai liniștit decît cînd ieșise. Încolțise în el încă-pătrînarea cu care era dispus să se laude ca fiind o forță. Nu s-ar fi apropiat de Angiolina decît în cazul în care ea l-ar fi rugat. Putea să aștepte, și legătura aceea nu putea și nu trebuia fi reluată de el printr-un act de supunere.

Dar somnul nu voia să vină. În zadarnicile încercări de a adormi, neliștea lui crescuse ca în timpul goanei din seara precedentă. Imaginația sa agitată urzi, întreg, visul unei trădări a lui Balli. Da, Balli îl trăda. Stefano mărturisise cu puțin înainte că visa s-o determine pe Angiolina să-i pozeze pentru o schiță. Acum, surprins de Emilio în atelierul său cu ea, în timp ce o desena pe jumătate goală, se scuza, amintind de mărturisirea făcută, iar Emilio, pentru a-l pedepsi, găsea fraze înfierbîntate de ură și de dispreț. Erau cu totul diferite de acelea pe care le adresase Angiolinei, fiindcă aici avea toate drepturile : îndelungata prietenie, în primul rînd, apoi făgăduința solemnă ! Și cît erau de complexe frazele acelea ! Erau, în sfîrșit, adresate unei persoane care le putea înțelege ca și acela care le rostea.

Fu smuls din aceste visuri de vocea Amaliei care răsuna liniștită și sonoră în camera vecină. Încercă o ușurare fiind trezit din coșmar, și sări din pat. Începu să tragă cu urechea. Ascultă multă vreme cuvinte în care nu descoperea altă legătură decît o mare tandrețe ; nimic altceva ! Visînd, femeia voia din nou ceea ce voia altcineva. Lui Emilio i se păru că descoperă că Amalia voia chiar mai mult decît i se cerea : voia ca cineva să-i poruncească. Era un vis al supunerii. Poate același din prima noapte ? Nefericita își construise o a doua viață ; noaptea îi acorda acel dram de fericire pe care ziua i-l refuza.

Stefano ! Ea rostise numele de botez al lui Balli. — Și ea ? — gîndi Brentano cu amărăciune. Cum de nu observase mai de mult ? Amalia nu se însufletea decît cînd venea Balli. Ba chiar își dădea seama că ea manifesta mereu față de sculptor aceeași supunere pe care i-o arăta acum în vis.

În ochii ei cenușii strălucea o nouă lumină când și-i îndrepta asupra sculptorului. Nu era nici o îndoială. Și Amalia îl iubea pe Balli.

Fu o nenorocire faptul că Emilio, culcându-se din nou, nu adormi. Își amintea cu amărăciune cum Balli se lăuda cu pasiunile pe care le stîrnea și cum cu un zîmbet de om satisfăcut, spunea că unicul succes care-i lipsise în viață era succesul artistic. Apoi, în îndelungata dormitare în care căzu, visă lucruri absurde. Balli abuza de supunerea Amaliei și refuza, rîzînd, orice reparație morală. Revenindu-și, Emilio nu rîse de el însuși pentru asemenea vise. Între un bărbat atît de corupt ca Balli și o femeie atît de naivă ca Amalia, totul era cu puțință. Hotărî să o vindece pe Amalia. Avea să înceapă prin a-l îndepărta din casă pe sculptor, care, de la o vreme, deși fără vina lui, devenise aducător de nenorociri. Dacă n-ar fi existat el, legătura cu Angiolina ar fi fost mai dulce, nu complicată de o gelozie atît de amară. Și despărțirea ar fi fost acum mai ușoară.

Viața lui Emilio la birou era de-a dreptul chinuitoare. Cheltuia o mare energie spre a se concentra asupra lucrului. Orice pretext era bun pentru a-și părăsi masa și a dedica clipe întregi alintării, desmierdării propriiei sale dureri. Mîntea lui Emilio părea făcută pentru asemenea stări și cînd avea răgazul să întrerupă efortul de a se ocupa cu alte lucruri, ea se întorcea de la sine la ideile predilecte, se umplea de ele ca un vas gol, și el încerca sentimentul omului care izbutește să-și ia de pe umeri o povară insuportabilă. Mușchii își revin, se destind, se întorc la poziția lor naturală. Cînd, în sfîrșit, bătea ceasul la care se putea părăsi biroul, se simțea de-a dreptul fericit, deși pentru foarte puțin timp. Întîi se cufunda cu voluptate în regrete și dorințe, care deveneau tot mai evidente și mai meditate; se bucura de ele pînă cînd nu dădea peste vreun gînd de gelozie care-l făcea să se freamăte dureros.

Balli îl aștepta pe stradă.

— Ei, cum merge?

— Așa și așa — răspunse Emilio, strîngînd din umeri. — Am petrecut o dimineată cumplit de plictisitoare.

Stefano îl văzu palid, abătut, și crezu că înțelege ce fel de plictiseală simțise Emilio. Hotărîse să fie foarte bun cu prietenul său. Se oferî să ia masa cu el. După amiază avea să iasă împreună la plimbare.

Cu o ezitare care lui Balli îi scăpă, Emilio acceptă. Pentru o clipă, cîntărise posibilitatea de a respinge propunerea lui Balli și de a-i spune numaidecît ceea ce el acum simțea că trebuie să-i spună. Ar fi fost într-adevăr o lașitate să nu-și salveze sora, de teama de a-și pierde prietenul; în acțiunea pe care o medita el, nu mai vedea decît o încercare a curajului. Nu o făcu, numai din îndoiala de a se fi înșelat asupra sentimentelor Amaliei. — Da, da, vino! — îi repetă lui Balli și în timp ce Stefano atribuia recunoștinței

această repetare a invitației, Emilio era conștient că o făcuse din plăcerea că i se oferea imediat prilejul de a risipi orice îndoială.

În timpul prinzului, într-adevăr, putu să dobândească toată certitudinea de care avea nevoie. Cît de mult îi semăna Amalia ! I se păru că se vede pe el însuși la cină, cu Angiolina. Dorința de a plăcea o puneă într-o încurcătură ce-i răpea orice naturalețe. O văzu chiar deschizînd gura să vorbească și apoi răsîndindu-se și tăcînd. Cum se mai uita țintă la buzele lui Balli. Poate că nici nu auzea ce spunea el. Rîdea sau rămînea serioasă dintr-o involuntară supunere.

Emilio încercă s-o distragă ; dar nu fu ascultat. Nu-l auzi nici Balli ! care, deși nu-și dăduse seama de sentimentul înсуflat fetei, încerca un fel de atracție pentru ea, vădită prin excitarea cerebrală în care cădea de cîte ori se simțea cu desăvîrșire stăpînul cuiva. Cu o mare răceală, Emilio își studia și-și măsura prietenul. Balli uitase cu totul scopul pentru care venise. Povestea întîmplări pe care Emilio le știa deja ; era limpede că vorbea numai pentru Amalia. Erau întîmplări de un gen pe care-l mai încercase asupra nefericitei. Povestea despre acea tristă și *bohème* ale cărei dezorientată veselie și lipsă de griji îi plăceau atît de mult Amaliei.

Cînd Stefano și Emilio ieșiră împreună, în sufletul acestuia din urmă crescuse peste măsură, față de prietenul său, ura amară care dormea în adîncul lui de atîta timp ; o frază nesocotită a lui Balli îl făcu să izbucnească :

— Vezi că am petrecut o oră foarte plăcută ?

Emilio ar fi vrut să-l repeadă : — O oră plăcută ? Pentru el, cu siguranță nu. El și-ar fi amintit de ea cu aceeași scîrbă pe care o încerca pentru orele petrecute cu Balli și cu Angiolina. Simțise într-adevăr atunci la masă, aceeași cunoscută dureroasă gelozie. Îi reproșa prietenului, în primul rînd, de a nu-i fi băgat de seamă muțenia, de a-l fi ignorat într-atît, încît să creadă că el se distrează. Și apoi : cum nu observa că Amalia în prezența lui era cuprinsă de o tulburare bolnăvicioasă și de o neliniște care, uneori, o făceau să se bîlbîie ? El era însă atît de lămurit în clipa aceea cu propriile sentimente, încît se temu ca Balli să nu-și dea seama că-i vorbea de Amalia pentru a răzbuna atitudinea luată față de Angiolina. Trebuie, înainte de toate, să nu trădeze un resentiment ; el trebuie să pară un bun tată de familie, îndemnat să acționeze numai în scopul de a-i ocroti pe cei dragi.

Începu prin a îndruga o minciună, cu aerul că spune un lucru oarecare. Spuse că în dimineața aceea, o rudă bătrînă îl oprise să-l întrebe dacă-i adevărat că Balli e logodnicul Amaliei. Nu era totul, dar Emilio simți o ușurare pentru că spusese și atît. Era decis să-i spună pe șleau lui Balli că nu era nici persoana superioară, nici cel mai bun dintre prieteni, așa cum se credea el.

— A, adevărat? — exclamă Balli foarte surprins și rîzînd cu toată sinceritatea.

— De fapt, spuse Emilio, făcînd o strîmbătură care voia să fie un zîmbet — lumea e atît de rea că te face chiar să rîzi. — Vorbise astfel, deoarece rîsul lui Balli era jignitor. — Ai să înțelegi însă că va trebui să fii puțin mai atent, fiindcă *nouă* nu ne convine să se spună asemenea lucruri despre biata Amalia. — Acest plural, *nouă*, reprezenta o încercare de a-și diminua propria răspundere pentru cuvintele pe care le rostise. Totodată își ridică glasul cu înflăcărare: nu putea îngădui ca Balli să ia atît de ușor un subiect care lui îi frigea buzele.

Stefano nu mai știu ce atitudine să ia. Nu i se întîmplase prea des în viață să fie acuzat pe nedrept. Se simțea nevinovat ca un nou născut. Respectul pe care-l purta și-l arătase întotdeauna familiei Brantani și urîtenia Amaliei, ar fi trebuit să-l salveze de orice bănuială. Îl cunoștea foarte bine pe Emilio și nu-l credea în stare să se supere din pricina vreunui cuvînt spus de o rudă bătrînă; dar simțise în glasul lui Emilio o violență și poate mai mult, o ură, un ton care-l făcuse să tresară. Ajunse numaidecît cu gîndul la adevăr. Își aminti cum de atîta vreme toate gîndurile, chiar toată viața lui Emilio se concentrase în jurul Angiolinei. Oare violența și ura aceea din glasul lui Emilio să fi fost de atribuit geloziei lui pentru Angiolina, deși nu vorbea decît de Amalia? — Nu credeam că la vîrsta noastră, la a mea adică, și la aceea a domnișoarei, s-ar putea să fim crezuți în stare de prostii. — Vorbea cu jenă. Subiectul îl ardea și pe el.

— Ce vrei? Așa e lumea. . .

Dar Balli, care nu credea în acea lume, strigă furios:

— Lasă, am înțeles despre ce-i vorba. Să discutăm despre altceva.

Tăcură un timp. Emilio ezita să vorbească, tocmai din teama de a se compromite. Ce înțelesese Balli? Taina, adică resentimentul lui, sau taina Amaliei? Își privi prietenul și-l văzu și mai iritat decît ar fi putut să bănuiască din cuvintele lui. Era roșu ca un rac, iar ochii lui albaștri priveau tulburi în gol. Părea că se încălzise dintr-o dată, simțind nevoia să-și desgolească fruntea înaltă și împingîndu-și pălăria spre ceafă. Evident că avea ceva cu el; dibăcia de a-și tăinui ura în spatele supremelor rațiuni de familie, nu era suficientă.

Atunci fu cuprins de o teamă copilăroasă de a-și pierde prietenul. Departee de Angiolina și de Balli, n-ar mai fi putut să-i supravegheze, iar ei, desigur s-ar fi întîlnit mai curînd sau mai tîrziu. Hotărît, se prinse cu afecțiune de brațul lui Balli: — Asculă, Stefano, înțelege, dacă ți-am vorbit în felul acesta, trebuie că am fost împins de motive foarte puternice. Pentru mine e un mare sacrificiu să nu te văd mai des în casa mea. — Se emoționează de teama de-a nu izbuti să-și înduioșeze prietenul.

Balli se îmbună numaidecît: — Te cred — îi spuse — dar te rog să nu-mi mai pomeniți niciodată de ruda aia bătrînă. Ciudat că, vorbindu-mi de lucruri atît de serioase, ai simțit nevoia să-mi spui minciuni. Vorbește acum deschis. — Recăpătîndu-și calmul, își regăsi întreg interesul prietenesc pe care îl purtase întotdeauna treburilor lui Emilio. Ce i se întîmpla iar nenorocitului acestuia?

Cît de mult simțea Balli prietenia ! Emilio roși. Fusesse nedrept, îndoindu-se. Vru să ștergă orice umbră pe care, cuvintele sale ar fi putut s-o arunce în sufletul prietenului, și nu mai există nici o salvare pentru taina Amaliei. — Sînt foarte nenorocit — zise răsفătîndu-se, pentru a mări compătımirea pe care o și percepute în cuvintele lui Balli. Nu povesti că-și descoperise sora în timp ce-l visa cu glas tare pe Stefano, ci vorbi doar de schimbările ce se petreceau în Amalia cînd Balli le călca pragul casei. Atunci cînd lipsea el, ea părea bolnavă, distrată. Trebuia luată o hotărîre care s-o vindece.

Lui Balli îi fu deajuns să audă din gura lui Emilio o astfel de mărturisire pentru ca s-o creadă întru totul. Bănui chiar că Amalia se destăinuise fratelui. Niciodată n-o văzuse atît de urîtă ca în clipa aceea. Dispărea farmecul așternut pe fața cenușie a Amaliei de presupusa ei blîndețe. Acum o vedea agresivă, uitîndu-și înfățișarea și vîrsta. Cum trebuia să distoneze dragostea pe fața aceasta ! Era o a doua Angiolina care venea să-l deranjeze în tabieturile sale, dar o Angiolină care-i trezea scîrbă. Afectuoasa compătımire pe care o simțea pentru Emilio crescuse, așa cum dorise acesta din urmă. Nenorocitul ! Mai avea de supravegheat și o soră isterică.

El fu cel care ceru iertare pentru pornirea de mînie pe care o avusese. Fu sincer ca întotdeauna: — Dacă n-ar fi existat o astfel de noutate, pe care eu nu o puteam bănui, asta ar fi fost ultima oară cînd ne-am fi văzut. Închipuiește-ți: credeam că în nebunia ta pentru Angiolina, nu erai în stare să-mi ierți simpatia pe care i-am inspirat-o, și căutai un pretext să te cerți cu mine.

Emilio fu cuprins de o jenă profundă. Balli îi explicase mobilurile intime ale acțiunii sale nefericite. Protestă cu tărie, atît de mult încît Balli se văzu nevoit să-i ceară iertare pentru o asemenea bănuială, dar față de el însuși această energie fu lipsită de eficacitate. Pentru o clipă, toate gîndurile îi alergară la Amalia: — Ciudat ! Angiolina are un rol în destinul surorii mele. — Se liniști spunîndu-și că va ști cu timpul să îndrepte lucrurile, făcîndu-l întîi pe Balli să înțeleagă ce ființă respectabilă era Amalia, și dedicîndu-i apoi acesteia toată afecțiunea sa.

Dar cum să-i dovedească un asemenea sentiment în starea în care se afla ? Și în seara aceea rămase un timp nemișcat în fața mesei pe care nădăj-

duise să găsească o scrisoare de la Angiolina. Se uită la masă de parcă ar fi vrut să facă să țîșnească din ea o scrisoare. Dorul de Angiolina crescuse în el. De ce, oare? Mai mult chiar decît în ajun simțea cît de zadarnic și de trist era jocul de a se ține departe de ea. Oh, veselă Angiolina ! Ea nu dădea nimănui remușcări.

Apoi, cînd din odaia vecină auzi clară și sonoră vocea celeilalte visătoare, remușcarea lui fu nespus de dureroasă. Ce rău era să lase, în voia lor visele acestea nevinovate, în care se concentra toată viața Amaliei? Adevărul e că remușcarea sfîrși prin a se transforma într-o mare compătimire, față de sine însuși, care-l făcu să plîngă și să găsească astfel o nespusă alinare. În noaptea aceea, așadar, remușcarea îl făcu să-și găsească somnul.

IX

Cît de superioară îi era Amalia ! Ea se miră în ziua următoare cînd nu-l mai văzu apărînd pe Balli, dar cu o asemenea nepăsare că ar fi fost greu să descoperi în ea cea mai mică părere de rău. — Nu se simte bine? — îl întrebă pe Emilio, și acesta își aminti că ea arătase întotdeauna o mare dezinvoltură vorbind despre Stefano.

El însă nu avu nici o îndoială că se înșelase. — Nu, răspunse și nu avu curajul să spună altceva. O intensă compătimire îl cuprinse la gîndul că pe această firavă făptură o amenința — de neînlăturat și fără ca ea să bănuiască — o suferință asemănătoare celei îndurate de el. Și chiar el era gata s-o lovească. Lovitura și plecase din mîna lui, dar stătea încă suspendată în aer și în curînd avea să se abată asupra acestui căpșor cenușiu, ca să-l doboare, iar chipul blînd și-ar fi pierdut seninătatea arătată cu cine știe ce eroică sforțare. Ar fi vrut să-și îmbrățișeze sora și s-o mîngîie înainte ca durerea să fi răzbătut pînă la ea. Dar nu era în stare. Fără să roșească, nu putea rosti în fața ei nici măcar numele prietenului. Între frate și soră exista acum o barieră: vina lui Emilio. Nu-și dădea seama de ea, și își făgăduia din nou să ajungă la inima surorii sale atunci cînd ea, desigur, ar fi căutat un sprijin apropiat. Atunci n-ar fi avut altceva de făcut decît să-și deschidă brațele. Era sigur de asta. Amalia era construită ca el, care, cînd suferea, se sprijinea pe toate persoanele ce se aflau lîngă el. De aceea el o lăsă să-l aștepte pe Balli.

Trebuia să fie o așteptare pe care Emilio n-ar fi suportat-o ; e nevoie firește de un mare eroism ca să nu întrebi nimic, în afară de obișnuita propoziție : — Nu vine Balli? — Pe masă se afla un pahar în plus, pregătit pentru Balli ; era așezat la loc, încet, într-un colțisor al dulapului ce-i servea Amaliei drept bufet. Paharul acela era urmat apoi de ceșcuța destinată lui Balli pentru cafea și, o dată așezat și aceasta cu grijă, Amalia închidea

dulapul cu cheia. Era calmă, foarte calmă, dar foarte înceată. Când se întorcea cu spatele, el îndrăznea s-o privească ținută, și închipuirea îl făcea să vadă urme de suferință în orice semn de slăbiciune fizică. Umerii aceștia căzuți au fost totdeauna așa? Gîtul acesta subțire n-a slăbit și mai mult în ultimele zile?

Ea se întorcea la masă să se așeze lîngă el, iar el se gîdea : — Poftim ! Cu înfățișarea aceasta calmă, ea a hotărît să mai aștepte alte douăzeci și patru de ore. — O admira ! El nu fusese în stare să aștepte nici măcar o noapte.

— De ce nu mai vine domnul Balli ? — întrebă ea ziua următoare așezînd paharul la loc. — Cred că nu se prea amuză la noi, zise Emilio după o scurtă ezitare, hotărît să spună ceva care s-o facă pe Amalia să înțeleagă starea sufletească a lui Balli. Ea nu păru să dea importanță unei astfel de observații și așeză paharul cu mare atenție, în colțișorul obișnuit.

Între timp, el hotărîse să n-o mai lase pradă îndoielilor. Când văzu pe tavă trei cești în loc de două, îi spuse : — Ai putea să-ți cruți osteneala de-a mai pregăti cafeaua pentru Stefano. S-ar putea să nu mai vină multă vreme.

— De ce ? — întrebă ea cu ceașca în mînă, foarte palidă.

Lui îi lipsi curajul să rostească cuvintele gata pregătite : — Pentru că nu vrea. — Nu era mai bine s-o ajute în închipuirea ei, și să-i îngăduie să-și domolească încet durerea, fără s-o oblige să se trădeze, printr-o mărturisire pentru care ea nu era încă pregătită ? Îi spuse că nu credea că Balli mai poate veni la ora aceea fiindcă începuse să lucreze cu îndîrjire.

— Cu îndîrjire ? — repetă ea, întorcîndu-se spre dulap. Ceașca îi alunecă din mînă, dar nu se sparse. Ea o ridică, o șterse cu grijă și o puse la locul ei. Apoi se așeză lîngă Emilio. — Alte douăzeci și patru de ore, se gîndi el.

În ziua următoare, Emilio nu izbuti să-l împiedice pe Balli să-l însoțească pînă la ușa casei. Stefano privi o clipă distrat ferestrele de la primul etaj, dar lăsă repede ochii în jos. Cu siguranță că la una din ferestre trebuie s-o fi zărit pe Amalia și n-o salutase ! Puțin după aceea Emilio îndrăzni să se uite și el, dar, dacă fusese adineaori acolo, ea se retrăsese imediat. Ar fi vrut să-i facă un reproș lui Stefano că n-a salutat, dar nu mai putea să verifice faptul.

Copleșit, urcă la Amalia. Trebuie că ea înțelesese.

Nu o găsi în sufragerie. Puțin mai tîrziu ea veni, cu pași repezi ; se opri făcîndu-și de lucru în jurul ușii care nu voia să se închidă. Plînsese probabil. Avea pomeții roșii și părul ud ; desigur își udase fața ca să șteargă orice urmă de lacrimi. Nu spuse nimic, deși în timpul prînzului el se simțise continuu amenințat de o întrebare. Vădit neliniștită, ea nu găsea curajul

să vorbească. Vru să-și explice neliniștea, și spuse că dormise puțin. Paharul și ceașca lui Balli nu apărură pe masă. Amalia nu mai aștepta.

Dar Emilio aștepta. Ar fi fost o mare ușurare pentru el s-o vadă plîngînd, să audă vreun geamăt de durere. Dar multă vreme nu avu o asemenea satisfacție. Se întorcea în fiecare zi acasă pregătit pentru durerea de-a o vedea plîngînd, mărturisindu-și disperarea, și, dimpotrivă o găsea liniștită, abătută, mereu cu aceleași mișcări lente de om obosit. Ea își vedea cu obișnuita grijă aparentă de treburile casei și-i vorbea din nou despre aceasta lui Emilio, ca în alte rînduri cînd cei doi tineri, rămași singuri, încercaseră să-și înfrumusețeze mica lor locuință.

Era un coșmar să simți alături atîta tristețe fără cuvinte. Și cît de puternică trebuia să fie acea durere, înăsprită desigur de îndoielile cele mai diferite. Lui Emilio i se părea că ea se îndoiește de adevăr și simțea primejdia de-a fi nevoit să-i explice propria sa faptă, care i se părea de necrezut chiar și lui însuși. Uneori ea își ațîntea asupra lui ochii cenușii, bănuitori, cercetători. Oh, ochii aceștia nu scînteiau. Priveau lucrurile, gravi și ficși, pentru a căuta în ele cauza atîtor dureri. El nu mai putea să îndure.

Într-o seară în care Balli era ocupat — probabil cu o femeie — hotărî să rămînă cu sora lui. Dar apoi îi fu greu să-i stea alături în tăcerea ce domnea între ei atît de des, condamnați cum erau să nu dea glas gîndului care-i stăpînea. Își puse pălăria pentru a ieși.

— Unde te duci? — întrebă ea care se juca lovind furculița de farfurie, cu capul lăsat pe o mînă. Fu destul pentru ca lui să-i piară curajul să plece. Era chemat. Dacă în doi, acele ore erau atît de chinuitoare, ce însemnau ele pentru Amalia singură?

Aruncă pălăria și spuse: — Voiam să-mi duc la plimbare disperarea. — Coșmarul pieri. Nimerise bine. Dacă nu putea vorbi despre durerile ei, putea măcar s-o distreze cu povestirea durerilor lui. Ea încetă imediat să se joace cu furculița și se întoarse spre el, spre a-l privi bine în față și a vedea ce înfățișare are la altul propria durere.

— Bietul de tine — murmură descoperindu-l palid, suferind, neliniștit, chiar din pricini pe care ea nu le putea ști. Apoi ceru mărturisiri: — Din ziua aceea n-ai mai revăzut-o?

Cu o expresie aproape veselă, el povesti. N-o mai văzuse niciodată. Cînd ieșea, fără să vrea să pară, adică fără să se oprească în locurile pe unde știa că ea urma să treacă la anumite ore, nu făcea altceva decît s-o aștepte. Dar n-o văzuse niciodată. Părea chiar că, de cînd fusese părăsită de el, ea evita să se arate pe stradă.

— S-ar putea să fie așa — zise Amalia, care era cu totul concentrată, plină de devotament — să cerceteze nenorocirea fratelui ei.

Emilio rîse din inimă. Spuse că Amalia nu-și putea închipui din ce aluat era făcută Angiolina. Trecuseră opt zile de cînd o părăsise, și trebuia să considere totul neapărat și cu desăvîrșire dat uitării. — Te rog să nu rîzi de mine — stăruî, deși își dădea seama că ea era cu totul departe de a rîde de el. — Așa e ea. — Și aici urmă o biografie a Angiolinei. Vorbi despre ușurătatea, despre vanitatea ei, despre tot ce constituia propria lui nenorocire, și Amalia stătu să-l asculte în tăcere și fără să trădeze nici cea mai mică uimire. Emilio crezu că ea studia dragostea lui pentru a descoperi în ea asemănări cu a ei.

Petrecură astfel un sfert de oră încîntător. Se părea că tot ce îi despărțise, dispăruse sau chiar ajunsese să-i unească ; de altfel, vorbise despre Angiolina nu din nevoia de a se ușura de apăsarea dragostei și a dorinței care pînă atunci îl făcuse să flecărească într-una ci numai spre a-i face plăcere surorii sale. Simțea o mare duiosie pentru Amalia ; i se părea că ascultîndu-l ea de fapt îl și iertase.

Tocmai această duiosie îl împinse să spună cuvinte care făcură să se termine cu totul altfel seara aceea. Terminase de povestit și, fără nici o ezitare, întrebă : — Dar tu ? — Nu ezitase și nici nu gîndise. După ce rezistase atîtea zile dorinței de a-i cere surorii sale, să se mărturisească, în ceasul acela de uitare de sine, cedă. Simțise o asemenea ușurare făcînd mărturisiri, încît i se părea cu totul firesc s-o îndemne și pe Amalia să se destăinuiască în același fel.

Dar Amalia nu înțelegea la fel. Îl privi cu ochii holbați de groază : — Eu ? Nu te-nțeleg ! — Chiar dacă nu înțelesese cu adevărat, ar fi putut ghici totul după încurcătura în care fusese pus, văzînd-o atît de răscolită. — Mi se pare că tu ești nebun. — Înțelesese, dar nu reușea încă să-și explice cum de izbutise Emilio să-i ghicească taina păzită cu atîta strășnicie.

— Întrebam dacă tu... — biîgui Emilio, la fel de tulburat. Căuta o minciună, dar între timp Amalia găsisse explicația cea mai evidentă și o spuse pe șleau : — Domnul Balli ți-a vorbit despre mine. — Striga. Durerea ei își găsisse expresia. Fața îi era colorată de sîngele biciuit de o indignare cumplită și buzele i se arcuiau. Pentru o clipă ea devenea din nou puternică. În privința aceasta semăna perfect cu Emilio. Viața tresărea iar în ea, putîndu-i transforma durerea în mînie. Nu mai era o părăsită fără cuvinte ; era umilită. Dar tăria nu era făcută pentru ea și în curînd, Emilio se jură ; Balli nu-i vorbise niciodată despre Amalia astfel încît să dea de înțeles că se socotește iubit de ea. Ea nu-l crezu, dar foarte slaba înđoială pe care el i-o strecurase în suflet îi tăie rezistența, și începu să plîngă : — De ce nu mai vine în casa noastră ?

— E o întîmplare, — zise Emilio. — Zilele astea o să vină sigur.

— N-o să vină ! — strigă Amalia și redeveni violentă în discuție. — Nici măcar nu mă salută. — Suspinele o împiedicau să rostească fraze mai lungi. Emilio alergă s-o îmbrățișeze, dar compătimirea îi făcu rău. Ea se ridică violent, se smulse și fugi în odaia ei să se liniștească. Suspinele deveniseră țipete. Puțin mai târziu încetară de tot, ea se întoarse și putu vorbi, întreruptă doar de câte un oftat stăpînit. Se opri la ușă : — Nu știu nici eu de ce plîng așa. Orice fleac mă irită. Desigur, sînt bolnavă. N-am făcut nimic care să-i poată da domnului acestuia dreptul de a se purta așa. Ești convins de asta, nu? Ei bine, mi-ajunge ! De altfel ce puteam să spun sau să fac? — Se așează și începu din nou să plîngă, mai domol.

Era limpede că înainte de toate Emilio trebuia să-și dezvinovățească prietenul și o făcu, dar îi era imposibil să reușească. Impotrivirea nu făcu altceva decît s-o stîrnească mai mult pe Amalia.

— Să vină ! — strigă ea. — Dacă dorește, nici n-o să mă vadă, n-am să-l las să mă vadă.

Lui Emilio i se păru că găsisese o idee bună :

— Știi motivul schimbării atitudinii lui Balli? În fața mea a fost întrebare dacă se logodește cu tine.

Ea îl privi căutînd să-și dea seama dacă se poate încrede în el ; nici măcar nu înțelegea bine, și pentru a analiza mai ușor cuvintele acelea, le repetă : — I-a spus cineva că se logodește cu mine? — Rîse tare, numai cu vocea. Îi era deci teamă că e compromis și că trebuie s-o ia de nevastă? Dar cine vîrîse o asemenea idee în capul acela, care totuși, de obicei, nu părea unul din cele mai proaste? Și ea, era oare o fetiță care să se îndrăgostească nebunește din două vorbe și-o ochiadă? — Firește — admirabila ei putere de voință îi îngădui să găsească pînă și un ton de adevărată nepăsare — firește, tovarășia lui Balli nu-i fusese dezagreabilă, dar n-o știuse atît de primejdioasă. — Vru să rîdă iar, dar de data asta vocea ei se frînse în plîns.

— Nu văd nici un motiv de plîns — spuse Emilio cu timiditate. Ar fi vrut acum să pună capăt acestor mărturisiri, pe care le stîrnise cu atîta ușurință. Cuvîntul n-o lecuia pe Amalia ; îi înăsprea durerea. În această privință, ea nu-i semăna.

— N-am nici un motiv să plîng cînd sînt în felul ăsta? Fuge de mine de parcă eu m-aș fi agățat de el. — Din nou striga, dar din pricina sfortării, obosi numaidecît. Cuvintele lui căzuseră cu totul pe neașteptate, fiindcă, după atîta timp, ea nu-și redobîndise cumpătul. Încercă încă o dată să atenueze impresia pe care toată scena o produsese asupra lui Emilio. — Slăbiciunea e prima cauză a neliniștii mele — spuse, rezemîndu-și capul pe mîini. Nu m-ai văzut plîngînd pentru lucruri mult mai puțin importante?

Fără să și-o spună, amîndoi alergară cu gîndul la seara în care ea izbucnise în plîns numai pentru că Angiolina îi răpea fratele. Se priviră cu seriozitate. Atunci, gîndi ea, plînsese într-adevăr pentru nimica toată și tocmai pentru că nu cunoscuse deznădejdea fără leac în care se găsea acum. El, dimpotrivă, își aminti cît de mult semănase scena aceea cu cea de acum, și simți că o nouă povară îi apasă conștiința. Seara aceasta era vădit continuarea celeilalte.

Dar Amalia hotărîse. — Cred că ție îți revine datoria să mă sperii, nu-i așa? Ei bine, nu mi se pare că mai poți fi prieten cu un om care mă jignește fără nici un motiv.

— El nu te jignește — protestă Emilio.

— Crezi ce vrei ! Dar ori el trebuie să revină în casa asta, ori tu vei fi obligat să-i întorci spatele. În ceea ce mă privește, îți promit că nu va găsi nimic schimbat în atitudinea mea ; am să fac un efort și am să-l tratez altfel de cum merită.

Emilio trebui să-i dea dreptate și spuse că, deși nu acordă lucrului atîta importanță încît să rupă legăturile cu Balli, avea să-l facă să înțeleagă că pretinde să-i frecventeze din nou casa.

Nici promisiunea aceasta nu-i fu deajuns blîndeii Amalia. — Așadar ție ți se pare un fleac insulta adusă surorii tale? Poartă-te atunci cum îți place, dar și eu am să fac cum mă taie capul. — Amenința, rece și mîndră. — Mîine am să cer agenției de vizavi un post de guvernantă sau de femeie de serviciu. — Era atîta răceală în cuvintele acestea, încît ar fi făcut pe oricine să creadă în seriozitatea intenției sale.

— Am spus oare că nu vreau ce dorești tu? — spuse Emilio înspăimîntat. — Mîine am să stau de vorbă cu Balli, și dacă nu vine la noi chiar mîine, am s-o răresc cu el.

Acest răresc îi sună prost Amaliei. — S-o rărești? Fă ce vrei. Se ridică și, fără să-l salute, intră în camera unde ardea încă lumînarea pe care ea o dusesse acolo dinainte.

Emilio crezu că ea continuă să se arate jignită fiindcă în felul acesta îi era mai ușor să se stăpînească : în clipa în care s-ar fi liniștit și ar fi putut să rostească o vorbă de mulțumire sau măcar de înțelegere, ar fi fost din nou biruită de emoție. Vru s-o urmeze, dar își dădu seama că ea se dezbrăca și, de la ușă, îi ură noapte bună. Ea răspunse cu jumătate glas și cu o indiferență aspră.

De altfel, Amalia avea dreptate. Balli trebuia să vină măcar din cînd în cînd în casa lui. Această întrerupere neașteptată a vizitelor era jignitoare și era limpede că pentru a o putea vindeca pe Amalia era necesar în primul rînd să înlătore jignirea. leși în speranța de a-l întîlni pe Balli.

Afară, chiar în poarta casei, gîndurile i se topiră pe neașteptate. Printr-o întîmplare ciudată se pomeni față-n față cu Angiolina. Cît de fulgerător

uită de sora lui, de Balli și de propriile-i remușcări ! Fu o surpriză pentru el. În cele câteva zile uitase culoarea părului care făcea atît de blondă întreaga ei ființă, ochii albaștri care acum priveau într-adevăr iscoditor. Îi adresa un salut scurt care, vrînd să fie rece, deveni violent. În același timp, holbase ochii la ea în așa fel încît, dacă ea însăși n-ar fi fost surprinsă și neliniștită, ar fi putut s-o înfricoșeze.

Da ! Ea era neliniștită. Răspunsese la salut stingherită și roșind. Era cu mama ei și, după cîțiva pași, se întorsese în așa fel spre aceasta, încît să se poată uita și în urma ei. Lui i se păru că înțelege din privirile Angiolinei că se aștepta ca el să se apropie și tocmai asta îi dădu tăria să treacă mai departe grăbind pasul.

Se plimbă un timp fără țintă, ca să se liniștească. Poate că Amalia văzuse bine, poate că părăsirea fusese pentru Angiolina cea mai puternică lecție. Poate că ea îl iubea acum ! Plimbîndu-se, visă un lucru încîntător. Ea îl iubea, se ținea după el, se agăța de el, și el continua să fugă de ea, s-o respingă. Ce satisfacție sentimentală !

Cînd își reveni, amintirea surorii sale îi împovără din nou inima. În cele câteva zile, destinul lui devenise mai trist, încît gîndul Angiolinei, care pînă atunci fusese dureros pentru el, îi apărea ca un refugiu, deși nu cu totul plăcut, față de gîndul că înăsprise soarta Amaliei.

În seara aceea nu-l găsi pe Balli. Într-un tîrziu fu oprit de Sorniani care se întorcea de la teatru. După ce se salutară, acesta îi povesti că o văzuse la teatru, într-o lojă de rangul trei, pe Angiolina cu maică-sa ; foarte frumoasă într-adevăr, într-o rochie de mătase galbenă și cu o pălărioară de sub care nu se vedeau decît doi sau trei trandafiri mari în aurul părului. Se reprezenta pentru prima oară *Walkiria* și Sorniani se miră că Emilio, cunoscut odinioară ca unul care făcuse critică muzicală avangardistă — ce nu făcuse în viața lui ? — nu fusese la teatru.

Tulburată și neliniștită cum o văzuse el, Angiolina se duse la teatru și pe un loc destul de scump. Cine știe cine i-l plătise ! Așadar încă un vis cu totul zadarnic.

Îi spuse lui Sorniani că în seara următoare avea să meargă și el la Teatrul Comunal ; dar n-avea această intenție. Pierduse unica seară în care teatrul ar fi putut să-i placă. În seara următoare, Angiolina nu s-ar mai fi dus, chiar dacă i s-ar fi plătit din nou locul. Wagner și Angiolina ! Era de ajuns că se întîlniseră chiar și o singură dată.

Petrecu o noapte fără somn. Era neliniștit, și nu găsea în pat o poziție destul de comodă ca să stea nemișcat. Se sculă ca să se calmeze și își aduse aminte că uitarea putea să-i vină din odaia de alături. Dar Amalia nu mai visa ; ea își pierduse pînă și visele ei fericite. O simți răsucindu-se de mai multe ori în patul care, nici ei, nu i se părea moale.

Spre dimineață ea îl simți la ușă și-l întrebă ce vrea.

El se întorsese acolo cu speranța s-o audă vorbind, să afle că ea se bucură măcar o dată în cele douăzeci și patru de ore. — Nimic — răspunse, profund întristat că o aude trează — mi s-a părut că te miști și voiam să văd dacă ai nevoie de ceva.

— N-am nevoie de nimic — răspunse ea cu blîndețe. — Mulțumesc, Emilio.

Simți că fusese iertat și încercă o satisfacție vie și atît de caldă, că i se umeziră ochii. — Dar de ce nu dormi? — Clipa era atît de fericită, încît ținea s-o guste ; o prelungea și o făcea să devină mai intensă, transmițînd și surorii duiosul lui sentiment.

— M-am trezit adineaori ; dar tu?

— Eu dorm foarte puțin de la o vreme — răspunse el : credea că Amalia se simte ușurată aflînd ce chinuri îndura el. Apoi, amintindu-și cuvintele schimbate cu Sorniani, o anunță că se hotărîse să se ducă să se distreze la *Walkiria*. — Vii și tu?

— Cu multă plăcere — răspunse ea. Numai să nu te coste prea mult.

Emilio protestă. — Numai o dată. — Îi clănțăneau dinții de frig, dar în locul în care se afla simțise o duioșie atît de caldă, încît ezită să-l părăsească.

— Ești în cămașă? — întrebă ea și auzind că da, îi porunci să se ducă din nou la culcare.

El se apropie în silă de pat dar, o dată culcat, găsi numaidecît poziția pe care o căutase toată noaptea și dormi fără întrerupere cîteva ore.

Cu Balli nu fu de loc greu să se înțeleagă. Dimineața îl întîlni în timp ce acesta mergea în urma căruței hingherului, cu totul înduioșat de soarta bietelor animale. Era trist din cauza asta, dar căuta o asemenea emoție spre a se simți, spunea el, mai artist în sentimentul față de vietățile necuvîntătoare. Dădu puțină ascultare cuvintelor lui Emilio, avînd urechile asurzite de chelălăitul cîinilor, țipătul cel mai dureros din cîte există în natură, atunci cînd e provocat de o durere atît de neașteptată ca aceea a cumplinei gîtuiri neprevăzute. — Este în acest țipăt frica de moarte — spunea Balli — și în același timp o uriașă, neputincioasă răzvrătire.

Brentani își aminti cu amărăciune că și în tînguirea Amaliei se simțise o uluire și o uriașă indignare neputincioasă. Prezența hingherului îi înlesni de aceea misiunea. Balli îl asculta distrat, și spuse că n-avea nimic împotrivă să vină la el, chiar în ziua aceea.

Arătă o ușoară îndoială doar la amiază cînd veni să-l ia pe Emilio de la birou. Era convins că Amalia, îndrăgostită de el, făcuse mărturisiri fratelui ei și că acesta socotise nimerit să-l îndepărteze de casa lui ; acum, dimpotrivă, Emilio ținea să se întoarcă acolo fiindcă Amalia nu înțelegea

din ce pricini el nu se mai arăta. — O doresc din conveniență — gândi Balli cu obișnuita lui ușurință de a explica totul.

Erau în drum spre casă, când Stefano fu cuprins de altă îndoială: — Numai să nu-i poarte pică, domnișoara.

Emilio, stăpîn pe asigurarea dată de Amalia îl liniști. — Vei fi primit ca înainte.

Balli tăcu. Avea să aibă grijă să se arate altfel decît cel de altădată, pentru ca să nu-i dea iluzii și să nu fie asaltat a doua oară de dragostea aceea puțin ispititoare.

Amalia era pregătită la orice în afară de asta. Își propuse să-l trateze politicos dar rece, și iată că era Balli cel care dădea un astfel de ton raporturilor lor. Ei nu-i rămăsese altceva decît să accepte și să urmeze pasiv modul impus de el și nu putu nici măcar să trădeze vreun resentiment. El o trata exact ca pe o domnișoară pe care o cunoscuse de puțin timp, cu toate atențiile și cu cel mai indiferent respect. Nu mai existau flecăreliile vesele în voia cărora Balli se lăsa cu totul, arătînd cît de superior se considera tuturor persoanelor din jurul lui, cu o lipsă de modestie atît de sfruntată, încît nu se putea manifesta decît față de oameni foarte devotați, fiindcă o ironie oarecare în clipele acelea i-ar fi tăiat glasul și răsuflarea. În ziua aceea nu vorbi de loc despre el, ci, dimpotrivă, și pe scurt, despre lucruri pe care Amalia nici măcar nu le asculta, uluită de atîta indiferență. Povesti că se plictisise mult la *Walkiria*, unde o jumătate din public era ocupată să dea de înțeles celeilate că se distrează; apoi vorbi despre o altă plictiseală, aceea a carnavalului care mai avea o lună de agonie. De atîta plictiseală se văzu silit să caște îndelung. Vai, așa schimbat, era plictisitor și el. Unde pierise vioiciunea atît de dragă Amaliei, pentru că i se părea născută ca să-i placă ei?

Emilio simți că sora sa trebuia să sufere, și încercă să provoace un semn de mai mare interes din partea lui Stefano. Vorbi despre înfățișarea proastă a Amaliei și-și amenință sora că-l cheamă pe doctorul Carini, dacă ea n-o să arate mai bine. Doctorul Carini, prieten cu Balli, fusese pomenit tocmai ca să-l determine pe acesta din urmă să vorbească și el despre sănătatea Amaliei. Dar Stefano, cu o încăpăținare copilărească, se feri să ia parte la o asemenea discuție și Amalia răspunse cuvintelor afectuoase ale fratelui printr-o frază nepoliticoasă. Voia să fie aspră cu cineva, și nu putea să fie cu Balli. De altfel, puțin mai tîrziu se retrase în odaia ei, și-i lăsă singuri.

Pe stradă, Emilio reveni asupra acestor cuvinte nelalocul lor și încercă să le explice și s-o dezvinovățească pe Amalia cu totul. Mărturisii că fusese ușuratic. Trebuie că se înșelase asupra sentimentului Amaliei, care (se jură solemn) nu-i suflase niciodată un cuvînt despre așa ceva. Balli se prefăcu a-l crede. Spuse că era totuși inutil să vorbească iar despre treaba aceea

pe care îl, de multă vreme, o uitase. Ca totdeauna, era foarte multumit de sine însuși. Se purtase cum se cuvine, pentru a-i reda liniștea Amaliei, și pentru a-i evita neplăceri prietenului. Celălalt tăcu, dându-și seama că-și răcește gura de pomană.

În aceeași seară, fratele și sora se duseră la teatru și Emilio nădăjdui că această distracție neobișnuită va fi mai mare pentru Amalia.

Dar nu ! În timpul serii încântarea nu-i însufleți ochii nici măcar o dată. Abia dacă se uita la ceilalți spectatori. Cu gândul mereu la nedreptatea ce i se făcuse, ea nu se putea ocupa de nenumăratele femei mai fericite și mai elegante decât ea, pe care în alte ocazii le urmărise cu un interes atât de viu, încât simțea plăcerea numai vorbind despre ele. Cu alte prilejuri, ascultase descrierea rochiilor la modă dar acum nici nu le băgă în seamă.

O oarecare Birlini, o doamnă bogată care fusese prietena mamei lor, o zări pe Amalia dintr-o lojă foarte apropiată și o salută. În trecut, Amalia se mândrea cu afecțiunea unor doamne bogate. Acum, însă, găsi cu greu un zîmbet spre a răspunde amabilității arătate, și curînd nu o mai văzu pe blonda doamnă care, firește, se bucurase întîlnind-o și pe Amalia la teatru.

Dar Amalia nu era de fapt acolo. Ea se lăsa legănată în gândurile ei de muzica aceea stranie, căreia nu-i înțelegea detaliile, ci ansamblul îndrăzneț și granitic ce i se părea o amenințare. Emilio o smulse pentru o clipă din gândurile ei, ca s-o întrebe dacă-i place un motiv pe care orchestra continua să-l cînte. — Nu înțeleg — răspunse ea. De fapt ea nici nu-l auzise. Dar absorbită de muzică, marea ei durere se colora, căpăta mai multă semnificație, devenind totuși simplă, pură, pentru că se curăța de orice umilire. Mică și slabă, Amalia fusese doborîtă ; cine ar fi putut pretinde ca ea să reacționeze ? Niciodată nu se simțise atât de bună, eliberată de orice ură și dispusă să plîngă îndelung, fără suspine. Nu putea s-o facă și de aceea nu-și găsea alinarea. Ea greșise afirmînd că nu înțelege muzica. Măreața undă sonoră reprezenta destinul tuturor. O vedea alunecînd în jos, pe povîrniș, călăuzită de inegala conformație a pămîntului. Cînd într-o singură cascadă, cînd împărțită în o mie de cascade mai mici, colorate toate de cea mai diferită lumină și de răsfrîngerea lucrurilor. O armonie de culori și de sunete în care zăcea destinul epic al Siegelindei, care, deși îngrozitor, însemna sfîrșitul unei părți din viață, ofilirea unei mlădițe. Nici destinul ei nu cerea mai multe lacrimi decât al altora, ci numai aceleași, iar ridicolul ce o copleșise nu-și găsea loc într-o expresie de artă care era totuși atât de deplină.

Emilio cunoștea intim geneza acestor sunete, dar nu izbutea să se apropie de ele pe măsura Amaliei. El credea că dragostea și durerea lui se vor preschimba repede în gîndirea geniului. Nu. Pentru el se mișcau

pe scenă eroi și zei și-l târau cu ei departe de lumea în care suferise. În pauze el căuta zadarnic în amintire vreun accent care ar fi meritat o astfel de transformare. Îl vindeca oare arta?

Cînd după, terminarea spectacolului, părăsi teatrul, era atît de însuflețit de această speranță încît nu observă că sora lui era mai abătută ca de obicei. Respirînd din plin aerul răcoros al nopții, spuse că seara aceea îi făcuse foarte bine. Dar în timp ce, fleac ca întotdeauna, povestea de ce liniște ciudată se simțise cuprins, o mare tristețe îi strînse inima. Artă nu-i dăduse decît un răgaz de pace, și n-ar fi putut să i-l dea a doua oară, pentru că acum anumite amintiri trunchiate din muzică se potriveau de minune cu anumite sentimente ale lui, cel puțin compătimirii față de sine însuși, de Angiolina și de Amalia.

În starea de tulburare în care se afla, ar fi vrut să se liniștească, provocînd noi mărturisiri ale Amaliei. Fu nevoit să-și dea seama că vorbise degeaba. Ea continua să sufere mută, neadmițînd nici măcar că-l făcuse vreodată să înțeleagă ceva. Cu siguranță că durerea lor, cu origine atît de asemănătoare, nu-i apropiase.

Într-o zi o surprinse pe Corso în timp ce se plimba agale în plină zi. Purta o rochie pe care, probabil n-o mai îmbrăcase de mult, fiindcă Emilio n-o văzuse niciodată. Culori albastre, deschise, pe o stofă grosolană care cădea ca vai de lume pe bietul ei trup slăbit.

Ea se tulbură văzîndu-l și se arătă numaidecît gata să-l urmeze acasă. Cine știe ce tristețe o împinsese să se plimbe așa, în căutare de alinare? El putea să o înțeleagă ușor, amintindu-și cît de des dorințele îl goniseră de acasă și pe el. Dar ce speranță nebună o făcuse să-și pună rochia aceea? El crezu cu tărie, că, îmbrăcată astfel, sperase să-i placă lui Balli. O, cît de surprinzător era, la Amalia, un asemenea gînd ! De altfel, dacă într-adevăr ea l-a avut, a fost pentru prima și ultima oară, deoarece se întoarse la rochia obișnuită, cenușie ca figura și ca destinul ei.

În românește de FLORIAN POTRA și ȘTEFAN DELUREANU

(Sfîrșitul în numărul viitor)

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

EDGAR PAPU

Anthologie de la poésie roumaine

Considerăm drept un prețios dar adus culturii noastre și o însemnată mărturie a prestigiului ei internațional apariția la Paris (Editions du Seuil — 1968) a unei antologii de poezie românească (*Anthologie de la Poésie roumaine*), sub direcția lui Alain Bosquet. Ea ne permite să ni-i reprezentăm pe poeții români — de la Miron Costin (*Viața lumii*) până la cei mai tineri — sub ochil unui înalt for spiritual, care nu o singură dată a sancționat și a consacrat valorile lumii.

Într-o scurtă *Prefață*, Alain Bosquet ne introduce în spiritul lucrării prin deslușiri cu privire la pregătirea ei și la natura activității depuse de toți colaboratorii, printre care se numără Claude Sernet, Jean Rousselot și Guillevic. Cuvintele poetului francez ne ating îndeosebi prin interesul și prin bunăvoința ce ne-o arată, atitudine confirmată materialmente de munca asiduă care stă la baza Antologiei. Era fatal, desigur ca unele din ideile și aprecierile sale să se mențină numai în limitele unei poziții impresioniste de rafinat, fiindcă Alain Bosquet, necunoscând limba română, s-a văzut constrâns a confrunta sonoritățile și ritmurile originale cu diferitele traduceri brute, efectuate de interpreți nelterati.

Dificultatea enormă cu care a avut să lupte poetul ni se impune cu atât mai tangibil în adevăratele ei proporții, cu cât este vorba nu de alt gen, ci de cel liric, care reclamă, în chipul cel mai stăruitor, o inițiere, cât de aproximativă, la izvoarele lingvistice respective. În fața efortului său de a depăși această lipsă, nu putem decât aprecia cu recunoștință unele observații pe cât de juste pe atât de elogioase, ce le aduce el îndeosebi poeziei noastre noi, de la Arghezi încoace, observații ce culminează în admirația față de tinerii poeți români. « Afirmăm cu tărie, spune Bosquet, sînt puțini tineri poeți

I

DAN ER. GRIGORESCU
VALEA FRUMOASEI

I

DAN ER. GRIGORESCU
VALEA FRUMOASEI

I

DAN ER. GRIGORESCU
VALEA FRUMOASEI

pe lume care să fi implinăt de departe ca Marin Sorores sensul burlescul în întrebare »; și sînt puține poete a căror grație somnambulă să o atingă pe aceea a Anei Blandiana ». Ne simțim cu atît mai măguliți de asemenea aprecieri cu cît desăvîrșita lor convingere și căldură ne oferă și mijloace precise de-a verifica autenticitatea acestei atitudini.

Faptul bunăoară, că ele nu exprimă simple cuvinte amabile se poate deduce din tot contextul prefaței, unde alteleori Alain Bosquet se arată de o nedreaptă dar leală sinceritate. În această din urmă categorie, de observații negative, intră, printre altele, aprecierile asupra liricilor noștri clasici. Domnului Alain Bosquet îi dau mai toți impresia de simpli « epigoni » ai occidentalilor sau ai rușilor. De Eminescu însuși — cu toate că îl recunoaște genial — nu pare să fie cu desăvîrșire convins în adîncul conștiinței sale. Aci intervine, fără îndolală, succedaneul Impresionist, menit să umple golul lăsat de necunoașterea limbii. Evident că liricii noștri clasici — ca, de altfel, și acela ai tuturor literaturilor naționale — fac parte din curente acum depășite. Și atunci, dacă programul nu mai e nou, mesajul nu mai e nou, dacă perspectivele poetice nu mai sînt noi, ce mai rămîne dintr-un mare liric decît gradul de Intensitate al simțirii, sugerată de transfigurarea cuvîntului, pe care îl recunoști și, totuși este altul, este altceva, unic și ireductibil? Simpla traducere literală zmulge vocabulei aura de unicitate și o readuce în seria generală a unei categorii sau a unei clase lexicale, ceea ce dă falsa impresie că un clasic nu spune altceva decît lucruri ștute și banale.

Aceste ultime considerații — ținem să precizăm — sînt valabile numai în mare, adică din unghiul unei priviri globale și nediferențiate. Adeseori, însă, *noul* ca idee, se ivește pe neașteptate chiar și din repertoriul creațiilor clasice — într-o formă, e drept, ceva mai înnegurată de diferite grevări ale trecutului. Și îndrăznim să spunem că acest element al *noului* nu lipsește nici din poezia clasicii noștri anteriori lui Eminescu. Numai o asemenea trăsătură se cere descoperită printr-o aplicare mai atentă și, am spune, mai familiară asupra obiectului. Să luăm numai două exemple pre-eminesciene pentru a nu lăsa fără acoperire afirmația noastră de mai sus.

În primul sînt *Pastelurile* lui Alecsandri care anunță, în cîteva aspecte ale sale, însuși registrul poeziei moderne, de *notații* scurte și lucide, în cadrul unei structuri de atmosferă. Printre altele, în aria acestor accente cu totul personale, poetul român anticipă umorul intimist al unora din crepuscularii poet-simboliști. Pe de altă parte, în cele două pasteluri chineze, Alecsandri aplică, cu o vie intonație de originalitate, nota umoristică la poemul de factură exotică parnasiană. Ultima strofă (din *Pastelul chinez*) care, numai în cîteva trăsături, contopește într-o uluitoare unitate, pitorescul culorilor, grotescul, umorul, pasiunea colerică și visul, dă una din mărturiile incontestabile despre genialitatea poetului. Un alt exemplu, care deși mai vechi decît *Pastelurile* lui Alecsandri, cuprinde, totuși, un conținut și mai nou decît ele, prezintă *Zburătorul* lui Eliade. Acea tendință a artei din veacul nostru, îndreptată să pătrundă și să dea expresie celor mai rafinate simțiri moderne prin coordonate stilistice ale lumii primitive, se va regăsi, cu deplină satisfacție, în vestita poemă românească. *Zburătorul*, scris în 1843, prezintă, cu mult *avant la lettre*, o adevărată confesiune psihanalitică, ieșită dintr-o conștiință stihială, mitică și fabuloasă. Negurile confuze ale eresului folcloric, cu rădăcini în supranatural și în vis, devin aci o splendidă proiectare a negurilor subconștientului, în faza de adolescentină trezire a sexualității feminine. Se produc, astfel, decantarea întregului fenomen într-un poem, care — în cluda anumitor imperfecții — rămîne unic prin vraja sa tulbure și fascinantă. Ne oprim aci, la exemplele anunțate din faza pre-eminesciană, fără să mai analizăm și întreaga contribuție a lui Eminescu sub raportul *noutății*.

Cu cea admirabilă modestie a adevăratului om de cultură, Alain Bosquet ține să precizeze tocmai sensul obiectivelor care au determinat discuția de mai sus:

« Dacă am comis, în această privință, erori, edițiile viitoare le vor repara ». Încurajați de această frumoasă dispoziție perfectibilă, ne-am permis comunicarea considerațiilor amintite. Nu putem vorbi de « erori » în înțelesul grav al cuvântului, dar — fie-mi îngăduită aceeași sinceritate pe care a folosit-o și dînsul față de noi — Alain Bosquet ne-a făcut o mică nedreptate. Faptul nu exclude, însă, nici în cazul de față, acea onestitate și bunăcredință, folosite de el în tot restul prefaței, care, privită integral, nu ne poate provoca decît gestul celei mai calde gratitudini.

Urmează apoi frumoasa sinteză a lui Șerban Cioculescu, intitulată *Poezia românească*. După ce prezintă o largă și documentată expunere asupra folclorului și datinelor noastre, care au influențat poezia populară, autorul marchează prin definiții substanțiale și concentrate, pe toți liricii noștri culti, de la primele începuturi și pînă astăzi. Este o prezentare ordonată, strînsă și vie, menită a lăsa o imagine precisă despre lirica noastră și despre imensa ei bogăție celor ce încă nu o cunosc.

O mențiune cu totul deosebită merită sectorul poeziei populare, cu care începe seria traducerilor, și care l-a atras probabil pe poezii francezi prin forța sa de absorbție într-o lume poetică necunoscută. Deși restrînsă numai la patru bucăți, această parte cuprinde una din contribuțiile dense ale *Antologiei*. Ne solicită, mai cu seamă, interesul avîntata traducere a *Mioriței*, datorită lui Jean Rousselot. Deși versiunea franceză este dată fără rimă, ea păstrează fidele versul și ritmul popular, precum și acel echilibru motrice — de curgere continuă și egală — ca a nisipului din clesidra destinului. Într-o limbă de veche tradiție clasică, *Miorița* capătă ceva din noblețea statuară — lipsită de explozii emotive — a lui *Laokoon* în fața primejdiei morții. De o încercată finețe dă dovadă M. Holban în ultima bucată a acestui sector, care cuprinde cîteva « cîntece populare diverse ». Singura dificultate — care, desigur nu poate fi imputată traducătorului (sau traducătoare?) — este caracterul intraductibil al lui *dor*, interpretat prin *désir*; ori *ambiguitatea* nu poate alcătui, în nici un caz, un echivalent al *inefabilului*. Reținem, îndeobște, că, dintr-un material extrem de redus, autorii *Antologiei* au reușit să valorifice, în mod convingător, ceva din marile resurse lirice ale poporului nostru.

Urmează seria de traduceri din poezia cultă care relevă efortul conștiințios al tuturor colaboratorilor la această lucrare. Cu privire la prima parte, revenim, însă, la rezerva care a constituit obiectul discuției noastre de mai înainte. Aci tălmăcirile se prezintă încă inegale, atît sub raportul selecției, cît și al calității interpretative. Inconvenientul este iarăși cel amintit. Traducătorii, deși talentați, nu sînt totuși specialiști în literatura română și, mai cu seamă, nu cunosc limba, a cărei însușire constituie o condiție esențială pentru tratarea liricilor « clasici ».

Din Eminescu, bunăoară, s-au dat, printre altele, *Somnoroase păsărele* și *Dacă ramuri bat în geam* dar nu figurează, în schimb nici una dintre *Scrisori* — măcar în fragment — nici unul dintre sonete, și nici *Oda în metru antic*. Ținem, totuși să remarcăm apreciativ traducerea atît de dificilă a *Glosei*, ca și tot ceea ce a interpretat Annie Bentoiu din marele nostru poet. Inițierea temeinică în spiritul limbii și literaturii românești, conjugată cu mînuirea perfectă a limbii franceze, își arată aci efectele salutare. Regretăm, însă, că traducerea atît de conștiințioasă a lui Alain Bosquet dintr-un fragment al *Luceafărului*, traducere efectuată după o versiune franceză în proză, n-a reușit — cum de altfel, era și firesc — să realizeze a doua oară mînuirea eminesciană. Nu mai întîlnim nici pe departe, acele pale de muzică, Incapabile să-și stingă acordurile — asemenea eternității — acele atingeri și iscări neîntrerupte de ecouri vaste, care-și propagă parcă imensa și continuă armonie vocalică în undele infinitului cosmic. Este și foarte greu să-l interpretezi pe Eminescu dacă nu trăiești în prealabil revelația că este unul din cei mai mari lirici ai lumii.

În privința lui Macedonski, nu ne poate decît bucura alegerea *Noptii de Decembrie*, transpusă în limba franceză prin acțiunea unei « adaptări colective ». Totuși, și la

acest poet — mai cu seamă în cazul poemei traduse — esențialul nu este *motivul* poetic; ci *obsesia* acelui motiv, realizată artistic prin încrucișările sale savante de sonorități repetate, în care cuvintele și imaginile execută parcă mișcările unui dans somptuos de adorație. Or, deposedată de această esență, opera lui Macedonski — în mare parte — nu mai este poezie lirică, ci schemă lirică. Regretăm lipsa completă a *Rondelurilor*, care reprezintă culminația artei macedonskiene.

Trecînd, în sfîrșit, peste « clasici » — unde l-am fi dorit și pe Coșbuc mai autentic reprezentat prin vreo schiță lirică din viața satului, care neîndoiros că s-ar fi adaptat cu mult farmec la spiritul unei franceze populare — reintrăm, ca să spunem astfel, în normal, o dată cu poezia de la Arghezi încoace. Am spus « reintrăm » fiindcă aci ni se dăruiește iarăși acea largă satisfacție, pe care am încercat-o parcurgînd sectorul poeziei populare. Nu vrem să înțelegem că n-ar exista unele lacune și în noul domeniu. Lipsesc Camil Petrescu, Perpesicius, G. Călinescu, Matei Caragiale, Vladimir Streinu, Barbu Solacolu, George Dumitrescu, Camil Baltazar sau, printre cei mai tineri de pe atunci lipsește un poet atît de incandescent ca Emil Botta. Totuși, aceste lipsuri se află acum compensate printr-o înțelegere mai plină, mai aderentă a poeziei românești din partea celor ce au organizat și tradus *Antologia*. Acum abia îi simțim că vibrează autentic în fața fenomenului poetic românesc.

Această atitudine de înțelegere și simpatie capătă un caracter progresiv pe măsură ce colaboratorii *Antologiei* se apropie de zilele noastre și de poeții tineri, față de care interesul cu totul deosebit al lui Alain Bosquet se și află mărturisit de el în *Prefață*. Și într-adevăr, activitatea antologiștilor apare acum tot mai vie și mai viguros aplicată la obiect. Efectul acestei apropieri se răsfrînge încă din primul moment în felul admirabil cum sînt reprezentați Nicolae Labiș, Marin Sorescu, Ana Blandiana. Ceva mai slab sau mai incomplet ilustrați apar, însă, Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Ilie Constantin, Ion Alexandru, Adrian Păunescu. Ne surprinde că, dintr-o documentare atît de pasionată asupra tinerei noastre poezii, lipsește totuși un poet de valoarea lui Grigore Hagiu. Tocmai fiindcă pe Alain Bosquet îl interesează în cel mai înalt grad tinăra noastră pleiadă poetică, credem că ea cuprinde și sectorul pe care autorul l-ar și extinde cel mai bucurat la o viitoare ediție. Dar și altminteri, această extindere va fi necesară, fiindcă, în anii noștri, surprizele noilor apariții se ivesc din ce în ce mai frecvent.

După ce atîtea antologii ale liricii noastre — fie integrale, fie numai moderne — au văzut lumina în diverse meridiane, apariția unei asemenea cărți și în limba franceză trebuie salutată cu satisfacție. Printr-însa, legătura seculară dintre cele două culturi își reafirmă încăodată temeiul solid. De aceea, actul de prietenie venit din partea atît de inimosului Alain Bosquet și a distinșilor săi colaboratori va fi și pentru noi un îndemn de-a contribui efectiv la perpetuarea și dezvoltarea acestei legături.

il bilico

galleria d'arte - roma, via angelo brunetti, 51 - tel. 684.559

ION NICODIM

inaugurazione sabato 1 giugno, ore 19

Expoziția lui Ion Nicodim la Roma

Pictorul Ion Nicodim inaugura nu demult, prima lui expoziție din Italia, într-o cunoscută galerie situată la doi pași de Piazza del Popolo, unul din policele Romei, unde grădinile Pincio coboară abrupt în vârtejul de mașini și de lume. După un stagiu românesc de mai mulți ani, realizat grație bursei obținută de la Academia Română, tânărul și talentatul pictor român înfățișa roadele muncii sale artistice publicului italian.

O draconică selecție, din scrupule neînduplecate de unitate de ton și etapă, prezidase la această « personală », care constituia — prin numeroasele relații profesionale și umane dobândite de artistul român în timpul șederii sale la Roma — un eveniment mult așteptat. Nicodim lăsase în atelierul său pinze impresionante, pe care am avut prilejul să le văd și să le admir, și aceasta o făcuse spre a atinge la maximum nivelul de prezentare al unei esențe expresive.

Se știa că Giulio Carlo Argan elogiase fără nici un fel de complexitate arta lui Nicodim, drept rezultat al unor căutări intratabile și fructuoase, în cadrul « momentului european » al plasticeii.

Un public deosebit de ales era prezent la deschiderea expoziției în sala « Il Bilico ». Criticii de artă aveau în frunte pe Argan însuși, pe Lorenza Trucchi, pe profesorul universitar Rosario Assunto, pe profesorul de la Universitatea din Urbino Nicola Ciarletta.

Artiști ca Giuseppe Capogrossi, colecționari de artă italieni și străini, scriitori, intelectuali, publiciști, aproape toată colonia română din Roma, precum și tineret, se aflau de față. Nu lipseau obișnuiții snobi din lumea aristocrației și alte straturi, care, în marile metropole occidentale, au măcar funcția de a constitui un reflex imediat de propagare a succeselor de artă.

Fără îndoială, expoziția lui Ion Nicodim marca un important moment de prezență artistică, în atmosfera, totuși așa de complexă, a manifestărilor romane de acest gen.

Animația de la vernisaj prevestea aprecierile pe care — după câte am putut afla ulterior — le-au publicat ziarele și revistele, în cronicile sau articole, dintre care demn de semnalat îndată este comentariul dedicat de Lorenza Trucchi. Prezentarea, din catalog, a lui Giulio Carlo Argan dăduse tonul just. Criticul italian nota: « o pătrunzătoare și atentă căutare de poezie » în opera lui Nicodim, căutare ce « decantează » textele cele mai sigure ale limbajului poetic din pictura europeană contemporană ». Obiectivul artei lui Nicodim, reținea Argan, « este o țesătură spațială extrem de mobilă și rară, o dimensiune comună care generează diversele ritmuri ale limbajului, ca un fond muzical urmărit pe sub sunetele mai multor limbi ». Rezultatul final al căutărilor pictorului român era identificat în « individualizarea a noi motive spațiale și temporale tipic europene ». Argan descoperă la Nicodim « o specifică substanță de cunoaștere în care există și o trecere continuă, fără denivelări, între semne și între lucrurile semnificate, astfel că numeroase imagini foarte reperabile pot apărea în contexte informale ca semne picturale pure ». Pictura lui Ion Nicodim este definită ca « recuperarea unui limbaj în starea lui născindă, de germinație ».

Expoziția a revelat publicului italian un moment de vîrf al noii plastice românești, în contextul și spiritul european.

DRAGOȘ VRÂNCEANU

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică « ARTA GRAFICĂ »

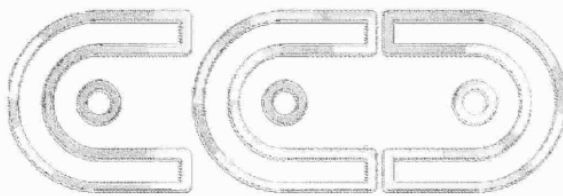
**PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU**

Secolul 20

**REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI**

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

